إقتران النيرين في مجمع البحرين

ترجمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی حەوتەم

١٤١٠ ك ١٩٨٩ ز

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

ترجمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

ماموستا مەلا رەشید بەگی بابان

لیکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی نۆیەم

چاپی یەکەم

١٤١١ك – ١٩٩٠ز

بســم الله الرحمــن الرحيــم

كتـــاب البيـــوع

فيه آية في الصحيفة التي قبل الاخيرة من سورة البقرة: (وأحل الله البيع وحرم الربـا)[1] وقولـه تعـالى : (إلا أن تـكون تجارة حاضرة تديرونهـا بينـكـم ..)[2]

تفســير آيـات الربـا والبيــع فـي آخـر ســـورة البقــرة .

آيـات الربـا :

(الذين يأكلون الربا) : ئەوانەی سوود ئەخۆن ، يەعنی موعامەلە بـە ئەموالی ریبەویی ئەکەن‌و ئینتیفاعی لێ‌ئەکەن‌و ئەیخۆن ڕۆژی قیامەت کـە زیندوو ئەکرێنەوەو لە قەبر هەڵەستن (لا يقومون) : لە قەبرەکانیان هەڵناستن (إلا كما يقوم الذي يتخبطه الشيطان من المس) : کە هەڵەستن هەر وەکوو ئەوانە هەڵەستن کە شەیتان دەستی لێ وەشانبێ‌و شێت بووبن . وەکـوو ئینسانی صەرعدار هەڵەستن‌و ئەکەون ، لەبەر ئەوە نیە کە لە عەقلا نوقصانیان هێنابێ ، لەبەر ئەوەیە ئەو ســـوودەی کە لە دنیادا خواردوویانە قورسی

(1) البقـــرة / ٢٢٥ .

(2) البقـــرة / ٢٨٢ .

کردوون موقتەدیر نین بەســـــەر حەرەکاتی موتتەظەمەدا (ذلك) : ئــەو عەذابەی کە لە وەختی زیندوبوونەوەدا بەو نەوعە تووشــیان ئەبێ (بأنهم قالوا : إنما البيع مثل الربا) : بە سەبەبی ئەوەوەیە کە لە دونیادا موعامەلەی سوودیان کردوە ، وتوویانە : بەیعو ریبا وەکوو یەکن هیچ فەرقیـان نیە ، هەردوکیان فرۆشتنی مالێکە بە مالێکی زیاتر ، بۆ بەیع دروستە بۆ ریبـا دروست نیە ؟ خوا ـ عز وجل ـ رەد لـە قیاسەکەیـان ئـەدا ، ئەفەرموێ : (وأحـل الله البيع وحرم الربـا) : خوا ـ عز وجل ـ بەیعی حـەلاڵ کردوەو ریبای حەرام کردوە ، وەکوو یەك نین ؛ چونکە ئینسان دە درهەم بـدا بـە دوانزە درهەم ئەو کەسەی کە وەری ئەگرێ بـە موحەققەقی دوو درهـەم زەرەر ئەکا ، ئومێدی ئەوەی نیە کە تەلافی بکاتەوە ، فەقــەط تۆپێ چیت کە چوار درهەم قیمەتی بێ بیکرێ بە پێنج درهەم ئومێدی ئەوەی هەیە کە بیفرۆشێتەوە بە شەش درهەم ، درهەمەکەی کـە لە زیادەدا داویەتی جەبـر بکاتەوە ، ئەگــەر نەیفرۆشێو بیکا بـە جل ئیحتیمالی گرانبوونی هەیە . (والحاصل) لـە ریبادا زەرەر موحەققەقە لـە بـەیعـا کاریشو زەرەریش موحتەمەلە (فمن جاءه موعظة من ربه) : کە وابێ هەرکەســێ لە طەرەفی رەببی خۆیەوە وەعزێکی بۆ بێت وەك نەهی لە ریبا (فانتهى) : بەو وەعزە واز لـــەوە بێنێ کـــە نـــەهی لێ کرابێ (فلـه ما ســـلف) ئـەوەی لـــە پێش نەهیەکەدا وەری گرتوە لێی ناستێنرێتەوە ، بۆ ئەوە بێ (وأمره إلى الله): کاری ئەو راجیعە بە خوا ، ئێوە لەســــەر ئەوە عیتابی لێ مەگرن ، خوا ـ عز وجل ـ لەسەر وازهێنانەکەی بەپێی نییەتو خولووصی قەلبی موکافاتی یا موجازاتی ئەداتەوە . (ومن عـاد) : هەرکەسێ لـە دوای ئەمـە کـــە نەصیحەت کرا گوێ نەداتێ عەودەت بکاتەوە سەر کردنیو بە حەلاڵی بزانێ

(فأولائك أصحاب النار هم فيها خالدون) : ئەوانە ئەصـــــــحابی ئاگـری جەهەننەمن‌و بە ئەبەدیی تیائەمێننەوە •

(يمحق الله الربا) : خوا ریبا مەحو ئەکاتەوە ، ئەو ماڵەی کە ریبـای تێـکەڵ بێ بەرەکەتی نایێڵێ بە هیلاکی ئەبا (ويربي الصدقات) : صەدەقە بـا بە ظاهیریش لە ماڵ‌کەم‌کردنەوە بێ خوا ـ عز وجل ـ بەرەکەتی تێ‌ئەخـاو زیادی ئەکا [بالتجربة ثابتة] • (والله لا يحب كل كفار أثيم) : خوا هیـچ کەسێـکی گوناهکارو حەرام بـە حەڵاڵ زانی خۆش ناوێ ، یەعنی ئەیـان بوغزێنێ •

(إن الذين آمنوا وعملوا الصالحات وأقاموا الصلاة وآتوا الزكاة) : بە تەحقیق‌و بێ‌شك ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە بە خواو بە پێغەمەران‌و بەو ئەمرو نەهیانەی کە پێغەمەران تەبلیغیان‌کردوەو ، بـە ئەحوالی ئاخیرەت‌و عەمەلی صالیحیان‌کردوەو ، نوێژیان بە حوضـــــــووری قەلب‌و ئەرکـان‌و شەرائیط کردوەو ، زەکاتی ماڵیان دەرکردوە (لهم أجرهم عند ربهم) : بۆ ئەو کەســــــانە لای خوای خۆیان ئەجریان هەیە هیچی بـە زایـع ناچێ (ولا خوف عليهم) : لە هیچ شتێك کە بەسەریانا بێ هیچ ترســـیان نیـە (ولا هم يحزنون) : لەسەر هیچ شتێك کە لەکیســـیان بچێ لەوەی کـــە کردوویانە مەحزوون‌و غەمناك نابن •

(يا أيها الذين آمنوا) : ئەی ئەوانەی کە ئیمانیان هێناوە بە ئەوامیرو نەواهی خوا (اتقوا الله) : تەقواوترستان بێ لە خواو خۆتان لە موخالەفەی ئـــەمرو نـــەهی بپـارێـزن (وذروا ما بقي مـن الـربـا) : ئـەو ریبایەی کە ماوتانە بەسەر ئەوانەوە کە ماڵتان بەسوود داونێ تـەرك بکەن ، داوای هیچی تریان لێ‌مەکەن (إن كنتم مؤمنين) : ئـەگـەر بـە راستی‌و بـە دڵ

ئیماتتان هێناوە (فإن لم تفعلوا) : ئەگەر نەیکەن واز لـە ریـا نەهێنن (فأذنوا بحرب من الله ورسوله) : لێتان مەعلووم بێ کە خواو رەسـوولی خوا حەربێکی زۆر گەورەتان لەگەڵ ئەکەن • وای بە حالی ئەو کەسـەی کە خوا حەربی لەگەڵ بکا (وإن تبتم) : ئەگـەر تەوبـە بکەن لـە ریباو بە حەڵاڵ زانینی (فلکم رؤس أموالکم) : رەئسـولمالەکەتان بۆ هـەیـە وەری بگرنەوە (لا تَظْلمونَ) : زولـم مـەکـەن بـە زیادەوەرگرتن (ولا تُظْلَمون) : زولمیشتان لێ ناکرێ کەدرەنگ بتاندرێتەوە یا کەمتان بدرێتـەوە •

وا دەرەکەوێ ئەگەر تەوبە نـەکـەن لـە ئیعتیقـادی حەڵاڵێتی ریبـا رەئسولمالەکەیان نادرێتەوە ؛ چونکی بەو ئیعتیقادە مورتەد ئەبن مالی ئەوان ئەبێ بە مالی فەیء • (وإن کان ذو عسرة) : ئەگەر ئەوی مالی بەسـوود وەرگرتوە تەنگ دەست بێ (فنظرة إلى میسرة) : لێیان بوەستن تا دەستیان ئەرواو مالیان ئەبێ (وأن تَصَدَّقـوا) لێخۆشـبوونیـان لـە وەختـی تەنگدەستیدا (خیر لـکم) : بۆ ئێـوە چاکترو خێرترە لـە مۆڵەتدانیـان (إن کنتم تعلمون) : ئەگـەر بزانن کـە ثەوابی عەفوکردنیان چەندە زۆرە (واتقوا یـومـا) : خۆتـان بپارێـزن لە رۆژێك (ترجعـون) : روجـووع ئەکرێنەوە (فیه) : لەو رۆژەدا (إلى الله) : بۆ حوضووری خوا ، کە رۆژی مردنە یا رۆژی قیامەتە ، خۆتان حازرکەن بۆ ثەواب یا بۆ عەذاب (ثم) : لە دوای روجووع بوونەوەتان بۆ حوضووری خوا (تُوفَّى) : بە تەواوەتی موجازات یا موکافات ئەدرێتەوە (کل نفس) : هەر نەفسێ (ما کسـبت) ئەوی لە دنیادا کردوویەتی لـە چاکی یـا لـە خراپی (وهـم) : ئـەوانـە (لا یظلمون) : هیچ زولمیان لێ ناکرێ کە لە ثەوابیان کەم بکرێتەوە ، یا لە عەذابیان زیادبکرێ •

ئاياتی ریبـا (في آل عمران) :

(يا أيها الذين آمنوا) : ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە (لاتأكلوا الربا) : سوود مەخۆن (أضعافاً مضاعفة) : بە زیادەیەكی چەند چەندانە ، بەم نەوعە كە ماڵ ئەدەن بە سوود تا موددەیێ ، ئەو كەسە نایێ كە بیداتەوە ، دیسان سوودیان لێ ئەستێنن ، تا وای لێ یێ سوودەكە ئەبێ بە چەنـد ئەوەندەی سەرمایەكە ســەرمایەكەیش هەروا لە جێی خۆی ئـەمێنێ (واتقـوا الله) : خۆتان بپارێزن لە خوا كە ئیرتیكابی ئەوە بكەن كـە نەهیتـــان لێكـراوە (لعلكم) : رجای ئەوەتان بێ كە (تفلحون) : رســتگار بین لـە عەذابی شەدیدی خوا .

ئاياتی دەینو بەیع (سورة البقرة) :

(يا أيها الذين آمنوا) : ئەی ئەوانەی كە ئیمانتان هێناوە (إذا تداينتم بدين) : كە قەرزێكتان كرد (إلى أجـل مسمى) : تـا موددەیێكی مەعلووم (فاكتبوه) : بی‌نووسن (وليكتب بينكم كاتب بالعدل) لـە بەینی ئێـوەدا كاتبێك بە عەدالەت بی‌نووسێ ، زیـادو كـەم نەنووسێ (ولا يأب كاتب أن يكتب كما علمه الله) : هیچ كاتبێ ئیبا لە نووسینی نەكا وەك خوا كیتابەتی تەعلیمی ئەوكردوە ، ئەویش نەفعی ببێ بۆ خەلق (وليكتب) : با بی‌نووسێ =(وليملل الذي عليه الحق) : با ئـــەو كەســەی حەقەكەی بەسەرەوەیـەو قـەرزدار دەبێت ، بڵێتو قســە بكـاتو بـە كـاتبـەكەی بنـووسـێ = (وليتق الله ربه) : تەقوا لە خوا بكا كە پەروەردگاریەتی (ولا يبخس منـه شيئا) : هیچ لە حەقەكە كــەم نەكاتەوە بـە تـەواوەتی بە بێ زیادو كـەم بی‌نووسێ (فإن) : ئەگەر (كان الذي عليه الحق سفيهاً) : ئەو كەســەی حەقەكەی بەسەرەوە بوو سەفیه بێ ، عەقڵی بە حسابو نووسین نەشـكێ

(أو) : یاخو (ضعیفاً) زەعیف بێ ؛ منـاڵ بێ ، یـا پیرێکی فەرتووت بێ (أو) : یاخو (لا یستطیع) : تەواناى نەبێ (أن یمل هو) : کـــە خـۆی بێ‌نووسێ کیتابەتی نەبێ (فلیملل ولیه بالعدل) : ئەو کەسە بێ‌نووسێ کـە تەماشاى ئیش‌و فرمانی ئەکا بە عەدالەت بۆی بنووسێ (واستشهدوا شهیدین من رجالکم) : لە پیاواتتان دوو پیاو بگرن بە شاهید (فـإن) : ئـەگەر (لم یکونا رجلین) : شاهیدەکانتان پیاو نەبوون ، یەعنی ئەگەر دوو پیاوتان دەست نەکەوت پیانکەن بە شاهید (فرجل وامرأتان) : پیاوێك‌و دوو ژن بگرن بە شاهید (ممن ترضون من الشهداء) : لەوانە کە بە شـــاهێدییان رازیی ئەبن (أن تضـــل إحداهما) : مەبادا یەکێ لـە ژنەکان لـە فکری بچێتەوە ، شـایەد ئەگەر لـە فکری بچێتەوە (فتذکر إحداهما الأخری) : یەکێکیان ، یەعنی ئەوەی لە فکری ماوە بیخاتەوە فکری ئەوی تریان کـە لە فکری چۆتەوە (ولا یأب الشهداء إذا ما دعوا) : شـــاهیدەکان کـــە بـانگ‌کـران بـۆ بەشاهیدبوون‌و بـۆ شـەهادەت‌دان = با ســـەرپێچیی نـــەکەن = (ولا تســـأموا) : مەلـــوول مەبن لەمــە (أن تکتبوه) : کە بێ‌نووســـن (صـغیرا أو کبیرا) : قەرزەکـە بچـووك بێ یــا گـــەورە بـێ ، کــــەم بێ یا زۆر بـێ (إلی أجلـــه) : تـاوەختـی وەعـدەهـاتنـی قەرزدانەوە (ذلکم) : نووسینی (أقسط) : عەدالەتی زیاترە (عند الله) : لای خوا (وأقوم) : بـەقووەت‌ترە (للشهادة) : بۆ شەهادەت لەسەردانی (وأدنی أن لا ترتابوا) : نزیکترە لەوەوە کە تیا نەکەونە شـــکەوە (إلا) : مەگەر (أن تکون تجارة حاضرة) ئەو موعامەلەیە تیجارەتێکی حازر بێ کە (تدیرونها بینکم) : لە بەینی خۆتانا بە حازری دەســـتاودەســـت ئەیکەن (فلیس علیکم جناح) : گوناهتان لەســـەر نیـە (أن لا تکتبوها) : کـە نەی‌نووسن چونکی لە نیزاع‌و لەفکرچوونەوە دوورە (وأشـــــهدوا إذا

تبايعتم) : کـه خریدو فرۆختتان کـرد شـــاهید بـکـرن (ولا يضار كاتب ولا شهيد) : نه کاتب نه شاهید زەرەر نەگەيێنن له نووسینو شـەهادەتا ، يـا زەرەریان پێ نەگەيێنرێ له ئوجرەتی کاتبەلەو مەصرەفی شاهیدەلە نەدرێ (وإن تفعلوا) : ئەگەر زەرەر به بایعو موشتەریی ، یا به کاتبو شـــاهید بکەیێنن (فإنه) : ئەو زەرەرپێـکەیانه (فسوق بکم) : فیسقێـکه که پێتان ئەگا موعەددەب ئەبن لەســـەری (واتقوا الله) : تەقوا لـه خـوا بکـەن (ويعلمكم الله) : خوا تەعلیمی ئەوەتان ئەکا له زانینی بۆ ئێوه مەصلەحەته بۆ دنیاتانو ئاخیرەتتان (والله) : خوای تعالی (بكل شـيء) : بـه هەموو شتێ (عليم) : عالمه .

(وإن كنتم على سفر) : ئەگەر لەســـەر ســـەفەر بوون (ولم تجدوا كاتبا) : کاتبتان دەستنەکەوت (فرهان مقبوضه) : رەهنێ وەربگرن کـه قەرزەکەتانی له زایعبوون پێ موحافەظه بکەن (فإن) : ئەگەر (امن بعضكم بعضا) : بەعزێکتان به بەعزێـکتان ئەمنییەت بـکا (فليود الذي اوتمن امانته): ئەوەی ئەمنییەتی پێکراوه ئەمانەتەکەی تـەدا بـکا ، قەرزەکەی لـه وەختی خۆیا بێ چەندو چۆن بداتەوه (ولا تكتموا الشهاده) : کەتمی شـەهادەت مەکەن (ومن) : هەرکەسێ (يكتمها) : شەهادەت کەتم بکا (فإنه) : بـه تەحقیق ئەو کەسه (آثم قلبه) : قەلبی گوناهکار ئەبێ ؛ چونکی شەهادەت له دلایه زمان مەئموورێ ئەوه له ئاخیرەتا قەلبی موعەددەب ئەبێ (والله بما تعملون عليم) : خوا عالمه بەوەی که ئێوه ئەیکەن . ئەمجا کەیفی خۆتانه .

(ســـورة النســـاء) :

(يا أيها الذين آمنوا) : ئەی ئەوانەی ئیمانتـــان هێنـــاوه (لا تـأكلوا أموالكم بينكم بالباطل) : له بەینی خۆتانا به سەبەبی باطیل، وەك غەصب ،

وەك ریبا ، وەك دزیێتی ، وەك کەموزیادیی ترازوو کەیلو گەزو قومار ..
= ماڵەکانتان = مەخۆن (إلا) : مەگەر (أن تكون تجارة) : ئەو ماڵی
یەکتریە کە ئەیخۆن تیجارەتێ بێ لە بەینتانا (عن تراض) : بە رەزای
هەردوو طەرەف بێ (ولا تقتلوا أنفسكم) یەکتریی مەکوژن ، یا نەفسی
خۆتان مەکوژن ئیلقای کەنە ناو تەهلوکەوە (إن الله كان بكم رحيما) :
بە تەحقیق خوا لەبەر ئەمە کە رەحمەتی زۆرە لەگەڵ ئێوەدا ئەمرتان بە
چاکەو نەهیتان لە خراپە لێ ئەکا (ومن) : هەرکەسێ (يفعل ذلك) : ئەوانە
بکا بە بێ سەبەبی شەرعیی ؛ ماڵی خەڵق بخوا یا خەڵق یا خۆی بکوژێ
(فسوف) : لەمەولا لە رۆژی قیامەتا (نصليه نارا)[1] : ئەیخەینە ناو
ئاگری جەهەننەمەوە (وكان ذلك) : خستنیانە ناو ئاگرەوە (على الله) :
لەسەر خوا (يسيرا) : ئاسانە .

(سورة الجمعة) :

(يا أيها الذين آمنوا) : ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە (إذا نودي
للصلاة) : کە بانگدرا بۆ نوێژ = (من يوم الجمعة) : لە
رۆژی جومعەدا = (فاسعوا إلى ذكر الله) : عەجەلە بکەن بچن
بۆ ذیکری خوا (وذروا البيع) : تەرکی خریدو فرۆخت بکەن (ذلكم) :
چوونتان بۆ نوێژ (خير لكم) بۆ ئێوە لە خریدو فرۆخت چاترە ؛ چونکی
نەفعی ئاخیرەت بە دەوامترە لە نەفعی دنیایی (إن كنتم تعلمون) : ئەگەر
خێرو شەڕی حەقیقیی بزانن لە خێرو شەڕی ظاهیریی جوێ بکەنەوە
(فإذا قضيت الصلاة) : کە نوێژ بەجێهێنراو تەواو بوو (فانتشروا) بڵاوبینەوە
(في الأرض) لە ئەرزا (وابتغوا) : طەڵەب بکەن (من فضل الله) : لە

(1) النساء / ٣٠ .

فەضـلی خوا ، فەضلی دونیەوی‌و ئوخرەویی (واذكروا الله كثيرا) : زۆر زیکری خوا بکەن (لعلكم تفلحون) : بە دیکری خوا ئومێدی نەجاتتـان بێ‌و لە دونیاو ئاخیرەتا نائیلی فەوزی خوا بین •

لە وەختی بانگی جومعەوە تا ئیمام سەلام ئەداتەوە ئیشتیغال بە ئیشی دنیایی حەرامە •

(وإذا رأوا تجـارة) : کە چاویان بـە تیجارەتێ کەوت (أو لهوا) : یا چاویان بە لەهوێکی دنیایی کەوت وەکوو ئـەو تەپڵەی کـە ئەو وەختـە عادەت بوو لە وەختی کاروان هاتنەوەدا لێ‌ئەدرا عەلامەتی ئەوە کە کاروان هاتۆتەوە (انفضوا إليها) : بۆ ئەو تیجارەت‌و لەهوە هەڕائەکەن (وتركوك قائماً) : تۆ بە پێوە لەســەر مینبەر بەجێ‌یێڵن (قل) : بڵی ئـەی محمـد (ما عند الله) : ئەو خێرە کە لە لای خوا هەیە (خير) : چاتـرە (من اللهو ومن التجارة) : لە لەهوو تیجارەت (والله خير الرازقين)[1] : خوا لەوانـە کە ئومێدی رزقتان پێیان هەیـە لـە هەموویان باشترە ، کـە وابێ هــەر تەوەککول‌و ئیعتیماد بەو کەن ، هەر لەو ریزق طەڵەب‌کەن •

پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - رۆژێکی جومعە خوطبـەی ئەخوێند کاروانێ هاتەوە مەتاعیان پێ بـوو ، بـە عادەتی ئەو وەختـە بـۆ عەلامەتی هاتنەوەی تەپڵیان لێدا ، ئەهلی جەماعەت هەموو خوطبـەکەیـان بەجێ‌هێشت چوون بۆ لای کاروانەکە ، تەنهـا دوانزە کەس لـە خزمـەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - مایەوە • ئەو وەختە ئەم ئایەتـانـە نازڵ بوون •

(۱) الجمعـة / ۹ •

ئەم حەدیثە لە جومعەدا رابورد(1)

٣٥٢٩/١ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : يأتي على الناس زمان لا يبال المرء ما أخذ منه ، أمن الحلال أم من الحرام ؟ ح - ١١/٤ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : زەمانێ یێ بەسەر خەلقا کە ئینسان موبالات ناکا لە مالی حەلالی وەرگرتوە یا لە حەرام !

٣٥٣٠/٢ - قال قتادة [رحمه الله تعالى] : كان القوم يتبايعون ويتجرون ، ولكن إذا نابهم حق من حقوق الله لم تلههم تجارة ولا بيع عن ذكر الله حتى يؤدوه إلى الله ح - ١٢/٤ ٠

تەرجەمە :

قەتادە - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : قەوم بە تیجارەتو بەیعەوە مەشغوول ئەبون ئەمما موهیمەیێکی دینییان بۆ ظاهیر ببوایە بەیعو تیجارەت ئەوانی لەو موهیمە مەشغوول نەئەکرد تا حەقی خوایان بەجێ ئەهێنا ٠

ئیبنوحەجەری عەسقەلانیی ئەفەرموێ : ئەم تەعلیقەم لە قەتادەوە بە مەوصوولیی نەدیوە ٠ لاکین ئیبنوکەثیر لە تەفسیریا ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە بازارا بووم قامەتی نوێژ کرا هەموو خەلق دووکانیان داخست چوونە مزگەوت ئایەتی : (لا تلهيم

(1) بروانە لاپەرە ٢٢٠ی بەرگی شەشەم ٠

تجــارة ولا بيــع عن ذكــر الله ٠٠٠)[١] دەرحــەقی ئــەوان نـازڵبوو ٠ قەسـطەلانیی ٠

٣/٣٥٣١ - أبـو المنهال يقول : سألت البراء بن عازب وزيد بن أرقم [رضي الله تعالى عنهم] عن الصرف ، فقالا : كنا تاجِرَيْن على عهد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فسألنا رسول الله - صلى الله تعالى عليـه وسلم - عن الصرف ، فقال : إن كان يـدا بيد فلا بأس ، وإن كان نَسـاء فلا يصلح ح - ٤/١٣ وفي البيوع والهجرة ن ح - ٤/٧٨ بفرق لفظي ٠

تەرجەمە :

ئەبومینهال - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : پارە بە پارەدانم لە بەراءو زەیدی کوڕی ئەرقەم پرسیی - رضـي الله تعـالى عنهم - فەرموویان : لـە زەمانی پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - تاجیربووین ، پارەبەپارەدانمان لە پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - پرســیی فەرمووی : ئەگــەر دەستاودەست بێ زەرەری نیە ، ئەگەر بە نەسیە[٢] بێ نابێ ٠

٤/٣٥٣٢ - عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : لما اســتُخْلِـف أبو بكر الصديق [رضي الله تعالى عنه] قال: لقد علم قومي أن حرفتي لم تكن تعجز عن مؤنـة أهلي وشغلت بأمر المسلمين ، فسيأكل آل أبي بكر من هذا المال ويحترف للمسلمين فيه ح - ٤/١٨ ٠

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : کە ئەبوبەکری صــەدیق - رضي الله تعالى عنه - کرا بە خەلیفە فەرمووی : قەومەکـەم ئەزانن کــە

(١) النــور / ٣٧ ٠

(٢) (نەسیە : نەسیئە) : واتە بە قەرز ٠

کەسبی من عاجز نەبوو لە ئیدارەی ماڵو منالم ، ئەمما من مەشغووڵکرام بە کاری موسوڵمانانەوە ، لەمەولا ئالی ئەبوبەکر لەم ماڵی بەیتولماڵە ئەخواو کەسب ئەکا لەم ماڵەدا بۆ موسوڵمانان • [یەعنی ماڵی بەیتولماڵ ئەدا بە خەڵق تیجارەتی پێوەبکەنو ئەوی ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - لە ماڵی بەیتولماڵ کەمی ئەکاتەوە لە کاری تیجارەتەکە پڕی بکاتەوە] •

٣٥٣٣/٥ - عن المقدام - رضي الله تعالى عنه - عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : ما أكل أحد طعاما قطُّ خيرا من أن يأكل من عمل يده ، وإن نبي الله داود - عليه السلام - كان يأكل من عمل يده ح - ١٩/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەفەرموێ : هیچ کەس هیچ وەقت طەعامێکی باشتری نەخواردوە لەوە کە لە عەمەلی دەستی خۆی بیخوا ، داودی پێغەمەری خوا - عليه السلام - هەر لە عەمەلی دەستی خۆی خواردوویەتی •

٣٥٣٤/٦ - عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أن داود - عليه السلام - كان لا يأكل إلا من عمل يده ح - ١٩/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرموویەتی : داود پێغەمەر - عليه السلام - هەر لە عەمەلی دەستی خۆیی خواردوە •

٣٥٣٥/٧ - عن جابر بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : رحم الله رجلا سَمْحا إذا باع ، وإذا اشترى ، وإذا اقتضى ح - ٢٠/٤ ، ت ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرموویەتی : خوا رەحم بەو کەسە بکا کە سەخای طەبعی بێ لە کڕیناو فرۆتناو لە حەق سەندنا .

٨/٣٥٣٦ - حذيفة - رضي الله تعالى عنه - قال : قال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : تلقت الملائكة روح رجل ممن كـان قبلكـم ، قالوا : أعمِلْتَ من الخير شيئا ؟ قال : كنت آمُرُ فِتْيَاني أن يَنْظِروا ويتجاوزوا عن الموسر . قال : فتجاوزوا عنه ح - ٢٠/٤ ، م - ٤٤٥/٦ ، جه .

تەرجەمە :

حوذەیفە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : مەلائیکە ئیستیقبالی رۆحی پیاوێکی میللەتی پێش ئێوەیان کرد ، لێیان پرسیی : هیچ عەمەلی چاکەت کردوە ؟ وتی : ئەمرم بە پیاوەکانم ئەکرد کە مۆڵەتی قەرزدارەکانم بدەن ، صەرفی نەظەر بکەن لەوانەی کە هەیانەو دەستیان ئەڕوا . پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : مەلائیکەکان تەجاوزیان لەو کرد ، لە گوناهیان نەپرسییەوە .

ئەبومالیك لە رەبعیەوە ئەفەرموێ : ئەو پیاوە بە مەلائیکەکانی وت : سوهوولەتم ئەنواند بۆ ئـەوانەی کە دەولـەمەند بوونو ، موهلەتی تـەنگ دەستم ئەدا . ئەبونەعیم لە رەبعیەوە ئەڵێ : پیاوەکە بە مەلائیکەکانی وت : لە مووسیر عوذرم قەبووڵئەکرد ، لە تەنگدەستیش تەجاوزم ئەکرد .

٩/٣٥٣٧ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : كان تاجر يداين الناس ، فـإذا رأى معسـرا قـال لفتيانه : تجاوزوا عنه لعل الله أن يتجاوز عنا . فتجاوز الله عنه ح - ٢١/٤ .

وعند النسائي : فيقول لرسوله : خذ ما تيسر واترك ما عسر ، وتجاوز لعل الله ... إلخ وبعده : فلما هلك قال الله تعالى : هل علمت خيرا قط ؟ قال : لا إلا أنه كان لي غلام ، وكنت أداين الناس فإذا بعثته يتقاضى قلت له : خذ ما تيسر واترك ما عسر ، وتجاوز لعل الله يتجاوز عنا . قال الله تعالى : قد تجاوزت عنك . وفي حديث أبي اليسر : من أنظر معسرا ، أو وضع له أظله الله في ظل عرشه وقد أمر الله تعالى بالصبر على المعسر فقال : (وإن كان ذو عسرة فنظرة إلى ميسرة)[1] القسطلاني .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه – ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : تاجیرێ بوو قەرزی بە خەڵق ئەدا ، کە یەکێکی لە قەرزدارەکانی بە تەنگدەستیی بدیایە بە پیاوەکانی ئەوت : بیبەخشن بەڵکو خوایش ئێمە ببەخشێ ، خوا بەخشی . لە ریوایەتی نەسائیدا ئەفەرموێ : بە پیاوەکەی ئەوت : ئەوی بە سووکیی دەست کەوێتەوە وەری بگرە ، ئەوی لەبەر تەنگدەستی دەستکەوتنەوەی زەحمەت بێ تەرکی بکە بەڵکو خوایش تەجاوز لە گوناهمان بکا . کە ئەو پیاوە مرد خوای تەعالا پێیفەرموو : هیچ عەمەلی خێرت کردوە ؟ عەرزی بارەگای ئیلاهیی ئەکا : خەیر هیچ عەمەلی خێرم نیە ئەوەندەی هەیە غولامێکم بوو قەرزیشم بە خەڵق ئەدا کە غولامەکەم بناردایە کە قەرزەکانم بۆ بستێنێتەوە پێم ئەوت : ئەوی بە سووکیت دەستکەوتەوە وەریبگرە ئەوی لەبەر تەنگدەستیی سەندنەوەی زەحمەت بوو وازی لێ بێنە بەڵکو خوایش واز لە گوناهمان بێنێ . خوا پێی ئەفەرموێ : وا منیش تەجاوزم لە تۆ کرد .

(1) البقـــرة / ٢٨٠ .

له حەدیثی ئەبویوسرا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ موهڵەتی تەنگدەست بدا یا لە قەرزەکەی داشکێنێ خوا لە ژێر سێبەری عەرشی خۆیا جێی‌ئەکاتەوە • خوا ئەمری کردوە بەوە کە صەبر بکرێ لە تەنگدەست ، فەرموویەتی : ئەگەر قەرزدار تەنگدەست بێ مۆڵەتی بدەن تا دەستی ئەبێ • قەسطەلانی •

١٠/٣٥٣٨ ـ عن حذيفة [رضي الله تعالى عنه] قال : أتي اللهُ بعبـد من عباده آتـاه الله مالا فقال له : ماذا عملت في الدنيا ؟ قال (ولا يكتمون الله حديثا)(١) قال : يارب آتيتني مالك فكنت أبايع الناس وكان من خلقي الجواز فكنت أيسر على الموسر ، وأنْظِر المعسر ، فقال الله ـ عـز وجل : أنـا أحق بذا منك ، تجاوزوا عن عبدي • فقـــال عقبـــة بن عامـر الجهني وأبو مسعود الأنصاري [رضي الله تعالى عنهما] : هكذا سـمعنا من فـي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٦/٤٤٦ •

(بەسە ، سێ چوار حەدیث مەعنایان یەکێکە) •

١١/٣٥٣٩ ـ عبدالله بن أبي قتادة أن أبا قتادة [رضي الله تعالى عنه] طلب غريما له فتوارى عنه ، ثم وجده ، فقال : إني معسر • قال : آللهِ ؟ قال: آللهِ ! قال : إني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من سرَّهُ أن ينجيه الله من كرب يوم القيامـة فلينفس عن معسر أو يضـع عنه م ـ ٦/٤٤٨ •

(حەدیثێکی تر لەمە ئەکمەلتر هەیە نازانم لە کوێما نووسیوە • ئەوی تەرکی کردوە مەعناکەی ئەنووسم)(٢) •

(١) النســـاء / ٤٢ •

(٢) ئـەم حەدیثەم نەدۆزییەوەو ، ئـەم نووسینەی دانەریش رەوان نیە.

تەرجەمە :

ئەبوقەتادە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە شوێن قەرزدارێکیا ئەگەڕێ خۆیی لێ ئەشارێتەوە [ئەچێتە ماڵەکەی لە ژنەکەی ئەپرسێ کە : فلان کەس لە کوێیە ؟ ئەڵێ : لە ماڵەوە نیە • کوڕێکی منالی ئەبینێ ئەڵێ : باوکت لە کوێیە ؟ ئەڵێ : کە چاوی بە تۆ کەوت چوە ناو هۆدەکەی دایکم خۆی شاردەوە ! بانگی ئەکا ئەڵێ : ئەی فلان ئەزانم لە کوێی وەرە دەرێ : یێتەدەرێ ، لێی ئەپرسێ : بۆ خۆت شاردەوە ؟] ئەڵێ : فەقیرم دەستەتەنگم• ئەڵێ : تو خوا ؟ ئەڵێ : بە خوا ! ئەڵێ : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیستوە ئەیفەرموو : هەرکەسێ پێیخۆشە کە خوا لە غەمی ئاخیرەت نەجاتی بدا مۆڵەتی موعسیرێ بدا یا لە قەرزەکە داشکێنێ [نازانم لەو حەدیثەدا وا بزانم ئەوەیش هەیە کە ناوی لە دەفتەرەکەی مەحوئەکاتەوە] •

ئیبرا لە مۆڵەتدان ثەوابی زیاترە ، بەعزێ ئەڵێن : مۆڵەتدان ثەوابی زیاترە ؛ چونکی کە گەردنی ئازادکرد بە تەواوەتی واز لە قەرزەکە ئەهێنێ• لە ئینتیظاری دەستکەوتنەکەی نەجاتی ئەبێ ، کە موتەظیر بێ تەعەللوقی دڵو غائیلەی ئەمێنێ •

ئەحمەد ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسێ موهلەتی تەنگدەستێ بدا بەقەد هەر رۆژێ صەدەقەیێکی هەیە • ئەم تەکەڕروڕی ثەوابە بە تەکەڕروڕی ئەییام بۆ ئەو کەسەی کە بە دەفعەیێ قەرزەکەی ببەخشێ •• نیە •

[ئەمما من ئەڵێم : دڵەلەرزێی قەرزدارەکە بەدائیمی موقابەلەی ئەو تەکەڕروڕی ثەوابە ئەکا ، کە بە جارێ وازی لە قەرزدارەکە هێنا دڵی

رەحەت ئەبێو رەحەت خەوی لێئەکەوێ • ئەمما وەك لە ئایاتی صەدەقەدا رابورد چ مۆڵەت ، چ بەخشین ئەوایان مەشرووطە بە عەدەمی ئیذاو عەدەمی منەتنان (وإلا) بە هەبا ئەڕوا] •

متعلقــات

عن العــدّاء بن خالد [رضي الله تعالى عنه] قال : كتب لي النبي ـصلى الله تعالى عليه وسـلم ـ هذا ما اشترى محمد رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ من العدّاء بن خالد بيعُ المسلم المسـلم لا داء [لا عيب في المبيع] ولا خِبْثة [أي حلال] ولا غائلة • وقال قتــادة : الغائلـة الزنـا والسرقة والإباق ح ـ ٤/٢٢ ، ن ، جه ابن منده موصولا أن المشتري العداء ـ رضي الله تعالى عنه ـ فواقعتان ، أو اشترى بمعنى باع •

تەرجەمە :

عەددای کوڕی خالید ـ رضي الله تعـالى عنــه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليــه وسـلم ـ [عەبدێکی لێکڕیم یا پێیفرۆتم (علی الروایتین)] بۆی نووسیم : ئەمە ئەوەیە کە محمد رەسوولوڵڵا لە عەددای کڕی ، یا بە عەددای فرۆت ، بە خەریدو فرۆختی موســــــوڵمان لەگەڵ موسوڵمان ، هیچ عەیب لە مەبیعەکەدا نیە ، پیسیو خولقی خراپی نیــە ، غائیلەی تیا نیە ، نە زینا ، نە دزیی ، نە فیرار •

وقيــل لإبراهيــم [النخعي] : إن بعض النخّاسين يـسـمّي آرِيَّ [دوابه] خراسانَ [مفعول ثان] وســـجستان ؛ فيقــول : جــاء أمس من خراسان ، جاء اليوم من سجستان ! فكرهه كراهة شديدة ح ـ ٤/٢٢ •

تەرجەمە :

عەرزی ئیبراهیمی نەخەعیی - رحمه الله تعالی - کرا کە بەعزێ جامبازی حەیوان ناوی ئەو حەیوانانەی کە لە طەویلەکەیایەتی ئەبا بە خۆراسانیو سەجستانی ، ئەڵێ : دوێنێ لە خۆراسانەوە هاتوە ، ئیمڕۆ لە سەجستانەوە هاتوە . ئیبراهیم - رحمه الله تعالی - زۆر بە شیددەت ئەم غەشو تەفرەدانەی کەرهان .[1]

وقال عقبة بن عامر - رضي الله تعالى عنه - : لا يحل لامرىء يبيع سلعة يعلم أن بها داء إلا أخبره ح - ٤/٢٣ .

تەرجەمە :

عەقەبە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : دروست نیە بۆ کەسێ کە مەتاعێ بفرۆشێو علمی بە عەیبێکی ببێ مەگەر خەبەر بە عەیبەکەی بدا .

[هەنجیری هەناران ، گوێزی هەورامان ، تووی ولیانە ، قایشی هەمەدانیش ، ئەگەر هی ئەو جێیانە نەبێ وایە][2] .

١٢/٣٥٤٠ - عن حكيم بن حِزام - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : البيعان بالخيار مالم يتفرّقا ، أو قال : حتى يتفرقا ، فإن صدّقا وبيّنا بورك لهما في بيعهما ، وإن كتما وكذبا محقت بركة بيعهما . ح - ٤/٢٣ ، م - ٦/٤٠٣ ، د ، ت ، ن .

---

(١) دەکرێ ئەم قسە بە جۆرێکی دیکە بنووسرێت ، بەم شێوە : هەندێ کەس گەورِو طەویلەی حەیوانەکانیان بە خۆراسانیو ... چیناو ئەبەن . واتە کە دەڵێ : ئەمڕۆ لە خۆراسانەوە هاتووە مەبەستی گەورەکەیە نەك خۆراسانی راستیو ، بەم جۆرە فێڵی کردوە .

(٢) ئەم قسە راستتر وایە لە دوای تەرجەمەی پێشوەوە بێ .

تەرجەمە :

حەکیمی کوڕی حیزام ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بایعو موشتەریی تا لەیەك جوێ ئەبنەوە پەشیمانبوونەوەیان بۆ هەیە ، ئەگەر لە تەعریفی ماڵەکانیانا راست بکەنو بەیانی عەیبی ماڵەکانیان بکەن بەرەکەت ئەخرێتە ماڵەکانیان ، ئەگەر عەیبی بشارنەوەو درۆی تیا بکەن بەرەکەتی خەریدوفرۆختیان لائەبرێ ، هەریەکێکیان کە درۆی تیا بکا ماڵەکەی کە وەریئەگرێ بێ بەرەکەت ئەبێ [صدق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەند تیجاری دەوڵەمەنـد نابووت بوە ! موسلیم ئەفەرموێ : حەکیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ لـە نـاو کەعبەدا بە وەلەد بوە ، صەدو بیست ساڵ ژیاوە •

حەکیم ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە فەتحی مەککەدا موسوڵمان بوە ، لـە ئەوەڵەوە (مؤلفة القلوب) بوو ئەمما بە صەحابەیێکی زۆر گەورەو راست دەرچوو ، لە کیباری صەحابەیە ـ رضي الله تعالى عنه ـ] •

١٣/٣٥٤١ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : الحلف [أي اليمين الكاذبة] مَنْفَقَة للسِّلعة مَمْحَقَة للبركة [للربح • م] ح ـ ٢٨/٤ ، م ـ ٤٨/٧ ، د ، ن •

١٤/٣٥٤٢ ـ عن أبي قتادة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إيـاكم وكثرة الحلف في البيـع ! فإنه ينفق ثـم يَمْحَق م ـ ٤٦/٧ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرەو ئەبوقەتادە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یان بیستوە کە نەهی لە سوێنخواردن لـە خەریـدو

فرۆختنا فەرموە ، فەرموویەتی : کە ماڵەکە ئەخاتە رەواج لە دواییدا بەرەکەتی نایێلێ •

١٥/٣٥٤٣ ـ عن عبدالله بن أبي أوفى ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رجلا أقام سلعة وهو في السوق فحلف بالله لقد أعطى بها مالم يعط ؛ ليوقع بها رجلا من المسلمين فنزلت : (إن الذين يشترون بعهد الله وأيمانهم ثمنا قليلا [أولئك لا خلاق لهم في الآخرة ، ولا يكلمهم الله يوم القيامة ، ولا ينظر إليهم ، ولا يزكيهم ولهم عذاب أليم]) آل عمران • ح-٤/٢٨ ، ح-٧/٥٢ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبوئەوفا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پیاوێ مەتاعێکی هێنا بیفرۆشێ سوێندی بە خوا خوارد کە ئەوەندەی پێ داوە ، ئەوەندەیشی پێنەدابوو ، بۆیەکی سوێندەکە خوارد کە یەکێ لە موسوڵمانانی پێبخەڵەتێنێ ، ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە مەئالی شەریفی وایە : ئەوانەی کە بەو عەهدو پەیمانەی لەگەڵ خوادا ـ عز وجل ـ کردوویانە کە ئیمان بێنن‌و وەفا بە عەهدی خوا بکەن‌و بە درۆسوێندخواردن مەنفەعەتێکی کەمی دنیایی ئەکڕن یەعنی ئاخیرەتیان بە دنیا ئەفرۆشن ، ئەوانە لە ئاخیرەتا هیچ بەشیان نیە لە هەموو خێر بەش براون خوا ـ عز وجل ـ بە لوطف قسەیان لەگەڵ ناکا، =لە رۆژی قیامەتا= بە چاوی مەرحەمەت تەماشایان ناکا، لە چڵك‌و پیسیی گوناه پاکیان ناکاتەوە ، عەزابێکی زۆر گەورەو بەشیددەتیان بۆ هەیە •

١٦/٣٥٤٤ ـ عن خباب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنت قينا في الجاهلية وكان لي على العاصي بن وائل دين فأتيته أتقاضاه قال : لا أعطيك

---

(١) آل عمران / ٧٧ •

حتى تكفر بمحمد ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ فقلت : لا أكـفر حتـى يُميتك الله ثم تبعث • قال : دعني حتى أموت وأبعث فأوتى مـالا وولـدا فأقضيك ! فنزلت : (أفرأيت الذي كفر بآياتنا وقال لأوتين مالا وولدا ؟ أطلع الغيب أم اتخذ عند الرحمن عهدا ؟)[1] ح ـ ٤/٣٠ ، ١٣١ وفـي المظـالم ، والتفسير ، والإجارة • م ـ ٢٧١/١٠ ، ت ، ن ولفظه في سورة (كهيعص) في تفسير الآية • ح ـ ٢٢٤/٧ : عن خباب =قال=: كنت قينا بمكة ، فعملت للعاصي بن وائل السهمي سيفا ، فجئته أتقاضاه ، فقـــال : لا أعطيك حتى تكفر بمحمد [صلى الله تعالى عليه وسلم] قلت : لا أكفر بمحمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى يميتك الله ثم يحييك [قال : وإني ميت ثم لمبعوث؟ قلت : نعم • أخرى في تلك الصحيفة] قال : إذا أماتني الله ثـم بعثني ولي [هناك أخرى] مال وولد [فأقضيكه • أخرى] فأنزل الله (أفرأيت •••) إلخ•

تەرجەمە :

خەبابی کوڕی ئەرەت ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە زەمانی جاهیلییەتا = لە مەککە = ئاسنگەر بووم ، شیرێکم بۆ عاصی کوڕی وائیل کرد [کە باوکی عەمری کوڕی ئەوە] چووم داوای قەرزەکەم لێ کردەوە ، فڵتانی : تـا بە محمـــد کافـر نەبی ناتدەمەوە • وتم : تا نەتۆپیو زیندوو نەبیەوە بە محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کافـر نابم • فڵتانی : بۆچی من ئەتۆپمو زیندوو ئەبمەوە ؟ وتم : ئـا • فڵتانی : سا وازم لێ بێنە تا خوا ئەم تۆپێنێو زیندووم ئەکاتەوە لەوێ ماڵو منـالـم ئەدرێتێو قەرزەکـەت ئەدەمەوە خوا ـ عز وجل ـ ئەم ئایەتەی نازڵکرد کە مەئالی شەریفی وایـە : ئەی محمد چاوت لەوەیە کە کوفری بە ئایاتی ئێمە کردوەو ئەڵێتێ : کە لە

(١) مريـم / ٧٨ •

ئاخیرەتا ماڵو ئەولادم ئەدرێتێ ؟ ئایا ئەو کەسە ئیطتیلاعی بەســەر غەیبـا هەیە ؟ یاخۆ لە طەرەف خواوە ـ عز وجل ـ عەهدو پەیمانی لەگەڵ کراوە کە خوا ماڵو ئەولادی بداتێ لە قیامەتا ؟

لەم جوابی عاصی‌یە کە ئەیداتەوە بە خەبباب مەعلووم ئەبێ کە عاصی بڕوای بە بەعثی ئەمواتو حەشرو نەشر نەبوە •

١٧/٣٥٤٥ ـ قال عمرو [بن دينار] : كان ههنا رجل اسـمه نواس ، وكانت عنده إبل هَيْم" [به داء يشبه الاستقاء لا يتروى بالماء • الهيم جمع هيماء ، وهو الإبل العطشان ، الهـائم : المخالف للقصـد في كـل شيء ، أي حيران] فذهب ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما فاشترى تلك الإبـل من شريك له • فجاء إليه شريكه فقال : بعنا تلك الإبل • فقال : ممن بعتها ؟ قال : من شيخ كذا وكذا • فقال : ويحك ! ذاك والله ابن عمـر [رضي الله تعالى عنهما] فجاءه فقال : إن شريكي باعك إبلا هَيْما ولم يعـرفـك [من عَرَّف أو عرّف • یەعنی نەی‌ناسیوی یا عـەیبەکەی بۆ بەیان‌نەکردووی] قال : فاستقها [إذا • أخرى] قال : فلما ذهب يستاقها فقال : دعها رضينـا بقضاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا عدوى ح ـ ٣٦/٤ •

تەرجەمە :

عەمری کوڕی دینار ـ رحمه الله تعـالى ـ ئـەفـەرموێ : پیـاوێـکی نەوواس‌ناو بوو وشترێکی موبتەلا بە دەردی ئیسقای لابوو • ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ تەشریفی چوو ئـەو وشـــترە دەردەدارەی لە شەریکەکەی کڕی ، شەریکەکەی هاتەوە لای نەوواس پێی‌وت : وشترەکەم فرۆت • وتی : بە کێت فرۆت ؟ وتی : بە پیاوێکی واو وام فرۆت • وتی : خوا بتگرێ ! = وەڵلاهی = ئـەو پیاوە ئیبنوعومەرە ـ رضي الله عنهما ـ

نەوواس چوە خزمەتی عەرزیکرد : شەریکەکەم وشـــترێکی موبتەلا بـە دەردی ئیسقای پێفرۆتووی تۆی نەناســــیوە • یا پێی وت : خەبەری عەیبەکەی نەداویتێ • ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ فەرمووی : کە وابێ وشترەکەت بەرەوە • نەوواس چوو وشترەکەی بیاتەوە ، ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : وازی لێ بێنە ئێمە رەزاین بەو حوکمەی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی کـە نەخۆشیی لـە خۆیەوە سیرایەت ناکا • بە بەیعەکە رازیی ئەبین •

کەسبی حەججام حەلالە :

٣٥٤٦/١٨ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـــال : حجم أبو طيبة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأمر له بصاع من تمر ، وأمر أهله أن يخففوا من خراجه [ولو كان سحتا لم يُعطه النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م عن ابن عباس] ح ـ ٤/٣٨ ، م ـ ٦/٤٦١ •

تەرجەمە :

ئەبوطەیبە ـ رضي الله تعالی عنه ـ حەجامەتی لـە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وســـلم گـرت پێغەمەر ـ صلی الله تعـــالی علیه وســـلم ـ ئـەمـری فــەرمــوو صـــاعێ خــورمایـان دایـێ [ئیبنـوعـەبـــاس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەگەر ئوجرەتی حەججام حەرام بوایە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەیئەدایێ • م] هەم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری بە صاحێبی ئەو عەبدە کرد لـە خەرجـەکـەی ســـووكکرد •

٣٥٤٧/١٩ ـ عن نافع عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : إذا تبايع الرجلان فكل واحـد

منهما بالخيار مالم يتفرقا وكانا جميعا ، أو يخير أحدهما الآخر فتبايعا على ذلك فقد وجب البيع ، وإن تفرقا بعد أن يتبايعا ولم يترك واحد منهما البيع فقد وجب البيع ح - ٤/٤٣ ، م - ٦/٤٠١ ، ن ، جه .

٣٥٤٨/٢٠ - وعنه كل بَيِّعَيْن لا بيع بينهما حتى يتفرقا إلا بيع الخيار ح - ٤/٤٤ ، م - ٦/٤٠٣ أو يقول أحدهما لصاحبه : اختر ح - ٤/٤١ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : بایع و موشتەریی کە بەیعیان کرد تا لێك جوێ نەبنەوە ، یا یەکێکیان ئەوی تریان موخەییەر نەکا هەردوکیان موخەییەرن ئەتوانن فەسخی بەیعەکە بکەنەوە ، کە یەکێکیان ئەوی تری موخەییەر کرد ، یا لە دوای بەیعەکە لێك جوێ بنەوە هیچیان تەرکی بەیعەکەی نەکرد خیار نامێنێ بەیعەکە لازم ئەبێ .

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : کوللێ لە بایع و موشتەریی تا لێك جوێ نەبنەوە لە بەینیانا بەیع نیە ، مەگەر بەیعێ کە نەفی خیاری تیاکرابێ یا یەکێکیان بەوی تریان بلێ : موخەییەر بە ، بەوە خۆی خیاری بۆ نامێنێ ئەوی تریان ئیختیاری بەیعەکە بکا ئەویش خیاری نامێنێ ، ئەگەر سکووت بکا خیاری ئەو باقیە ، سکووت دەلالەت لەسەر رەزا ناکا .

لە پێش قەبضا فرۆتن یا هیبەکردنی مەبیع :

موشـــتەریی شتێك بکڕێ دەرحاڵ هیبەی بکا بە یەکێ بائیع ئینکار نەکا ، یا عەبدێ بکڕێ دەرحاڵ ئازادی بکا دروستە . طاووس ئەفەرموێ : کەسێ بە رەزا مەتاعێکی کڕی لە پاشا فرۆتی موبایەعەکەی بۆ ئەو واجب ئەبێ ، قازانجەکەی بۆ ئەوە . بوخاریی - ٤/٤٤ (أثر ومعلق) .

٢١/٣٥٤٩ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في ســـفر ، فكنت علـى بَكْر [وشـترى تازه‌گیراو] صعب لعمر [رضي الله تعالى عنه] فكان يغلبني فيتقدم أمـام القوم فيزجره عمر [رضي الله تعالى عنه] ويرده = ثم يتقدم فيزجره عمـر ويرده = فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لعمر [رضي الله تعـالى عنه] : بعنيه ، قال : هو لك يا رسول الله . قال بعنيه ، فباعه من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هو لك يا عبدالله بن عمر تصنع به ماشئت ح ـ ٤/٤٤ وفي الهبة .

تەرجەمە :

(رەنگە لە هیبەدا نووسیبێتم ، ئەگەر نووسرابێ لێرە مەینووسن)

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لە سـەفەرێکا لـە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سواری وشـترێکی تازەگیراوی سەرسەخت بووم ، هی باوکم بوو ، لە بەر ســــــەرڕەقی پێش‌خەڵقـەکـە ئەکـەوتو ، عومەری بـاوکم ـ رضـي الله تعـالى عنـه ـ ئەی‌گێڕایەوە = هـەم پێش‌خەڵقـەکە ئـەکـەوتو باوکم ئەی‌گێڕایەوە = پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ پێی‌فەرموو : پێم‌بفرۆشــــە . عەرزی‌کرد : بۆ تۆ بێ (یا رسول الله) فەرمووی : پێم‌بفرۆشە پێی‌فرۆت . فەرمووی : ئەی عەبـدوڵڵای کوڕی عومـــەر بـۆ تـۆ بێ چی لێ ئەکەی لێی بکە .

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وشترەکەی لـە پێش قەبضـــا هیبەکرد بە عەبدوڵڵاو ئیمامی عومــەر ئیعتیرازی نەگرت ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] .

٢٢/٣٥٥٠ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : بعت من أمير المؤمنين عثمان [بن عفان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ • أبو ذر] مالا بالوادى [وادي القرى من أعمال المدينة] بمال له بخيبر [نحو ست مراحل من المدينة] فلما تبايعنا رجعت على عقبي حتى خرجت من بيتـه خشـية أن يرادني البيع ، وكانت السُنّة أن المتبايعين بالخيار حتى يتفرقا • قال عبدالله [رضي الله تعالى عنه] : فلما وجب بيعي وبيعه رأيت أني قد غبنته بـأنـي سقته إلى أرض ثمود بثلاث ليال وساقني إلى المدينة بثلاث ليال ح ـ ٤/٤٥ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضـي الله تعـالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئـەرزێـکم بـە ئەمیرولموئمینین عوثمانی کوڕی عەففان فرۆت ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لـە (وادی القری) بـە ماڵێ لە خەیبەر • کـە بەیعەکەمان کرد پاشـــەوپاش گەڕامەوە تا لە ماڵی عوثمان چوومەدەرێ ، لە ترسی ئەوە مەبادا بەیعـەکـە فەسخ‌بکاتەوە ، سوتنەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وابوو کە بایع‌و موشتەریی تا لێك‌جوێ‌ئەبنەوە خیاریان بۆ هەیە • کە بەیعەکەمـان بە لێك‌جوێ‌بوونەوە تـەواو بوو حەقی خیارمان نەما لام وابوو کـــە ئیمامی عوثمانم خەڵەتانبوو چونکە من ئەوم سەوق‌کردبوو بۆ جێیێ کە سێ رۆژ لە مەدینەوە دوور بوو ، ئەو منی لە سێ رۆژ رێوە هێنایەوە بۆ مەدینە •

خەڵەتانن بەیعی پێ فەسخ‌نابێتەوە •

ئەرز بـە ئەرز فرۆتن دروستە •

بەیعی غائیب کە صیفەتی لە طەرەفەینەوە مەعلووم بێ دروستە •

٢٣/٣٥٥١ ـ وعنه أن رجلا [حبان بن منقذ ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] ذكر للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه يُخْدع في البيوع فقال : إذا

بايعت فقل : لا خلابة [فكان إذا بايع يقول : لا خلابة • م] ح - ٤/٤٥ ، م - ٦/٤٠٤ د ، ن

تەرجەمە :

پیاوێ کە حیببانی کوڕی مونقیذە - رضي الله تعالى لەخۆیو باوکی - هاتە خزمەت پێغەمەر - صلی الله تعـالى عليه وسلم - عەرزیکرد : کـە لـە موعامەلەدا ئەخەڵەتێم • فەرمووی : کە موعامەلەت کرد بڵێ : خەڵەتانن لـە دینا نیە • هەموو جارێ وای ئەوت •

لە موعامەلەدا کە ئینسان وای وت بۆی هەیە کـە پەشیمان بێتەوە ، وا نەڵێ موعامەلەکە تەواو ئەبێ •

بۆ شتکڕین بەرەوپیریچوونی ئەوانەی کە شت بێننە شار :

٢٤/٣٥٥٣ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أنهم كانوا يشترون الطعام من الركبان على عهد النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فيبعث عليهم من يمنعهم أن يبيعوه حيث اشتروه حتى ينقلوه حيث يباع الطعام ح-٤/٤٨، م - ٦/٣٩٤ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : لە زەمانی پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - خەڵق طەعامیان لە کاروانیی ئەکڕی ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - کەسێکی ئەنارد کە لەو جێیە کە طەعامەکەی لێئەکڕن نەیفرۆشنەوە تا ئەیهێننە ناو بازاڕ •

٢٥/٣٥٥٣ - عن طاووس عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى أن يبيع الرجـل طعامـه حتى

یستوفیه [إلی هنا • وعن ابن عمر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ح- ٤٨/٤] قلت لابن عباس : کیف ذلك ؟ قال : ذاك دراهـم بدراهم والطعام مرجأ ح ـ ٥٣/٤ ، م ٣٩٣/٦ وفیه : قال ابن عباس [رضي الله تـعالی عنهمـا] : وأحسب کل شيء مثله •

تەرجەمە :

طاووس لە ئیبنوعەباسەوە ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەهی‌کردوە لەوە کە ئینســـــــان طەعامێکی کڕی تا قەبضی نەکا بێنێ بیفرۆشێ • طاووس ئەڵێ : لێم‌پرسیی : بۆچی وایە ؟ فەرمووی : ئەوە بەیعی پارەیە بە پارە ، وەرگرتنی طەعامەکە تەئخیر ئەبێ ، یەعنی بـەوە ئەبێ بـە ریـبـا • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعـالی عنهما ـ ئەفەرموێ : لام وایە کە هەموو شتێك وایە ، مەخصووص نیـە بـە طەعامەوە •

لە گۆترە طەعام کڕینو فرۆتن :

٣٥٥٤/٢٦ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ قال : رأیت الذین یشترون الطعام مجازفة [من غیر کیل ولا وزن ولا تقدیر] یُضربون علی عهد رســـول الله ـ صلی الله تعـالی علیــه وسلم ـ أن یبیعوه حتی یؤووه إلی رحالهم ح ـ ٥٣/٤ ، م ـ ٣٩٥/٦ ، د ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : چاوم کەوت بەوانە کە لە گۆترە طەعام ئەکڕن لێیان ئەدرا کە بیفرۆشن هـەتـاوەکوو نەیبەنەوە جێی خۆیان ، یەعنی تا قەبضی نەکەن •

[لای ئیمامی شافیعیی - رضي الله تعالى عنه - دروسته ، ئەصەح لـە دوو قەولیا ئەمەیـە کـە بـە کەراهـەتی تەنزیهـ مەکرووهە • ئیمامی مالیك - رضي الله تعـالى عنـه - ئەفەرموێ : ئەگـەر بائیـع میقدارەکـەی بزانێ دروست نیە] •

طـەعـام پێـوان :

٣٥٥٥/٢٧ - ویذکر عن عثمان - رضي الله تعالى عنه - [معلق وصله الدارقطني ، وأحمد ، وابن ماجه ، والبزار] ان النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : إذا بعت فَكِلْ ، وإذا ابْتَعْتَ فاكتل ح - ٥١/٤ •

٣٥٥٦/٢٨ - عن المقدام بن معد يكرب - رضي الله تعالى عنـه - عـن النبي - صلى الله تعـالى عليـه وســلم - قال : كيلوا طعامكم يبارك لكـم ح - ٥٢/٤ •

تەرجەمە :

ئیمامی عوثمان - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : شتێ فرۆت بیپێوە ، شتێ کڕی بیپێوە • میقدامی کوڕی مەعدیکەریب - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسـلم - فـەرمووی : طەعامتان بپێون تـا بـە بەرەکەت بێ •

[قال - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە حەکیمی کوڕی حیزام - رضي الله تعالى عنه - ی فەرموو : شتێکت کڕی تا قەبضی نەکەی مەیفرۆشـە • حەکیم ئەفەرموێ : عەرزمکرد : یا رسول الله پیاو یێتە لام شتێکی لێمئەوێ کە نیمە لە بازاڕبۆی بکڕمو پێی بفرۆشم ؟ پیغەمەر - صلى الله تعـالى عليه

وسلم ـ فەرمووی : ئەوی نەتبێ مەیفرۆشە • سوونەنی ئەربەعە ، قەسطەلانیی ٤/٥٦ •

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : شتێك لە وەختی عەقدا زیندوو بێو لە ناو مەبیعا بێ لەوەیە کە کڕاوە ، ئەگەر لە دواییا بمرێ موشتەری‌یەکە ضامنە ، یەعنی بەو شەرتە لە دوای لێك‌جوێ‌بوونەوە بمرێ ح ـ ٤/٥٦ (معلق وصله الطحاوي • والدارقطني ، والاوزاعي) •

البيع المنهي = عنه =(١) :

٣٥٥٧/٢٩ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : نهى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يبيع حاضر لباد ، ولا تناجشوا ، ولا يبع الرجل على بيع أخيه ، ولا يخطب على خطبة أخيه [حتى يذر • م ـ ١٤٧/٦] ولا تسألْ المرأة طلاق أختها لتَكْفَأَ ما في إنائها ح ـ ٥٨/٤ ، م ـ ٣٨٤/٦ ، ببعضه ، د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی‌کردوە لەوەی کە حەضەریی(٢) بۆ خەڵقی دەرەوە شت‌بفرۆشێ پێی‌بڵێ : لای منی دانێ بە تەدریج بە قیمەتێکی موناسب بۆت بفرۆشم • فەرموویەتی : بۆ خاتری ئەمە کە خەڵق بخەنە زەرەرەوە • لەسەر شت فیئات زیاد مەکەن ، کە خۆتان نییەتتان نەبێ ئەو شتە بکڕن • کەس لەسەر بەیعی برای دینیی خۆی بەیع نەکا ، خوازبێنیی لەسەر خوازبێنیی ئەو نەکا تا وازی لێ یێنێ [موزایەدە ، چونکی نەبڕاوەتەوە ،

(١) مامەڵەی نادروستو نەهی لێ‌کراو •

(٢) حضري ـ حەضەریی : خەڵکی شار •

وا نیه] ژن داوا نەکا لە پیاوێ پێی بڵێ : ژنەکەت تەڵاق بدە من شووت پێ ئەکەم ، بۆ خاتری ئەوەی کە لە ظەرفی خوشکی دینیی خۆیایەتی بیرێژێو ظەرفەکەی سەرەونخوون بکاتەوە •

بەیعی غەرەرو (حَبَل الحَبَلة) :

٣٥٥٨/٣٠ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن رســول الله صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عن بيع حَبَل الحَبَلةِ ، وكان بيعا يتبايعه أهل الجاهلية ؛ كان الرجل يتبايع الجَزُور إلى أن تُنْتج الناقة ثم تُنْتج التي في بطنها خ - ٤/٦٠ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی فەرموە لە فرۆتنێ کە موئەججەل بێ بە زایینی بێچووی وشتری وشتری ئاوس • ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ: ئەمە بەیعێ بوە لە زەمانی جاهیلییەتا پیاوان وشتریان کڕیوە بە قەرز هەتا وەکوو وەقتێ کە وشترێکی ئاوس بزێو بێچوەکەیشی گەورە بێو بزێ ، ئەو وەختە پارەکەی بداتێ [چونکی موددەتەکەی مەجهوولە • بەعزێك ئەڵێن : بێچووی بێچوەکەی بفرۆشێ لەمەدا مەبیع مەجهوول ئەبێ • فەقەط ئیمامی شافیعیی - رضي الله تعالى عنه - وەك تەفسیری ئیبنیعومەری راویی تەصویر کردوە] بەیعی غەرەر شامیلی بەیعی میســـك لە پۆرکاو ، بەیعی خوریی بە مەڕەوەو ، بەیعی عەبدی فیراریی‌و ، بەیعی شتێك کە لەو وەختەدا نەبێ‌و ، بەیعی مەجهوول‌و ئەوی قودرەت بەسەر تەسلیمیا نەبێ •• یێت • قەسطەلانیی ٤ - ٦٠ •

بەیعی مولامەسەو مونابەزە :

٣٥٥٩/٣١ ـ أبو سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ [أخبر ابنه عامرا] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عن المنابذة وهي طرح الرجل ثوبه بالبيع إلى رجل قبل أن يقلبه أو ينظر إليه ، ونهى عن الملامسة ، والملامسة [بالليل والنهار • م] لمس الثوب لا ينظر إليه ح-٤/٦١، م - ٢٧٧/٦ ، د ، ن • وعن أبي هريرة ح - ٦٢/٤ ، م - ٢٧٦/٦ (زۆرن مەعنایان هەموو یەکێکە) •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضی الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەهی‌کردوە لە بەیعی مونابەزەو مولامەسە • مونابەزە ئەوەیە شتەکانیان بۆ یەکتر بهاون • مولامەسە ئەوەیە دەست بدەن لە شتەکانیان • هاوێتن‌و دەستلێدان بێ ئەمە بە دیقەت تەماشای بکەن بە بەیع حسێب بێ •

٣٥٦٠/٣٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تلقّوا الركبان ، ولا يبع بعضكم على بيع بعض ، ولا تناجشوا ، ولا يبع حاضر لباد ، ولا تُصروا [مثل لا تزكوا] الغنم ، ومن ابتاعها فهو بخير النظرين بعد أن يحتلبها : إن رضيها أمسكها ، وإن سخطها ردّها وصاعا من تمر ح - ٦٤/٤ ، م - ٣٨٤/٦ د ، ن. ح - ٦٥/٤ في المصرّاة فقط •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : = پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : = بەرەوپیری ئەوانەی شتیێنن مەچن ،

لەسەر بەیعی یەکتری بەیعمەکەن ، بە درۆ سەودا مەکەن ، فیئات لـەسـەر خەڵق زیادبکەنو بیانخەنە زەرەرەوە ، موقیم بۆ خەڵقی دەرەوە شـــت نەفرۆشێ ، گوانی مەڕ مەبەستن کە خەڵق وا تێ بگا کە شـــیری زۆرە • ئەوی بیکڕێ لە دوای دۆشینی موخەییەرە : ئەگەر پێی رازیی بێ قەبووڵی بکا ، ئەگەر پێی رازیی نەبێ بیاتەوەو لە باتی شیرەکەی صـــاعێ خورمای بـداتێ •

٣٣/٣٥٦١ - عن جابر [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: لا يبع حاضر لباد ، دعوا الناس يرزق الله بعضهم من بعض م - ٦/٣٨٩ •

٣٤/٣٥٦٢ - عن أنس - رضي الله تعالى عنه - قال : نهينا أن يبيع حاضر لبـاد ، وإن كان أخاه أو أباه م - ٦/٣٩٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرموویەتی : ئینسانی موقیم شت بۆ خەڵقی دەرەوە نەفرۆشێ [با باوکی بێ یا برای بێ • أخری م] واز لە خەڵق بێنن تا خوا بەعزێکیان بە واسیطەی بەعزێکیان رزق بدا •

٣٥/٣٥٦٣ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا تلقوا الجلب ، فمن تلقى فاشترى منه فإذا أتى سيده [أي مالكه] السوق فهو بالخيار م - ٦/٣٨٦ •

٣٦/٣٥٦٤ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنه - أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى أن تتلقى السّلع حتى تبلغ الاسواق م - ٦/٣٨٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : بەرەوپیری جەڵـەب مـەچن ، هەرکەســێ

بەرەوپیری بچێو بیکڕێ صاحێبەکەی کە هاتە بازاڕ موخەییەرە بۆی هەیە لێی بستێنێتەوە •

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی‌کردوە لەمەی خەڵق بەرەوپیری مەتاع بچێ تا بێنرێتە ناو بازاڕ • (وعن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أيضاً) •

ئیحتیکار :

٣٧/٣٥٦٥ ـ سعيد بن المسيب [رحمه الله تعالى ، ورضي عن أبيه] يحدث أن معمَّرا ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من احتكر فهو خاطىء • فقيل لسعيد : فإنك تحتكر • قال سعيد : إن معمرا الذي كان يحدث بهذا الحديث كان يحتكر م ـ ٤٤/٧ •

تەرجەمە :

سەعیدی بنی موسەییەب ـ رەحمەت لە خۆیو خوا لە باوکی رازیی بێ ـ لە موعەممەرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسێ ئیحتیکار بکا : شت بۆ گرانبوونی هەڵبگرێ • ئەو کەسە خەتا ئەکا • بە سەعیدیان وت : تۆ ئیحتیکار ئەکەی • فەرمووی : موعەممەری راویی ئەم حەدیثەیش ئەیکرد •

ظاهیر وایە ئەو ئیحتیکارەی ئەوان کردوویانە لە مەحصوولاتی خۆیان بوو بێ ، یا لە خاریجەوە جەلبیان کردبێ ، گینا حوسنی ظەن بەو پیاوانە وایە ئەو ئیحتیکارەیان نەکردبێ کە حەرام بوە ؛ بێنن ماڵی ئەو محەللە کۆبکەنەوە بۆ گرانیی •

ثمن الكلب(١) :

٣٥٦٦/٣٨ - عن أبي مسعود الأنصاري - رضي الله تعـالى عنه - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عن ثمن = الكلب = [معلما أو لا] ومهر البغي ، وحلوان الكاهن ح - ٤/١١٠ ، م - ٦/٤٥١ •

رافع بن خديج - رضي الله تعالى عنه - قال : سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : شرّ الكســب مهر البغـي ، وثمن الكلب ، وكسب الحجـام م - ٦/٤٥١ •

وفي أخرى عنه عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قـــال : ثمن الكلب خبيث ، مهر البغيّ خبيث ، وكسب الحجام خبيث م - ٦/٤٥٢ (بـهـســــه) •

تەرجەمە :

ئەبومەسعوودی ئەنصـــــاریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی‌کردوە لە پارەی قیمەتی سـەگ [موعەللەم بێ یا غەیرە موعەللەم ، راگرتنی دروست بێ یا نەبێ] نەهی‌کردوە لە پارەی ژنی فاحیشە کە بەدەڵی فەحشەکەی بێ ، هـەم لـەو پارەی کـە ئەدرێ بە کاهین •

رافیعی کوڕی خودەیج - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : شەڕڕی کەســـب پارەی ژنی فاحیشەیە کە بە فەحش دەستی بکەوێ • هەم پارەی قیمەتی سەگە ، هـەم کەسبی حەجامەت‌گرە • هەم ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه

(١) پارەی فرۆشتنی سەگ •

وسلم - فەرموویەتی : پارەی قیمەتی سەگ پیسە ، پارەی ژنی فاحیشە کە بە فاحیشەیی پەیدای بکا پیسە ، پارەی حەجامەت گر پیسە •

٣٥٦٧/٣٩ - عن أبي الزبير قال : سألت جابرا عن ثمن الكلب والسنّور ، فقال : زجر النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن ذلك م - ٦/٤٥٢ •

تەرجەمە :

ئەبوزوبەیر - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : لە جابیرم پرسیی : پارەی قیمەتی سەگ‌و پشیلە چۆنە ؟ پاکە یا پیسە ؟ فەرمووی - رضي الله تعالى عنه - : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - مەنعی‌کردوون •

[پارەی قیمەتی سەگ‌و ئوجرەتی فاحیشە لەسەر فەحشی ، ئوجرەتی کولێ نانی‌و فاڵ‌گرەوە حەرامە • پارەی پشیلەو کەسبی حەجامەت‌گر حەلاڵە ، ئەمما کەسبێکی خەبیثە مەکرووهە • سەگێ نەفعی ببێ بۆ پاس‌و راو لای بەعزێ موجتەهید پارەی بەیعی دروستە • ئیتلاف بکرێ تەضمینی لازمە • تەماشای شەرحی نەوەویی بکە (فيه شفاء لما في الصدور) •

بەیعی مردارەوەبوو شەراب‌و بەرازو شتی پیس :

بلغ عمر - رضي الله تعالى عنه - أن سَمُرة باع خمرا ، فقال : قاتل الله سمرة ! ألم يعلم أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لعن الله اليهود ، حرمت عليهم الشحوم فجمّلوها فباعوها ؟ م - ٦/٤٦٦ •

٣٥٦٨/٤٠ - عن جابر بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - أنه سمع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول عام الفتح ، وهو بمكة : إن الله ورسوله حرّم بيع الخمر ، والميتة ، والخنزير ، والأصنام ، فقيل : يارسول الله أرأيت شحوم الميتة ؟ =فإنه= يطلى بها السفن ، ويدهن بها

الجلود ، ويستصبح بها الناس • فقال : لا هو حرام ، ثم قـال رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عند ذلك : قاتل الله اليهود ! إن الله لمـا حـرم =عليهـم= شـحومها جمَّلوه ثم باعـوه فأكلـوا ثمنـه ح ـ ٤/١٠٩ ، ١٠٢ ابن عباس ١٠٣ أبو هريرة وليس فيهما سنة الفتح والأصنام والخمر • م ـ ٦/٤٦٥ ، د ، ت ، جه وفي المغازي •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست لە ساڵی فەتحا تەشریفی لە مەککە بو فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ فرۆتنی شەراب و مردارەوە بوو و بەرازو بتی حەرام‌کردوە • عەرزی‌کرا : (يا رسول الله) خەبـەرمان بدەرێ بەزو پیوی مردارەوەبوو گەمیو پێستی پێ ئەهەنوون ئەیکەن بە چرا ؟ فەرمووی : دروسـت نیە حەرامە • لە پاشـا فەرمووی : لەعنەت لە جووبێ ! کە خوا بەزو پیوی مردارەوەبووی لێحـەرام‌کـردن هەڵیـانئەکـزان ، تەصـفیەیان ئەکرد ئەیانفرۆت ، پارەکەیان ئەخوارد •

[بت ئەگەر تێك‌بدرێو پارچەکانی بکرێ بە شتی تر دروستە بۆ ئەوە بفرۆشرێ] •

٣٥٦٩/٤١ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من باع نخلا قد أبِّرت [لـم يذْكر الثمر • أخـرى] فثمرتها للبـائـع إلا أن يشـترط المبتاع ح ـ ٤/٨٩ ، م ـ ٦/٤١٧ ، د ، ن ، جـه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ فەرمووی : هەرکەسـێ دارخورماییکی مێی لە نێر چاك‌کراو بفرۆشێو ناوی بەرەکەی نەبا بەرەکەی

بۆ صاحێبەکەیەتی مەگەر ئەوی ئەیکڕێ بەرەکەیشی لەگەڵ شەرت بکا ، ئەو وەختە بەسەرو بەرەوە ئەبێ بەماڵی موشتەریی •

بيع الثمار والربويات(١) :

٤٢/٣٥٧٠ – عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال : من اشترى طعاما فلا يبعه حتى يكتاله م – ٣٩٧/٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه – ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : هەرکەسێ طەعامێ بکڕێ تا نەیپێوێ نەیفرۆشێ •

٤٣/٣٥٧١ – عن أبي هريرة – رضي الله تعالى عنه – قال لمروان : أحْلَلْتَ بيع الربا ! فقال مروان : ما فعلت ؛ فقال أبو هريرة – رضي الله تعالى عنه –: أحْلَلْتَ بيع الصكاك ، وقد نهى رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – عن بيع الطعام حتى يستوفى • قال : فخطب مروان الناس فنهى عن بيعها • قال سليمان [الراوي] : فنظرت إلى حرس يأخذونها من أيدي الناس م – ٣٩٧/٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه – بە مەروانی فەرموو : تۆ بەیعی ریبات حەڵاڵ کردوە ! مەروان وتی : چیم کردوە ؟ ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه – فەرمووی : بەیعی صەکت حەڵاڵ کردوە [صەك پوصڵەی ئەرزاقە

(١) فرۆشتنی بەروبوومو شتێ کە ریبای تیا بێ •

كە داویانە بە خەڵق ئەوانیش لە پێش‌وەرگرتنیا فرۆتوویانە] حاڵوایە کـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرموویەتی : طەعام تا وەری‌نەگرن مەیفرۆشن ، لە پێش وەرگرتنیا نەهی لە فرۆتنی کردوە • مەروان خوطبەی خوێند لە خوطبەکەیا نەهی لە بەیعی کـرد • سولەیمانی راویی ئەفەرموێ : چاوم بە مەئموورران کەوت کە ئەو پوصلانەیان لە خەڵق ئەستەندەوە •

٣٥٧٢/٤٤ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقـول : نهـى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن بيع الصبرة من التمر لا يعلـم مكيلها بالكيل المسمى من التمر م ـ ٦/٣٩٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ نەهی فەرموە لـە فرۆتنی کۆمەڵی خورما کە نەزانرێ بە پێوانە کەیلەکەی چەندە بە خورما کـە بـە پێوانە کەیلەکەی مەعلووم بێ •

٣٥٧٣/٤٥ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : نهى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن المحاقلة [ئەرزدان بە موڵکانە ، گەندم مەئەلا لـە گولا بە گەندمی تەمییز] والمخاضرة [بەیعی زەراعەت بەســــــەوزیی] والملامسة [دەست لەتۆپ‌دان بێ ئەمە دیقەتی لێ بکا] والمنابذة [شـــت بۆیەکتر هاویتن] والمزابنة [میوەکە بـە دارەوە بێ فرۆتن ـ روطەب بـە وشك] ح ـ ٤/٩٠ • پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ مەنعی لـەم بەیعانە فەرموە •

٣٥٧٤/٤٦ ـ عن أبي سعيد الخدري وأبي هريرة ـ رضي الله تعــالى عنهما ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ استعمل رجلا على خيبر ، فجاء بتمر جنيب [نوع جيد من التمر • ئەشرەسي بەدریی] فقــال

رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أكلُّ تمر خيبر هكذا ؟ قال : لا والله يا رسول الله ، إنا لنأخذ الصاع من هذا بالصاعين والصاعين بالثلاثة. فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لا تفعل ، بع الجمع [أي التمر الرديء] بالدراهم ، ثم ابتع بالدراهم جنيبا ح - ٨٨/٤ ، وفي الوكالة والاعتصام م - ١٩/٧ ، ن .

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی و ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموون : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - پیاوێکی [سەووادی کوڕی غوزەییە - رضي الله تعالى عنه -] کرد بە مەئموری خەیبەر ، پیاوەکە خورمایێکی باشی هێنایە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەموو خورمای خەیبەر وایە ؟ عەرزی‌کرد : نە وەڵڵا (یا رسول الله) ئێمە لەم خورمایە صاعێ بە دوو صاع ، دوو صاع بە سێ صاع ئەکڕین . پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : وا مەکە خورمای خراپ بە پارە بفرۆشەو بەو پارەیە خورمای چاکی پێ‌بکڕە .

٣٥٧٥/٤٧ - عن أبي سعيد [رضي الله تعالى عنه] يقول : جاء بلال [رضي الله تعالى عنه] بتمر برني ، فقال له رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: من أين هذا ؟ فقال بلال [رضي الله تعالى عنه] : تمر كان عندنا رديء فبعت منه صاعين بصاع لمطعم النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عند ذلك : أوه ! عين الربا لا تفعل، ولكن إذا أردت أن تشتري التمر فبعه ببيع آخر ثم اشتر به م - ١٩/٧ .

تەرجەمە :

ئەبوســـەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ خورمای بەرەنی هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ فەرمووی : ئەمەت لە کوێ بوو ؟ عەرزیکرد : خورماییکی خراپمان لابوو دوو صاعم فرۆت بە صاعێ بۆ خواردنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کـە ئەوەی عەرزکرد فەرمووی : ئەی واه ! ئەوە عەینی ریبایە ، مەیکە ، لاکین ئیرادەت بوو خورمای چاك بکڕی خورما خراپەکەت بفرۆشە ، بـەوە هی چاك بکڕە •

٣٥٧٦/٤٨ ـ عن أبي نضرة [رحمه الله تعالى] قال : سألت ابن عمـر وابن عباس [رضي الله تعالى عنهم] عن الصرف فلم يريا بأسا ، فإني لقـاعد عند أبي سعيد =الخدري= فسألته عن الصرف فقـال : مـازاد فهو ربـا • فأنكرت ذلك لقولهما • فقال : لا أحدثك إلا ماسمعت من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جاءه صاحب نخلة بصاع من تمر طيب ، وكـان تمر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هذا اللون • فقال له النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم : أنى لك هذا ؟ قال : انطلقت بصاعين فاشتريت بـه هـذا الصاع ، فإن سعر هذا في السوق كذا ، وسعر هذا كذا • فقال رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ويلك أَرْبَيْتَ ! إذا أردت ذلك فبع تمرك بسلعة ، ثم اشتر بسلعتك أيّ تمر شئت • قال أبو سعيد : فالتـمر بالتمر أحق أن يكون ربـا أم الفضة بالفضة ؟ قال : فأتيت ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] بعد فنهاني ولم آت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : فحدثني أبو الصهباء أنه سأل ابن عباس [رضي الله تعـالى عنهما] بمكـة فكرهـه م ـ ٢١/٧ •

تەرجەمە :

ئەبونەضرە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : صەڕافیم لە ئیبنوعومەرو ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ پرسیی بە خراپیان نەزانی • لە خزمەت ئەبوسەعیدی خودریبا ـ رضي الله تعالى عنه ـ دانیشتبووم لێمپرسیی ، فەرمووی : زیادیەکەی ریبایە • ئینکاری ئەوەم لێکرد لەبەر قسەی ئیبنوعومەرو ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : من ئەوەت بۆ ریوایەت ئەکەم کە لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیستوە : صاحێب خورمایێ صاعێ خورمای چاکی هێنایە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێیپرسیی : ئەوەت لە کوێ بوو ؟ خورمای پێغەمەریش ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو نەوعە خورمایە بوو • عەرزیکرد : کە دوو صاع خورمام برد دام بەم صاعە ، فیئاتی ئەم خورمایە لە بازاڕا ئەوەندەو ئەوەندەیەو ، فیئاتی ئەو خورمایە ئەوەندەیە • فەرمووی : کۆستکەوێ ! ریباتکردوە ، کە ئیرادەی ئەوەت بوو خورماکەی خۆت بفرۆشەو بە پارەکەی هەر خورماییێکت هەوەس پێیێ بیکڕە • ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : خورما بە خورما ئەحەققە کە ریبا بێ یا زیو بە زیو ؟ ئەبونەضرە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : لە دواییا چوومە خزمەت ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نەهی لێکردم • نەچوومەوە خزمەت ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەبوصەهباء ـ رحمه الله تعالى ـ خەبەری دامێ کە لە مەککە لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـم پرسیی کەرهانی •

٣٥٧٧/٤٩ ـ أبو صالح الزيات [رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ :] سمع أبا سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول الدينار بالدينار والدرهم بالدرهم [مثلا بمثل ، من زاد وازداد فقد أربى • مسلم] فقلت له : فإن

ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] لا يقوله • فقال أبو سعيد : [قـد لقيت ابن عباس •م] سألته فقلت : سمعته من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أو وجدته في كتاب الله ؟ قال : كل ذلك لا أقول وأنتم أعلم برســول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم] مني ولكنني أخبرني أسامة [رضي الله تعـالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا ربا إلا في النســيئة [أي لا في التفاضل] ح ـ ٤/٧٧ ، م ـ ٧/٢٢ ، ن ، جه •

تەرجەمە :

ئەبوصالحی زەییات ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : لە ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـم بیست ئەیفەرموو : دینار بە دینار درهەم بە درهەم [میثل بە میثل ئەدرێ ، هەرکەسێ زیـاد بـدا یا زیاد وەربگرێ ریبایە • م] عەرزم کرد : ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وا نافەرموێ• ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ گەییم لێمپرسیی : ئەوەت لە پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ بیستوە یا لە قورئانا دیوتە ؟ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : هیچیان نالێم ، ئێوە [چونكی مولازیمی پێغەمەر بوون ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] لە من زیاتر ئەوە ئەزانن ، ئەمما ئوسامە ـ رضي الله تعـالى عنه ـ خەبەری داومێ کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرموویەتی : ریبا هەر لە شتی بەوەعدەدا هـەیـە ، یەعنی لە زیادەدا نیـە [فەقەط ئەوە بە حەدیثی ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ مەنســوخە • حەییانی عەدەویی ئەفەرموێ : صـــــەرِرافیم لە ئەبو (مجلز) پرسیی ، فەرمووی : ئیبنو عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بـە خـراپی نەئەزانی • موددەتێ لە عومریا کە عەین بە عەین دەست بە دەست بفرۆشرێ ئەیفەرموو : ریبا هەر لە بەیعی بە وەعدەدایە • ئەبوســـــەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ

پێیگەیی حەدیثو قسەی ریبای بۆکرد • لە حەدیثەکەدا خورما بە خورماو گەندم بە گەندمو جۆ بە جۆو ئاڵتوون بە ئاڵتوونو زیو بە زیوی دەست بە دەست میثل بە میثل ئەفرۆشرێ ، ئەوی زیاد بکا ریبایە • ئیبنوعەبباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ فەرمووی : ئیستیغفار لە خوا ئەکەمو تەوبەی ئەلا ئەکەم ، لە پاشا بە شیددەت نەهی لێ ئەکرد • (القسطلاني عن الحاكم)]•

٣٥٧٨/٥٠ ـ سليمان بن أبي مسلم قال : سألت أبا المنهال عن الصرف يدا بيد ، فقال : اشتريت أنا وشريك لي شيئا يدا بيد ونسيئة ، فجاءنا البراء بن عازب [رضي الله تعالى عنهما] فسألناه ، فقال : فعلت أنا وشريكي زيد بن أرقم وسألنا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =عن ذلك= فقال : إن كان يدا بيد فخذوه ، وماكان نسيئة فذروه ح ـ ٤/٢٧٩ •

تەرجەمە :

سولەیمانی کوڕی ئەبوموسلیم ـ رحمهما الله تعالی ـ ئەفەرموێ : صەرافیم لە ئەبولمینهال پرسیی دەست بە دەست ، فەرمووی : منو شەریکێکم بە دەست بە دەستو بەوەعدە[1] کردمان ، لە بەرای کوڕی عازیبمان پرسیی ، فەرمووی : منو زەیدی کوڕی ئەرقەمی شەریکم کردمان لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مان پرسیی فەرمووی : ئەوی بە حازریی بووبێ وەریبگرن ، ئەوی بە وەعدە بووبێ تەرکی بکەن •

٣٥٧٩/٥١ ـ عن أبي سعيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كنا نرْزق تمر الجَمْع وهو الخلط من التمر ، وكنا نبيع صاعين بصاع ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا صاعين بصاع ، ولا درهمين بدرهم ح ـ ٤/٢٣ ، م ـ ٧/٢٠ ، ن ، جه •

(١) مەبەست لە (وەعدە) لێرەدا قەرزە •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : خورمـای هەڕەمەمان ئەكڕی[1] دوو ربەمان بە ربەیێ ئەفرۆت ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : نە دوو ربەی خورما بە ربەیێ بفرۆشـــن ، نە درهەمێ بە دوو درهەم بفرۆشن ٠

٥٢/٣٥٨٠ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : التمر بالتمر والحنطة بالحنطة والشعير بالشعير والملح بالملح مثلا بمثل يدا بيد ، فمن زاد أو استزاد فقد أربى إلا ما اختلفت ألوانه م ـ ١١/٧ ٠

٥٣/٣٥٨١ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: الذهب بالذهب وزنا بوزن = والفضة بالفضة وزنا بوزن = مثلا بمثل فمن زاد أو استزاد فهو ربا م ـ ١١/٧ ٠

(ئەم دوو حەدیثە لە حەدیثێكا لە عوبادەی كوڕی صامیتەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە عەدەدی (٩١)ا یێت) ٠

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە : رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی خورما بە خورما ، گەندم بە گەندم ، جۆ بە جۆ ، خوێ بە خوێ ٠٠ ئەبێ بە قەد یەك بن دەست بە دەست بێ ، ئەگەر زیادی دا یا زیادی وەرگرت ریبایە ، مەگەر رەنگیان جوێ بێ ، ئاڵتون بە ئاڵتوون بە میثلی خۆی زیو بە زیو بە = میثلی = خۆی ئەفرۆشرێ ؛ ئەگەر زیادو كەم بێ ئەوە ریبایە ٠

---

(١) لێرەدا (ئەكڕی) هەڵەیەو دەبێ بگوترێ (ئەمان درایە) چونكـە ئەمـە تەرجەمەی (نرزق)ە ٠

٥٤/٣٥٨٢ ـ عوف بن أبي جحيفة قال : رأيت أبي اشترى [عبـدا] حجاما [فأمر بمحاجمه فكسرت • أخرى] فسألته عن ذلـك ، فقـال : نهى النبي عن ثمن الكلب وثمـن الـدم [أجرة الحجامـة] ونهـى عن الواشـمة والموشومة ، وآكل الربا وموكله ، ولعن المصور ح ـ ٤/٥٤/١١١ •

تەرجەمە :

عەونی کـوڕی ئەبوجوحەیفە [رحمه الله تعـالى ورضي عـن أبيـه] ئەفەرموێ : باوکم عەبدێکی حەجامی کڕی ، ئەمری کرد کە ئەســـبابی حەجامەتەکەیان شکان ، لێم پرسیی : بۆچیت شکان ؟ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی‌کردوە لە قیمەتی سەگ‌و قیمەتی خوێن ، یەعنی ئوجرەتی حەجامەت‌و[1] خاڵکوت‌و خاڵکوتراوو ، ســــوود خۆرو سوود دەرو ، لەعنی‌کردوە لەوەی صوورەت دروست بکا [خوا رەحمەان پێ بکا] •

کـراء الارض[2] :

٥٥/٣٥٨٣ ـ عن الزهري أن سالم بن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] أخبره قال : أخبر رافع بن خديج عبدالله بن عمر أن عَمَّيْهِ ظهيراً ومظهِّراً [رضي الله تعالى عنهم] وكانا شهدا بدرا أخبراه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عن كراء المزارع [بجزء من المحصول ، قال الزهري:] قلت لسالم : فتكريها أنت ؟ قال : نعم إن رافعا أكثر على نفسه ح ـ ٦/٢٠٦، ح ـ ٤/١٧٩ ولفظــه :

(١) لە حەدیثی (١٨/٣٥٤٦)دا رابورد کە پێغەمەر ـ صلی الله عليه وسلم ـ حەقدەستی کەڵەشاخگری داوە .

(٢) بەکرێدانی زەوی‌و زار .

٥٦/٢٥٨٤ ـ عن أبي النجاشي مولى رافع بن خديج [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت رافع بن خديج بن رافع [الانصاري] عن عمه ظُهَيْرِ بن رافع قال ظهير [رضي الله عن جميعهم] : لقد نهانا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن أمر كان بنا رافقا [قال رافع لعمه :] قلت : ماقــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فهو حق • قال : دعاني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ما تفعلون بمحافلكم [بمزارعكم] ؟ قلت : نؤاجرها على الـــرُّبَع [جمع ربيع وهو جدول الماء] وعلى الأوسق من التمر والشعير • قال : لا تفعلوا إزْرَعوها أو أزْرِعوها ، أو أمسكوها [معطلة] قال رافع : قلت : ســـمعا وطاعة ح ـ ١٧٩/٤ ، م ـ ٤٢٧/٦ إلى ٤٣١ ، ن ، جه أحاديث بمعنى عن رافع ـ رضي الله تعالى عنه ـ •

تەرجەمە :

زوهریی ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : ســـــالمی کوڕی عەبدوللاّ خەبەری دامێ کە رافیعی کوڕی خودەیج خەبەری داوە بە عەبدوللاّی کوڕی ئیمامی عومەر کە ظوهەیرو موظەهەیری مامی رافیع ، کە لەوانە بوون کە حازری غەزای بەدر بوون خەبەریان داوە بە رافیع ـ رضي الله تعالی عن الجمیع ـ کە پێغەمەر ـ صلیاللهتعالیعلیهوسلم ـ نەهیکردوە لەمە کە مەزرەعە بدرێ بە کرێ • زوهریی ئەفەرموێ : بە سالمم وت : ئەی تۆ ئەیدەی بــە کرێ ؟ فەرمووی : بەڵێ ئەیدەم رافیع زۆری شت لەســـەر خۆی بەگران گرتــوە [یەعنی فــەرقی نەکــردوە لـــە بەینی ئەمەدا کـــە بـــە نیوەیی‌و سێیەکو ••• إلخ بدرێ‌و ، بە میقدارێکی مەعلووم بدرێ • ئەوی مەنهیی بێ ئەمەیە کە کرێکەی مەجهول بێ • بە سێیەکو چواریەك بێ (مەثەلا) ئەگەر بەدەلی کرێکەی مەعلووم بێ بە بیست ربە سی ربە (مەثەلا) ئـــەوە حـــەرام نیـــە] •

[یەعنی موڵکانەی (قلیاسان) کە ئێمە] ئەیکەین • حەرامـە بۆیە رەچەڵەکمان هـاتـەدەرێ !!] •

ئەصڵی حەدیثەکەی رافیع کە خەبەری داوە بە ئیبنوعومەر ئەمەیە کە ظوهەیر [رضي الله تعالى عن الجميع] فەرموویەتی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لە شتێ لێفەرمووین کە بۆ ئێمە سـوهوولەتی تیابوو • رافیع ئەفەرموێ : وتم : ئەوی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بفەرموێ حەقە [چونکی (وما ينطق عن الهوى)] ظوهەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بانگی کردم لێی پرسیم : ئەرازییەکانتان چۆن لە عەمەل یێنن ؟ عەرزم کرد : ئەیدەین بە ئیجارە لەسەر ئەوەی ئەوی لە جۆگەوە نزیك بێ بۆ ئێمە بێ ، یا لەسـەر چەند ربەیێ خورما یا جۆ • فەرمووی : وا مەکەن ، خۆتان زەرعی بکەن ، یا بە خۆڕایی بیدەن بە خەڵق زەرعی بکەن ، یا بە بەطاڵی بی یێڵنەوە • رافیع ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : وتم : ئەمری پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەبیێم و ئیطاعەتی ئەکەم •

الحـرث والمزارعـة(١) :

(أفرأيتم ما تحرثون ؟ أأنتم تزرعونه أم نحن الزارعون ؟)(٢) سـورة الـواقعـة •

خەبەرم بدەنێ لەوەی کە ئەیچێنن ئایا ئێوە ئەیڕوێنن یا ئێمە ؟

٥٧/٣٥٨٥ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : مامن مسلم يغرس غرسا أو يزرع زرعا فيأكل منـه طير أو إنسان أو بهيمة إلا كان له به صدقة ح ـ ٤/١٦٤ ، ت ، وفي الأدب•

(١) كشت و كاڵ كردن •
(٢) الواقعـة / ٦٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هیچ موســوڵمانێ نیە کە درەختێ بڕوێنێ یـا زەراعەتێ داچێنێ‌و طەیـرێ یـا ئینسـانێ ، یـا حەیوانــێ لێی‌بخواو ئەوە بۆ ئەو کەسە نەبێ بە صەدەقەیێ •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە زەراعـەت‌و درەخت ڕوانن ئەفضەلی مەکاسیبە •

٣٥٨٦/٥٨ - عن أبي أمامة الباهلي [رضي الله تعالى عنه] قـال ورأى سِـكّة [گاسن] وشيئا من آلة الحرث ، فقال : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لا يدخل هـذا بيت قوم إلا أُدخِلَهُ الـذُّلُّ ح - ١٦٥/٤ •

تەرجەمە :

ئەبوئومامەی باهیلیی - رضي الله تعالى عنه - چـاوی بەگاسـنێك‌و بەعزێ لە ئەسبابی جووت کەوت فەرمووی : لە پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليه وسلم -م بیست ئەیفەرموو : هیچ ماڵێ نیە کە ئەمەی بچێتێ ئیللا ئەو ماڵە ذیللەتی ئەخرێتە ناو •

[لە واقیعا سەرکارو ئیجارەکەرو مەئمووری جیبایەت زۆر زوڵم لـە لادێیی‌و ئەهلی زەراعەت ئەکەن • راجع القسطلاني] •

المزارعـة بالشــطر ونحوه(١) :

معلقات : عن أبي جعفر [محمد بن علي بن الحسين الباقر - رضي الله تعالى عنهم -] قال : ما بالمدينة أهل بيت هجرة إلا يزرعون على الثلث والربع

(١) کشت‌وکاڵ‌کردن بە نیوەیی‌و سێیەك‌و شتی وا •

[وصله عبدالرزاق] • وزارع علي [ابن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنه ـ وصله ابن أبي شيبة] وسعد بن مالك [أبي الوقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ] وعبدالله بن مسعود [وصله عنهما ابن أبي شيبة] وعمر بن عبدالعزيز [رضي الله تعالى عنه ـ وصله ابن أبي شيبة] والقاسم [بن محمد وصله عبدالرزاق] وعروة بن الزبير [رضي الله تعالى عنه] وآل أبي بكر ، وآل عمر ، وآل علي [رضي الله تعالى عنهم ، وصله ابن أبي شيبة] وابن سيرين [وصله سعيد بن منصور] وقال عبدالرحمن بن الأسود : كنت أشارك عبدالرحمن بن يزيد في الزرع [ابن أبي شيبة] وعامل عمر الناس على إن جاء عمر بالبذر (: لەسەر ئەمە کە عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تۆوەکەی هێنا) من عنده (: لە طەرەف خۆیەوە (فله الشطر) : نیوەی مەحصوولەکە بۆ ئەو بێ ، = وإن جاؤا بالبذر فلهم كذا = ئەگەر ئەوان هێنایان بۆ ئەوان ئەوەندە بێ (وصله ابن أبي شيبة) •

ئەم پیاوە گەورانە هەموو لە سەر جوزئێ لە مەحصوولی ئەرزەکە موزارەعەیان کردوە • حەسەنی بەصریی فەرموویەتی : زەرەری نیە کە ئەرزەکە هی یەکێکیان بێو هەردوکیان مەصرەفی بکێشنو مەحصوولەکە لە بەینیانا بێ [وصله سعيد بن منصور] زوهریش موافەقەتی حەسەنی کردوە • حەسەن ـ رحمه الله ـ فەرموویەتی : زەرەری نیە بە نیوەیی لاکۆڵ بکا• [وصله عبدالرزاق] •

ئیبراهیمی نەخەعیی ـ رحمه الله ـ [وصله الأثرم] ئیبنوسیرینو عەطاو حەکەمو زوهرییو قەتادە ـ رحمهم الله ـ فەرموویانە : زەرەری نیە جل بدا بە جۆلاً بە سێیەكو چواریەك بیکا [ابن أبي شيبة] موعەممەر ئەفەرموێ : زەرەری نیە حەیوانات بە سێیەكو چواریەك بدا بەکرێ [وصله عبدالرزاق] ح ـ ٤/١٧٠ وەك لاباری سلێمانی •

٣٥٨٧/٥٩ ـ عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عامل أهل خيبر بشطر مايخرج منها من تمر أو زرع م ـ ٦/٤٣٢ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موعامەلەی لەگەڵ جوولەکەی خەیبـــەرا کـــــرد کـــە بیکەنو بیچێنن لەسەر نیوەی مەحصـــــوولاتی = بەروبوومو = خورماو زەراعەت ٠

٣٥٨٨/٦٠ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] قال : قـال رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ما من مسلم يغرس غرسا إلا كان ما أُكِلَ منه له صدقة ، وما سرق منه له صدقة ، وما أكل السبع منه فهو له صدقة ، وما أكلت الطير فهو له صـدقة ، ولا يرزؤه أحـد إلا كـان لـه صـدقـة م ـ ٦/٤٣٦ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ درەختێ بڕوێنێ ئەوی خۆی ئەیخوا صەدەقەیە بۆی ، ئەوی لێی ئەدزرێ صەدەقەیە بۆی ، ئەوی دڕندە ئەیخوا ئەوە صـــەدەقەیە بۆی ، ئەوی طەیـر ئەیخوا صـەدەقەیە بۆی ، هیچ کەسێ نیـە کـە لێی کـەم بکاتەوەو بۆی نەبێ بـە صەدەقە ٠

٣٥٨٩/٦١ ـ وعنه أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل على أم بشر الأنصارية [رضي الله تعالى عنها] في نخل لها فقال لها النبي ـ صلى

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی تەواوی ئەم حەدیثەی نەکردوەو مەبەست لـە حەدیثەکەی نووسیوە ٠

الله تعالى عليه وسلم ـ : من غرس هذا النخل ؟ أمسلم أم كافر ؟ فقالت : بل مسلم • فقال : لا يغرس مسلم غرسا ، ولا يزرع زرعا فيأكل منه إنسان ولا دابـة ولا شيء إلا كانت لـه صـدقـة [إلى يـوم القيامـة م ـ ٦/٤٣٧] ، م ـ ٦/٤٣٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشريفی چوە لای ئوممويبشری ئەنصارییە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لەناو باغێكی خورمايا بوو ، لێی‌پرسيی : ئەم خورمايانە كێ روانوويەتی؟ موسوڵمان يا كافر؟ عەرزی‌كرد : موسولمان• فەرمووی : هيچ موسوڵمانێ نيـە كـە درەختێ بڕوێنێ يا زەراعەتێ بچێنێ ئينسانێ يا حەيوانێ يا شتێكی تر لێی بخواتو بۆی نەبێ بە صــــــەدەقە تا رۆژی قيامەت •

٦٢/٣٥٩٠ ـ عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عن بيع [لا تبتاعوا الثمر حتى يبدو صلاحه وتذهب عنه الآفة] النخل حتى يزهو ، وعن السنبل حتى يبيضّ ويأمن العـاهة ، ونهى البائـع والمشتري م ـ ٦/٤٠٥ ، ٤٠٦ وعنه مثله وفيه يبدو صـلاحـه حمـرتـه وصـفرتـه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی‌كردوە لەمە كە خورما تـا پێ‌ئەگا بفرۆشرێ ، گـوڵـەگەندمو جۆ مەثەلا تـا سـپيی هەڵنەگەڕێو لە ئافەت‌ترسی نەمێنێ بفرۆشرێ ، نەهی لە بايعيشو لە موشتەريش كردوە • (بدوصلاح)ی ئەوەيە كە سوورهەڵگەڕێتو زەردهەڵگەڕێ •

٦٣/٣٥٩١ ـ عن أبي البحتري قال : سألت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن بيع النخل ، فقال : نهى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

عن بيع النخل حتى يأكل منه أو يؤكل ، وحتى يوزن • قال : فقلت : مايوزن؟ فقال رجل عنده : حتى يحزر م ٤٠٧/٦ •

تەرجەمە :

ئەبولبوحتوريى ئەفەرموێ : لە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما -م پرسیی : خورما بەدارەوە فرۆتن دروستە یان نا ؟ فەرمووی : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی لە فرۆتنی کـردوە تا وا ئەبێ لێی بخوا یـا لێی بخورێ ، یا تا ئەکێشرێ • لێم‌پرسیی : مەعنای چی تا ئەکێشرێ؟ پیاوێ لە لای بوو وتی : تا تەخمین ئەکرێ •

٣٥٩٢/٦٤ - عن جابر [رضي الله تعالى عنه] قال : نهى أو نهانا رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن بيع الثمر حتى يطيب ، وفي أخرى حتــى يبدو صلاحه • وعن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لا تبتاعوا الثمـار حتى يبــدو صـلاحهـا : م - ٤٠٧/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - نەهی‌کردوە لەمـە میوە تـا پێ‌نەگاو ئاڵوبۆڵ نەبێ کە بفرۆشرێ •

٣٥٩٣/٦٥ - عن نافع أن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] أخبره أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عن المزابنة ، والمزابنة بيع ثمر النخل بالتمر كيلا ، وبيع العنب بالزبيب كيلا ، وبيع الزرع بالحنطة كيلا م - ٤١٦/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم- نەهی لە موزابەنە کردوە موزابەنە ئەوەیە تەڕ بە وشك بفرۆشرێ بە پێوانە روطەب بـە خورما ، ترێ بە مێوژ فەریکە بـە گەندمو [بە جۆ] •

٣٥٩٤/٦٦ ـ عن جابر وأبي الزبير بن مينا [رضي الله تعالى عنه] قال: نهى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن المحاقلة والمزابنة والمعاومة والمخابرة • قال أحدهما : بيع السنين هي المعاومة ، وعن الثنيا ورخص في العرايا م ـ ٤٢٢/٦ الثنيا المنهي ماكان مجهولا كبعتك هذه الأشجار إلا بعضها ، وأما إذا قال : إلا هذه الشجرة فلا • من النووي •

٣٥٩٥/٦٧ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رخص في بيع العرايا بخرصها فيما دون خمسة أوسق أو في خمسة ، يشك داود قال : خمسة أو دون خمسة ؟ قال : نعم م ـ ٤١٥/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لە موحاقەلە کردوە زەرع بە دانە لە ئەرزبەکرێدان ، نەهی لە موزابەنە کردوە : میوە بەسەردارەوە فرۆتن ؛ چونکی زەرەری زۆرەبێ ، نەهی لە موعاوەمە کردوە لە بەیعی بە وەعدە ساڵو دوو ساڵو سێساڵ ••• إلخ نەهی لە بەیعی موخابەرە کردوە : بەیعی ئەرز کە تۆو لە طەرەف عامیلەوە بێ ، ئەگەر لە طەرەف مالیکەوە بێ ئەبێ بە موزارەعە • نەهی لە ئیستیثنای مەجهوول = کردوە = مەثەلا ئەم ئەشجارەم بە تۆ فرۆت بەعزێکی نەبێ • ئەگەر موستەثنا مەعلووم بێ بڵێ : ئیللا ئەو درەختە نەبێ دروستە •

لە عەرایا روخصەت دراوە تا پێنج ویسق یەعنی شەصت مود روطەب بە خورما ، خورما بە روطەب ، ترێ بە مێوژ [عەرایا جەمعی عەریەیە] •
مالیك ئەفەرموێ : ئەمەیە یەکێ بەعزێ دارخورما ، مێو ، لە باغی خورمای خۆی جوێبکاتەوەو بیدا بە یەکێکی تر لە پاشا پێیناخۆش بێ کە ئەو

کەسە بێتە ناو باغەکەیەوەو خورما یا میوە بچنێ ، بێنێ ئـەو خورما تەڕەی کە بە دارەوەیە بیکڕێتەوە لەوەی کە پێی هیبەکردوە بە خورمای وشـــك بۆ غەیری ئەو دروست نیە ، لای ئەبوحەنیفەیش وایە • ئیمامی شـــافیعی - رضي الله تعالى عنه وعنهما - ئەفەرموێ : عەرییە هەر بە پێوان ئەبێ لـە پێنج ویسق کەمتر لە خورما دەست بە دەست بە تەخمین نابێ ، لە پێشـەوە پێنج ویسقە وشکەکەی لێ بستێنێ خورماکەی کـە بـە دارەوەیە بـۆی بەرەڵڵا بکا •

ســـوفیانی کوڕی حســـەین ئەفەرموێ : بەعزێ دارخورما بدا بە مەساکین ئەو میسکینانە صەبر نەکەن تا پێ ئەگا بۆیان هەیە بیفرۆشـن بـە خورمای وشك فەقەط مەخصووص بە فەقیرەوە نیە بۆ دەوڵەمەندیش وایە ح - ٤/٨٢ •

٣٥٩٦/٦٨ - أبو سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] يقول : نهـى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن المزابنة والمحاقلة ، والمزابنة : اشتراء الثمر في رؤس النخل ، والمحاقلة : كراء الأرض [أي بجزء محصولها] م - ٦/٤٢٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی‌کردوە لە فرۆتنی خورمـا بەدارەوەو ئەرزبەکرێ‌دان ، یەعنی بە جوزئێ مەجهوول لە مەحصوولی •

٣٥٩٧/٦٩ - عبدالله ابن السائب قال : دخلنا على عبدالله بن معقل ، فسألناه عن المزارعة، فقال : زعم ثابت [بن الضحاك] أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عن المزارعة ، وأمر بالمؤاجرة وقال : لا بـأس بها م - ٦/٤٣١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەهی لە موزارەعە کردوە کـە تۆو لـە مالیکەوە بێو عەمـەل لـەوی ترەوە بێ ، ئەمری فـەرمـوە بـە بە ئوجرەتدانی ، فەرموویەتی زەرەری نیە •

٧٠/٣٥٩٨ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالی عنهما] قال : کان لرجال فضول أرضین من أصحاب رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فقال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : من کانت له فضل أرض فلیزرعها أو لیمنحها أخاه ، فإن أبی فلیمسك أرضه م ـ ٤٢٥/٦ ، ح ـ ١٨٠/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسێ ئەرزی زیاد لە خۆیی بێ خۆی دایچێنێ یا بیبەخشێ بە برای دینیی ، ئەگەر لەوەیش ئیبای کرد تەرکی بکا بە موعەططەلی •

٧١/٣٥٩٩ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : من کانت له أرض فلیزرعها ، فإن لم یستطع أن یزرعها وعجز عنها فلیمنحها أخاه المسلم ولا یؤاجرها إیاه م ـ ٤٢٥/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : هەرکەسێ ئەرزێکی بێ خۆی دایچێنێ ، ئەگەر نەیتوانی بە خۆڕایی بیدا بـە بـرای موسوڵمانی خۆی بە ئوجرەت نەیداتێ •

٧٢/٣٦٠٠ ـ وعنه نهی رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ أن یؤخذ للأرض أجر أو حظ م ـ ٤٢٥/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەهی فەرموە لەمە کـە ئـەرز ئوجرەت یا بەشێ مەحصوولی بستێنرێ •

٣٦٠١/٧٣ ـ عن عطاء بن أبي رباح عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عن المحاقلة والمزابنة والمخابرة ، وأن يشتري النخل حتى يُشْقِهَ [يشقح • نسخة أخرى] والإشقاه [والإشقاح ، نسخة أخرى] : أن يحمرّ أو يصفر ويؤكل منه شيء • والمحاقلة : أن يباع الحقل بكيل من الطعام معلوم ، والمزابنة : أن يباع النخل بأوساق من التمر • والمخابرة : الثلث والربع وأشباه ذلك • قال زيد : قلت لعطاء بن أبي رباح : أسمعت جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يذكر هذا عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ؟ = قال : نعم = م ـ ٦/٤٢١ •

تەرجەمە :

عەطا ئەفەرموێ : جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەهیکردوە لەمە کە دەخڵی سەوز بە کەیلێکی مەعلووم لە طەعامی وشکە بفرۆشرێ • نەهیکردوە لەمە کە خورمای تـەڕ بەدارەوە بە چەند ویسقێ لە خورمای وشك بفرۆشرێ • نەهیکردوە کـە ئەرز بە سێیەكو چواریەكو ئەمثالی ئەوە بفرۆشرێ • نەهی فەرموە لـەوە کە خورما تا سوور ئەبێ ، یا تا زەرد ئەبێو وای لێ یێ کە بخورێ بکڕێو بفرۆشرێ • زەیدی راویی ئەفەرموێ : لە عەطام پرسیی : لە جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ت بیست کە ئەمە لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وە ریوایەت بکا ؟ عەطا فەرمووی : بەڵێ •

٣٦٠٢/٧٤ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أن رسول‌الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عن المزابنة [قال • أخرى] والمزابنة : بيع الثمر بالتمر كيلا ، وبيع الزبيب بالكَرْم[1] كيلا [إن زاد فلي ، وإن نقص فعلي • أخرى] ح - ٤/٧٥ ، ن ، م - ٦/٤١٦ وفيه : وبيع الزرع بالحنطة كيلا • م•

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليەوسلم - نەهی‌کردوە لەمە کە خورمای تەڕ بە دارەوە بفرۆشرێ بە وشك بە پێوانە ، مێوژ بفرۆشرێ بە ترێ بە پێوانە [بڵێ : روطەب‌و ترێکە کە وشك بۆوە زیادی کرد بۆ من بێ کەمی کرد ئەیبژێرم] قەرسیل بە گەندم بە پێوانە [لە ریوایەتێکی تری موسلیما لە کوللی میوەیێ بە تەخمین م - ٦/٤١٦] •

٣٦٠٣/٧٥ - عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : أصيب رجل في عهد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في ثمار ابتاعها فكثر دينه ، فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : تصدقوا عليه• فتصدق الناس عليه ، فلم يبلغ ذلك وفاء دينه • فقال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - لغرمائه : خذوا ما وجدتم وليس لكم إلا ذلك م - ٦/٤٣٩•

٣٦٠٤/٧٦ - عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أمر بوضع الجوائح م - ٦/٤٣٩ •

تەرجەمە :

پیاوێ لە زەمانی پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - میوەی بەسەر دارەوە کڕی ، میوەکەی تووشی ئافەت بوو بە هیلاکچوو ، قەرزی زۆر

(١) ئەم حەدیثەم بەم لەفظە - لەم شوێنەدا - نەدۆزییەوە . ریوایەتەکانی یان (بیع الزبیب بالعنب)ە یان پاش‌وپێشی تریان تێدایە .

بوو ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : صـــــەدەقەی پێبکەن • صەدەقەیان پێکرد ، صـــەدەقەکە کیفایەتی قەرزەکەی نەکرد ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە صـــاحێب قەرزەکانی فەرموو : چیتان دەست کەوت وەری بگرن غەیری ئەوە هیچ حەقی ترتان نیە •

جابیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليه وسلم - ئەمری = کرد = کە ئەوی بەهیلاك ئەچێ لە میوەو شتیتر •• دابشکێنرێ •

[لـە وەختێکا کـە حاکـم بووم لە (فەککە) دەعوایێـکی وا لـە بەینی ماڵمودیرو مولتەزیمێکا هەڵـکەوت ؛ ئـەوی بـە هیـلاكچووبوو لـە بەدەلی ئیلتیزامەکەم داشکان ماڵمودیری تەمییزی مەحکەمەی کـرد ، مەحکـەمـەی تەمییز ئیعلامەکەمی نەقضکرد ، دووبارە موحاکەمەم کردنەوە لەسەر حوکمی پێشـــوو ئەباتم کرد ، دووبارە ماڵمودیر تەمییزیکرد ، هەیئەتی عموومی مەحکەمەی تەمییز کۆبوونەوە ؛ چونکی عادەتوایە ، لە نەتیجەی تەحقیقـات نەقضەکەیان نەقضکردو ئیعلامەکەیان تەصدیقکرد • رەشید] •

٣٦٠٥/٧٧ - عن زيد بن ثابت - رضي الله تعالى عنه - قال : كان الناس في عهد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يبتاعون الثمار ، فإذا جَدَّ الناس [قطعوا ثمارهم] وحضر تقاضيهم قال المبتاع: إنه أصاب الثمر الدمان [شەخصە] أصابه مِراض [نەخۆشیی] أصـابـه قُشام [هەڵـەم] ••• عاهات يحتجون بها • فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لما كثرت عنده الخصومة في ذلك : فإما لا [تتركوا هذه المبايعة] فلا تتبايعوا حتى يبدو صلاح الثمر ، كالمَشُورة يشير بها عليهم لكثرة خصومتهم • [قـال أبو الزناد] : وأخبرني خارجة بن زيد بن ثابت أن زيد بن ثابت [رضي الله

تعالى عنه] لم يكن يبيع ثمار أرضه حتى تطلع الثريا ، فيتبين الأصفر من الأحمر ح - ٨٣/٤ •

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی ثابیت ئەفەرموێ : خەڵق لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەری‌داریان ئەکڕی ، کە وەختی چنینی میوەکـە هـاتو داوای بەدەلی میوەکەیان لێ‌کرا ئەوانەی کڕیبوویان ئەیان‌ووت: میوە ژەنگی لێ‌داوە ، دۆوکەی لێ‌داوە ، هەڵەمی‌کردوە ••• بەو دەردانە بەهانەیـان بـە صاحێب باغەکە ئەگرت • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ئـەو نەوعە دەعوایەی لە خزمەتا زۆر بوو فەرمووی : واز لەم نەوعە موعامەلەیە بێنن • کە هەر وازی لێ نایێنن مەیکڕن‌و مەیفرۆشن تا پێ‌ئەگاو لـە غـەم ئەڕەخسێ • ئەمەی ئەفەرموو نەهی نەبوو ، بە طەریقی مەشـــوّرەت پێی ئەفەرموون ، ئیشـــارەتی بـەوە ئەفەرموو کـە گەڕوگیڕەی زۆریان لـە بەینا ئەبێ •

ئەبوزەناد کە یەکێکە لە راوییان ئەفەرموێ : خاریجەی کوڕی زەیدی کوڕی ثابیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ تا ثورەییا ـ کـــە لە وەختی ئەووەڵی میوەدا هەڵیێ ـ هەڵنەهاتایێ میوەی ئەرزی خۆی نەئەفرۆت ، ئەو وەختە زەردو سووری دیاریی ئەدا •

بـەم حەدیثە فرۆتنی میوە بەدارەوە لـە پێش تانەدانـا لەو وەختــەدا حەرام نەبوە •

٣٦٠٦/٧٨ ـ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كان يكري مزارعـه على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبي بـــكر وعمـر وعثمـان ـ رضي الله تعالى عنهم ـ وصدرا من إمارة معاوية • ثم حدث عـن رافع

بن خديج [رضي الله تعالى عنه] أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عن كراء المزارع ، فذهب ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] إلى رافع [قال نـافع] : فذهبت معه ، فسأله ، فقال : نهى النبي - صلى الله تعالى عليـــه وسلم - عن كراء المزارع • فقال ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] : قد علمت أنا نـكْري مزارعنا على عهد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بما علـى الأربِعــاء وبشـــيء مـن التبـــن ح - ٤/١٨١ ، م - ٦/٤٢٨ •

٣٦٠٧/٧٩ - عن عمرو بن دينار قال : ذكرته لطاووس ، فقال يُزْرِع• قال ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما -: إن النبي - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - لم ينه عنه ولكن قال : أن يمنح أحدكم أخاه خير له من أن يـأخذ شيئا معلوما ح - ٤/١٨٠ ، م - ٦/٤٣١ بمعناه •

٣٦٠٨/٨٠ - عن حنظلة بن قيس عن رافع بن خديج - رضي الله تعالى عنهم - قال : حدثني عماي أنهم كانوا يكرون الأرض على عهد النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بما ينبت على الأربعاء أو شيء [كالثلث أو الـربـع] يستثنيه صاحب الأرض ، فنهى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن ذلك [للجهـل] قال حنظلة : فقلت لرافع فكيف هي بالدينار والدرهم ؟ فقـــال رافـع : ليس بها بأس بالدينار والدرهم • وقال الليث : وكان الذي نهى عن ذلك ما لو نظر فيه ذوو الفهم بالحلال والحرام لم يجيزوه لما فيه من المخاطرة ح - ٤/١٨١ ، ن •

تەرجەمە :

نافیع - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر - رضي الله تعـالى عنهما - ئەراضیی خۆی لە زەمانی پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - و لە زەمانی ئەبوبەکرو عومەرو عوثمان - رضي الله تعالى عنهم - و ئەووەڵی

قەراڵیتیی موعاویە ئەدا بە کرێ ، لە پاشا خەبەری درایێ لە رافیعی کوڕی خودەیجەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لە بەکرێدانی ئەراضی کردوە • ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ تەشریفی چوە لای رافیع ـ رضي الله تعالى عنه ـ منیش لە خزمەتیا چووم لێیپرسیی : فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهیکردوە لە بەکرێدانی ئەراضیی • ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : یا رافیع تۆ ئەزانی کە ئێمە لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەزرەعەکانمان ئەدا بە کرێ بەوە کە لەسەر جۆگەکان ئەڕوێو بە بەعزێ لە کا ؟ [یەعنی ئەوی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لێ کردوە ئەوانەیە کە موشتەمیلە بەسەر شەرطی فاسیدا ، نەهی لەوە نەکردوە کە بە شتێکی مەعلووم بدرێ (من القسطلاني)] لە پاشا ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ترساو تەرکی کرد مەبادا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لە مەعلوومیش کردبێ ح ـ ٤/١٨١ •

حەنظەلەی کوڕی قەیس ـ رحمه الله تعالى ـ لە رافیعەوە ئەویش لە مامەکانیەوە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەفەرموێ : لە عەهدی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەرزیان ئەدا بە کرێ بەوەی لە گوێ جۆگەکان ئەڕوێ ، یا بە شتێك کە صاحێب ئەرزەکە ئیستیثنای ئەکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لێ فەرموو • حەنظەلە ئەفەرموێ : لە رافیعم پرسیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ئەی بە دینارو درهەم دروستە یان نا ؟ فەرمووی : دروستە زەرەری نیە • عەمری کوڕی دینار ئەڵێ : حەدیثەکەی رافیعم لە طاووس پرسیی ، فەرمووی : بیدا بە کرێ ؛ چونکی ئیبنوعەباس رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لێ نەکردوە ، ئەمما فەرموویەتی : بە

ئیحسان ئینسان ئەرزی خۆی بە خۆڕایی بدا بە برای دینیی خۆی خێرترە کە بە شتێکی مەعلووم بیداتێ • لەیثی کوڕی سـەعدی ئیمام ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : ئەوی نەهی ئەوەی لێ کراوە ئەگەر ئەوانەی کــــە علمیان بە حەلاڵو حەرام هەیـە تێیبفکرن بـە جەوازی نایێرن ؛ چونکی موخاطەرەی تیایە •

٣٦٠٩/٨١ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عامل خيبر بشطر مايخرج منها من ثـمر أو زرع • فكان يعطي أزواجه مائة وِسـق ؛ ثمانون وسق تمر ، وعشرون وسق شعير ، فقسم عمر [رضي الله تعالى عنه] خيبر ، فخير أزواج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أن يقطـع لهن من المـاء والأرض ، أو يمضي لهن • فمنهن من اختار الأرض ، ومنهن من اختار الوسق ، وكانت عائشة [رضي الله تعالى عنها] اختارت الأرض ح ـ ٧١/٤ ، م ٤٣٢/٦ •

قـال عمرو [بن دينار] : قلت لطاووس : لو تركت المخابرة ! فـإنهم يزعمون أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عنه • قال أي عمرو : إني أعطيهم وأغنيهم ، وإن أعلمهم أخبرني يعني ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لم ينه عنه ، ولكن قـال : أن يمنح أحدكم أخاه خير له من أن يأخذ عليه خرجا معلوما ح ـ ١٧٢/٤ ، د ، ت ، جه ، ن ؛ وفي الهبة م ـ ٤٣١/٦ ليس فيه : أعطيهم وأغنيهم •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [کــە فەتحی خەیبەری کردو ئیرادەی بوو کە جوولەکەی خەیبەر بکاتەدەرێو عەرزیانکرد دەریاننەکاو بیانهێڵێتەوە بەوشەرتە کە باغو ئەرازیی خەیبەر بێننــە نـاو بە نیوەیی] موعامەلەی لەگەڵکردن بە نیوەیی • لە واریداتی ساڵی صەد ویســــقی

[شەست مود] ئەدا بە ئەزواجی طاهیرات ، هەشتای خورماو بیستی جۆ • ئیمامی عومەر – رضي الله تعالی عنه – لە زەمانی خەلافەتیا خەیبەری تەقسیمکرد لە بەینی غانیمینا ، ئەزواجی طاهیراتی موخەییەرکرد لە بەینی ئەمەدا کە : ئاوو ئەرازییان بداتێ ، یا لەسەر ئەوە بمێننەوە کە پێغەمبەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – لە حاڵی حەیاتیا پێیءەطا فەرموون • بەعزێکیان ئەرزی ویست ، بەعزێکیان ویسقیان ویست ، حەزرەتی عایشەی خۆشەویستی ئەرزی ئیختیار کرد •

[ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە موزارەعەو موخابەرە دروستە • فەرموویانە : ئەحادیثی نەهی هەموو (معلل)ن ، وە یا ئەڵێن : کە بۆ یەکێکیان ئەوە شەرط بکرێ کە پارچەیێکی موعەییەن زەرع بکا ، ئەوی تریان باقیەکەی •• ئەوە بەتاڵە ، کە بەتاڵ بێ کێ تۆوەکەی دائەچێنێ خەلەکەی هی ئەوە • ئەگەر تۆوەکە هی عامیل بێ صاحێب ئەرزەکە ئوجرەتی میثلی ئەرزەکەی هەیە ، ئەگەر تۆوەکە هی مالیك بێ عامیلەکە ئوجرەتی میثلی هەیە بۆ ئیشکردنەکەیو بۆ ئالاتی زیراعییەکەی ، ئەگەر تۆوەکە هی هەردوکیان بێ واریداتەکە هی هەردوکیان ئەبێ بە قەد تۆوەکەی ، صاحێب ئەرز ئوجرەتی ئەرزەکەی ئەبێو عامیل ئوجرەتی فرمانو گاو گاسنی ئەبی بە عورفو عادەت ، ئەگەر ئیرادەیان وابێ کە بە طەریقی مەشرووع واریداتەکەیان موشتەرەك بێ ئەگەر تۆو لە طەرەف عامیلەوە بێ عامیلەکە نیوەی ئەرزەکە مەثەلا بە نیوە ئوجرەتی عەمەلیو گاو گاسنی لە مالیکەکە بەکرێ بگرێ ، ئەگەر تۆوەکە لە مالیکەوە بێ عامیلەکە بە نیوەیی تۆوەکەی بەکرێ بگرێ کە نیوەی ئەرزەکەی بۆ داچێنێ نیوەکەی تری ئەرزەکەی بە عارییە بداتێ ، ئەگەر هەوەسی بێنێ عامیلەکە بە نیوەی تۆوەکەیو نیوەی ئەرزەکەی بەکرێ بگرێ کە نیوەکەی تری بۆ داچێنێ ، ئەگەر تۆو

هی هەردوکیان بێ بەو قیاسە • (من القسطلاني) بۆیەکم نووسی چونکی لە سلێمانی ئەم نەوعە موزارەعەو موخابەرە زۆرە] •

عەمری کوڕی دینار ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : بە طاووســـــم وت : وازت لە موخابەرە بێنایێ چونکی ریوایەت لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەکەن کە نەهی لێکردوە • فەرمووی : ئەی عەمر من ئەیان ئەمێو غەنییان ئەکەم • ئەوانەی کە ئەڵێن پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی لێکردوە لەوان عالمتر کە ئیبنوعەباسە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ خەبەری داومێ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ نەهی لێنەکردوە ، فەرموویەتی : ئەگەر یەکێ لە ئێوە ئەرزەکەی بە خۆڕایی بدا بـە برای دینیی خۆی لەوە بۆی چاتــرە کــە خەرجێکی مـەعلوومی لێ بستێنێ ، یەعنی ئوجرەتی مەعلوومە دروستە ، ئەمما وەرنەگرتنی خێرترە• ئەوی مەمنووع بێ سێبەلێو چواریەکە (مەثەلا) کە مەجهوولە •

بچینەوە سەر بەحثی ئاڵتوونو زیوو دانەوێڵە •

٨٢/٣٦١٠ ابن شهاب عن مالك بن أوس أخبره أنـه التمس صـرفـا بمائـة دينار فدعاني طلحة بن عبيدالله [رضي الله تعالى عنه] فتراوضنا [أي تجارينا حديث البيع والشراء] حتى اصطرف مني ، فأخذ الذهب يُقَلِّبها في يده ، ثم قال : حتى يأتي خازني من الغابة وعمر [رضي الله تعالى عنه] يسمع ذلك • فقال : والله لا تفارقه حتى تأخذ منه [الدراهم] قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الذهب بالذهب ربا إلا هـاء وهـاء ، والبر بالبر ربا إلا هاء وهاء ، والشعير بالشعير ربا إلا هاء وهاء ، والتمر بالتمر ربا إلا هاء وهاء ح ـ ٤/٧٥ ، ٥٤ ، م ـ ٧/٧ بفرق لفظي •

تەرجەمە :

مالیکی کوڕی ئەوس ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : بـۆ یـەکێـك ئەگەڕام کە صەد دینارم بۆ بکا بـە درهەم • طەلحـەی کوڕی عوبەیدیللا

ـ رضي الله تعالى عنه ـ بانگی‌کردم ، قسەمان لە وردکردنەوەی دینارەکان ئەکرد تا بۆم بگۆڕێتەوە بە درهەم طەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ دینارەکانی وەرگرت لە دەستیا ئەمدیوو ئەودیوی پێ‌ئەکرد فەرمووی : تا خازینەکەم لە غابەوە بێتەوە [کە جێیەکە لە ژوور مەدینەوە] ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ گوێی لێ‌بوو فەرمووی : وەڵلاهی نابێ لێی جوێ‌بیەوە تا لێی‌وەرە گری ؛ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی: ئاڵتون بەئاڵتوون ریبایە مەگەر ئەم بڵێ هاو ئەو بڵێ ها • گەندم بە گەندم ریبایە مەگەر ئەم بڵێ هاو ئەو بڵێ ها • جۆبەجۆ ریبایە مەگەر ئەم بڵێ هاو ئەو بڵێ ها • خورما بە خورما ریبایە مەگەر ئەم بڵێ هاو ئەو بڵێ ها [یەعنی لەو جێیە تەسلیمی یەکتری بکەن] •

٣٦١١/٨٣ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لعن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : آكل الربا ، وموكله ، وكاتبه ، وشاهديه ، وقال : هم سواء م ـ ٧/٢٤ ، وعن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ في الآكل والموكل ولم يسمع مابعده •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەعنی لەو کەسە کردوە کە سوود ئەخواو ، لەوەی کە دەرخواردی ئەداو ، لە کاتبەکەی‌و شاهیدەکانی = و فەرمووی : = هەموویان وەك یەك وانە لە لەعنەتا بەرابەرن •

٣٦١٢/٨٤ ـ فضالة بن عبيد الأنصاري [رضي الله تعالى عنه] يقول : أتى رسولَ الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو بخيبر بقلادة فيها خرز وذهب وهي من الغنائم تباع ، فأمر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالذهب الذي في القلادة فنزع وحده ، ثم قال لهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: الذهب بالذهب وزنا بوزن م ـ ٧/١٣ •

٣٦١٣/٨٥ - وعنه قال : اشتريت يوم خيبر قلادة بإثني عشر دينـــارا فيها ذهب وخرز ، ففصلتها فوجدت فيها أكثر من اثني عشر دينارا فذكرت ذلك للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقـــال : لا تبـاع حتى تفصـل م - ١٣/٧ •

٣٦١٤/٨٦ - وعنه قال : كنا مع رسول الله - صلى الله تعـــالى عليـه وسلم - يوم خيبر نبايع اليهود الوقية الذهب بالدينـارين والثلاثـة فـقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لا تبيعوا الـذهب بالـذهب إلا وزنـا بوزن م - ١٥/٧ •

تەرجەمە :

فەضالەی کوڕی عوبەیدی ئەنصـــــــاریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لە خەیبەر بوو ملیوانکەیێکیان هێنایە خزمەت ، ئاڵتوونو موجەوهەراتی تیـابوو ، لــە غەنایم بوو ئەفرۆشرا ، ئەمری فەرموو : ئـاڵتوونـەکـەیـان لێدەرهێنـاو جوێیانکردەوە • ئەمری پێفەرموون : ئاڵتوون بە ئاڵتوون بفرۆشرێ ئەبێ بە وەزن بەقەد یەك بێ •

فەضـــــاله - رضي الله تعـالى عنـه - ئەفەرموێ : رۆژی خەیبەر- ملیوانکەیێکم بە دوانزە دینار کڕی ئاڵتوونو متوموورووی تیا بوو لێـــکم جوێکردنەوە ، ئاڵتوونەکەی لە دوانزە دینار زیاتر بوو • عەرزی پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - کـرد ، فەرمووی : تالێك جوێ نەکرێنـەوە نافرۆشرێ •

ئەفەرموێ : رۆژی خەیبەر لـە خزمەت پێغەمەرا بووین - صـلى الله تعالى عليه وسلم - لەگەڵ جوولەکە بەیعو شــــیرامان ئەکرد ، ئووقیەیێ

ئاڵتوونمان بە دوو دینارو بە سێ دینار موبایەعە ئەکرد• فەرمووی: لە وەزنا بە قەد یەك نەبن ئاڵتوون بە ئاڵتوون مەفرۆشن •

٣٦١٥/٨٧ ـ عن حنش قال : كنا مع فضالة بن عبيد [رضي الله تعالى عنـه] في غزوة فطارت لي ولأصحابي قـلادة فيهـا ذهب وورق وجوهر ، فأردت أن أشتريها ، فسألت فضالة بن عبيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : انزع ذهبها فاجعله في كفة واجعل ذهبك في كفة ، ثم لا تأخـذن إلا مثـلا بمثل ؛ فإني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يأخذن إلا مثلا بمثل م ـ ١٦/٧ •

تەرجەمە :

حەنەش ـ رحمـه الله تعـالى ـ ئەفەرموێ : لـە غەزایێكا لە خزمـەت فەضالەی كوڕی عوبەیدا بووم ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ بۆ منو رەفیقانم ملیوانكەیێكمان بۆ دەرچوو ، ئاڵتوونو زیوو موجەوهەراتی تیابوو تەمام = بوو = بیكڕم ، لە فەضالەم پرسیی ـ رضي الله تعـالى عنه ـ فەرمووی : ئاڵتوونەكەی دەربێنە بیخەرە ناو تایێكی تەرازووو ئاڵتوونەكەی خۆیشـت بخەرە ناو تایەكەی تری لە پاشا هەر میثل بە میثل وەربگرە ، چونكی لـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : هەركەسـێ بـاوەڕی بـە خواو ڕۆژی ئاخیرەت بێ ئاڵتوون هـەر میثـل بـە میثـل [بفرۆشێو] وەربگرێ •

٣٦١٦/٨٨ ـ عن معمر [رضي الله تعالى عنه] بن عبدالله أنه أرسـل غلامه بصاع قمح فقال : بعه ثم اشتر به شعيرا ، فذهب الغلام فأخذ صاعا وزيادة بعض ، فلما جاء معمرا أخبره بذلك فقال له معمر : لم فعلت ذلك ؟ انطلق فرُدَّهُ ولا تأخذن إلا مثلا بمثل ، فإني كنت أسمع رسول الله ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم - يقول : الطعام بالطعام مثلا بمثل ، وكان طعامنا يومئذ الشعير • قيل له : فإنه ليس بمثله • فقال : إني أخاف أن يضارع م-١٧/٧• إحتاط معمر - رضي الله تعالى عنه - وليس فيه حجة لتحريمه •

تەرجەمە :

موعەممەری کوڕی عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنه - صاعێ گەندمی دا بە پیاوێکیو ناردی ئەمری پێفەرموو : بیفرۆشـە بـە پارەکەی جـۆی پێبکرە • غولامەکەی رۆیی‌و گەندمەکەی دا بە صاعێ جۆو شتێك زیاتر • کە هاتەوە خزمەت موعەممەر - رضي الله تعالى عنه - عەرزی‌کرد ، موعەممەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : بۆ وات‌کردوە ؟ بچۆ بیدەرەوە میثل بـە میثل نەبێ وەری مەگرە ؛ چونکی لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -م ئەبیست ئەیفەرموو : طەعام بە طەعام بفرۆشرێ ئەبێ بە قەد یەك بن • لەو رۆژانەدا کە ئەوەی فەرموو طەعامی ئێمە جۆ بوو • عەرزی‌کرا : کـە جۆ میثلی گەندم نیە • فەرمووی : ئەترسم کە جۆ وەك گەندم بێ •

[ئەمە ئیحتیاطێکە موعەممەر - رضي الله تعالى عنه - کردوویەتی وە ئیللا گەندم‌و جۆ جینسیان جوێیە] •

٣٦١٧/٨٩ - عن نافع أن ابن عمر قال له رجل من بني ليث أن أباسعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] يأثر هذا [أي النهي عن بيع الوَرِق والذهب بجنسه إلا مثلا بمثل] = عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في رواية قتيبة = فذهب عبدالله وأنا معه والليثي = حتى دخل = على أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] فقال : إن هذا أخبرني أنك تخبر أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عن بيع الورِق بالورِق إلا مثلا بمثل، وعن بيع الذهب بالذهب إلا مثلا بمثل • فأشار أبو سعيد [رضي الله تعالى

عنه] بأصبعيه إلى عينيه وأذنيه فقال : أبصرت عيناي ، وسمعت أذناي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا تبيعوا الذهب بالذهب ولا تبيعوا الورِق بالورِق إلا مثلا بمثل ، ولا تُشِفّوا بعضه على بعض ولا تبيعوا شيئا غائبا منه بناجز إلا يدا بيد م ـ ٦/٧ ، ت ، ن ٠

٩٠/٣٦١٨ ـ وعن عثمان بن عفان ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تبيعوا الدينار بالدينارين ، ولا الدرهم بالدرهمين م ـ ٧/٧ ٠ الإشفاف : الزيادة ٠

تەرجەمە :

نافیع ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : پیاوێکی لەیثیی خەبەری دا بە ئیبنوعومەر کە ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەیعی ئاڵتوون بە ئاڵتوونو زیو بە زیوی میثل بە میثل نەبێ حەرامکردوە ٠ ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ تەشریفی چوە خزمەت ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ منیشو لەیثیەکەیشی لە خزمەتا چووین ٠ لێیپرسیی : ئەمە ، یەعنی لەیثیەکە ئەڵێ کە تۆ خەبەرت داوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهیکردوە لە فرۆتنی ئاڵتوون بە ئاڵتوونو زیو بە زیو مەگەر بەقەد یەك بن ٠ ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ هەردوو پەنجەی نایە سەر هەردوو چاویو هەردوو گوێی فەرمووی : بە چاو دیم بە گوێ بیستم کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه سلم ـ فەرمووی : میثل بە میثل نەبێ ئاڵتوون بە ئاڵتوونو زیو بە زیو مەفرۆشن ، بەعزێکیان لەسەر بەعزێکیان زیاد مەکەن هەر بەقەد یەك بن ، شتێکی غائیب بەحازر مەفرۆشن مەگەر دەست بە دەستەوە بێ ٠

ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دیناڕێ بە دوو دینارو درهەمێ بە دوو درهەم مەفرۆشن .

[.. ...]

٣٦١٩/٩١ ـ أبو قلابة قال : كنت بالشام في حلقة فيها مسلم بن يسار، فجاء أبو الأشعث ـ رحمه الله تعالى ـ قال : قالوا : أبو الأشعث ! أبو الأشعث ! فجلس فقلت له : حدث أخانا حديث عبادة ابن الصامت [رضي الله تعالى عنه] قال : نعم غزونا غزاة وعلى الناس معاوية ، فغنمنا غنائم كثيرة، فكان فيما غنمنا آنية من فضة ، فأمر معاوية رجلا أن يبيعها في أعطيات الناس فتسارع الناس في ذلك، فبلغ عبادة بن الصامت، فقام فقال: إني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ينهى عن بيع الذهب بالذهب، والفضة بالفضة، والبر بالبر ، والشعير بالشعير ، والتمر بالتمر ، والملح بالملح إلا سواء بسواء عينا بعين [يدا بيد ، فإذا اختلفت هذه الأصناف فبيعوا كيف شئتم إذا كان يـدا بيد . أخرى م ـ ١٠/٧] فمن زاد أو ازداد فقد أربى . فرد الناس ما أخذوا ، فبلغ ذلك معاوية ، فقام خطيبا ... فقال : ألا ما بال رجال يتحدثون عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحاديث قد كنا نشهده ونصحبه فلم نسمعها منه ؟! فقام عبادة بن الصامت [رضي الله تعالى عنه وأكرم مثواه] فأعاد القصة ، ثم قال : لنُحدِّثن بما سمعنا من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وإن كره معاوية ، أو قال وإن رَغِم [أي ذل ولصق أنفه بالرغام أي التراب . من النووي] ما أبالي أن لا أصحبه في جنده في ليلة سوداء ! م ـ ٩/٧ .

تەرجەمە :

ئەبوقەلابە ـ هەر لەبەر خاطری ئەم حەدیثە خوا لیی رازیی بێ ـ ئەفەرموێ : لە شاما لە حەلقەیێکا بووم موسلیمی کوڕی یەساری تیا بوو ـ رحمه الله ـ ئەبولئەشعەث ـ رحمه الله ـ تەشریفی هات • خەڵق وتیان : ئەبولئەشعەث ! ئەبولئەشعەث ! [یەعنی کەوتنە خۆشیی بە تەشریفی] تەشریفی دانیشت • عەرزمکرد : حەدیثی عوبادەی بنی صامیت ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت بکە بۆ برادەرت [یەعنی موسلیمی کوڕی یەسار] فەرمووی : بەڵێ لە غەزاییێکا بووم موعاویەی قەراڵی شام سەرکردەیان بوو ، غەنیمەتێکی زۆرمان گرت ، قاپو ماپی زیوی تیابوو ، موعاویە ئەمری کرد بە یەکێ کە لە ناو ئەوانەدا کە بە خەڵق عەطا ئەکرێ بیفرۆشن • خەڵق هوجوومیان برد کڕییان •

ئەوە بە حەزرەتی عوبادە ـ رضي الله تعالى عنه ـ گەیی ، تەشریفی هەڵساو فەرمووی : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست نەهیئەکرد لە فرۆتنی ئاڵتوون بە ئاڵتوون ، زیو بە زیو ، گەندم بە گەندم، جۆ بە جۆ ، خورما بە خورما ، خوێ بە خۆی مەگەر عەین بە عەین بە قەد یەك دەست بە دەست • ئەم صینفانە ئیختیلافیان بوو (مەثەلا) ئاڵتوون بە زیو ، گەندم بە جۆ ••• (وهكذا) بەو شەرتە یەد بە یەد بێ یەعنی قەبضی (في المجلس) بێ چۆنتان هەوەس پێنی بیفرۆشن ، جینس یەکێ بێ هەرکەسێ زیاد بدا یا وەربگرێ ئەو کەسە ریبا ئەکا • خەڵق ئەوی کڕیبوویان هەموویان رەدکردەوە •

موعاویە هەڵسا خوطبەی خوێند ، لە خوطبەکەیا وتی : ئەی خەڵقینە خەبەرتان بێ ! ئەمە چ حاڵێکە بەعزێ پیاو لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گەلێ حەدیث ریوایەت ئەکەن کە ئێمە لە خزمەتیا حازربووین و

له صوحبەتیا بووینو ئەو حەدیثانەمان لێنەبیستوه ؟! حەزرەتی عـوبـادە ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هەڵســـــاو حەدیثەکەی ئیعادەکردەوەو فەرمووی : ئێمە ئەو حەدیثەی کە لە رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعــالى عليــه وسلم ـ مان بیستوه ریوایەت ئەکەین با موعاویەیش پێی ناخۆش بێ ، یـا فەرمووی : با موعاویەیش پێی ذەلیـل بێو لووتی بـەرزی پێی بکەوێتـە سەرخاكو ئەرز باکم نیە لە شەوی تاریکا لە ناو لەشکری ئەوا نەبم .

[٠٠٠ ٠٠]

٩٢/٣٦٢٠ ـ قال أبو بكرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه سلم ـ : لا تبيعوا الذهب بالذهب إلا سواء بسواء ، والفضة بالفضة إلا سواء بسواء ، وبيعوا الذهب بالفضة والفضة بـالـذهب كيف شئتم[١] ح ـ ٧٦/٤ ، م ١٢/٧ ، ن .

زەراعەت ، موساقات (إحياء الموات)[٢] :

٩٣/٣٦٢١ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان يوما يحدث ، وعنده رجل من أهل البادية ،: إن رجلا من أهل الجنة استأذن ربه في الزرع ، فقال له : أَلَسْتَ فيما شئت؟ قال : بلى ولكني أحب أن أزرع . قـــال : فبـــذر فـبادر الطَّرْفَ نباته واستواؤه واستحصاده ، فكان أمثال الجبال . فيقـول الله تـــعالى : دونك يا ابن آدم فإنه لا يشبعك شيء ! فقال الأعرابي : والله لا تجده إلا قرشيـا

(١) ڕوانەر ـ خ ـ تەرجەمەی ئەم حەدیثەی نەنووسیوە ، رەنگە لەبەر ئەوە بێ کە وەك حەدیثەکانی پێشوو وایە . ئەمە کورتەی مانـاکـەیـەتی : ئاڵتوون بە ئاڵتوونو زیوبەزیو دەستبەدەستنەبێ نافرۆشـــــرێن . بەڵام ئاڵتوون بە زیوو زیو بە ئاڵتوون چۆن بێ دروستە .

(٢) کشتوکاڵو ئاوێریو زیندوکردنەوەی زەوی .

او أنصاريا فإنهم أصحاب زرع ، وأما نحن فلسنا بأصحاب زرع • فضحك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ح ـ ١٨٢/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ قسەی ئەفەرموو ، صەحرانشینێکی لە خزمەتا بوو ، فەرمووی : پیاوێ لە ئەهلی بەهەشت ئیذن لە خوا ئەخوازێ کە زەراعەت بکا • خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : لەوەدا نیت کە ئارەزووت پێنێ ؟ عەرزی‌کرد : با لە ناو ئەوەدام کە هەوەسم پێنێ ، ئەمما حەزەکەم کە زەراعەت بکەم • ئیذندرا تۆوی داچەند ، ئەوەندەی چاو لێك‌ئەنێت‌و هەڵی‌هێنی رواو راست‌بۆوەو کامڵ بوو و وەختی دروێنەی هات‌و هەر دانەیێکی بە قەد کێوێ بوو خوا فەرمووی : هانێ = وەری‌گرە = ئەی بەنی ئادەم هیچ شتێ تێرت ناکا • ئەعرابییەکە وتی : ئەو پیاوە وەڵلاهی یا قورەیشییە یا ئەنصارییە ، چونکی ئەوان صاحێب زەراعەتن ئێمە زەراعەتمان نیە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەو قسەی ئەعرابییەکە پێکەنی •

(أفرأيتم الماء الذي تشربون ؟ = أأنتم أنزلتموه من المزن أم نحن المنزلون ؟ لو نشاء جعلناه أجاجا فلولا تشكرون !=)[1] سورة الواقعة •

تەرجەمە :

خەبەرم بدەنێ ئەو ئاوە کە ئەیخۆنەوە ئێوە لە هەور ئەیبارێنن یا ئێمە ؟ ئەگەر ئیرادەمان بێ تاڵی ئەکەین • بۆ شوکری خوا ناکەن کوفرانی نیعمەت ئەکەن ؟

٩٤/٣٦٢٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله

(١) الواقعة / ٦٧ ـ ٧٠ •

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : [لا تمنعوا •م] لا يمنـع فضل المـــاء [لتمنعوا • به] ليمنع به الكلأ ح ـ ٤/١٨٧ ، د ، ت جه م ـ ٦/٤٤٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کـەس ئاوی فەضلەی خۆی مەنع نەکا لە خەڵق کە بە واسیطەی ئەو مەنعکردنەوە گیـای دەوروپشتی ئەو ئاوە مەنع بکا لەمە حەیوانی تیابلەوەڕێنن [یەعنی کەسێ جۆگەیێکی لە دەشتێکا هەڵکەند لە دەوروپشـــتی ئەو جۆگەدا لەوەڕ بێ غەیری ئەو ئاوە ئاوی تر لەوێدا نەبێ ئەو کەسە مەنعی ئاوەکەی نەکا کـە حەیوانو شوان ئاوی لێبخۆنەوەو مونجەڕ بێنە سەر ئەوە کە ئەو پـاوانـە مەنع بکرێ] •

پاوان مەنعکردن لەمە کە حەیوانات لێی بلەوەڕێ دروست نیە •

سـکر الأنهار اي سدها(١) :

٩٥/٣٦٢٣ ـ عبدالله بن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] حدَّث أن رجلا من الأنصار [قد شهد بدرا • کەس ناوی نەزانیوە] خاصم الزبير [رضـي الله تعالى عنه] عند النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في شراج الحـــرة [مسائل الماء] التي يسقون بها النخل • فقال الأنصاري ســـرح المـــاء [بەرەڵای کە] يمر ؛ فأبى عليه ، فاختصما عند النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ للزبير : اسق يا زبير ثم أرسل الماء إلى جارك ، فغضب الأنصارى فقـال : آن كـــان ابـن عمتك [صفية ـ رضي الله تعالى عنها] ؟ فتلون وجه رسول الله ـ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ ثم قال : اسق يا زبير ثم احبس الماء حتى يرجـع إلى الجدر •

(١) گرتنەوەی جۆگەو بەربەستکردنی •

فقال الزبير : والله لأحسب هذه الآية نزلت في : (فلا وربك لا يؤمنون حتى يحكموك فيما شجر بينهم ...)[1] ح ـ ٤/١٩٠ ن ، ت . إشارة وكان ذلك إلى الكعبين أخرى ١٩٤ ح ـ ٨٢/٧ وفيه : واستوعى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ للزبير حقه في صريح الحكم حين أحفظه الأنصاري وكان أشار عليهما بأمر لهما فيه سعة ح ـ ٤/٤١٣ .

تەرجەمە :

یەکێکی بەدریی لە ئەنصاریی لەگەڵ زوبەیرا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە حوضووری حەزرەتی ریسالەتپەناها ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر ئاوێ کە لە حەڕڕەوە یێو خەڵق خورماو شتی پێ ئاو ئەدەن نیزاعیان بوو ، ئەنصارییەکە ئەیوت : ئاوەکە بەرەڵلا کە مەیگرە . زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : بەرەڵلای ناکەم . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەی زوبەیر تۆ باغەکەتی پێ ئاودەو ئەمجا بەریبدەرەوە بـۆ دراوسێکەت . ئەنصارییەکە رقی هەڵسا وتی : بۆیە کـە پوورزاتە وا لـە (لە)ی حوکم ئەکەی ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رەنگی وەجهی شەریفی هێناو گۆڕی لە پاشا فەرمووی : ئەی زوبەیر ئاوی باغەکەت بدە لە دواییا ئاوەکە حەبس بکە تا دێراوەکانی پڕ ئەبێ ، ئەمجا بەرەڵلای کــە . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پێشا شتێکی وای فەرموو کــە مەنفەعەتی هەردوکیان بێ ، کە ئەنصارییەکە رقی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـی هەڵسان حەقی تەواوەتی زوبەیری دا . زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : وەڵلاهی ظەنتم وایە ئەم ئایەتی نیســایە کە مەئالی وایە : خەیر وەڵلاهی ئیمانی کامڵ نایێنن مەگەر لەوەدا کـە تیـا ئەکـەونە

(1) النســـــاء / ٦٥ .

نیزاع[1] تـا نەتکەن بە حەکەم‌و بە حوکمەکەت رازیی ئەبن‌و لە دڵیانا هیچ غەل‌و غەش‌و ناڕەزایی نەمێنێ ئەو وەختە ئەبن بە موسوڵمان •

قـەدەغـە :

٩٦/٣٦٢٤ ـ عن صعب بن جثامة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : =إن= رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال = : لا حمى إلا لله ولرسوله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال [ابن شهاب بالسند مرسلا وفي الجهاد]: بلغنا أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حمى النقيع ، وأن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ حمى السَّرَف والـــرَّبذةَ ح ـ ٤/١٩٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : هیچ قەدەغە بۆ هیچ کەس نیە [بەخوصووصي هەر ئەو حەیوانی لێ بلەوەڕێنێ] هـەر بـۆ خواو رەسوولی خوا هەیە [و بۆ ئەوەی لە ئیجرای ئەحکاما وەکیلی ئەوانن کە حوکوومەتە] = ئیبنوشەهاب ئەفەرموێ : پێمان‌گەییوە کە = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەقیعی قەدەغە کرد • ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ سەریف‌و رەبذەی قەدەغە کرد •

شـــــوفعە :

٩٧/٣٦٢٥ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : جعل [قضـى • أخرى] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الشفعة في كـل مـال لم

---

(١) دانەر ـ خ ـ ئەم تەفسیرەی رەســـــاو رەوان نەکردوەو ئەگەر ئاوابێ باشترە : نــە بەخوا نابن بە خاوەن باوەڕو ئیمانیان نــابێ تـا نیزاع‌و کێشەی خۆیان نەبێننە لای تۆو ، دوایش ملکەچ‌و پەیڕەوی‌کەری ئــەو حوکم‌و فەرمانە نەبن کە تۆ بۆیان ئەدەیت .

يقسم ، فإذا وقعت الحدود وصرفت الطرق فلا شفعة ح - ٤/٩٤ ، ١١٨ ، د ، ت ، جه فلا شفعة لجار •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لـە كوللی ماڵێـكا كـە بەش نەكرابێ حوكمی بە شوفعە فەرموە ، ئەگەر سـنوورو رێ جوێ بكرێتەوە شوفعەی تیا نیە • بۆ دراوسێ شوفعە نیە •

٣٦٢٦/٩٨ ـ عن جابر بن عبدالله قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من كان له شريك في ربعة أو نخل فليس له أن يبيع حتـى يؤذن شريكه ، فإن رضي أخـذ وإن كـره ترك م ـ ٤٧/٧ • (سێ حەدیث مەئالیان یەكە) •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : هەركەسێ لـە ئەرازیێكا =یا= لە باغی خورمایێ شەریكێكی ببێ تا خەبەر بە شەریكەكەی نەدا بۆی نیە بیفرۆشێ ، كە خەبەری دایێ ئەگەر پێی رازیی بوو بیكرێ پێی رازیی نەبوو تەركی بكا •

حەكەمی كوڕی عویەینەی تابیعیی فەرموویەتی : كە خەبەری دا بـە شەریكەكەی لە پێش بەیعاو نەیكڕی ئیتر شوفعەی بۆ نیە • شەعبیی تابیعیی ئەفەرموێ : هەركەسێ لە پێش چاوی ئەوی كە حەقی شوفعەی تیـایـەتی فرۆشراو ئیعتیرازی نەگرت حەقی شوفعەی نامێنێ ح ـ ٤/١١٩ •

بەعزێ كەس [كەئیمامی ئەعظەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فەرموویەتی: شوفعە بۆ دراوسێ هەیە لە دوایيدا ئەوی كە بە حەقی زانیوە بە قسـەی خۆی لە بنچینەی دەرێناوەو بەتاڵی كردۆتەوە ئەفەرموێ : كەسێ خانوویێكی

كڕی لەمە ترسا کە دراوسێکەی بە شوفعە وەری بگرێ بێ صەد یەکێـکی بکڕێ لە دوایيا باقيەکەی بکڕێ دراوســێکەی لە صـــەدیەکەکەیا حەقی شوفعەی هەیە لە باقیەکەیا حەقی شوفعەی نیە ، بۆی هـەیـە بـەم حیلەیـە خانوەکە لە شوفعەی دراوسێ نەجات بدا • بوخاریی -رحمه الله- ئەفەرموێ: قسەکانی نەقضی یەکتریی ئەکەن ، چونکی دەلیلی شوفعەی جەوار ، حەدیثی « الجار أحق بسقبه »یە : دراوسێ ئەحەققە بەوەی کە لە جیواریەوەیە لـە دواییدا ئەم حەقەی بەتاڵ کردۆتەوە بەوە کە غەیری دراوسێی بە حیلەکردوە بەئەحەق بە شوفعە لە دراوسێی • قەسطەلانیی ئەڵێ : ئەم حیلەیە بێشەرعیی تیا نیە • مەشهوور لە لای حەنەفیی وایە ئەمە حیلەی ئەبویوسفە • محەمەد - رحمه الله - ئەم حیلەیەی زۆر لە لا موســــتەکرەهە چونکی زەرەرێکی زۆری هەیە (خصوصا) لە بەینی موشتەریی و شەفیعەکەدا عەداوەت پێ بە شەریکییەکەی زەرەرمەند ئەبێ ح - ١٠/١٠٩ •

بە حیلە ئیبطالی حەق دروست نیە ، ئەم نەوعە حیلانە هەر ئیشـــــی ئەبویوسفە ، چونکی زۆری ریعایەتی بەرمەکیی و عەبباسیی کردوەو بە پارە حیلەی شەرعیی بۆ کردوون •

٣٦٢٧/٩٩ - عن عمرو بن الشريد [تابعي ابن الصحابي ، أبوه سويد - رضي الله تعالى عنه - القسطلاني] قال : وقفت على سعد بن أبي وقـاص فجاء المسور بن مخرمة [رضي الله تعالى عنهم] فوضع يـده على إحـدى منكبي إذ جاء أبو رافع [أسلم] مولى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلـم - [ورضي عنه] فقال : يا سعد ابتع مني بيتي في دارك • فقال سعد : والله ما ابتاعهما • فقال المسور : والله لتبتاعنهما ! فقال سعد : والله لا أزيـدك [على أربعمائة مثقال • أخرى] على أربعة آلاف منجّمة أو مقطعة • قـال أبو رافع : لقد أعطيت بها خمسمائة دينار ، ولولا أني سمعت النبي - صلى

الله تعالی علیه وسلم - یقول : الجار أحق بسقبه [بقربیه ، ملاصقه، شریکه] ما أعطینکها بأربعة آلاف وأنا أعطی بها خمسمائة دینار ، فأعطاها إیاه ح - ١١٩/٤ وفي ترك الحیل •

تەرجەمە :

عەمری کوڕی شەرید - رحمهما الله - ئەفەرموێ : لای سەعدی کوڕی ئەبووەقاص راوەستابووم میسوەری کوڕی مەخرومە - رضي الله تعالی عنهم - تەشریفی هات دەستی خستە سەر شانێکم لەو وەختەدا ئەبورافیعی ئازادکراوی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ورضي عنه] تەشریفی هات فەرمووی : ئەی سەعد ئەو دوو هۆدەی کە لە خانوەکەتایە لێم بکڕە • سەعد فەرمووی : وەڵلاهی نایانکڕم • میسوەر فەرمووی : وەڵلاهی لە چوار هەزارت بۆ زیاد ناکەم ئەویش بە تەقسیط • ئەبورافیع - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : پێنصەد دینارم دراوەتێ • ئەگەر لە پێغەمەرم - صلی الله تعالی علیه وسلم - نەبیستایە کە ئەیفەرموو دراوسێ بە شتێك کە بەماڵیەوە نووسابێ موستەحەقترە بە = شوفعە = لە خەڵقی تر •• بە چوار هەزار نەمەدایتێ کە پێنصەد دینارم دراوەتێ • ئەبورافیع - رضي الله تعالی عنه - بە چوار هەزار دای بە سەعد - رضي الله تعالی عنه - •

بەعزێ خەڵق [ئەبوحەنیفە - رضي الله تعالی عنه -] وتوویەتی : کەسێ تەمای وابوو کە حەقی شوفعە بەتاڵ بکاتەوە صاحێب ئەرزەکە - ئەرزەکەی بە خۆڕایی بدا بەوەی کە پێی ئەفرۆشێ و تەسلیمی بکا لە دواییدا موشتەرییەکەیش قیمەتەکەی بدا بە صاحێبەکەی صاحێب شوفعە حەقی شوفعەی نامێنێ ح - ١١٠/١٠ •

بەعزێ خەڵق ئەڵێن : ئیرادەی ئیبطالی حەقی شـوفعەی کرد ئـەوی ئەیکڕێ پیدا بە منالێکی بەوە [ســــوێن نادرێ] حەقی شوفعەی نامێنێ ح - ١٠/١١٠ ٠

بەعزێ خەڵق ئەڵێ: خانوویێکی کڕی بە بیست هەزار درهەم بۆی هەیە حیلە بکا بیکڕێ بە بیست هەزار نۆ هەزارو نۆ صەدو نەوەدو نۆی بە نەقد بداتێ دە هەزارو درهەمێکی ئەمێنێ دینارێکی لە باتی ئەوە بداتێ ٠ ئەگەر دراوسێ یا شەریك تەمای بوو بە شوفعە وەری بگرێ بە کەمتر لە بیست هەزار درهەم بۆی نیە بە شوفعە وەری بگرێ ٠ ئەگـەر خانوەکە بـە هی یەکێکی تر دەرچوو چی داوە هەر ئەوەی بۆ هەیە کە بیســـتێنێتەوە لـە بایعەکە ، بیست هەزاری بۆ نیە ، چونکی کـە بـە هی یەکێکی تر دەرچێ صەڕافیەکە هەڵەوەشێتەوە ، ئەگەر خانوەکە عەیبێکی تیا بێ بە هی خەڵقی تر دەرنەچوو بیست هەزار درهەمەکەی بۆ هەیـە بیستێنێتـەوە چونـکی صەڕافیەکە هەڵناوەشێو ، بوخاریی ئەفەرموێ : ئەبوحەنیفە ئەم حیلەی ٠٠٠ خستۆتە ناو خەڵقەوە حاڵ وایە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وســلم ـ فەرموویەتی : درۆ نیە ، پیسیی نیە ، غایلە نیە ح - ١٠/١١٢ ٠

قەسطەلانیی ئەفەرموێ : ئەم حیلەی ئەبوحەنیفە ـ رحمه الله تعـالی ـ موخالیفی ئیجماعی ئوممەتە ، ئەبوحەنیفە خۆیشی داخڵی ئەو ئیجماعیە کە بایع لە ئیستیحقاقاو رەدی بەسـەبەب عەیبەوە چی وەرگرتوە هـەر ئـەوە رەدئەکاتەوە شـــەفیع لە طەرەف موشـــتەرییەوە چیدراوە بە بایع ، بایع چی وەرگرتوە کە نۆصەدو نەوەدو نۆ دینارەکەیە هەر بەوە خانوەکـە بە شوفعە وەرەگرێ نەك بەوەی عەقدی لەسەر کراوە ٠ قەســـطەلانیی ح - ١٠/١١٢ ٠

الجوار(١) :

١٠٠/٣٦٢٨ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قلت : يارسول الله إن لي جارين فإلى أيهما أهدي ؟ قال : إلى أقربهما منك باباً ح ـ ٤/١٢٠ .

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم کرد : دوو دراوسێم هەیە هەدییە بۆ کامیان بنێرم ؟ فەرمووی : کامیان دەرگای لێتەوە نزیکتر بێ .

ئیجارەی ئەرز ، حەیوان ، ئینسان ، دەڵاڵیو سائیرە :

(إن خير من استأجرت القوي الأمين)(٢)

١٠١/٣٦٢٩ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ما بعث الله نبيا إلا رعى الغنم . فقال أصحابه: وأنت ؟ فقال : نعم كنت أرعاها على قراريط لأهل مكة ح ـ ٤/١٢٢ ، جه .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليەوسلم ـ فەرمووی: خوا هیچ پێغەمەرێکی نەناردوە کە شوانیی نەکردبێ . ئەصحابی عەرزیانکرد : تۆیش ؟ فەرمووی: بەڵێ مەڕم بە چەند قیراطێ بۆ ئەهلی مەککە ئەلەوەڕان .

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە هیجرەتا دەلیلێکی موشریکی گرت . ئیبنوسیرینو ئیبراهیمو ، عەطاو ، حەسەنی بەصریی ـ رحمهم الله تعالى ـ لە ئورجەتی سەمسارا(٣) زەرەریان نەبینیوە .

(١) دراوسێتی .

(٢) القصص /٢٦ . ئەمە قسەی کچەکەی حەزرەتی شوعەیبە کە دەربارەی حەزرەتی مووسا بە باوکی فەرموو : بەکرێی بگرە بە راستیی چاکترین کرێکارو کرێگرتەیەکی بەتواناو دەسەڵاتو ئەمینو دەستپاکە .

(٣) سەمسار : دەڵاڵ .

موعەللیمو نوشتە= کەر =و قەسسام ئوجرەتیان بدرێتێ دروســـتە

وقال ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - بلێ : ئەم جلەم بۆ بفرۆشە لەوەندە چی زیاد بوو بۆ تۆ بێ، ئیبنو سیرین ئەفەرموێ: بلێ ئەوە بفرۆشە بەوەندە قازانج بە شەریکیی یا بۆ تۆ زەرەری نیــە • پێغەمەر - صلی الله تعالى عليه وسلم - فەرموویەتی : موسوڵمانان لای شەرطیانن ح - ١٣٠/٤ ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : حەقترینی ئەوەی کە ئوجرەتتان لەسەر وەرگرتوە کیتابوڵلایە ح - ١٣١/٤ •

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی لە کرێی جارییە کردوە • ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم نەهی کردوە لــە ئوجرەتی حەیوان پەڕانن • ئیبنوسیرین - رحمه الله تعالى ورضي عــن أبيه - ئەفەرموێ : ئەزرێکی دا بە ئیجارە یەکێکیان بمرێ بۆ ئەوی تر نابێ کە موستەئجیرەکە یا واریثەکەی لە ئەرزەکە دەرکەن ، تا موددەتی ئیجارەکە تەواو ئەبێ ئیجارەکە بەتاڵ ناکرێتەوە (حكم حسن إياس) ح - ١٣٦/٤ •

١٠٢/٣٦٣٠ - أنس - رضي الله تعالى عنه - يقول : كان النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يحتجم ولم يكن يظلم أحدا أجره ح - ١٣٤/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - حەجامەتی ئەگرت زوڵمی لــە هیچ کەس نەئەکرد بۆ ئوجرەتی •

قەرزکردنو دانەوەی ، حەواڵەکردنی ، کەفالەت :

١٠٣/٣٦٣١ - وقال الحســن وقتادة [وصله ابن أبي شيبة والأثرم] پیاوێ حەواڵەی کردە سەر پیاوێ ئەگەر رۆژی حەواڵەکە ئەوی حەواڵەکەی

ئەکرێتەســــەر دەوڵەمەند بێ دروســـتە [یەعنی بۆ ئەوی حەواڵەکەی قەبووڵکردوە حەقی نیەو نامێنێ بەسەر حەواڵەکەرەکەوە ، ئەگەر ئـەوی حەواڵەی ئەکرێتەسەر لە رۆژی حەواڵەکەدا موفلیس بێ بۆی هەیە روجووع بێتـەوە سەری] ح - ٤/١٣٧ •

١٠٤/٣٦٣٢ - ئیبنوعەباس [رضـي الله تعالى عنهما ـ وصـله ابن أبي شيبة] ئەفەرموێ : دوو شەریك قەرزیان بێ بەســـەر یەكێكەوە پیاوەكە ئیفتیداری نەما ئەو دوو شەریكە بە رەزای خۆیان بۆیان هـەیە لە بەشـی یەكتری بچنەدەرێ لە (تقسيم الغرما)دا • ئەهلی میراتیش بۆیان هەیە بـە رەزاو خواهیش لـە حیصصەی یەكتـری بچنـەدەرێ ، یەكێكیان عـەیـن وەربگرێ یەكێكیـان دەین وەربگرێ ئەگـەر لـە دوای تەخاروجەكـە هی یەكێكیان [بەوی = تر = بە هیلاك چوو] بۆی نیە روجووع بێتەوە سـەر ئەوی تر ح - ٤/١٣٨ •

١٠٥/٣٦٣٣ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : مطل الغني ظلم ، فإذا أُتْبِع أحدكم على مليٍّ فليَتْبَعَ ح - ٤/١٣٨ ، م ٦/٤٤٨ ، ن ، ت ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : تەئخیرخســتنی پیاوی بە ئیقتیدار قەرزی قەرزدار زوڵمە ، ئەگەر قەرزدارەكـــە صاحێب حەقەكەی حەواڵەی سەر یەكێكی دەستپڕ كرد حەواڵەكە قەبووڵ بكا •

تەئخیری قەرز بۆ دەوڵەمەند كەبیرەیە پێیفاسق ئەبێ •

١٠٦/٣٦٣٤ - عن حمزة بن عمر الأسلمي ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بعثه مُصَدِّقًا فوقع رجل على جاريـة امرأته ،

فأخذ حمزة من الرجل كفيلا حتى قدم على عمر ، وكان عمر [رضي الله تعالى عنه] قد جلده مائة جلدة ، فصدقهم ، وإنما عذره بالجهالة • وقـال جـرير والأشعث لعبدالله بن مسعود في المرتدين : استتبهم وكفلهم فتابوا وكفلهم عشائرهم • وقال حماد : إذا تكفل بنفس فمات فلا شيء عليه • وقال الحكم: يضـمن - ٤/١٤١ •

تەرجەمە :

دوو ئەثەر : ئەثەری ئەووەڵ ، لـە قسەیێکی طەحاویی کـە ریوایەتی کردوە ئیختیصارکردوە • طەحاویی ئەفەرموێ : ئیمامی عومەر - رضي الله تعالی عنه - حەمزەی کوڕی عەمری ئەسلەمیی ئەنێرێتە سەر سەعدی هوذەیم کە زەکاتو صەدەقەیان کۆبکاتەوە ، ماڵێکیان هێنـایـە لای حەمزە کـە صەدەقەی لێ دەرکا کـەچی پیـاوێ بـە ژنـەکـەی خـۆیی ئـەوت : صەدەقەی ماڵی ئازادییەکەت دەرکە • ئـەویش بە مێردەکـەی ئـەوت : خـەیرتۆ صـەدەقەی ماڵی کـوڕەکەت دەرکـە • حەمـزە لەوەی پرسیی : کـە چیـە ؟ پێیـانوت : ئـەو پیـاوە مێردی ئەو ژنەیـە ، ژنـەکـەی جاریەیێکی بوو پیاوەکە لەگەڵ جارییەکەی دروسـت بوو ، جارییەکـەی کوڕێکی بوو ژنەکە کوڕەکەی ئازادکرد ، ئەو کوڕە لە دایکی ماڵێکی بـە ئیرث گرت ، وتیان : ئەم ماڵە کە هێنراوە ماڵی کوڕی جارییەکەیە • حەمزە بە پیاوەکەی وت : بە بەرد رەجمت ئەکەم [چونکی زانیی موحصـەنی] بە حەمزەیان وت : براوەتە خزمەت حەزرەتی عومەر - رضي الله تعـالی عنه - صەد داری حەددی لێ داوە [چونکی وای زانیوە کە بۆی دروســـــتە تەصەڕوفی جارییەی ژنی خۆی بکا] حەزرەتی ئیمام رەجمکردنی موافیق نەبینیوە [لەبەر شوبهە] حەمزە - رحمه الله تعالی - کەفیلی (بالأبـدان)ی

لە پیاوەکە وەرگرت تا هاتە خزمەت ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ داری حەددی لێدابوو تەصـــدیقی ئەوانەی فەرموو کە حادیثەکەیان بە حەمزە وتووبوو ، حەزرەتی عومـــەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەبەر جەهالەتی بە مەعذووری زانی بوو •

ئەثەری دووەم : موختەصەری قســەیێکی بەیهەقی ریوایەتی کردوە : حاریثەی کوڕی مەضرەب ئەفەرموێ : بـە جەماعەت لـە خزمـەت ئیبنـو مەسعوودا ـ رضي الله تعالى عنه ـ نوێژی سبەینێییێکم کرد ، کە ســەلامی دایەوە پیاوێ هەڵسا خەبەری دایە ، کە چوومە مزگەوتی بەنی حەنیفە گوێم لە موئەذذینی عەبدوڵلای کوڕی نەواحە بوو شەهادەتی ئەدا لە بانگا کـە موسەیلەمە [ی کەذذاب] رەسوولولڵایە ! عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە ئیبنونەواحەم بۆ بێنن ، لەگەڵ ئەصحابیا هێنرانە خزمەتی ، ئەمری بە قەرەضەی کوڕی کەعب فەرموو لە گەردنی ئیبنو نەواحەی دا ، بۆ رەفیقەکانی ئیستیشارەی بەوانە کرد کـە لـە خزمەتیـا بوون ؛ عودەیی کوڕی حاتەمی طائیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بیـانکـــوژە • جەریرو ئەشعەث ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرموویان : مەیانکوژە طەلەبی تەوبەیان لێ بکەو کەفیلیان لێ وەربگرە ، تەوبـەیان کردو عەشائیرەکانیان بوون بە کەفیلیان (بالأبدان)[1] •

حەمماد ـ رحمه الله تعـالى ـ ئەفەرموێ : کـە کەســێ بوو بە کەفیلی کەسێ بە ئەبدان ئەگەر ئەو کەسە بمرێ کەفیلەکە بەریی ئەبێ • حەکـــەم ئەفەرموێ : کەفیلەکە ضامنی ماڵ ئەبێ ح ـ ٤/١٤١ •

(١) کەفیلی (بالأبدان) ئەوەیە زەلامەکە خۆی بارمتەی زەلامەکـەی تر ئەبێ ماڵ لەگۆڕێدا نیە .

١٠٧/٣٦٣٥ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أنه ذكر رجلا من بني إسرائيل سأل بعض بني إسرائيل أن يُسلِفه ألف دينار ، فقال : ائتني بالشهداء أشهدهم . فقال : كفى بالله شهيدا . قال : فائتني بالكفيل . قال : كفى بالله كفيلا . قال : صدقت [وفي رواية أبي سلمة : فقال : سبحان الله نعم] فدفعها إليه إلى أجل مسمى ، فخرج في البحر فقضى حاجته ، ثم التمس مركبا يركبها يقدم عليه للأجل الذي أجله . فلم يجد مركبا [وغدا رب المال إلى الساحل يسأل عنه ، ويقول : أللهم اخلفني وإنما أعطيت لك . أبو سلمة] فأخذ [المستلف] خشبة فنقرها فأدخل فيها ألف دينار وصحيفةً منه إلى صاحبه [وكتب إليه صحيفة من فلان إلى فلان : إني دفعت مالك إلى وكيل توكل بي . أبو سلمة] ثم زجج موضعها ، ثم أتى بها إلى البحر ، فقال : اللهم إنك تعلم أني كنت تسلفت فلانا ألف دينار فسألني كفيلا فقلت : كفى بالله كفيلا ، فرضي بك . وسألني شهيدا فقلت : كفى بالله شهيدا ، فرضي بك ، وإني جهدت أن أجد مركبا أبعث إليه الذي له فلم أقدر ، وإني أستودِعكها . فرمى بها في البحر حتى ولجت فيه ، ثم انصرف وهو في ذلك يلتمس مركبا يخرج إلى بلده . فخرج الرجل الذي كان أسلفه ، ينظر لعل مركبا قد جاء بمالِه ، فإذا بالخشبة التي فيها المال ، فأخذها لأهله حطبا ، فلما نشرها وجد المال والصحيفة . ثم قدم الذي كان أسلفه ، فأتى بالألف دينار فقال : والله ما زلت جاهدا في طلب مركب لآتيك بمالك فما وجدت مركبا قبل الذي أتيت فيه . قال : هل كنت بعثت إلي بشيء ؟ قال : أخبرك أني لم أجد مركبا قبل الذي جئت فيه . قال : فإن الله قد أدى عنك الذي بعثت في الخشبة فانصرفْ بالألف دينار راشدا ح - ٤/١٤٢ وفي الاستقراض ، واللقطة ، والاستيذان،

والشروط والزكاة • ح ـ ١٤/٤ (تا) : فقضى حاجته مســـندا متصـلا فقـــال الحـــديث •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذیکری پیاوێکی بەنی ئیسرائیلی فەرموو کە لە پیاوێکی بەنی ئیسرائیلی داوای هەزار دیناری بە قەرز لێکرد ، پێیوت : شـــاهێد بێنە کە بیگرم بە شاهێد • وتی : خوا کافییە بە شاهێدیی • پێیوت : کەفیل بێنە وتی : خوا کافییە بە کەفیلیی • وتی : راستئەکەی • بـە وەعـدەی موددەتێ هەزار دینارەکەی تەسلیمکرد • قەرزدارەکە ســـواری بەحر بوو چوو ئیشی خۆی جێبەجێ کرد ، چوو بۆ گەمێ گەڕا کە ســـواری بێ‌و پارەکە بیاتەوە بۆ صاحێبی گەمێی دەســتنەکەوت ، چوو دارێـکی هێنـا هەڵیکۆڵی هەزار دینارەکەی تێخست ، بە بزمار قایمیکرد ، کاغەزێکیشی تێخستبوو تیا نووسیبوو : لە فلانەوە بۆ فلان ، وا پارەکەم تەســـلیمی وەکیلێ کـرد کـە بووبوو بـە وەکیلم • دارەکەی بردە گوێ بەحر وتی : یارەبی خوایا تۆ ئەزانی کە چووم داوای پارەم بە قەرز لەو پیاوە کـرد داوای کەفیلی لێکردم وتم : کەفیلیی خوا کـافییە قەبوولی کـرد • داوای شاهیدی لێکردم ، وتم : شاهێدیی خوا کافییە رازیی بوو ، زۆریشم هەوڵ دا بۆ گەمێ سواری بم پارەکەی بۆ بنێرم دەستم نەکەوت ، ئەم پارەیـە بە ئەمانەت ئەدەم بە تۆ ، دارەکەی فڕێدایە ناو بەحرەکەوەو خۆی گەڕایەوە ، لەگەڵ ئەوەدا هەر ئەگەڕا بۆ گەمێ کە پێی بگەڕێتەوە ، صاحێب پارەکـە رۆییە دەرێ تێبفکرێ کە ســـەفینەیێ هاتبێ کـــە پارەکەیی پیانیرابێ ئەوەندەی زانی کە کۆتەرەدارێ هات ، دەری‌هێنا کە بی‌سووتێنن • کە بە مشار لەتیکرد پارەو کاغەزەکەی تیابوو ! لە پاشا قەرزدارەکە کە گەیی‌یەوە

مەملەکەتی خۆیان هەزار دیناری تری برد بۆ صاحێبەکەی پێی‌وت : زۆرم هەوڵدا بۆ گەمیێ غەیری ئەم گەمیێیەی کە ئەمڕۆ پێی‌هاتوومەوە = دەستم نەکەوت صاحێب پارەکە پێی‌وت : ئایا هیچ پارەت بۆ ناردووم ؟ پێی‌وت : من ئەڵێم : غەیری ئەو گەمیێیەی کە پێی هاتووم گەمیێی ترم دەست‌نەکەوت صاحێب پارە پێی‌وت : خوا ئەو پارەی کە لـە نـاو کۆتەرەکەدا ناردبووت گەیانی ، هەزار دینارەکەی ترت ببەرەوەو خوا حافیزت بێ •

بوخاریی ئەم حەدیثەی لە حەوت جێدا بـە موعەللەقی یـا موسنەدیی بە موختەصەریی‌و بە درێژیی بەیان‌کردوە •

١٠٨/٣٦٣٦ – عن أبي هريرة – رضي الله تعالى عنه – عن النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال : من أخذ أموال الناس يريد أداءها أدى الله تعالى عنه ، ومن أخذ يريد إتلافها أتلفه الله ح – ٢٠٧/٤ ، م – ٤٤٣/٦ ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : هەرکەسێ بە نییەتی دانەوە ماڵ لە خەڵق بستێنێ خوا بۆی ئەداتەوە ، ئەوی بە نییەتی ئیتلاف لێی‌بستێنێ خوا ئیتلافی ئەکا (صدق عليه الصلاة والسلام) •

١٠٩/٣٦٣٧ – عن أبي هريرة – رضي الله تعالى عنه – أن النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال : ما من مؤمن إلا وأنا أولى به في الدنيا والآخرة اقرؤا إن شئتم (النبي أولى بالمؤمنين من أنفسهم)[١] •

١١٠/٣٦٣٨ – [وعنه أنه – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال: من ترك مالا فلورثته . ومن ترك كلا فإلينا • أخرى] فأيما مؤمن مات وترك مالا فليرثـه

---

(١) الأحـــزاب / ٦ •

عصبته من كانوا ، ومن ترك دينا أو ضياعا فليأتني فأنا مولاه ح - ٢١٤/٤ وفي التفسير • وعند ابن حبان وصححه : أنا وارث من لا وارث له ، أعقل عنه وأرثه فهو عليه الصلاة والسلام لا يرثه لنفسه بل يصرفـه للمسلمين • القســـطلاني - ٢١٤/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : هیچ موسـولّمانێ نیە کە لە دنیاو ئاخیرەتا من بۆی لە هەموو کەس چاتر نەبم ئەگەر هەوەستان پێتێ ئەو ئایەتە بخوێننەوە کە ئەفەرموێ : نەبی بۆ موئمینان لـە نەفســی خۆی چاترە کە وابێ هەر موئمینێ کە مرد ماڵ بەجێبێڵێ عەصەبەو واریثی هەرکەسێ بێ بە ئیرث بیبا ، ئەگەر قەرزی بەجێهێشت ، یا کەس‌و کـاری فەقیری بێ‌کەسی بەجێ هێشت بێنە لای من ، من مەولای ئەوم • ئەفەرموێ: من واریثی ئەوەم کـە واریثی نەبێ خوێنی بـۆ ئەدەم‌و ئیرثی لێ ئەگـرم ، پێغەمەر - صلی الله تعـالی علیـه وسـلم - ئیرث بـۆ خۆی وەرناگرێ بـۆ موسولّمانانی صەرف ئەکا •

١١١/٣٦٣٩ - ويذكر عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لَيُّ الواجد يُحِلُّ عرضه وعقوبته • قال سفيان [الثوري] : عرضه يقول : مطلتني وعقوبته الحبس ح - ٢١٤/٤ ، وصله أحمد وإسحاق ، د ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعـالی علیـه وسـلم - ئەفەرموێ : قەرزکوێری کەسێ کە بیبێ عیرزیو ئەذیەتی حەلاڵ ئەکا• سوفیانی ثەوریی -رحمه الله- ئەفەرموێ : عیرزی حەلاڵ ئەکا یەعنی پێی ئەڵێ : قەرزکوێری ، عوقووبەتی حەلاڵ ئەکا یەعنی حەبس ئەکرێ •

١١٢/٣٦٤٠ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - يقول : قال رســول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أو قال : سمعت رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من أدرك ماله بعينه عند رجل أو إنسان قد أفلس فهو أحق به من غيره ح - ٢١٥/٤ ، م - ٤٤٣/٦ ، ت ، ن ، جه ، د .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەســێ ماڵی خۆی (بعينه) لای موفلیسێ ببینێ ئەو کەسە لـە غەیر موســــــتەحەقترە بــەو ماڵــە .

١١٣/٣٦٤١ - عن جابر م - ٤٢٢/٦ (نووسراوە) كعب بن مــالــك - رضي الله تعالى عنه - أخبر أنه تقاضى ابن أبي حَدْرَد [عبدالله بن سلامة - رضي الله تعالى عنه -] دينا له عليه في عهد رسول‌الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - في المسجد فارتفعت أصواتهما حتى سمعهما رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وهو في بيته فخرج إليهما رسول الله - صلى الله تعــالى عليه وسلم - حتى كشف سِجْف حجرته ونادى يا كعب بن مالك ! قال : لبيك يا رسول الله . فأشار بيده أن ضع الشطر من دينك قال كعب : قــد فعلت يا رسول الله . قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : قـم فاقضه ح - ٤٤٥/١ ، ح - ٢٢٧/٤ .

تەرجەمە :

کەعبی کوڕی مالیك - رضي الله تعالى عنه - لـە مەسجیدی پێغەمەرا - صلى الله تعــالى عليه وســـلم - داوای قەرزی لە عەبدوڵڵای کـــوڕی ئەبوحەدرەد [بە وەزنی فەعلەع] ئەکرد دەنگیان بەرزبۆوە تـا پێغەمــەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە ماڵەوە بیستی . تەشریفی چوەدەرێ پەردەی

حوجرەی سەعادەتی هەڵدایەوە بانگی‌کرد : ئەی کەعب ! عەرزی کرد : (لبيك يا رسول الله) فەرمووی : لە قەرزەکەی ئەوەی بۆ داشکێنێ بە پەنجەی موبارەکی ئیشارەتی بە نیوەی کرد ٠ عەرزی‌کرد : وا دامشکان (يا رسول الله) ٠ بە ئیبنوئەبی حەدرەدی فەرموو : دە هەڵسە قەرزەکەی بدەرەوە ٠

١١٤/٣٦٤٢ - عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : نهى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن كراء الأرض ، وعن بيعها السنين، وعن بيع الثمر حتى يطيب م - ٦/٤٢٢ ٠

(لە بەیعی ئیمارا رەنگە نووسیبێتم)[١]

١١٥/٣٦٤٣ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن رجلا أتى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يتقاضاه ، فأغلظ ، فَهَمَّ به أصحابه٠ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: دعوه فإن لصاحب الحق مقالا ٠ ثم قال : أعطوه سنا مثل سنه ٠ قالوا : يا رسول الله لا نجد إلا أمثل من سنه ٠ فقال : أعطوه ؛ فإن خيركم أحسنكم قضاء ح - ٤/١٥٢ ، م - ٧/٣٧ ٠

(رەنگە ئەمەیشم نووسیبێ)[٢]

(١) نەخەیر بەم شێوە نەنووسراوە ، بەڵام ماناکەی لە حەدیثەکانی (٣٥٩٤/٦٦ ...)دا هەیە .

(٢) نەخەیر ئەمەیش نەنووسراوەو . ئەمە تەرجەمەکەیەتی :

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ داوای قەرزی لێ‌کرد ، بە توندیی قسەی لە خزمەتا کرد . یارانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ویستیان بچن بەگژیا . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : وازی لێ‌بێنن حەقدار

إخراج اهل المعاصي من البيوت(١) :

عومەر - رضي الله تعالى عنه - کـه ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنـه - وەفاتی‌کرد خوشکێکی کە ئوممو فەروەیە بۆی ئەلاوانەوە چەنـدجـار بـە قەمچی لێی‌دا کردیە دەرێ • ح - ٢٢٨/٤ (وصله ابن سعد في الطبقات) •

حەبس‌و حەبسخانەو پێوەند :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - عەکرەمەی مەولای خۆی لەسەر تەعلیمی قورئان‌و سونەت‌و فەرائیض پێوەند کرد ح - ٢٢٩/٤ •

نافیعی کوڕی عەبدولحەرث لە صەفوانی کوڕی ئومەییە - رضي الله تعالى عنه - لە مەککە خانوویێکی کڕی بۆ حەبسخانە بـەم شـەرتە ئەگـەر ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - پێی رازیی بێ بەیعەکەیان بەیعی ئـەو بێ ، ئەگەر رازیی نەبوو کە لە طەرەفی ئیمامی عومەرەوە - رضي الله تعالى عنه - جوابی بۆ هاتەوە چوارصەد دینار بدا بە صەفوان بە موقـابـەلـەی ئینتیفاع بەو خانوە • (وصـــله عبدالرزاق وابن أبي شـــيبة والبيهقي) ح - ٢٢٩/٤ •

بەیعی بەشەرط دروست نیە ، ئیمامی عومەر - رضي الله تعـالى عنه - چۆن لە بەیتولمال چوارصەد ئالتوون ئەدا بە کرێی خانوویێکا تا موددەیێکی

حەقی قسەیێکی هەیە . لە پاشا فەرمووی : وشترێکی وەك وشترەکەی خۆی بدەنەوە . عەرزیان‌کرد : ئەی پێغەمەری خوا لە وشترەکەی خۆی چاکتر نەبێ نیمانە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : بیدەنێ ؛ چونکی چاکترینی ئێوە ئەو کەسەیە چاکتر قەرز بداتەوە .

(١) دەرکردنی بەدکرداران لە مالان .

کەم ؟ بە ئەم ئەئەرە رازیی بوون (واللە أعلم)[1] .

(كتاب المظالم)[2] :

١١٦/٣٦٤٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أتدرون ما المفلس ؟ قالوا المفلس فينا من لا درهم له ولا متاع . فقال : إن المفلس من أمتي يأتي يوم القيامة بصلاة وصيام وزكاة ويأتي قد شتم هذا ، وقذف هذا ، وأكل مال هذا ، وسفك دم هذا ، وضرب هذا ... فيعطى هذا من حسناته وهذا من حسناته، فإن فَنِيَتْ حسناته قبل أن يقضى ما عليه أخذ من خطاياهم فطرحت عليه ثم طرح في النار م ـ ١٣/١٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەزانن موفلیس کێیە ؟ عەرزیان‌کرد : موفلیس ئەوەیە پارەی نەبێو مەتاعی نەبێ . فەرمووی : موفلیس لە ئوممەتی من ئەوەیە رۆژی قیامەت نوێژی زۆرو ، رۆژووی زۆرو ، زەکاتی زۆر دێنێ ، خۆیشی وا یێ جوێنی بەم داوە ، ئیفتیرای بەم کردوە ، ماڵی ئەمەی خواردوە ، خوێنی ئەمەی رژانوە ، لەمەی داوە ... لە حەسەناتی بەمو بەم ئەدرێ ، ئەگەر حەسەناتی بەشی نەکردن بڕایەوە گوناهی ئەوانی ئەخرێتە سەرو فڕێ‌ئەدرێتە ناو ئاگرەوە .

(١) ئەم قسەی دانەرە ـ د ـ ناتەواویی‌و کەوتنی تیایەو ، تەماشای (ارشاد الساري)شم کرد هەر بۆم نەگونجێنرا ، لەوێ دەفەرموێ : کڕێن‌و فرۆشتن لەگەڵ ئەم جۆرە شەرتەدا دروست نیەو بڕوا ناکرێ کە حەزرەتی عومەر لەگەڵ ئەو هەموو پارێزەیدا لە ماڵی (بيت المال) شتی وا بکا .

(٢) باسی ستەم‌و ستەمکاریی .

١١٧/٣٦٤٥ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لتؤدن الحقوق إلى أهلها يوم القيامـة حتى يقاد للشاة الجلحاء من الشاة القرناء م ـ ١٠/١٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : رۆژی قیامـەت حەقی حەقدار ئەدرێتەوە حەتتا لە مەڕی شاخدار بۆ مەڕی بێ شـاخ قەصاص ئەستێنرێ •

١١٨/٣٦٤٦ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن الله ـ عز وجل ـ يملي للظالم فإذا أخذه لم يفلته ثم قرأ : (وكذلك أخذ ربك إذا أخذ القرى وهي ظالمة ان أخذه أليم شـديد)[1] م ـ ١٠/١٥ ، ح ـ ٧/١٦٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ مۆڵەتی زاڵم ئەدا ، کە گرتی لە دەسـتی بەرەڵڵای ناکـا ، گرتنی خوا زۆر بەشیددەتە • لە پاشا پێغەمەر ـصلیاللهتعالیعلیهوسلمـ ئەم ئایەتی سوورەتی هوودەی خوێندەوە کە مەئالی شەریفی ئەمەیە : لە دوای قەصەصی ئومەمی سالیفە کە چییان کردوەو خوا چۆنی گرتوون ئەفەرموێ : خوا کـە خەڵقی ئەو شارانەی گرت بە سەبەبی زوڵمیان وایان ئەگرێ ، بـە تەحقیق گرتنی خوا کە کەسێ بگرێ زۆر بەئازارو بە ئێشە •

١١٩/٣٦٤٧ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : المستبان ما قالا فعلى البادىء ما لم يعتدِ المظـلوم م ـ ١٠/١٩ •

---

(١) هـود / ١٠٢ •

١٢٠/٣٦٤٨ – وعنه عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال: ما نقصت صدقة من مال ، وما زاد الله عبدا بعفو إلا عزا ، وما تواضع أحد لله إلا رفعه الله [تعالى] م – ١٠/٢٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : دوان کە جوێن بە یەك بدەن بەو شەرطە مەزڵوومەکە لە حەددی خۆی تەجاوز نەکا گوناهی جوێنەکانیان لەسەر ئەو کەسەیە کە لە پێشەوە دەست پێ ئەکا • ئیحتیراز بکەن لە مەفهوومی موخالەفەی • =(٢) ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرموویەتی : چاکەو بەخشش لە ماڵ کەم ناکاتەوە ، بەندەی خوایش بە لێبوردنی لە خەڵق هەر سەربەرزیی زیاد دەکات • هیچ کەسێکیش نیە کە خۆی بە کەم بگرێو خودا پلەو پایەی بەرز نەکاتەوە • =

١٢١/٣٦٤٩ – عن هشام بن حكيم بن حزام [رضي الله تعالى عنهم] قال : مرّ بالشام على أناس [من الأنباط • أخرى] وقد أقيموا في الشمس وصب على رؤسهم الزيت ! فقال : ما هذا ؟ قال : يعذبون في الخراج [في الجزية • أخرى] فقال : أما أني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن الله يعذب الذين يعذبون الناس في الدنيا [وفي رواية جرير عنه قال : وأميرهم يومئذ عمير بن سعد ، بن عمير الأنصاري الأوسي ، على فلسطين ، فدخل عليه فحدثه فأمر بهم فخلّوا م – ١٠/٥٠ (فيرعەونو نەمروودی ئەو زەمانە قابیلی ئەوە بوون کە ئینسان بوێرێ رجایان لابکاو رجایشیان گرتوە) •

(٢) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی حەدیثی (١٢٠/٣٦٤٨) نەنووسیبوو لەسەرەوە نووسیمان •

تەرجەمە :

حەكيمی كوڕی حيزام – رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : كە چاوی بـە بەعزێ كەس ئەكەوێ لـە شـــــاما كـە لەبەر هەتـاو راگيرراونو رۆنزەيتوونيان بەسەراكردوون : ئەمانە چين ؟ عەرزی ئەكەن : بۆ خەراج عەذابيان ئەدەن • ئەميريان لەو وەختەدا لە فەلەســـطين عومەيری كوڕی سەعدی ئەنصاريی بوە • ئەفەرموێ : لـە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـم بيست ئەيفەرموو : خوا لە قيامەتا عەذابی ئەوانە ئەدا كـە عەذابی خەڵق ئەدەن لە دنيادا • تەشريفی ئەچێتە لای عومەير قسەيان بۆ ئـەكـاو بەرەڵلا ئەكرێن •••

١٢٢/٣٦٥٠ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تـعالى عنــه ـ عن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا خلص المســلمون من [الصراط المضروب على] النار حبسوا بقنطرة بين الجنة والنار فيتقاصُّون مظالم كانت بينهم في الدنيا حتى إذا نُقّوا وهُذِّبوا أذن لهم بدخول الجنة• فوالذي نفس محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيده ! لأحدهم بمسكنه في الجنة أدَلُّ بمنزله كان في الدنيا ح ـ ٢٤٤/٤ ، وفي الرقاق •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : كە موسوڵمان لـە پردی صيراط نەجاتيان بوو ، لەسەر پردێ لە بەينی بەهەشتو جەهەننەمـا حەبس ئەكرێن بۆ قيصاصی ئەو حەقەی كە = لە = دنيا بوويانە بەســــەر يەكتری‌يەوە ، تا تەواو پاك ئەبنەوە ، ئەو وەختە ئيذن‌ئەدرێن بۆ بەهەشت • قەسەم بەوەی كە نەفسی محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە دەســــتی قودرەتيايە ئەوانە بـە جێگەی خـۆيان لـە بەهەشتا ئاشناترن لـە مـاڵو مەسكەنيان كە لە دنيادا بوويانە •

١٢٣/٣٦٥١ - عن أنس - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : أنصر أخاك ظالما أو مظلوما . قالوا . يارسول الله هذا ننصره مظلوما فكيف ننصره ظالما ؟ قال : تأخذ فوق يديه ح-٤/٢٤٦.

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : يارييەی بـرای دينيت بدە زاڵم بێ يا مەزڵووم بێ . عەرزيانكرد : (يا رسول الله) مەزڵووم بێ وا يارييەی ئەدرێ ، زاڵم بێ چۆنی يارييە بدەين ؟ فەرمووی : دەستی بگرن . يەعنی مەنعی بكەن لە تەجاوز .

١٢٤/٣٦٥٢ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من كانت له مظلمة لأحد من عرضه أو شيء فليتحلله منه اليوم قبل أن لا يكون دينار ولا درهم ، إن كان له عمل صالح أخذ منه بقدر مظلمته ، وإن لم يكن له حسنات أخذ من سيئات صاحبه فحمل عليه ح - ٤/٢٤٨ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەفەرموێ : كەسێ زۆڵمێكی كردبێ لە خەڵق ، لە عەرزی بێ ، لە ماڵی بێ ، لە پێش ئەمەدا كە دينـارو درهەم نەمێنێ = ئيمڕۆ = گەردنی خۆيی پێ ئـازاد بكا ، ئەگـەر عەمـەلی صاليحی ببێ بە قەد زوڵمەكەی لە ثەوابی عەمەلەكەی لێیئەستێنن ئەيدەن بە صاحێب حەق ، ئەگەر نەيبێ لە گوناهی صاحێب حەق هەڵەگرن ئەيخەنە سەر ئەو .

١٢٥/٣٦٥٣ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ (وإن امرأة خافت من بعلها نشوزا أو إعراضا ٠٠٠)[1] قالت : الرجل تكون عنده المرأة ليس بمستكثر منها يريد أن يفارقها ، فتقول : أجْعَلُكَ من شأني في حِلٍّ ، فنزلت هذه الآية في ذلك ح ـ ٢٤٩/٤ ، ح ـ ٩٣/٧ ٠

تەرجەمە :

عايشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پياو ژنێكى لائەبوو زۆر حەزى لێ نەئەكرد ، تەماى تەڵاقدانى بوو ژنەكەى پێى ئەوت : تەڵاقم مەدە لە حەقى من گەردنت ئازاد بێ [وە سەودە ـ رضي الله تعالى عنها ـ عەرزى پێغەمەرى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كردو تۆبـەكـــەى خۆى دا بـە حەزرەتى عايشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ] ئەو وەختە ئەم ئايەتى نيســائيە نازڵ بوو كە مەئالى وايە : ژنێ ترسا كە مێردەكەى دەخڵى نەكاو يا ئيعرازى لێ بنێ ٠٠ گوناه نيە صوڵح لە بەينيانا بكەن ٠

١٢٦/٣٦٥٤ ـ أبو سلمة كان بينه وبين [أنـاس ٠ أخـرى] قـومـه خصومة في أرض ، وأنه دخل على عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فقالت : يا أبا سلمة اجتنب الأرض ؛ فإن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ قال : من ظلم قَيْدَ شبر من الأرض طوقه من سبع أرضين ح ـ ٢٥٠/٤ ، ح ـ ٢٤٤/٥ ، م ـ ٥٢/٧ ٠

تەرجەمە :

ئەبوسەلەمەى كوڕى عەبدوڕەحمانى كوڕى عەوف ـ رضي الله تعـالى عنه ـ لەگەڵ بەعزێ لە قەومەكەى لەسەر ئەرزێ دەعوايێكى ئەبێ ، ئەچێتە خزمەت حەزرەتى عايشە عەرزى ئەكا ، حەزرەتى عايشە ـ رضي الله تعـالى

(١) النســاء / ١٢٨ ٠

عنها - ئەفەرموێ : ئەی ئەباسەلەمە واز لە ئەرزەکە بێنە لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم -م بیست ئەیفەرموو : هەرکەسێ بە قەد بستێ لە ئەرزێ غەصب بکا ئەو بستە تا حەو تەبەقەی ئەرز لە رۆژی قیامەتا ئەکرێ بە تەوقی ملی •

١٢٧/٣٦٥٥ - عن سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل [رضي الله تعالی لە خۆیو سەلام لە باوکی] أن أروى خاصمته [إلى مروان • من أخرى] في بعض داره ، فقال : دعوها وإياها ، فإني سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من أخذ شبراً من الأرض بغير حقه طوقه الله في سبع أرضين يوم القيامة • أللهم إن كانت كاذبة فأعم بصرها ، واجعل قبرها في دارها ! قال [محمد الراوي] : فرأيتها عمياء تلتمس الجدر تقول : أصابتني دعوة سعيد بن زيد ، فبينما هي تمشي في الدار مرّت على بئر في الدار فوقعت فيها ، فكانت قبرها م - ٥١/٧ ، ٥٢ ، ح - ٢٤٦/٥ ليس فيه الدعاء عليها •

تەرجەمە :

سەعید [لە عەشەرەی موبەششەرەیە]ی کوڕی زەیدی = کوڕی عەمری = کوڕی نەوفەل - رضي الله تعالى لە خۆیو سەلام لە باوکی - ژنێکی ئەروا ناو لای مەروان ئیددیعای لێ کرد کە شتێکی لە ئەرازیی ئەو زەوتکردوە • فەرمووی : من ئەرزی ئەو زەوت ئەکەم لە دوای ئەوەی کە لە پێغەمەرم بیستوە - صلی الله تعالى عليه وسلم- (١) ؟ مەروان وتی : چیت لێ بیستوە ؟ فەرمووی : لێم‌بیستوە کە فەرمووی : هەرکەسێ بستێ لە ئەرزێ بە بێ حەق زەوت بکا خوا لە رۆژی قیامەتا لە حەوتەبەقەی ئەرزەوە

(١) دانەر - خ - زیادەی ریوایەتەکەی تری لێرەدا تەرجەمە کردوە بەلام لە دەقە عەرەبییەکەدا زیادەکەی نەنووسیوە •

ئەیکا بە تەوق لە ملیا • مەروان وتی : لە دوای ئەوە طەلـەبی بەیینەت لیٚ ناکەم • لە پاشا سەعید فەرمووی : یا ڕەببی ئەگەر درۆ بکا چـاوی کویٚر بکەو خانوەکەی بکە بە قەبری ! محەمەدی راویی ئەفەرمویٚ : چاوم بە ئەروا کەوت چاوی کویٚر بووبوو ، بە دیوار ئەڕۆیی ئەیووت : دۆعای ســـەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ گرتمی • لە وەختیٚکا کە لە خانوەکەیا ئەڕۆیی بەلای بیریٚ کە تیایا بوو رۆیی‌و تیٚی‌کەوت‌و بوو بە قەبری •

١٢٨/٣٦٥٦ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : حق المسلم على المسلم ست • قيل : ماهن يا رسول الله ؟ قال : (١) إذا لقيته فســلم عليـه • (٢) وإذا دعـاك فأجبـه (٣) وإذا استـــنصحك فانصح لـه • (٤) وإذا عطس فحمد الله فشمته • (٥) وإذا مرض فعده • (٦) وإذا مات فاتبعه م ـ ٨/٤٦٧ •

تەرجەمە :

پیٚغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرمویٚ : موسوڵمان شەش حەقی بەسەر موسوڵمانەوە هەیە • عەرزیان‌کرد : کامەنە (یا رسول الله) ؟ فەرمووی :

١ ـ کە تووشی بووی سەلامی لیٚ بکە •

٢ ـ کە بانگی کردی بـە دەنگیەوە بچۆ •

٣ ـ کـە نەصیحەتی لیٚ ویستی نەصیحەتی بکە •

٤ ـ کـە پشمی‌و حەمدی کرد (يرحمك الله)ی پیٚ بلیٚ •

٥ ـ کـە نەخۆش کەوت عەیادەتی بکە •

٦ ـ کـە مرد لەگەڵیا بچۆرە سەر قەبران •

١٢٩/٣٦٥٧ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا سلم عليكم أهل الكتاب [يقـول

أحدهم : السام عليكم • أخرى ، عن ابن عمر – رضي الله تعالى عنه –] فقولوا : وعليكم م – ٨/٤٦٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – ئەفەرموێ : کە ئەهلی کیتاب سەلامیان لێ‌کردن = ئەڵێن : مردنتان لەسەر بێ = بڵێن : (وعليكم) •

١٣٠/٣٦٥٨ – عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – قال : اتقوا الظلم فإن الظلم ظلمات يوم القيامة ، واتقوا الشح فإن الشح أهلك من كان قبلكم : حملهم على أن سفكوا دماءهم واستحلوا محارمهم م – ١٠/١١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – فەرمووی : خۆتان لە زوڵم بپارێزن ؛ چونکی زوڵم لە ڕۆژی قیامەتا تاریکییە ، خۆتان لە خەسیسی بپارێزن ؛ چونکی خەسیسی میللەتانی پێشووی بەهیلاك بردوە : بوە بە سەبەبی ئەوە کە خوێنی یەکتریان ڕژانوەو مەحاریمی یەکتریان حەڵاڵ‌کردوە •

١٣١/٣٦٥٩ – إذا غصب جارية فزعم أنها ماتت ، فقضي بقيمة الجارية الميتة ، ثم وجدها صاحبها فهي له ، وترد القيمة ، ولا تكون القيمة ثمنا •

وقال بعض الناس : الجارية للغاصب ، لأخذه القيمة ، وفي هذا احتيال لمن اشتهى جارية رجل لا يبيعها فغصبها واعتل بأنها ماتت حتى يأخذ ربها قيمتها ، فيطيب للغاصب جارية غيره • قال النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – : « أموالكم عليكم حرام ، ولكل غادر لواء يوم القيامة » ح – ١٠/١٠٣ •

تەرجەمە :

کەسێ کە جارییەیەکی غەصبکرد لە پاشا وتی : مردوە ، حوکم کرا بە قیمەتی جارییەکە ، لە پاشا صاحێبەکەی جارییەکەی دۆزییەوە ، جارییەکە ئەبێتەوە بە ماڵی ئەو ، قیمەتەکەی رەد بکاتەوە بۆ غاصیبەکە •

بەعزێ خەڵق – کە ئیمامی ئەعظەمە رحمه الله تعـالى – فەرموویەتی : جارییەکە بۆ غاصـــــیبەکە ئەبێ ؛ چونکی قیمەتەکەی وەرگرتوە • لەمەدا حیلەی تیایە بۆ کەسێ کە حەز کا لە جارییەی یەکێ ، ئەویش نەیفرۆشـــێ پێنێ جارییەکەی غەصب بکا بەوە بەهانە بێنێتەوە کە جارییەکە مردوە ، لـە پاشا حوکم بکرێ بە قیمەت کە صاحێبەکەی وەری بگرێ ، بەوە جارییەی غەیری حەڵاڵ کردوە ، حاڵوایە پێغـەمـەر – صلى الله تعـالى عليه وسلم – فەرموویەتی : ماڵتان لەسەر یەکتر حەرامە ، کوللی غادیرێ لە رۆژێ قیامەتا بەیداخێکی بۆ هەڵەکرێ •

عەینیی بە تەعەصصوب جوابی داوەتەوە کە مەعنای حەدیثەکـە وایـە کە ماڵتان بە بێ رەزاتان بۆتان حەرامە • ئێستە کە قیمەتەکەی وەرگرتـوە رەزا بوە بە قیمەت لە باتی جارییەکە •

[جوابەکە لە فەتواکە باطیلترە ، ئەم نـەوعە فەتواو جوابانە مونـافی (لا تفسدوا في الأرض)یە] •

١٣٢/٣٦٦٠ – عن أبي هريرة أن رسول الله – صلى الله تعـالى عليـــه وسلم – قال : لا يمنع جار جاره أن يغرز خَشَبَهُ [خشبة • نسخة] فـي جداره • ثم يقول أبو هريرة : مالي أراكم عنها معرضين ؟ والله لأرمينَّ بهـا بين أكتافكم ح – ٢٥٦/٤ ، م – ٥٠/٧ ، د ، ت ، جه •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کەسێ لە ئێوە مەنعی دراوسێ نەکا کە دار بخاتە سەر دیواری • [أعرج] ئەفەرمـوێ : لـە پاش ریوایـەتی ئـەم حەدیثە ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بۆ ئیعراز ئەبێـن لەم حەدیثە ؟ وەللاهی وا ئەیهاومە ناوتان • [پێشتنی مەندووبە ، ئیحسانە ، ریعایەتی دڵی دراوسێیە ، واجب نیە ، ئەگەر نەیێڵێ ئیجبار ناکرێ لە بـەر حەدیثی (حجة الوداع) ئەئیممەی (ثلاثة) • ئەمما قەولی قەدیمی شافیعیو ئەحمەدو ئەصحابی حەدیث ئەفەرموون : لە وەختی ضەروورەتا بە شـەرتی ئەمە کە صاحێب دیوارەکە زەرەر نەبێنێ پێشتنی واجبە ، ئەگەر نەیهێشـت حاکم بە زۆر پێی ئەکا • قەسطەلانی] •

١٣٣/٣٦٦١ ـ أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه سمع [جبلـة خصم • م] خصومة بباب حجرته ، فخرج إليهم ، فقال : إنما أنا بشر ، وانه يأتيني الخصم ، فلعل بعضكم أن يكون أبلغ من بعض [ألحن بحجته • م] فأحسَبُ أنه صدق فأقضي له بذلك ، فمن قضيت له بحق مسلم فإنما هي قطعة من النار فليأخذها أو فليتركها ح ـ ٢٥٢/٤ ، م ـ ٢٧١/٧ ، د •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گوێی لە غەڵبەغەڵبی دەعوایێ بوو لە بەردەرگای حوجرەی سەعادەتی ، تەشریفی هاتەدەرێ بۆ لایـان ، فەرمووی : من بەشەرم هیچی تر نیم [غەیب نازانم] صاحێب دەعوا پێنـە لام ، وا ئەبێ بەعزێکیان لە بەعزێکیان لە رەددو بەدەلی قســەو دەلیلا بـە

قووەتو بەلیغترە ، بە راستی ئەزانم ، حوکم بـە طەرەفی ئـەوا ئـەکـەم ، هەرکەسێ حوکمم بۆ کرد دەرحەق ماڵی موسوڵمانێ [یەعنی لـــە حوکمە ظاهیریەکەما بە خەطا چووم] ئەوە پارچە ئاگرێکە [حوکمی بۆ پێ ئەکەم ، ئەمجا کەیفی خۆیەتی] وەری بگرێ یا تەرکی بکا •

ئەم حەدیثە دەلیلێکی قەطعییە لەســـەر ئەمە کـە حوکمی حاکـم بـە واسیطەی ئەدیللەو شاهید ئەگەر موافیقی (نفس الأمر) نەبێ (عند الله) نافیذ نیە • حوکم بە واسیطەی شاهیدی زوورەوە ژنی خەڵقو ماڵی خەڵق حەڵاڵ ناکا • (فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليكفر) بوخاریی ئەم حەدیثەی لە ئەحکاماو ، شەهاداتاو ، تەرکی حیلەدا ذیکر کردوە •

الطريق ـ رێگــە :

١٣٤/٣٦٦٢ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنــه ـ عــن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إيــاكــم والجلوس على الطرقات [الصعدات • أخرى] ! فقالوا : ما لنا بــد إنما هي مجالسنا نتحدث فيها • قال : فإذا أبيتم إلا المجالس فأعطوا الطريق حقها • قالوا : وما حق الطريق ؟ قال : غض البصر ، وكف الأذى ، ورد السلام ، وأمر بالمعروف ، ونهي عن المنكر ح ـ ٢٥٨/٤ وفي الاستئذان ، م ـ ٤٣٣/٨ ، ٦٦ ، د •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعــالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : زینهار لە سەرەڕێدا دامەنیشن ! عەرزیانکرد : چارەمان نیە هەر ئەبێ لێیدابنیشین • مەجلیسمانە قســـەی تیا ئەکەین • فەرمووی : مادام هەر واز لە دانیشـــتنی ناهێنن حەقی ڕێگە بەجێبێنن • عەرزیانکرد : حەقی ڕێــگە چیە ؟ فەرمووی : چاو لــە حەرام

قووچانن ، تەرکی نەظەری حەرام ، ئەذیەتی خەڵق نەدەن[1] ، تەحقیریان غەیبەتیان مەکەن ، جوابی سەلامیان بدەنەوە ، ئەمر بە مەعرووفو نەهی لە مونکەر بکەن •

١٣٥/٣٦٦٣ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : [رأيت رجلا يتقلب في الجنة في شجرة قطعها من ظهر الطريق كانت تؤذي الناس م ـ ٥٤/١٠] بينما رجل يمشي بطريق وجد غصن شوك فأخذه ، فشكر الله له فغفر له ح ـ ٢٦٥/٤ •

١٣٦/٣٦٦٤ ـ أبو برزة [رضي الله تعالى عنه] قال : قلت يا نبي الله علمني شيئا أنتفع به • قال : اعزل الأذى عن طريق المسلمين م ـ ٥٥/١٠ •

تەرجەمەکانیان :

(١) پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چاوم کەوت بە پیاوێ لە بەهەشتا ئەگەڕا بە واسیطەی درەختێکەوە کە لە ڕێی خەڵقا بڕیبووی ئەذیەتی خەڵقی ئەدا •

(٢) وەختێ پیاوێ بە ڕێیێکا ئەڕۆیی لقەدڕکێکی دی لە ڕێ هەڵی گرت خوا شوکری کرد ، یەعنی موکافاتی دایەوەو لێی خۆش بوو •

(٣) ئەبوبەرزە عەرزی کرد : (يا نبي الله) شتێکم فێرکە فائیدەم پێ بدا • فەرمووی : شتی موئذی[2] لە ڕێی موسوڵمانان لادە •

ئەم سێ حەدیثە مەئالیان موئذی لەسەرەڕێ لادانە •

١٣٧/٣٦٦٥ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى

---

(١) ئەگەر دانەر ـ خ ـ بیفەرمووایە : ئەذیەتی خەڵق نەدانو ... باشتردەبوو .

(٢) موئذیی : ئازارگەیێن ، زیان بەخش .

الله تعالى عليه وسلم - قال : إذا اختلفتم في الطريق جعل عرضه سبعة أذرع م - ٧ / ٥٤ •

١٣٨/٣٦٦٦ - وعنه - رضي الله تعالى عنه - قال : قضى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - إذا تشاجروا في الطريق الميتاء بسبعة أذرع ح-٤/٢٦٥•

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : کە لە رێدا ئیختیلافتان بوو رێیەکە حەوت ذیراع پانی ئەدرێتی • = هەروەها ئەبوهورەیرە = فەرمووی : = پێغەمەر = - صلى الله تعالى عليه وسلم - دەرحەق رێی عومومیی کە خەڵق ئیختلافیان تیا بوو بە حەوت ذیراع = حوکمی کرد = •

مەذهەبی شافیعیی ئیعتیبار بە عورفی بەلەدەو میقداری حاجەت ، ئەو وەختە عورفی مەدینە وا بوە • (أذرعي ، ماوردي ، رویانی • القسطلاني) •

١٣٩/٣٦٦٧ - عبدالله بن زيد الأنصاري - رضي الله تعالى عنهما - قال: نهى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن النهبى والمثلة ح - ٢٦٦/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی لە تالآنو لووتو لێوکردن کردوە •

١٤٠/٣٦٦٨ - عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : سمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من قتل دون ماله فهو شـهيد ح - ٢٦٩/٤ •

[ت عن سعيد بن زيد - عليه السلام ، ورضي عن ابنه المبشر بالجنة - مرفوعا : من قتل دون ماله فهو شهيد ، ومن قتل دون دمه فهو شهيد ، ومن

قتل دون دينه فهو شهيد ، ومن قتل دون أهله فهو شهيد • ثم قال : حديث صحيـــح] •

[ن ـ من قتل دون ماله مظلوما فله الجنـة] •

مەعنـای هەموویان :

سەعیدی کوڕی زەید ـ رضي الله تعالى عنه ، وعلى أبيه السلام ـ بـە مەرفووعیی ریوایەت ئەفەرموێ : هەرکەسێ لەسەر ماڵی ، لەسەر رۆحی ، لەسەر دینی ، لەسەر ماڵو منالی بکوژرێ شەهیدە •

١٤١/٣٦٦٩ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أتدرون ما الغيبة ؟ قالوا : الله ورسوله أعلم • قال : ذكرك أخاك بما يكره • قيل : أفرأيت إن كان في أخي ماأقول ؟ قال : إن كان فيه = ما تقول = فقد اغتبته ، وان لم يكن فيه فقـد بَهَتّه م ـ ٢١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليــه وسلم ـ فەرمووی : ئەزانن غەیبەت چیـە ؟ عەرزیانکرد : خـواو رەسوولی ئەزانن • فەرمووی : ئەوەیە برای دینیت بە خراپە ناو بەریت • عەرزیانکرد : ئەگـەر ئـەوی ئەیڵێم تیـا بێ ؟ فەرمووی : غەیبەت ئەوەیە کە ئەو عەیبەی کە هەیەتی بیڵێی ، ئەگەر نەیبێ ئەو وەختە ئیفتیراو بوهتانی پێ ئەکەی •

١٤٢/٣٦٧٠ ـ جرير [رضي الله تعالى عنه] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من يحرم الرفق يحرم الخير • وفـي أخرى عنه : من حرم الرفق حرم الخير ، ومن يحرم الرفق يحرم الخير • وعن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن

رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : يا عائشة إن الله رفيق يحب الرفق ، ويعطي على الرفق ما لا يعطي على العنف ، وما لا يعطي على سواه •
وعنها عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : إن الرفق لا يكون في شيء إلا زانه ، ولا ينزع من شيء إلا شانه • وفي أخرى في هذا الحديث: ركبت عائشة - رضي الله تعالى عنها - بعيرا فكانت فيه صعوبة ، فجعلت تردده ، فقال لها رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : عليكِ بالرفق• ثم ذكر بمثله م - ١٠/٢٥ ، ٢٦ •

تەرجەمە :

ئەم حەدیثانە هەموویان مەئالیان یەکێکە : نەرمو ئاهیستە بەو توندوتیژ مەبە • پێغەمەر - صلى الله تعالى علیە وسلم - فەرموویەتی هەرکەسێ لە حیلم مەحرووم بێ لە خێر مەحرووم ئەبێ ، لە خێر مەحرووم بێ لە حیلم مەحرووم ئەبێ • بە حەزرەتی عایشەی فەرموە : ئەی عایشە خوا رەفیقە نەرمیو ئاهیستەیی خۆشەوێ ، ئەوی لەسەر نەرمێتی ئەیبەخشێ لەسەر توندو تیژییو غەیری ئەو نایبەخشێ • عایشە - رضي الله تعالى عنها - سواری وشترێکی سەرکەش ئەبێ • حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - وشترەکەی بەم لاوبەولادا ئەبرد • پێغەمەر - صلى الله تعالى علیە وسلم - فەرمووی : ئەی عایشە حەلیمییو نەرمی بکە ، حەلیمیی لەهەر شتێکا بێ بەزینەتی ئەکا ، لە هەر شتێ نەزع بکرێ ناشیرینو عەیبداری ئەکا •

سەلەم :

١٤٣/٣٦٧١ - محمد بن أبي المجالد قال : بعثني عبدالله بن شداد وأبو بردة [عامر بن أبي موسى الأشعري - رضي الله تعالى عنه -] إلى عبدالله بن أبي أوفى - رضي الله تعالى عنهما - فقالا : سله هل كان أصحاب النبي

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في عهد النبي يُسْلِفون في الحنطة ؟ قال عبدالله : كنا نسلف [على عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبي بكر وعمر • أخرى] نبيط [أهل فلاحة] أهل الشام في الحنطة والشعير والزيت [والتمر • أخرى] في كيل معلوم [ووزن معلوم ، ويلحق بهما الزرع والعدد • قسطلاني] إلى أجل معلوم • قلت : إلى من كان أصله عنده ؟ قال : ماكنا نسألهم عن ذلك • ثم بعثاني إلى عبدالرحمن بن أبزى فسألته ، فقال : كان أصحاب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسلفون على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولم نسألهم أَلَهُمْ حرث أم لا ؟ وعن الشيباني : والزبيب ح ـ ٤/١١٣ •

وعن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المدينة وهم يسلفون في الثمر السنتين والثلاث • فقال : من أسلف في شيء [أي ولو حيوانا] ففي كيل معلوم ووزن معلوم [أي وعدد معلوم وذرع معلوم] إلى أجل معلوم ح ـ ٤/١١٢ ، ١١٣ إلى ١١٥ •

تەرجەمە :

محەمەدی کوڕی ئەبولمەجالید ئەڵێ : عەبدوڵلای کوڕی شەددادو ئەبوبوردەی کوڕی ئەبوموسای ئەشعەریی منیانناردە خزمەت عەبدوڵلای کوڕی ئەبوئەوفا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەمریان پێکردم لێیبپرسم : کە ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنهم ـ لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە گەندما سەلەمیان کردوە • چووم لێمپرسیی • فەرمووی : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـو ئەبوبەکرو عومەرا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە گەندماو جۆداو زەیتووناو خورماداو مێوژا لەگەڵ زوڕاعی ئەهلی شاما بە کەیلێکی مەعلوومو ، وەزنێکی مەعلوومو [گەزو عەدەدێکی مەعلووم] سەلەممان ئەکرد •

عەرزم‌کرد : لەگەڵ ئەوانەی کە ئەو نەوعە ماڵەیان بوو یا لەگەڵ هـەمـوو کەسێکا بیان‌بوایێ یا نەیان‌بوایێ ؟ فەرمووی : لەوەمان لێ نەئەپرسـین • لە پاشا ناردیشمیانە خزمەت عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبزا لێم‌پرسـی ، فەرمووی : ئەصحابی پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليه وسلم - لـە زەمـانی پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - سەلەمیان ئەکرد ، لێمان نەئەپرسین زەراعەتیان هەیە یان نا •

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - فەرمووی : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی هاتە مەدینە لە میوەدا بە وەعدەی سـاڵو دوو ساڵو سێ ساڵ سەلەمیان ئەکرد • پێغەمەر - صـلى الله عليـە وسلم - فەرمووی : کەسێ لە شتێکا سەلەم بکا لە کەیلێکی مەعلوومو وەزنێـکی مەعلووم تا موددەیێکی مەعلووم بیـکا ح - ٤/١١٢ ، د ، ت ، ن ، جە ، م - ٧/٤٢ •

إحيـــاء المـوات(١) :

١٤٤/٣٦٧٣ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - عن النبي - صـلى الله تعالى عليه وسلم - قال : من أعمر أرضا =ليست لأحد= فهو أحق • قال عروة : قضى به عمر - رضي الله تعالى عنه - في خلافته ح - ٤/١٧٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليله وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ ئەرزێ ئاوا بکاتەوە = کە پێشتر هی کەس نەبووبێ = ئەو کەسە بەوە لە خەڵقی تر موستەحەقترە • ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - لە زەمانی خەلافەتیا حوکمی پێ‌کردوە •

(١) زیندووکردنەوەی زەویی بێ خاوەنو وێرانە •

وقال عمر - رضي الله تعالى عنه -: من أحيا أرضا ميتة فهي له .

ورأى ذلك علي - رضي الله تعالى عنه - في أرض الخراب بالكوفة .

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - لە ئەرزی خەرابی کووفەدا رەئیی وابوە کە دروستە ئیعمار بکرێ . عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرموویەتی : کەسێ ئەرزێ ئیعمار بکا ئەو ئەرزە هی ئەوە . عەمری بنی عەوفی موزەنیی - رضي الله تعالى عنهما - ئەوەی لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - وە ریوایەت کردوە، عەمری کوڕی عەوفی موزەنیی - رضي الله تعالى عنه - فەرموویەتی : ئیحیای ئەرزی کاڵ بەو شەرتە دروستە کە حەقی موسوڵمانی بەسەرەوە نەبێ [یەعنی هی ذیمیش . ئەگەر حەقی موسوڵمان [یا ذیمی] بەسەرەوە بێ بۆی نیە دەخلی بکا] ئەگەر ئەثەری عەمارەتی تیابێ صاحێبی مەجهوول بێ ، نەزانرێ هی موسوڵمانە یان نا بۆ موسوڵمان هەیە تەمەللوکی بکا . ئەگەر ئەثەری عیمارەتی ئیسلامەتی تیا بێ راجیعە بە ئیمام تا صاحێبەکەی ظوهوور ئەکا موسوڵمان بێ یا ذیمی . ئەگەر ذیمی ئیحیای مەوات بکا لە دەستی ئەستێنرێ .

ئیبنوعەوفی موزەنیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : بۆ عیرقی زاڵم[1] حەقی ئیحیای ئەرزی موڵکی غەیری بۆ نیە لێی ئەستێنرێتەوە . لە حەقی ئیحیای ئەرزی مەواتا لە جابیر - رضي الله تعالى عنه - حەدیث ریوایەت کراوە لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ح - ٤/١٧٦ ت لە جابیرەوە - رضي الله تعالى عنه - .

(١) مەبەست لە عیرقی زاڵم ئەوەیە کە یەکێك بچێ لە زەوی و زاری یەکێکی تردا درەختێ شتێ بنازێ . بەوە مافی ئاوەدانکردنەوەی نابێ و زەوی هی خاوەنی خۆی ئەبێ و لە خاوەن رەگی زاڵم ئەستێنرێتەوە .

الشـركة : تێکەڵکردنی مـاڵ هەرچی بێ طەعام بێ پارە بێ مەتـاع بێ ... الخ ح - ٢٧١/٤ .

[شەریکەت چوار نەوعە :

١ - شەریکەتی ئەبدان : دوو سێ ئیشـــکەر بین بە شـــەریك ، سەرمایە عەمەل بێ ، عەمەلـەکـەیـان یـەك بێ ، وەك دوو حەمـاڵ ، دوو ئاسنگەر ، یا جوێ بێ حەماڵێكو دارتاشـــێ (مەثەلا) ئەمە بـەتـاڵـە دروست نیە .

٢ - شەریکەتی وجووه : چەند کەسێکی بە ئیعتیبار ماڵ لە خەڵق بستێنن قازانجیان بە شەریکیی بێ ، سەرمایەیان هەر ئیعتیباریان بێ ئەمەیش دروست نیە .

٣ - شەریکەتی موفاوەضـــــە : دوو سێ کـەس بە جوێ جوێ ، هەرکەسێ بە ماڵی خۆی یا بە بەدەن کەسب بکاو لە کارو خێرا شەریك بن ئەمەیش بەتاڵە .

٤ - شەریکەتی عینان : سەرمایە تێکەڵکەن هەرکەس بە نیســـبەتی سەرمایەکەی لە کارا شەریك بێ ئەمە دروستە . قەسطەلانی ٤ - ٢٧١ .

قورعەکێشان لە تەقسیما ، ئەمر بە مەعرووفـەو نەهی لە مونکەرە .

١٤٥/٣٦٧٣ - نعمان بن بشير - رضي الله تعالى عنهما - عـن النبـي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : مثل القائم [المدْهِن . في أخرى] على حدود الله تعالى [الآمر والناهي] والواقع فيها [التارك للمعروف المرتكب للمنكر] كمثل قوم استهموا على سفينة فأصاب بعضهم أعـلاها وبعضهـم أسفلها ، فكان الذين في أسفلها اذا استقوا من الماء مروا على من فـوقهـم [فتأذوا به . أخرى] فقالوا : لو أنـا خرقنا في نصيبنا خرقـا ولم نـؤذ من

فوقنا [فأخذ فأسا فجعل ينقر أسفل السفينة فأتوه فقالوا : ما لك ؟ قال : تأذيتم بي ، ولابد لي من الماء • أخرى] فإن يتركوهم وما أرادوا هلكوا جميعا ، وإن أخذوا على أيديهم نجوا ونجوا جميعا ح - ٢٧٧/٤ ، ٣٩٩ •

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : مەثەلی ئەوەی کە ئەمر بە مەعرووفو نەهی لە مونکەر ئەکاتو ئەوی نایکاو ئیرتیکابی مونکەر ئەکا وەك حاڵی ئەو کەسانەن کە سەفینەیێکیان هەیە دوو نهۆمە ، قورعە بکێشن ، بەعزێکیان نهۆمی سەرەوەیان بەرکەوت ، بەعزێکیان نهۆمی خوارەوەیان بەرکەوت ، ئەوانەی لە خوارەوەن بۆ ئاو ئەبوو بچوونایە سەرەوە بەسەر ئەوانا رابوردنایە نەوەکوو هی سەرەوە ئەذیەتیان پێ بگا هی خوارەوە بڵێن بۆچی ئەذیەتیان بدەین بۆ ئاو ؟ بێنین کونێ بکەینە بەشەکەی خۆمان ئاوی لێ‌هەڵهێنجین ، یەکێکیان تەشوێیەك هەڵبگرێ دەست بکا بە کونکردنی سەفینەکە ، هی سەرەوە بێن پێیان بڵێن : بۆچیی کونەکەی ؟ ئەوانیش بڵێن : ئێمە ئاومان پێ‌ئەوێ بۆچی ئەوەندە ئەذیەتی ئێوە بدەین بۆ ئاو ؟ بەشەکەی خۆمان کون ئەکەین • ئەهلی سەرەوە ئەگەر بهێڵن کونی بکەن هەردو لا غەرق ئەبن ، ئەگەر مەنعیان بکەن هەردوولا نەجاتیان ئەبێ •

موقتەدیر قودرەتی بوو بەسەر ئەمرو نەهیاو نەیکرد ئەوانیش لەگەڵ ئەوی مەعرووف ناکاو مونکەر ئەکا بەهیلاك ئەچێ ، ئەگەر مەنعی کرد ئەمری بە مەعرووف کرد ئەوانیشو ئینسانی نییەت فاسید لە ئاگری جەهەننەم نەجاتیان ئەبێ •

بۆ موقتەدیر ئەمر بە مەعرووف ، نەهی لە مونکەر فەرزی کیفایەیە •
بە قورعە تەقسیمی ماڵ دروستە •

پیاوێ سەودای شتێکی کرد یەکێکی تر دەستی تێوەژن تاکووکڕی ••
ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - رەئی وابوو کە ئەویش ئەبێ بە
شەریکی ح - ٢٨٠/٤ •

ئەحادیثی دائیر بە شەریکەت بە موناسەبە لە ئەبوابی ترا هەموو
نووسراوە پێی ناوێ تیکرار بکرێتەوە •

رەهن :

١٤٦/٣٦٧٤ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى
الله تعالى عليه وسلم - أنه كان يقول : الرهن يُركب بنفقته ، ويشرب لبن
الـدَّرِّ [أي الـدار] إذا كان مرهونا ح - ٢٨٦/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : کەسێ حەیوانێ
بدا بە رەهن ئەوی بە رەهنی وەرەگرێ بە نەفەقەکێشانی مەرهوونەکە بۆی
هەیە سواری بێ ، ئەگەر شیردار بێ بۆی دروستە شیرەکەی بخواتەوە •

١٤٧/٣٦٧٥ - وعنه قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - :
الرهن يُرْكبُ بنفقته إذا كان مرهونا ، ولبن الدَّرِّ يُشرب بنفقته إذا
كان مرهونا ، وعلى الذي يركب ويشرب النفقة ح - ٢٨٧/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : رەهن لە زەمانی
رەهنا بە نەفەقەکێشانی ئەوی بە رەهنی گرتوە سواری ئەبێ شیردار بێ بە
واسیطەی نەفەقەکێشانی شیری ئەخورێتەوە ، ئەوی سواری ئەبێو شیری
ئەخواتەوە نەفەقەی حەیوانەکەی لەسەرە •

وەلحاصل (مرتهن) بە خۆرایی مەصرەفی باقیمانی رەهنەکە بکێشێ بۆی دروستە بە موقابەلەی مەصرەفی موحافەظەیەوە ئینتیفاع بە مەرهوونەکە بکا • وەك نەفەقەی عەبدی مەرهوون ، ئاودانی درەختی مەرهوون ، میوە وشککردنەوە • قەسطەلانی •

ظاهیر وایە لە مەفهوومی ئەگەر صاحێبەکەی نەفەقەو مەصرەفیان بکێشێ بۆ مورتەهین حەقی ئینتیفاع نیە ، وەهایشە چونکی کەس بۆی نیە بە بێ رەضا تەصەڕوفی ماڵی غەیر بکا •

كتاب الشهادات

ئایەتی لە بەقەرەو نیساو مائیدەدایە(١)

١٤٨/٣٦٧٦ ـ عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : إن أناسا كانوا يؤخذون بالوحي في عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأن الوحي قد انقطع ، وإنما نأخذكم الآن بما ظهر لنا من أعمالكم فمن أظهر لنا خيرا أمنَّاه وقرَّبناه وليس إلينا من سريرته شيء، الله يحاسبه في سريرته، ومن أظهر لنا سوءً لم نأمنه ولم نصدقه ، وإن قال إن سريرته حسنة ح ـ ٣٦٢/٤ •

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بەعزێ کەس لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە واسیطەی وەحی موئاخەذە

(١) وەك ئایەتی : (يا أيها الذين آمنوا اذا تداينتم ...) البقرة / ٢٨٢ و ئایەتی : (يا أيها الذين آمنوا كونوا قوامين بالقسط ..) النساء/١٣٥ •

ئەكران ، یەعنی بە وەحی چاکیو خراپییان مەعلووم ئەبوو ، ئێستە وەحی مونقەطیع بوە ، ئێستە ئێمە ئەمجا بەو عەمەلانەی کـە لێتان دەرئەکەوێ موئاخەذەتان ئەکەین ، هەرکەسێ ئیظهاری خێرمان بۆ بکا لێی ئەمین ئەبین ، لە خۆمانی نزیك ئەخەینەوە ، ئیکرامی ئەگرین ، دەخلمان بەسەر ئەوەوە نیە کە لە دڵیایە خوا حسابی ئەبینێ کە چی لە دڵا بێ • هـەرکەسێ ئیظهـاری خراپیمان بۆ بکا ، با بیشڵێ : لـە دڵا چاکم ، ئێمە لێی ئەمین نابین بڕوای پێ ناکەین •

ئەم فەرموودەی حەزرەتی عومەرە - رضي الله تعـالى عنه - موافیقی حەدیثی پێغەمەرە - صلى الله تعالى عليه وسـلم - کە ئێمە حـوکم بە ظاهیر ئەکەین خوا دەرعوهدەی باطین ئەکا •

تـەزکییـە :

(أثـر) قال أبو جميلة (سُنَين) : وجدت منبوذا ، فلما رآني عمـر [رضي الله تعالى عنه] قال : عسى الغوير [تصغير غار] أَبْؤُساً ؟ كـأنه يتهمني • قال عريفي [سنان] : إنه رجل صالح • قال : كذاك ؟ [هو مثـل ما تقول ؟ قال : نعم] اذهب [فهو حر ولك ولاؤه • أخرى عـن مـالك] وعلينـا نفقتـه ح - ٣٨٤/٤ •

تەرجەمە :

ئەبوجەمیلە سـونەین ئەفەرموێ : منـاڵێـکیان فڕێدابوو دۆزیمەوە [وەهەڵم گرت کە بە خەمی بکەم] کە ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - دیمی فەرمووی : نزیکە ئەم غارە بچکۆلەیە سـەبەبی هیلاکی بێ [بەعزێ خەڵق ئیلتیجا بە غارێك ئەبەن ، شەو تیـا ئەنوون ، بـە سەریانا ئەڕووخێ ئەیانکوژێ • یەعنی ئەمە شـتێکە ظاهیری خێربێو باطینی شـــەڕ]

(كأنـه) ئیمامی عومەر بـەم مەثەلە موتتەهەمم ئەكـا [كەزینـام كردبێ و لە زیناكەم ئەم منالە بووبێ و ئێستە كردوومە بە لەقیطەو هێناومەتە لای كە نەفەقەی بۆ ببڕێتەوە لە بەیتولمال] • عەریفەكەم [موتەعەهیدی ئیشـی قەبیلەكەم] وتی : پیاوێكی صالحە • ئیمامی عومەر -رضي الله تعالى عنه- لێی پرسیی وایە وەك تۆ ئەڵێی ؟ عەرزی كرد : بەڵێ • ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : كە وابێ ئەو حوڕڕەو حەقی بە خەمكردنی بۆ تۆ بێ و نەفەقەی لەسەر ئێمە •

تەزكییەی یەكێ بە یەكێكی دانا دروستە •

١٤٩/٣٦٧٧ - أبو هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - عرض على قوم [ليس لهم بينة] اليمينَ فأسرعوا ، فأمر أن يسهم بينهم في اليمين أيهم يحلف ح - ٣٩٢/٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسلم - ئەمری فەرموو كـە نەومێ = بەڵگەو شایەتیان بەدەستەوە نەبوو = سـوێن بخۆن • هەموو هاتنـە پێشێ بۆ سوێند • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - كە زانی هەموو موهەییان قورعەی لە بەینا كێشان كە كامیان سوێند بخوا لە پێشا •

[نەسـائیو ئەبوداود ریوایەت ئەكەن كـە دوو پیاو لـە خزمـەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - لـە مەتاعێكا مورافـەعـە ئـەبن • هیچیان شاهیدی نابێ • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - قورعەی لـە بەینا كێشان • عەبدوڕەزاق ئەفەرموێ : هەردوو طەرەف هیچیان حەز لـە سوێند نەكەن ، یا هەردووكیـان حەزكـەن لە سوێند قورعەیان لـە بەینـا ئەكێشرێ • ئەگەر دوان ئیددیعای ماڵێ بكەن كە بە دەست یەكێكی ترەوە

بێ هەردووکیان شاهیدیان بێ ئەو پیاوە (ذو الید)[1]ەکە ئیقـــرار بـۆ هیچیان نەکا (کأنە) شاهیدیان نیە (مەلا سەلام تێی بگا) کە ســـوێندیان خوارد مانگەکە ئەدرێ بە کامیان ؟ حاکم ئەڵێ : دوو پیاو لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ دەعوای وشترێکیان بوو ، هەردووکیـــان ئیقامەی شاهیدیان کرد پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وشترەکەی دا بە هەردووکیان ●

ئەبوداود ئەڵێ : دوو خەصم هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ هەردووکیان شاهیدیان بوو پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ قورعەی لە بەینا کێشان حوکمی بۆ ئەوە کـرد کـە قورعـەی بـۆ دەرچوو ●

قەسطەلانیی حەدیثی ئەووەڵی وا تەئویل‌کردوە کە ئیحتیمالی هـەیـە هەردووکیان لە وشترەکەدا (ذو الید) بووبن شاهیدەکەیانی ئیلغاکردوە بە (ذو الید)ی کردوونی بە شەریك ● لە حەدیثی دوەما ئەڵێ : ئیحتیمالی هەیە نیزاعەکەیان لە تەقسیما بووبێ ، یا لە ئازادکردنی عەبدا بووبێ ●

هەردو تەئویلەکە بەعیدن (والله أعلم) ●

ومعـــــد :

١٥٠/٣٦٧٨ ـ عن سعيد بن جبير ـ رحمه الله تعالى ـ قال : ســـألني يهودي من أهل الحيرة : أيَّ الأجلين قضى موسى [عليه الصلاة والسلام]؟ قلت : لا أدْري حتى أقدَم على حَبْر العرب [ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] فقدِمْت [مكة] فسألت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فقال : قضى أكثرهما وأطيبهما [في نفس شعيب ـ عليه الصـلاة والسـلام ـ] إن

(١) مەبەستی ئەو کەسەیە کە وشترەکەی لە دەستا بوە .

رسول الله [موسى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] إذا قال فعل
ح – ٣٩٧/٤ [رفعه عكرمة عن ابن عباس عن رسول الله ـ صلى الله تعالى
عليه وسلم ـ قال : سألت جبريل ـ عليه الصلاة والسلام ـ : أيّ الأجلين
قضى موسى ـ عليه الصلاة والسلام ـ؟ قال : أتمهما وأكملهما (إسماعيلي)
قال سعيد فلقيني اليهودي فأعلمته ذلك ، فقال : صاحبك واللهِ عالم •
قسطلاني] •

تەرجەمە :

سەعیدی کوڕی جوبەیر ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : جوولەکەیێکی حیرە لێیپرسیم : حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ وەعدی یەکێ لە دوو موددەی دابوو بە شوعەیب ـ عليه الصلاة والسلام ـ کە شوانیی بۆ بکا = کامیانی بۆ بەجێ هێنا ؟ = پێموت : تازانم تا ئەچمە مەککە لای عالمی عەرەب • چوومە مەککە لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـم =پرسیی= فەرمووی : موددەتە زۆرەکەی بەجێهێنا کە دە ساڵە ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە وەعدەی دا ئەیکا • بە جوولەکەکە گەییم پێموت وتی : وەڵلاهی رەفیقەکەت ، یەعنی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عالمە •

احكام الفتى والفتـاة(١) :

ئێستە ئەحکامی دینیی (معطله) ئەینووسم ئەمە دنیایە •

١٥١/٣٦٧٩ – عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يقولن أحدكم عبدي وأمتي كلكم

(١) یاساکانی بەندەو کەنیزەك •

عبيدالله ؛ وكل نسائكم إماء الله • ولكن ليقل : غلامي وجاريتــي ، وفتــاي وفتــاتي م ـ ٩/١٠٠ •

١٥٢/٣٦٨٠ ـ وعنه يحدث عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ قال : لا يقل أحدكم أطعم ربك ، وضئ ربك ، اسق ربك ، وليقــل سيدي مولاي ، ولا يقل أحدكم عبدي أمتي ، وليقل فتـــاي وفتـــاتي وغـلامـي ح ـ ٤/٣١١ ، م ـ ٩/١٠٠ •

تەرجەمەی هەردووكی :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کەسێ لــە ئێوە نەڵێ : عەبــدی من ، ئەمەتەی من ، هەمووتان عەبدی خوان ، هەموو ژنەکانتان ئەمەتەی خوان ، بڵێن : غولامی من ، جارییەی من ، خزمەتکاری من ، کارەکەری من • هیچ کەس لە ئێوە نەڵێ : طەعام بدە بە (رب)ت ، ئاوی دەزنوێژی رەبیت بدە ، ئاو بدە بە رەبیت بیخواتەوە • غولام بڵێ سەییدی من ، ســـەرداری من ، گەورەو ئاغای من [ئەم نەهیە بۆ تەنزیهە بۆ تەحریم نیە ؛ خوا لە قورئانـا ئەفەرموێ لە سوورەتی نوورا : (والصـــالحين من عبادكم وإمائكم)[1] لە سوورەی نەحلا : (عبدا مملوكا)[2] لە سوورەی یوسفا : (اذكرني عند ربــك)[3] ح ـ ٤/٣١١] •

١٥٣/٣٦٨١ ـ قال أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ : للعبــد المملوك الصـــالح أجـران [قــال

---

(١) النــور / ٣٢ •
(٢) النحــل / ٧٥ •
(٣) يوسف / ٤٢ •

أبو هريرة] : والذي نفسي بيده لولا الجهاد في سبيل الله ، والحج وبرّ أمي لأحببت أن أموت وأنا مملوك ح ـ ٤/٣١٠ ، م ـ ٧/١٥٤ ، وفي الأدب المفـــرد ٠

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : عەبدی مەملووکی صـــالیح دوو ئەجـری هەیە ٠ ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : قەســـەم بەوەی نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە ئەگەر جیهادو حەجو خزمەتی دایکم نەبوایە حەزم ئەکرد کە بە مەملووکی بمردمایە ٠

ئەمما من قەسەم بە ذاتی ئەقدەسی باریی ! قەت حەز ناکەم ٠ حەزەکەم هەر عەبدو مەملووکی خالیقی خۆم بم ٠

١٥٤/٣٦٨٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال : النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: نعم ما لأحدهم يحسن عبادة ربه ، وينصـح لسيده ح ـ ٤/٣١٠ ٠ ومسلم ، ولفظه : نِعمًا للمملوك أن يتوفى يحسن عبادة الله وصحابة سيده ، نعما له م ـ ٧/١٥٥ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چەندە شـــتێکی چاکە بۆ عەبدی مەملووك کە جوان ـ جوان عیبادەتی رەببی خۆی بکاو بە راستیی خزمەتی مەولای خۆی بکا خۆش صوحبەتیی سەییدی خۆی بکا ٠ لـە موسـلیما م ـ ٧/١٥٣ ، ١٥٤ دوو حەدیث بـەم مەعنایـە ٠ (ابن عمر وأبو هريرة) ٠

ولفظ حديث أبي هريرة : إذا أدى العبد حق الله وحق مواليه كان لـه

أجران • قال : فحدثتها كعبا فقال كعب : ليس عليه حساب ولا على مؤمن مزهد •

تەرجەمە :

عەبد حەقی خواو حەقی سەییدی خۆی بەجێ هێنا دوو ئەجری هەیە • کەعب - رضي الله تعالى عنه - ئەوەی لێ زیاد کردوە : حسابی لەسەر نیەو لەسەر موئمینی زاهیدیش نیە •

١٥٥/٣٦٨٣ - عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - أنه قال : للمملوك طعامه وكسوته ، ولا يكلف من العمل إلا ما يطيق م - ١٥٢/٧ •

تەرجەمە :

عەبدی مەملووك طەعامو لیباسی بۆ هەیەو هەر بە قەد تاقەتی تەكلیفی لێ ئەكرێ • ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - •

١٥٦/٣٦٨٤ - وعنه قال أبو القاسم [نبي التوبة • أخرى م] : من قذف مملوكه بالزنا يقام عليه الحد يوم القيامة إلا أن يكون كما قال م - ١٤٩/٧ •

تەرجەمە :

كەسێ عەبدی خۆی بە زینا قەذف بكا ئەگەر عەبدەكەی بەریی بێ لە قیامەتا داری حەد لەو كەسە ئەدەن •

١٥٧/٣٦٨٥ - قال عبدالرحمن بن عوف لصهيب - رضي الله تعالى عنهما -: اتق الله ولا تدع إلى غير أبيك [بأنك عربي نمري ولسانك أعجمي] فقال صهيب : ما يسرني أن لي كذا وكذا وأني قلت ذلك ، ولكني سُرِقْتُ وأنا صبي ح - ١٠٠/٤ •

تەرجەمە :

عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف بە صوهەیبی فەرموو ـ رضي الله تعـالی عنهما ـ : لە خوا بترسـەو نیسبەتی خۆت مـەدەرە ئەلای غەیری باوکت • صوهەیب ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئەوەو ئـەوەم بێ دلـم پێی خۆش نابێ کە بە درۆ ئەو ئیددیعایە بکەم ، ئەمما بە منالیی دزراوم •

یەعنی حوڕ بووم عەرەبیی نەمیریی بووم ، باوکم عاملی کیسـرا بوو لە سەر (ابلە) مەنزلیان لە ئەرزی موصلا بوو ، رۆم دای بەسەریانا ، بـە منالیی ئەسیر کرام ، لە ناو رۆما گەورە بووم ، بۆیە شێوەی زمانم شێوەی رۆمە • پیاوێکی کەلبیی کڕیمی هێنامیە مەککە ، لـە مەککە ئیبنوجەدعـان کڕیمی ئازادی کردم (نعم العبد صهیب ••• الحدیث) •

١٥٨/٣٦٨٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قال الله [عز وجل] : ثلاثة أنا خصمهم يـــوم القيامة : رجل أعطى بي ثم غدر ، ورجل باع حرا فأكل ثمنه ، ورجل استأجر أجيرا فاستوفى منه ولم يعطه أجره ح ـ ٤/١٠٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ: سێ کەس لە رۆژی قیامەتا من خەصمی ئەوانم؛ لە رۆژی قیامەتا خەصمی سێ کەسم : (١) پیاوێ بە ناوی منـەوە عەهـدو میثـاق بـکاو هەڵیوەشێنێ • (٢) پیاوێ حوڕ بفرۆشیو پارەکەی بخوا • (٣) پیـاوێ کرێکار بگرێو ئیشی پێ بکاو ئوجرەتەکەی نەداتێ •

١٥٩/٣٦٨٧ ـ وعنه يقول : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ إذا زنت الأَمَة فتبين زناها فليجلدها ولا يُثَرِّب [لا يعيِّرها بعـد الحـد

بالزنـا] ثم إن زنت فليجلدها ولا يثرب ، ثم إن زنت الثالثة فليبعها ولو بحبل [بضفير • أخرى] من شعر ح - ٤/٦٦ ، ٣١٣ ، م ٧/٢٤٧ ، ٢٤٩ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : جارییە کـە زینای کرد سەییدەکەی داری حەددی لێبدا ، لە دوای داری حەد [چونکی لـە گوناه پاكـ ئەبێتەوە] بە زینا عەیبی لێ نەگرێ ، ئەگەر دووبارە زینایکرد داری حەددی لێدا ، لە دوایا بە زینا تەحقیری نەکا ، ئەگەر ســـــێبارە زینایکرد بیفرۆشێ با بە پەتێکی موویش بێ •

١٦٠/٣٦٨٨ - عن زاذان أن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] دعا بغلام له فرأى بظهره أثرا ، فقال له : أوجعتك ؟ قال : لا • قال : فأنت عتيق • قال [زاذان] : ثم أخذ شيئا من الأرض فقال : ما لي فيــه من الأجـر ما يـزن هذا ، إني سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : من ضرب غلاما له حدا لم يأته ، أو لطمه فإن كفارته أن يعتقه م - ٧/١٤٣ ، ١٤٤ •

تەرجەمە :

زاذان ئەفەرموێ : ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - غولامێــکی خۆیی بانگکرد لە پشتیا ئەثەری لێدانێکی دی پێیفەرموو : ئازارمدای ؟ عەرزیکرد : خەیر • پێیفەرمو : ئازاد بە • لە پاشا شتێکی لە ئەرز هەڵگرت فەرمووی : لەم ئازادکردنەدا بە وەزنی ئەمە ئەجرم نیە ! لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : هەرکەسێ لـە غولامێکی خۆی حەددێکی لێ بداو کە مووجیبی ئەو حەددەی نەکردبێ ، یـا زللەیێــکی لێ بدا ، کەفارەتی ئەو لێدانە ئازادکردنی ئەو غولامەیە •

۱٦۱/۳٦۸۹ ـ موعاویەی کوڕی سوەیدی موقرینی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: غولامێکمان بوو زللەیێکم لێدا، هەڕام کرد، لە پاشا لە پێش نیوەڕۆدا هاتمەوە لە پشت باوکمەوە نوێژم کرد باوکم منو غـــولامەکەی بانگ کرد، بە غولامەکەی فەرموو: زللەکەی لێدەرەوە، عەفوی کردم،لە پاشا =باوکم= فەرمووی : ئێمە کە بەنی موقرینین لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غەیری خادیمێ هیچ کەسی ترمان نەبوو خزمەتمـان = بکا = [حەوت برا بووین] یەکێکمان [ئەوەی لە هەموومان بچووکتر بوو • أخرى] زللەیێکی لە جارییەکە دا • پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـە وسلم ـ خەبەری ئەوەی پێگەیی • فەرمووی : جارییەکە ئـازاد بکـەن • عەرزیان کرد : غەیری ئەو جارییە خادیممان نیـە • فەرمووی : خزمەتی پێ بکـــەن تـا ئیحتیاجییـــان پێی نامێنێ ئـەو وەختـە بـەرەڵڵای بکەن • م ـ ۷/۱٤۷ ، ۱٤٦ • (پێنج حەدیث یەك مەئال)

۱٦۲/۳٦۹۰ ـ ئەبومەســـعوودی بەدریی ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئەفەرمووێ : بە قامچیی لە غولامێکی خۆمم ئـەدا لە پشتمەوە دەنگێـکم بیست ئەیفەرموو : ئەی ئەبا مەسعوود بزانە ، لە بەر رقی خۆم دەنگەکـەم نەناسی کە لێم نزیك بۆوە دەنگەکە دەنگی پێغەمەر بوو ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : بزانە ئەی ئەبومەسعوود ، ئەی ئەبومەســـعوود بزانە ! قەمچییەکەم فڕێدا [لە هەیبەتی قامچییەکەم لـە دەســـت کـەوتـە خوارێ • م] فەرمووی : ئەبومەسعوود بزانە کە خوا قودرەتی بەســـەر تۆدا زیاترە لە تۆ بەسەر ئەم غولامەدا ! وتـم : ئیتر لە دوای ئەمە لـە هیچ غولامێکم نادەم بە ئەبەدیی [وتم : (يا رسول الله) ئـەم غولامە بۆ خـوا حوڕ بێ • فەرمووی : ئەگەر ئازادت نەئەکرد بڵێسەی ئاگری جەهـەنـەم ئەیسووتانی • یەعنی لە ئاخیرەتا • أخرى م] لە ریوایەتێکی ترا : غولامەکە

ئەیوت : پەنا بە خوا ئەگرم هەر لێم ئەدا • وتی : پەنا بە (رســــول الله) ئەگرم وازم لێ‌هێنا • پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیــه وسلم ـ فەرمووی : وەڵڵاهی خوا قودرەتی بەسەر تۆدا زیاترە لە تۆ بەســـــەر ئەم غولامەدا م ـ ١٤٧/٧ ، ١٤٨ •

کیتــــابــەت :

١٦٣/٣٦٩١ ـ ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يقول : نهى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن بيع الولاء وعن هبته ح ـ ٤/٣٠٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەهی‌کردوە لە **فرۆتنی وەلاو لە** هیبەکردنی • وفيه = أي في م ـ ٦/٣٦٩ = مســـلم بن الحجاج يقول : الناس كلهم عيال على عبدالله‌بن دينار في هذا الحديث م ـ ٦/٣٦٩ •

سی‌وپێنج کەس ئـەم حەدیثەی لـە عـەبـدوڵڵای کوڕی دینـــارەوە ریوایەت‌کردوە • ئیمامی شافیعیی لە ئەبویووسفی قاضی‌یەوە ئـەویش لـە عەبدوڵڵای کوڕی دینارەوە ـ رحمهم الله تعالی ـ ریوایەت ئەکا کە گۆشتی ئازادیی ئازادکەر وەکو گۆشتی نەسەب وایە • بیشر لە مەتنی ئەم حەدیثەدا ئەوەی لێ زیادکردوە : کە نافرۆشرێ‌و هیبەناکرێ •

١٦٤/٣٦٩٢ ـ (والذين يبتغون الكتاب) : ئەو غولام‌و کەنیزەکانەتان کــە داوای ئەوەتان لێ‌ئەکەن کە کیتابەتیان لەگەڵ بکەن (فكاتبوهم) : کیتابەتیان لەگەڵ بکەن (إن علمتم فيهم خيرا) : ئەگەر بزانن کە خێریـــان تیایەو بەکارن ، یەعنی ئەمینن ئیعتیمادیان پێ ئەکرێ کە تەقســـــیطی کیتابەتەکەیان بدەن ، قودرەتیان هەیە کە کەسب بکەن‌و بە قەد ئیدارەیان‌و

تەقسیطی کیتابەتەکەیان پەیدا بکەن (شافیعی) ئیبنوعەباس هەر بە قودرەتی کەسبی تەفسیرکردۆتەوە • (وآتوهم) : ئێوە بیانەنێ (من مال الله الذي) لەو ماڵەی کە خوا ـ عز وجل ـ (آتاکم) عەطای کردوە بە ئێوە • یەعنی خۆیشتان یاریەیان بدەن لە نجوومی[1] کیتابەتەکەیانا میقدارێکی موناسبیان بۆ داشکێنن •

عەبدوڵڵای کوڕی صبیح (مکبرا ومصغرا) لە باوکیەوە ریوایەت ئەکا کە عەبدی حاطەب بوو طەڵەبی کیتابەتی لە حاطەب کرد ، حاطەب ئیبای لە کیتابەتی کرد ئەم ئایەتە دەرحەق ئەو نازڵ بوو •

ئەمر بە کیتابەت بۆ نەدبە بە تەنزیل و موعاوەنەت بۆ وجووبە قەسطەلانیی ٤ ـ ٣١٦ •

ئیبنوجورەیج ئەڵێ : بە عەطام وت : ئایا کە بزانم غولامەکەم ماڵی هەیە واجبە لەسەرم کە کیتابەتی لەگەڵ بکەم کە داوای کرد ؟ عەطا فەرمووی : لام وایە کە واجبە • عەمری کوڕی دیناریش ئەفەرموێ : کە واجبە • ئیبنوجورەیج ئەڵێ : لە عەطام پرسیی : ئەمە کە ئەڵێی واجبە لە خۆتەوە ئەیڵێی یا لە کەسێکەوەی ریوایەت ئەکەی لە کیباری تابیعین ؟ عەطا وتی : لە کەسەوە ریوایەتی ناکەم • ئیبنوجورەیج ئەڵێ : لە پاشا فەرمووی : مووسای کوڕی ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ پێی وتم : [سیرین] ـ رضي الله تعالی عنه ـ باوکی ئیبنوسیرین ئیمامی مەشهوور لە تەعبیرا لە (عین التمر) بە ئەسیریی گیررا ، ئەنەسی باوکم لە خەلافەتی حەزرەتی ئەبوبەکرا کڕی ـ رضي الله تعالی عنه ـ طەڵەبی لە ئەنەسی باوکم

(١) کیتابەت : ئەو موعامەلەو نووسین و بڕیارەیە لە نێوان بەندەو خاوەنەکەیا دەبەسترێ • نوجوومی کیتابەتیش ئەو بەش و قیسطە دیاریکراوانەیە کە دەبێ بەندەکە بیاندا بە سەییدەکەی •

کرد که کیتابەتی لەگەڵ بکا • ســـــــیرین ماڵی زۆر بوو [تأمل] ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ نەیکرد ، سیرین چوە خزمـــەت حەزرەتی عومـەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزیکرد • عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەمـری بە ئەنەس‌کرد که کیتابەتی لەگەڵ بکا ، بە ئەمری نەکرد ، عومەر بـە قامچی لە ئەنەسی دا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەم ئایەتەی خوێندەوە (فکاتبوهـم إن علمتم فیهم خیرا) ئەو وەختە ئەنەس کیتابەتی لەگەڵ کرد [لەســـــەر بیست هەزار درهەم] سیرین ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : بـە دەفعەیێ پارەکـەم بۆ برد ، قەبووڵی نەکـــرد • فەرمووی : هـــەر بـە نوجووم وەری‌ئەگرم • چوومەوە خزمەت حەزرەتی عومەر ـ رضي الله تعـالى عنه ـ عەرزم‌کرد • فەرمووی : ئەنەس تەمایەتی میراتت بگرێ • یەعنی کەمردیو نوجوومی کیتابەکەت لەسەر مابوو بـە عەبدیی ئەمری ئەو وەختە هـەموو ماڵەکەت ئەنەس ئەیبا • حەزرەتی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆ ئەنەسی نووسی : که لێی وەربگرە • ئەو وەختە لێی‌قەبووڵ‌کرد ، لە دوای ئەمە که فەرمووی : ئەگەر قەبووڵی نەکەی وەری‌ئەگرمو ئەیخەمە (بیت المال)ەوە • (رواه الشافعي بالمعنى • من القسطلاني) •

[ئەمەم نووسی بۆ ئیضاحی ئایەتەکە ، گینا دیـارە دەمێ ســـــالە (جند الله) مەغلووبەو جوندی ئیبلیس غاڵبە (متى نصر الله ؟)] •

١٦٤/٣٦٩٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رســـول الله [عن النبي أخرى] ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من تولى قوما بغير إذن مواليه ؛ فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين ، لا يقبل منه صـرف ولا عـــدل م ـ ٦/٣٧١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – فەرمووی : هەرکەسێ بێ ئیذنی ئەوانەی کە عەبدو جاریە ئازاد ئەکەن و کەس و کاری ئەوان خەڵقی تر بکا بە مەولا ، یا ببێ بە مەولا لەعنەتی خواو مەلائیکەی خواو هەموو ئینسانی لەسەر بێ عیبادەت و فیدیەی قەبووڵ نەبێ •

١٦٥/٣٦٩٣ – عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] يقول : كتب النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – على كل بطن عُقوله [دياتهم] ثم كتب أنه لا يحل لمسلم أن يتوالى مولى رجل مسلم بغير إذنه [قيد غالب وبالإذن كذلك] ثم أُخْبِرت أنه لعن في صحيفته من فعل ذلك م – ٦/٣٧٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – لەسەر کوللی بەطنێکی نووسیی کە دیەتی ئەو کەسە بدەن کە بە (خطأ) کوشتوویانە [هەرچی عەصەبە بێ غەیری باوك و باپیرو ئەولاد ئەبێ دیەتی مەقتوولەکە بدەن] لە پاشا ئەویش نووسی کە حەڵاڵ نیە بۆ هیچ موسوڵمانێ کە بە بێ ئیذن خۆی کا بە مەولای هیچ موسوڵمانێ [بە ئیذنیش دروست نیە ، قەیدی ئیذن قەیدی غالبە مەفهوومی نیە] لە پاشا خەبەرم دراوەتێ کە پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – لەعنەتی کردوە لە ناو کاغەزی ئەو کەسەی کە ئەوە بکا [یەعنی ئەو لەعنەتە لە صەحیفەی ئەعمالا نووسراوە] •

١٦٦/٣٦٩٤ – عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : دخلت عليَّ بريرة فقالت : إن أهلي كاتبوني على تسع أواق في تسع سنين في كل سنة أوقية [٤٠ درهما] فأعينيني • فقلت لها : إن [أحب • بخاري] شاء أهلك أن أعدها لهم عدة واحدة وأعتقك ويكون الولاء لي فعلت • فذَكَرَتْ

ذلك لأهلها فأبوا إلا أن يكون الولاء لهم ، فأتتني فذكرَتْ ذلك ، قالت : فانتهرتها فقالت : لاها الله إذا قالت . فسمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسألني فأخبرته . فقال : اشتريها وأعتقيها واشترطي لهم الولاء فان الولاء لمن أعتق، ففعلت. قالت: ثم خطب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عشية فحمد الله وأثنى عليه بما هو أهله ، ثم قال : أما بعد . فما بال أقـــوام يشترطون شروطا ليست في كتاب الله ؟ ما كان من شرط ليس في كتاب الله ـ عز وجل ـ فهو باطل وإن كان مائة شرط كتاب الله أحق ، وشرط الله أوثق. ما بال رجال منكم يقول أحدهم : أعتق فلانا والولاء لي ؟ إنما الولاء لمن أعتق [لمن أعطى الورق . بخاري فـي أخـرى ح ـ ٣٠٣/٤ وفي مواضـع أخرى مختصرا ومبسوطا ح ـ ٦٨/٤ ، ٧٧ ، ٣١٧ ، ٣١٨ ، ٣١٩ ، ٣٢٠، ٧٢] م ـ ٣٦٦/٦ ، ٣٥٧ ، ٣٦٥ .

تەرجەمە :

عايشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : بورەيرە هاتەلام ، وتی : سەییدەکانم لەسەر نۆ ئووقیە کیتابەتیان لەگەڵ کردم کە لە نۆ ساڵا تەئدیەی بکەم ، ساڵی ئووقیەیەکیان بدەمێ ، موعاوەنەتم بکە . پێم‌وت : ئەگـــەر ئەوانەی کیتابەتیان لەگەڵ کردووی ئارەزوویـان هەیە بـە دەفعەیێ بۆیان بژمێرم وەلای تۆ بۆ من بێ ؟ چوو پێی‌وتن ، رازیی نەبوون مەگەر بـەوە کە وەلای بورەیرە بۆ ئەوان بێ ! بـورەیـرە هاتـەلام ئـەوەی پێ‌وتـم . تێم‌خوڕێ خەیر وەڵڵا بەو نەوعە نابێ ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەنگی بیستم لێی پرسیم ، خەبەرم دایێ . فـەرمووی : بی‌کـڕەو ئـازادی بکە ، ئەو شەرتەیان لەگەڵ بکە ، وەلای بۆ ئەو کەســـەیە کە پارە بداو ئازادی بکا . منیش وەك ئەو فەرمووی وام‌کرد . بـۆ ئێواری خوطبـەی خوێند ، بەوەی لایەق بە خوا بێ ثەنای خوای کرد ، لە پاشـا فەرمووی :

(أما بعد) چیە ئەحواڵی ئەو قەومانە کە بەعزێ شەرت ئەکەن کە لە (کتاب الله)دا نیە ؟ هەر شەرتێ کە لە قورئانا [یەعنی لە سوننەتیشا] نەبێ با صەد شەرت بێ باطیلە (کتاب الله) لە هەموو شتێ حەقترە ، شەرتی خوا = لە هەموو شتێ = مەتین و مەحکەمترە ، چیە حاڵی بەعزێ پیاو لە ئێوە ئەڵێ : فلان کەس ئازاد بکە وەلای ئەو بۆ من بێ وەلایەت هەر بۆ ئەو کەسەیە کە ئازاد ئەکا .

١٦٧/٣٦٩٥ - أبو أيمن [الحبشي - رضي الله تعالى عنه -] قال : دخلت على عائشة - رضي الله تعالى عنها - فقلت : كنت [غلاما] لعتبة بن أبي لهب [رضي الله تعالى عنه - أسلم يوم فتح] ومات وورثني بنوه ، وأنهم باعوني من [عبدالله] ابن أبي عمرو ، فأعتقني ابن أبي عمرو ، واشترط بنو عتبة الولاء [لهم عليَّ] فقالت : دخلت [عليَّ] بريرة وهي مكاتبة فقالت : اشتريني وأعتقيني قالت : نعم . قالت : لا يبيعوني حتى يشترطوا ولائي ، فقالت : لا حاجة لي بذلك ، فسمع بذلك النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أو [قالت] بلغه ، فذكر ذلك لعائشة ، فذكرت عائشة ماقالت لها ، فقال : اشتريها وأعتقيها ودعيهم يشترطون ماشاؤا . فاشترتها عائشة فأعتقتها [فدعاها النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فخيرها من زوجها ، فقالت : لو أعطاني كذا وكذا ماثبت عنده ، فاختارت نفسها ح - ٥٣٠٣/٤ أخرى] واشترط أهلها الولاء فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم -: الولاء لمن اعتق ، وإن اشترطوا مائة شرط ح - ٣٢٠/٤ .

١٦٨/٣٦٩٦ - عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قالت : كان في بريرة ثلاث سنن [قضيات . أخرى]: خيرت على زوجها حين عتقت [فاختارت نفسها. أخرى] وأهدي لها لحم فدخل علي رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - والبرمة على النار ، فدعا بطعام،

فأتي بخبز وأدْم من أدْم البيت • فقال : ألم أرَ برمة على النار فيها لحم ؟ فقالوا : بلى يا رسول الله ذلك لحم تصدق به على بريرة فكرهنا أن نطعمك منه • فقال : هو عليها صدقة ، وهو منها لنا هدية • وقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فيها : إنما الولاء لمن أعتق م - ٣٦٨/٦ ، ح - ٢٥/٨ •

١٦٩/٣٦٩٧ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - أن زوج بريرة كـان عبدا يقال له مغيث ، كأني أنظر إليه يطوف خلفها يبكي ودموعه تسيل على لحيته ! فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - لعباس : يا عباس ألا نعجب من حب مغيث بريرة ، ومن بغض بريرة مغيثا ؟! فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لو راجعتيه ! قالت : يا رسول الله تأمرني ؟ قال : إنمـا أنـا أشفع • قالت : لا حاجة لي فيه ح - ١٤٧/٨ ، ١٤٨ ، م - ٤٦/٥ ، م- ٣٦٨/٦ عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : كان زوج بريرة عبدا م - ٣٦٨/٦ ، ح - ١٤٦/٨ •

تەرجەمە :

عایشه - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : بورەیره سێ خەصـــلەتی هەیە : كە ئازادكرا دەرحەق مێردەكەی كە (مغيث) بوو ئەویش عەبد بوو •• = خـاتـرخـۆ كـرا = ئیختیـاری نـەفســـــی خـۆی كرد • گۆشتی صەدەقـەیــان بــۆ ناردبوو پێغـەمەر - صــلی الله تعالى علیه وسـلم - تەشـــریفی هاتەلام داوای نـانو پێخـۆری كـرد ، لــەوەی لـە ماڵێـدا بوو بۆمان هێنا ، فەرمووی : بۆ دیـزەم نەدی كە بەسەر ئاگـرەوە بــوو گۆشتی تیا بوو ؟ عەرزیانكرد : بەڵێ (یا رسول الله) ئەوە گۆشتێ بوو كەبە بەریرە صەدەقە كرابوو حەزمان نەكرد دەرخواردت بدەین • فەرمووی : بۆ ئەو صەدەقەیە ، ئەو بیا بە ئێمە هەدیەیە • پێغەمەر - صلی الله تعـالی علیـه وسلم- فەرمووی: وەلاء بۆ ئەوەیە كە ئازاد بكا • ئیبنوعەباس - رضي الله

تعالی عنهما - ئەفەرموێ : مێردی بەریرە عەبد بوو موغیثی ناو بوو (کأنه) لە پێش چاومە کە موغیث شوێنی کەوتبوو لە پشتیەوە ئەڕۆیی‌و ئەگریاو فرمێسك بە چاویا ئەهاتە خوارێ • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بە عەباسی مامی فەرموو : یا عەباس عەجایەبت لێ نامێنێ کە موغیث بەریرەی چەندە خۆشەوێ‌و بەریرە چەندەی رق لەوە ؟! بە بەریرەی فەرموو : ئەگەر بچوویتایەوە لای موغیث ! عەرزی‌کرد : ئەمرم پێ‌ئەفەرمووی ؟ فەرمووی: شەفاعەتی بۆ ئەکەم • عەرزی‌کرد : ئحتیاجم پێی نیە •

١٧٠/٣٦٩٨ - عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال قال رسول‌الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لا يجزي ولد والدا إلا أن يجده مملوكا فيشتريه فيعتقه م - ٦/٣٧٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : هیچ ئەولادێ موکافاتی دایك‌و باوکی ناداتەوە مەگەر عەبد بن‌و بیان‌کڕێ‌و ئازادیان بکا •

١٧١/٣٦٩٩ - أيوب [السختياني] عن نافع عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - [ورحمهما الله تعالى] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : من أعتق شِقْصا [نصيبا] له من عبد أو [قال] شِرْكا أو [قال] نصيبا ، وكان له مايبلغ ثمنه بقيمة العدل فهو عتيق [كله : بعضه بالعتق ، وبعضه بالسراية] وإلا فقد عتق منه ما عَتَق • قال أيوب : لا أدري قوله عتق منه ماعتق قول" من نافع ، أو في الحديث عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ح - ٤/٢٧٦ ، ٢٩٢ ، ٢٩٣ وفيه :

١٧٢/٣٧٠٠ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : من أعتق شقيصا [نصيبا وزنا ومعنى] من

مملوكه فعليه خلاصه في ماله ، فإن لم يكن له مال قوّم المملوك قيمة عدل، ثم استسْعي غير مشقوق عليه ح - ٢٧٧/٤ ، ٢٨٢ - ٢٩٥ ، م - ٣٥٣/٦، د ، ت ، ن ، جـه •

١٧٣/٣٧٠١ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - أنه كان يفتي في العبد أو الأمة يكون بين الشركاء فيعتق أحدهم نصيبه منه يقول : قد وجب عليه عتق كلّه إذا كان للذي أعتق من المال ما يبلغ = يقوم من ماله = قيمة العَدْل ويُدْفع إلى الشركاء انصباؤهم ويخلى سبيل المعْتَق • يخبر ذلك ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] عن النبي - صلى الله تعالى عليـه وسلم - ح - ٢٨١/٤ ، ٢٩٤ •

تەرجەمە :

مەئالی ئەم حەدیثانە ئەوەیە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : عەبدێ یا جاریەیێ موشتەرەك بێ لە بەینی چەند کەســێکا یەکێکیان حیصصەی خۆی ئازاد بکا ئەگەر ئەو کەسە ماڵی بوو بـە قـەد حیصصەی ئەوانی تر ئەو عەبدە یا ئەو جارییە بە تەواوەتی لەسەر ئەو کەسە ئازاد ئەبێ ، ئەبێ لە ماڵی خۆی قیمەتی ئەوانی تر بدا بە شـــەریکەکانی • ئـەگـەر نەیبوو ئـەوی ئـازادی کـردوە ئـازاد ئەبێ • لـە حەدیثەکەی ئەبیهورەیرەدا ـ رضي الله تعـالی عنــه ـ ئەفەرموێ : بـە قیمەتی موافیقی عەداڵەت ، نە زیاد نەکەم ، قیمەتی عەبدەکە تەخمین ئەکرێ بۆ شەریکەکان بە بێ ئەمە کە بخرێتە مەشەققەتەوە عەبدەکە یا جاریەکە کەسبی پێ ئەکرێ • ئەییووبی سەختیانیی تەرەددودی بوە ئەڵێ : نازانم ئەمەی کە لە حەدیثەکەی نافیعایە کە ئەفەرموێ : کە ماڵی نەبوو ئەوی ئـازادکراوە ئـازاد ئەبێ •• لە قسەی نافیعە یا لە حەدیثەکەیە کە لە پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعـالی علیـه

وسلم ـ ریوایەتکراوە ؟ ئەگەر قسەی نافیع بێ ئەو قیسـمە لـە حەدیثەکە ئـەبێ بـە مونقەطیع ، ئەگـەر لـە حەدیثەکـە بێ ئـەبێ بـە مەرفووع • (من قسطلاني) •

١٧٤/٣٧٠٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من أعتق رقبة أعتق الله بكل عضو منهـا عضوا من أعضائه من النار ، حتى فرجه بفرجه م ـ ٣٧٢/٦ ، ح ـ ٤٠١/٩ في حديث مرجـانـــة •

تەرجەمە :

هەرکەسێ رەقەبەیێ ئازاد بکا خوا ـ عز وجل ـ بە کوللی ئەعضـایێ لە ئەعضای ئەو رەقەبەیە ئەعضایێکی ئەو لە ئاگر ئازاد ئەکا حەتتـا فەرجی بـە فەرجی •

١٧٥/٣٧٠٣ ـ سعيد بن مرجانة [رحمه الله تعالى] صاحب علـى بن حسين [هو زين العابدين بن حسين بن علي بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنهم أجمعين ـ] قال : قال لي أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أيما رجل أعتق امرأ مسلما استنقذ الله بكل عضو منه عضوا =منه= من النار حتى فرجه بفرجه [إلى هنا ح ـ ٤٠١/٩] قال سعيد بن مرجانة : فانطلقت إلى علي بن حسين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [حين سمعت الحديث ، فقال علي بن الحسين ـ رضي الله تعالى عنهمـا ـ: آنت سمعت هذا من أبي هريرة ؟ فقال : نعم • أحمد قسطلاني] فعمد علي بن الحسين رضي الله تعالى عنهما ـ إلى عبد له قد أعطاه به عبدالله بن جعفر [رضي الله تعالى عنهما] عشرة آلاف درهم أو ألف دينار ، فأعتقه ح ـ ٢٨٩/٤، ح ـ ٤٠١/٩ إلى آخر أصل الحديث م ـ ٣٧٢/٦ ، ن ، ت •

تەرجەمە :

سەعیدی کوڕی مەرجانە ـ رحمه الله تعالى ـ کـە مولازیمی خزمـەتی ئیمام زەینەلعابیدین عەلی ئەصغەری کوڕی ئیمامی حسەین ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بوو ئەفەرموێ : ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێیفەرموم : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ عەبدێکی موسوڵمان ئازاد بکا خوا ـ عز وجل ـ بە موقابیلی کوللی ئەعضـــایێ لـە ئەعضای ئەو عەبدە ئەعضایێکی ئەو لە ئاگری جەهەننەم نەجات ئەدا حەتتـا فەرجیشی بە موقابیلی فەرجی عەبدەکە نەجات ئەدا • ئیبنومەرجانە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : کە ئەمەم لە ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعـالى عنه ـ بیست چوومە خزمەت عەلیی کوڕی حسەین ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عەرزم کرد ، فەرمووی : تۆ ئەمەت بیست لە ئەبوهورەیرە ؟ عەرزمکرد : بەڵێ • عەبدێکی بوو عەبدوڵڵای کوڕی جەعفەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دە هەزار درهەم یا فەرمووی : هەزار دیناری دابووێ [راویی موتەرەددید بوە لـە بەینی ئەم دوو لەفظەدا] ئەو عەبدەی ئازادکرد •

تم بحمد الله (كتاب العتق) أعتقنـا الله وملا حسينا ، وابنه من النار

في ١٩٤١/١٢/٢٨ ، رۆژی عەرەفە یەك شەممە

كتـــاب النكـــاح

بسم الله الرحمن الرحيم

١/٣٧٠٤ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يحدث أن عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ حين تأيمت حفصةُ من خنيس بن حذافة السهمي [رضي الله تعالى عنه] = وكان من أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = قد شهد بدرا توفّي بالمدينة [بعد بدر] قال عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ: فلقيت عثمان بن عفان [رضي الله تعالى عنه] فعَرَضْتُ عليه حفصةَ ، فقلت : إن شئت انكحتك حفصة بنت عمر ؟ قال : سأنظر في أمري . فلبثت ليالي . فقال : قد بدا لي أن لا أتزوج يومي هذا. قال عمر : فلقيت أبا بكر [رضي الله تعالى عنهما] فقلت : إن شئت أنكحتك حفصة بنت عمر ؟ فصمت أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] فلم يرجع إليَّ شيئا ، فكنت عليه أوجد مني على عثمان . فلبثت ليالي ، ثم خطبها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأنكحتها إياه ، فلقيني أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] فقال : لعلك وجدت علي حين عرضتَ عليَّ حفصة فلم أرجع إليك [شيئا] ؟ قلت : نعم . قال فإنه لم يمنعني أن أرجع إليك فيما عرضت إلا أني قد علمت أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد ذكرها ، فلم أكن لأُفشي سر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولو تركها لقبلتها ح – ٢٥٨/٦ ، ح – ٤٣/٨ ، ن .

تەرجەمە :

ئیمامی عومەر - رضي الله تعالی عنـه ـ ئەفەرموێ : کە حەفصە بـە بێوەژنی مایەوە لە خونەیسی کوڕی حوذافەی سەهمی = کـە لـە یـارانی پێغەمەر بو - صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و = بەدری دیبوو لە مەدینە لـە دوای بەدر وەفاتی کرد ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە عوثمانی کوڕی عەففـان گەییم حەفصەم عەرزکرد ، وتم : ئەگەر ئیرادەت هەیە حەفصـــەی کچی عومەرت لێ نیکاح بکەم ؟ وتی : با فکری لێ بکەمەوە • چەند شـــەوێ لێی وەستام، لە دواییاوتی: وام بۆ دەرەکەوێ کە ئیمڕۆ ژن نەهێنم• لە دواییا بە ئەبوبەکر گەییم - رضي الله تعـالی عنه - عەرزمکرد : ئـەگەر بنـەوێ حەفصەی کچی عومـەرت لێ مارە بکەم ؟ بێدەنگ بوو جوابی نەدامـەوە ئەوەم لە رەدکردنەوەی عوثمان پێناخۆشتر بوو • چەند شەوێ لێیوەستام، لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خوازێنی کرد لێم مارەکرد • لە دوای ئەوە ئەبوبەکر - رضي الله تعالی عنه ـم پێگەیی فەرمووی : رەنگە لات ناخۆش بووبێ کە تەکلیفی ئەوەت لێکردم کە حەفصەم بدەیتێو جوابم نەدایتەوە ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : ئـەوە مەنعیکردم لـەوە کـە جوابت بدەمەوە لێم مەعلووم بووبووکە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ناوی بردبوو حەزم نەکرد کە سیڕی پێغەمەر - صـــلی الله تعـالی علیه وسلم - ئیفشا بکەم ، ئەگەر ئەو تەرکی بکردایە قەبووڵم ئەکرد •

ئیفشـــای سیڕ حەرامە ••

کچی خۆی یا خوشکیو ئەوانەی لـە ژێـر ویلایەتیایە عەرزی ئەهلی صەلاح بکا کە نیکاحی بکەن سوننەتە •

۲/۳۷۰۵ ـ عن علقمة قال : كنت أمشي مع عبدالله بن مسعود [رضي الله تعالی عنه] بمنی ، فلقيه عثمان - رضي الله تعالی عنه ـ فقام معه يحدثه ،

فقال له عثمان [رضي الله تعالى عنه] : يا أبا عبدالرحمن ألا نزوجك جارية شابة لعلها تذكرك بعض ما مضى من زمانك ؟ قال : فقال عبدالله : لئن قلت ذاك لقد قال لنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا معشر الشباب من استطاع منكم الباءة فليتزوج فإنه أغض للبصر وأحصن للفرج ، ومن لم يستطع فعليه بالصوم ؛ فإنه له وجاء ح ـ ٨/٥ ، م ـ ٦/١١٤ وفي م-٦/١١٨، ح ـ ٨/٥ نحوه وفيهما : يا أبا عبدالرحمن إن لي إليك حاجة فخليا ، فقال عثمان : هل لك يا أبا عبدالرحمن في أن نزوجك بكرا تذكرك ماكنت تعهد ؟ فلما رأى عبدالله أن ليس له حاجة الي هذا أشار إليّ فقال : يا علقمة! فانتهيت إليه وهو يقول : أما لئن قلت ذلك ... (إلى آخر مافي الأول) ح-٨/٥ .

٣٧٠٦/٣ ـ عن عبدالرحمن بن يزيد قال : دخلت مع علقمة والأسود على عبدالله بن مسعود فقال عبدالله [رضي الله تعالى عنه] : كنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شبابا لا نجد شيئا ، فقال لنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يا معشر الشباب من استطاع الباءة فليتزوج .. إلخ بعينه ح ـ ٨/٦ ، م ـ ٦/١١٩ ، ح ـ ٣/٣٤٢ .

تەرجەمە :

ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوودی فەرموو : ئەتەوێ کچێکی جوانو جەهێڵت لێ مارە بکەم کە بەعزێ لە زەمانی رابوردووت بخاتەوە فکر ؟ عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی کرد : ئەمما تۆ وا ئەفەرمووی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی فەرمووین : ئەی جەماعەتی جەهێڵان هەرکەسێ لە ئێوە قودرەتی جیماعی بێو ئیقتیداری بێ بەسەر مەصرەفیا ژن بێنێ ؛ چونکی ژنهێنان چاوی ئینسان لە نەظەر مەنع ئەکاو فەرجی موحافەظە ئەکا . هەرکەسێ قودرەتی جیماعی بێو ئیقتیداری بە خەمکردنی نەبێ لە سەری لازمە

بەڕۆژوو بێ ؛ چونکی بەڕۆژووبوون ئەیخەسێنێ شەهوەتی ئایێلێ •
یەعنی ئیحتیاجیم بە ژنهێنان نیە •

٣٧٠٧/٤ – عروة بن الزبير [رضي الله تعالى عنه] سأل عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ عن قول الله تعالى : (فإن خفتم أن لا تقسطوا ••• (إلى قوله) : ورباع)[1] فقالت : يا ابن أختي هي اليتيمة تكون في حجر وليها [ووارثها • أخرى] تشاركه في ماله [حتى في العذق • أخرى] فيعجبه مالها وجمالها ، فيريد وليها أن يتزوجها بغير ان يقسط في صداقها [ويريد ان ينقص من صداقها • أخرى] فيعطيها مثل مايعطيها غيره ؛ فنهوا أن ينكحوهن إلا أن يقسطوا لهن ويبلغوا بهن على سنتهن من الصداق ، وأمروا أن ينكحوا ما طاب لهم من النساء سواهن ، قال عروة : قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] : ثم إن الناس استفتوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعد هذه الآية ، فأنزل الله [عز وجل] : (ويستفتونك في النساء ••• (إلى قوله) : وترغبون أن تنكحوهن)[2] والذي ذكر الله أنه يتلى عليكم في الكتاب الآية الأولى التي قال فيها (وإن خفتم أن لا تقسطوا في اليتامى فانكحوا ما طاب لكم من النساء)[3] قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] : وقول الله تعالى في الآية الأخرى : (وترغبون أن تنكحوهن)[4] هي رغبة أحدهم ليتيمته التي تكون في حجره حين تكون قليلة المال والجمال ، فنهوا أن ينكحوا مارغبوا في مالها وجمالها من يتامى النساء إلا [إذا كن قليلات المال والجمال • أخرى] بالقسط من أجل رغبتهم عنهن

(١) النساء /٣ .
(٢) النساء /١٢٧ .
(٣) النساء /٣ .
(٤) النساء / ١٢٧ .

ح - ٤/٢٧٨ ، ح - ٧/٧٢ ، ٩٢ ببعضه ح - ٨/٢٧ مختصرا وفي مواضع أخرى م - ١٠/٤٦٨ ، د ، ن .

٣٧٠٨/٥ - عروة عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - أن رجلا كانت له يتيمة فنكحها وكان لها عَذْق [نخلة] وكان يمسكها عليه ولم يكن لها من نفسه شيء فنزلت فيه (وإن خفتم أن لا تقسطوا في اليتامى) أحسبه [أي عروة] قال : كانت شريكته في ذلك العذق وفي ماله ح - ٧/٧١ ، د .

تەرجەمە :

عوروەی کوڕی زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - لە حەزرەتی عایشە رضي الله تعالى عنها -ی پرسی لە مەعنای ئایەتی سوورەتی نیسـاء کە ئەفەرموێ : ئەگەر لەوە ترسان کە لە بەینی ژنانتانا عەدالەت نەکەن ئەو ژنانە بێنن کە بۆ ئێوە باش‌و بێ قوصوورن ، هەوەستان چەند ئەهێنێ بهێنن : دوان بێنن ، سیان بێنن ، چوار بێنن . ئەگەر لەوە ترسان کە لە بەینی دوان‌و سیان‌و چوارا عەدالەت نەکەن تەنها هەر یەك ژن بێنن ، یا بەو جارییە ئیکتیفا بکەن کە هەتانە . فەرمووی : ئەی کوڕی خوشکی خۆم ئەوە دەرحەق کچێکی بێ باوك نازڵ بوە کە لە ژێر حیمایەی وەلی‌و واریثایە ئەبێ بە شەریکی لە ماڵیا حەتتا لە دارخورمایا ، وەلییەکەی عاشقی ماڵی‌و جوانی ئەبێ ئەیەوێ کە بە بێ ئەمە کە دەرحەقی عەدالەت بەجێ بێنێ لە مارەییدا مارەی بکاو مارەیی‌یەکەی کەمتر بکا لەوەی کە مارەیی ئەمثالیەتی ، ئەوەی ناداتێ کە غەیری وەلییەکەی ئەیداتێ ئەو وەلی‌و واریثانە نەهیان لێ‌کراوە کە دەرحەق ئەو یەتیمانە عەدالەت نەکەن‌و خەڵق چی ئەکا بە مارەیی‌یان ئەوان نەیانئەنێ هەر ئەبێ مەهری میثل بکەن بە مارەیی‌یان ، ئەو واریثانە ئەمریان پێ‌کراوە کە لە غەیری ئەو هەتیوانە ئەو

ژنانه بێنن که دڵیان ئەیگرێ دوان دوان ، سـیان سـیان ، چوار چوار بێنن •

عوروه ئەفەرموێ : حەزرەتی عائیشـــــە - رضي الله تعالى عنها - فەرمووی : له دوای ئەم ئایەته خەڵق دەرحەق ژنان طەڵەبی فتوایان کرد له پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - خوا - عز وجل - ئەم ئایەتەی ، که ئەویش هەر له سوورەتی نیسادایه ، نازڵکرد که ئەفەرموێ : دەرحەق ژنان فتوات لێ طەڵەب ئەکەن ، ئەی محمد بڵێ : خوا - عز وجـل - دەرحـەق ژنان فتواتان بۆ ئەدا ئەوی له (كتاب الله)یشا لەسەر ئێوه تیلاوەت ئەکرێ دەرحەق ئەو یەتیمانەی که ئەوی بۆیان فەرزکراوه که بیانئەنێو نایانئەنێ ئەگەر ماڵیان جەماڵیان بێ حەز ئەکەن بیانهێنن لەبەر ماڵوجەماڵیان ئەوی ماڵو جەماڵی نەبێ رەغبەتتان دەرحەقیان نیه که بیانهێنن • هەم خواو ئەوی بۆتان ئەخوێنرێتەوه له قورئانـا فتواتان بۆ ئەدەن دەرحەق ئـەو منـاڵـە زەعیفانه که له ئیرث مەحروومیان ئەکەن [که ئێستەیش عادەتی ئێمەیە که ئەولادی حەمەد بەگی خالەد بەگین !] هەم خواو (كتاب الله) فتواتان بۆ ئەدەن که ئیقامەی عەدالەت بکەن دەرحەق هەتیوان که به تەواوەتی حەقی ئیرثیان چیه بیاندەنێ ، زوڵمیان لێمەکەن ، ئەو عەمەلی چاکەیەی که ئێـوه ئەیکەن خوا عیلمی پێی هەیه موکافاتتان ئەداتەوه ، یەعنی ئەگەر زوڵم له هەتیوتانو بێدەستەڵاتتان بکەن خوا لێی وەنابێ عەذابتان ئەدا •

حەزرەتی عایشه - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : ئەو ئایەتەی که خوا - عز وجل - ئەفەرموێ که له قورئانا بۆتان ئەخوێنرێ ئایەتی ئەووەڵی سوورەتی نیسایه که ئەفەرموێ : ئەگەر لەوه بترسن که عەدالەت نەکـەن دەرحەقی کچی هەتیو له غەیری ئەوان ژنی تر بێنن که لاتان باشـــــن • عایشه - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : خوا - عـز وجل - کــه لــه

ئایەتەکەی ئاخریدا ئەفەرموێ : رەغبەتتان لـە نیـکاحکردنیانـا نیـە ئـەو هەتیوەیە کە لە حیمایەی واریثایەو ماڵی نەبێو ناشیرین بێ بەم ئایەتانە خوا نەهی لە واریثان کردوە کە ئەوی ماڵو جەماڵی بێ بیهێننو بە عـەدالــەت مارەییان نەدەنێ ؛ چونکی ئەوی ماڵو جەماڵی نەبێ ئیعرازی لێئەتێن ، یەعنی ئـەم مەنعە بـە موقابیلی ئەو ئیمتیناعە .

حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ مناڵ بوو هەژدە ســاڵ بوو کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی کرد ، هەمووی دە ســاڵ لـە خزمەت پێغەمەرا بوو ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ حەوت ســاڵی (دون البلوغ) بوو لەو موددە قەلیلەدا ئەم عەقڵو زەکاو ئیحاطەیەی لە کوێ بوو کە روبعی دینی ئێمە لەوەوە ئەخذکراوە ؟ (جازاها الله أحسن جزاء . وغضب الله على من عاداها)] .

لە حەدیثەکەی ترا ئەفەرموێ : پیـاوێ کچێکی هـەتیـوی لا بوو ، مارەی کرد لە خۆی ، ئەو کچە دارخورمای بوو ، لەبـەر ئـەو خورمـایـە کچەکەی لای خۆی بەندکردبوو ، ئەو کچە لـە پیاوەکە حوســــــنی موعاشەرەتو مەنفەعەتی دەستنەئەکەوت ، دەرحەق ئەوە ئـەم تـایـەتی ئەووەڵی نیسا نازڵ بوو . راویی ئەڵێ : ظەننم وایە کە عوروە لە حەدیثەکەیا ئەوەیش هەیە کە هەتیوەکە شەریکی پیاوەکە بوو لە دارخورماکەداو لــە ماڵەکەدا یەعنی ئەو خورمایەو ماڵەکە کە بە دەست پیاوەکەوە بوو بە ئیرث ئینتیقالی کردبوە سەر هەردوکیان .

بوخاریی ئەفەرموێ : لە چوار زیاتر دروست نیە ئینســان ژن بێنێ ؛ چونکی خوا ئەفەرموێ : (مثنى وثـلاث وربـاع) . عەلی ئەصـــــغەر زەینولعابیدینی کوڕی ئیمامی حسەین ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ :

مەعنای (مثنی وثلاث ورباع) یا دوان دوان بێنن ، یا سیان سیان بێنن ، یا چوار چوار بێنن ، وەکوو چۆن لە سوورەتی (الحمدی فاطر)ا ئەفەرموێ : مەلائیکەکان دووباڵ دووباڵن‌و ، سێ‌باڵ سێ‌باڵن‌و ، چوارباڵ چوارباڵن ، یەعنی یا دوو باڵیان هەیە یا سێ باڵیان هەیە یا چوار باڵیان هەیە ح – ٢٦/٨ ، مەعنای وا نیە مەلائیکەکان دوو باڵیشیان هەیەو ، سێ باڵیشیان هەیەو ، چوار باڵیشیان هەیە کە ئەکا نۆباڵ •

ئەم مەعنایەی کە (زين العابدين) ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە یەکێکە لە دوانزە ئیمامی شیعەکان ، لێی ئەداتەوە رەددە لە شیعە کە فیرقەیێکیان ئەڵێن : دوانیش بێنن‌و ، سیانیش بێنن‌و ، چواریش بێنن کە ئەکا نۆ • فیرقەیێکیشیان ئەڵێن : دوان دوانیش (٤) سیان سیانیش‌و (٦) چوار چواریش (٨) ، (جمعا) ١٨ بێنن • ئیجماعی جومهوورو ئەئیمەی ئەربەعە لەسەر ئەمەیە کە لە چوار زیاتر حەرامە • ئەگەر دروست بوایە غەیلان کە موسوڵمان بوو دە ژنی بوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری پێ‌نەئەفەرموو چواریان رابگرەو لەوانی تر جوێ‌بەرەوە • (رواه ابن حبان والحاكم وغيرهما وصححوه) •

٣٧٠٩/٦ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : [إن نفرا من أصحاب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أخرى • م] جاء ثلاثة رهط [علي بن أبي طالب ، عبدالله بن عمرو بن العاص ، عثمان بن مظعون ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] إلى بيوت أزواج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسألون عن عبادة النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما أخبروا [عن عمله سرا • أخرى] كأنهم تقالّوها ، فقالوا : وأين نحن من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد غفر له ما تقدم من ذنبه وما تأخر ؟ قال أحدهم : أما أنا فإني

أصلي الليل =أبدا= [علي رضي الله تعالى عنه] وقال آخر [عبدالله - رضي الله تعالى عنه] : أنا أصوم الدهر لا أفطر . وقال آخر [عثمان - رضي الله تعالى عنه] : أنا أعتزل النساء فلا أتزوج أبدا . فجاء رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : أنتم الذين قلتم كذا وكذا ؟ أما والله إني لأخشاكم لله وأتقاكم له ، لكني أصوم وأفطر ، وأصلي ، وأرقد ، وأتزوج النساء ، فمن رغب عن سنتي فليس مني ح - ٣/٨ ، م - ١٢٠/٦ بمعناه .

٣٧١٠/٧ - عن سعد بن أبي وقاص - رضي الله تعالى عنه - يقول : أراد عثمان بن مظعون - رضي الله تعالى عنه - أن يتبتل ، فنهاه رسول الله ، ولو أجاز له لاختصينا . - م - ١٢٠/٦ ، ١٢١ ، ح - ١٠/٨ ، ت ، ن ، جه .

٣٧١١/٨ - عن ابن مسعود - رضي الله تعالى عنه - قال : كنا نغزو مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليس لنا نساء ، فقلنا : يا رسول الله ألا نستخصي ؟ فنهانا عن ذلك ح - ٩/٨ وفي التفسير ، ح - ١١/٨ وفيه : ثم رخص لنا أن ننكح المرأة بالثوب ، ثم قرأ علينا (يا أيها الذين آمنوا لا تحرموا طيبات ما أحل الله لكم ، ولا تعتدوا ، إن الله لا يحب المعتدين)(١) ح - ١١/٨ .

٣٧١٢/٩ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : قلت : يارسول الله إني رجل شاب وأنا أخاف على نفسي العَنَتَ [الزنا] ولا أجد ما أتزوج به النساء ، فسكت عني . ثم قلت مثل ذلك فسكت عني ، ثم قلت مثل ذلك فسكت عني ، ثم قلت مثل ذلك فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : يا أبا هريرة جف القلم بما أنت لاق ، فاختصِ على ذلك ، أو ذر ح - ١١/٨ .

(١) المائدة / ٨٧ .

تەرجەمە :

ئەنەس - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : سێ کەس [ئیمامی عەلیو ، عەبدوڵلای کوڕی عەمرو ، عوثمانی کوڕی مەظعوون - رضي الله تعالى عنهم -] هاتنە خزمەت ئەزواجی طاهیرات - رضي الله تعالى عنهن - لە عیبادەتی سیڕڕی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - یان لێ پرسیی کە خەبەریان دراییێ بە کەمیان زانی ، وتیان : ئێمە لە کوێینو پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە کوێیە ؟ ئەو گوناهی پێشوویی‌و دوایی عەفو کراوە • یەکێکیان کە ئیمامی عەلییە -رضي الله تعالى‌عنه- فەرمووی: من=هەمیشە= شەو نانووم‌و هەر نوێژ ئەکەم • یەکێکی تریان عەبدوڵلا - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : من هەر بەڕۆژوو ئەبم تا ئەبەد هیچ نایشـــــــکێنم • یەکێکیشیان عوثمان - رضي الله تعالى عنه - فەرمـووی : من ژن ناهێنم • [خەبەر درا بە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -] کە تەشریفی هاتەوە فەرمووی : ئەوە ئێوەن واتان وتوە ؟ خەبەرتان بێ وەڵلاهی من لـە ئێوە زیاتر لە خوا ئەترسێم‌و تەقوام لە ئێوە زیاترە ، نوێژیش ئەکەم‌و ئەیشنووم ، بەڕۆژوویش ئەبم‌و ئەیشی‌خۆم ، ژنیش ئێنم • هەرکەسێ ئیعراز لە سوننەتی من بێنێ ئەوە لە من نیە •

لـە حەدیثی سەعدیش‌و ئیبنومەسعوودیش‌و ئەبوهورەیرەیشا سوئال کراوە لە ژن‌نەهێنان‌و خۆخەسانن ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی لێ‌کردوون • بە ئەبوهورەیرەی فەرموە : قەدەر بڕاوەتەوە ئەمجا کەیفی خۆتە خۆت ئەخەسێنی یا نایخەسێنی •

لە حەدیثی ئیبنومەسعوودا - رضي الله تعالى عنـه - م - ٦/١٢٩ ، ح - ٨/١١ ئەفەرموێ : لە دوایيا روخسەتی داین کـە هەتـا موددەتێ ژن

نیکاح بکەین بە ئەوبێ یەعنی (مەئەلا) • لە پاشا عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەم ئایەتەی خوێندەوە کە مەئالی شەریفی وایە : ئەی ئەوانەی ئیمانتان هەیە ئەو طەییباتەی کە خوا بۆی حەلاڵکردوون حەرامی مەکەن لە خۆتان ، لە ئەحکامی ئیلاهییە تەجاوز مەکەن ؛ چونکی خوا ئەوانەی کە لە ئەحکامی ئیلاهییە ئەچنەدەرێی خۆش ناوێ •

ژنهێنان ، نانخواردن ، نوستن ، ئینتیفاع بە نیعمەتی خوا حەتتا نیکاحی صیغەیش لەوانەیە کە (طیب)ن و خوا حەلاڵی کردوون •

آداب الاتيان الى اهله(١) :

١٠/٣٧١٣ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لو أن أحدهم إذا أراد أن يأتي أهله قال : بسم الله أللهم جنبنا الشيطان وجنب الشيطان مارزقتنا •• فإنه إن يقدّر بينهما ولد في ذلك لم يضره شيطان أبدا ح ـ ٦٦/٦ ، م ـ ١٩٨/٦ ، ح ـ ٢١٠/١ ، ٢٢٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە یەکێ لە ئێوە ئیرادەی کرد کە لەگەڵ ژنی خۆی دروست بێ بڵێ : خوایا لە شەیطانمان بپارێزەو شەیطان دوورخەرەوە لەو منالەی کە کردووتە بە رزقی ئێمە • کە ئەوەتان وت ئەگەر خوا لەو موجامەعەیە منالێکی موقەددەر کردبێ ئەو منالە بە ئەبەدیی هیچ شەیتانێ زەرەری پێ ناگەیێنێ •

[عەبدورڕەزاق بە مورسەلیی لە حەسەنی بەصرییەوە ـ رحمهما الله ـ ریوایەت ئەکا کە ئینسان لەگەڵ ئەهلی خۆیا موجامەعەی کرد بڵێ

(١) ئادابی چوونەلای خێزان •

(بسم الله ، أللهم بارك لنا في ما رزقتنا ولا تجعل للشيطان نصيبا فيما رزقتنا وكان يرجي إن حملت أن يكون ولداً صالحا) : به موعاوەنەتی ناوی خواوه ئەم ئیشه دەست پێئەکەم ، خوایا بەرەکەتمان بۆ بخەیتە ئەوەی کـه لـەم موعامەلە ئەیکەی بە رزقی ئێمه • نەصیبی شـەیطان مەخەرە ئەوەی کـه ئەیکەی بە رزقی ئێمە ، کە ئەوەی وت ئومێد هەیە کە ئەوی لەو موعامەلە پەیدا ئەبێ ئەولادێکی صالح بێ = قەسطەلانی : ٨/٦٩ =] •

لە پشتەوە موجامعەکردن لەگەڵ ژنی خۆی :

١١/٣٧١٤ ـ جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : كانت اليهود تقول: إذا أتى الرجل امرأته من دبرها في قبلهـا كـان الـولـد أحـول • فنزلت : (نساؤكم حرث لكم فأتوا حرثكم أنى شئتم)[1] م ـ ٦/١٩٩ ، ح-٧/٣٤ ، ت ، ن ، جه • وزاد في حديث النعمان عن الزهري يعني إلى جابر : إن شاء مجبية [بەدەمەوە] وإن شاء غير مجبية غير أن ذلك في صمام واحد [أي في ثقب واحـد وهو القبل] •

تەرجەمە :

جابير ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : یەهوودیی ئەیانوت : ئەگەر ئینسان لەگەڵ ژنی خۆی لە پشتەوە لە (قبل) یا موجامەعە بکا منـاڵی لێ ببێ مناڵەکەی خێل ئەبێ ، ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە ئەفەرموێ : فەرجی ژنی ئێـوە جێـگە زەراعەتتانە لـە هـەر کوێوە ئـارەزووتانـە بچنـە نـاو جێ زەراعەتەکانەوە ، یەعنی لە پێشەوە بێ ، لە پاشەوە بێ ، بە پشـتەوە بێ ، بە دەمەوە بێ ، لەسەر تەنیشت بێ ••• بەو شەرتە کە هەر لە قوبولیەوە بێ

(١) البقـرة / ٢٢٣ •

به (دبر) نهبێ ٠ تهماشای جهڵدی حهوتهمی قهســــطهلانیی له صهحیفهی سیودوو سیوسێو سیوچوار بکه له تهفسیری ئهو ئایهتهدا ٠

١٢/٣٧١٥ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا دعا الرجل امرأته إلى فراشه فأبت أن تجيىء لعنتها الملائكـة حتى تصبح [حتى ترجع ٠ أخرى] ٩٢/٨ ، م ـ ٢٠٠/٦ وفي أخرى منه : إلا كان الذي في السماء ساخطا عليها حتى يرضى عنهـا م ـ ٢٠٠/٦ ، وفي م ـ ٢٠١/٦ : فبات غضبان عليها لعنتها ٠٠٠ إلخ ٠

تهرجهمه :

پێغهمهر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فهرمووی : هـهر پیـاوێ ژنی خۆی بانگ بکا بۆ موجامهعه ٠ ئیجابهتی نهکا ، مێردهکهی به رقهوه رۆژ بکاتهوه خوا لهعنهت لهو ژنه ئهکا تا سبهینێ ، له ریوایهتێکا : تا لێی رازیی ئهبێ ٠ له ریوایهتێکا تا ژنهکه پێتهوه لای ٠ له ریوایهتێکا ئهوی حوکمی له ئاسمانا جارییه لێی به غهضهب ئهبێ ٠

١٣/٣٧١٦ ـ عن عبدالله بن زمعة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يجلد أحدكم امرأتـه جلـد العبـد ثم يجامعها في آخر اليـوم ح ـ ٩٧/٨ ٠

١٤/٣٧١٧ ـ وعنه قال : نهى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يضحك الرجل مما يخرج من الأنفس ٠ وقال : لم يضرب أحدكم امرأته ضرب الفحل ثم لعله يعانقها ؟ ح ـ ٣٤/٩ ، ح ـ ٤٠٤/٧ ، م ـ ٣٢٢/١٠ ولفظهما ببعض فرق واللفظ للبخاري :

١٥/٣٧١٨ ـ عبدالله بن زمعة [رضي الله تعالى عنه] سمع النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخطب وذكر الناقة والذي عقر ، فـــقال رسـول الله

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذ انبعث أشقاها ، انبعث لها رجل عزيز عارم [جبار] منيع في رهطه مثل أبي زمعة • وذكر النساء ، فقال : يعمد أحدكم يجلد امرأته جلد العبد فلعله يضاجعها في آخر يومه ! ثم وعظهم في ضحكهم من الضرطة وقال : لم يضحك أحدكم مما يفعل ؟ ح ـ ٧/٤٠٤ ، م ـ ١٠/٣٢٢ • (تەرجەمەی ئەم حەدیثە کافیە) •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی زیمەعە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست خوطبەی ئەخوێند بەحێی ناقەی صالح ـ عليه السلام ـی کردو بەحێی ئەوەی کە سەری بڕی • فەرمووی : (إذ انبعث أشقاها) پیاوێکی بە قووەتی جەبباری موعتەبەر لە ناو قەومی خۆیا وەك باوکی زیمەعە [کە باپیری عەبدوڵلایە] بۆی چوو سەری بڕی • لە پاشادەرحەق ژنان وەعظی بۆ دادان فەرمووی : یەکێ لە ئێوە ئەچێ بۆ ژنەکەی لێیدا وەك لە عەبد ئەدرێ [وەك لە وشتر ئەدرێ • أخرى] ئیحتیمالی هەیە لە ئاخری ئەو رۆژەدا لەگەڵی دروست بێو دەست لە ملی بکا • دەرحەق پێکەنین بە کەسێ کە بایەکی لێ‌بەربێتەوە وەعظی بۆ دادان فەرمووی : بۆ بەو کەسە پێ‌ئەکەنێ بایێکی لێ بەربێتەوە •

١٦/٣٧١٩ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رأى امرأة فأتى امرأته زينب وهي تمعس منيئة لها [تدلك جلدا وضع في الدباغ] فقضى حاجته ثم خرج إلى أصحابه فقال : إن المرأة تقبل في صورة شيطان وتدبر في صورة شيطان ، فإذا [أحدكم أعجبته المرأة فوقعت في قلبه • أخرى م] أبصر أحدكم امرأة فليأت أهله ، فإن ذلك يرد مافي نفسه م ـ ٦/١٢٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چاوی بە ژنێ کەوت تەشریفی هاتە لای زەینەب ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئیحتیاجی خۆیی پێ بەجێهێنا ، لەو وەختەدا زەینەب پێستێکی لە هەلآلآ بوو خۆشیئەکرد ، لە پاشا تەشریفی چوە لای ئەصحابی ، فەرمووی : ژن لە صوورەتی شەیطانێکا رووئەکاتە ئینسان ، لە صوورەتی شەیطانێکا پشت لە ئینسان هەڵەکا ، کە یەکێ لە ئێوە ژنێکی دی لای جوانو عەجایب بوو شتێك بە دڵیاهات .. بچێتەوە لەگەڵ ژنی خۆیا دروست بێ ، ئەوە ئەوەی لە دڵیایە ئەیکاتە دەرەوە .

سوننەتە تەماشای ژن کە ئیرادەی بوو بیهێنێ :

١٧/٣٧٢٠ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : كنت عند النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأتاه رجل ، فأخبره أنه تزوج امرأة من الأنصار . فقال له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أنظرت إليها ؟ قال : لا . قال : فاذهب فانظر إليها ، فإن في أعين الأنصار شيئا .

وفي أخرى عنه : فقال له النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: هل نظرت إليها ، فإن في عيون الأنصار شيئا ، قال : قد نظرت إليها . قال : على كم تزوجتها ؟ قال على أربع أواق . فقال له النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: على أربع أواق ؟! كأنما تنحتون الفضة من عرض هذا الجبل ! ما عندنا مانعطيك ، ولكن عسى أن نبعثك في بعث تصيب منه . قال : فبعث بعثا إلى بني عبس بعث ذلك الرجل فيهم م ـ ٦/١٦١ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا بووم ـ صلی الله تعالی علیه ـ پیاوێ هاتە خزمەتی عەرزیکرد : لە ئەنصار

ژنێکم هێناوه[1] • فەرمووی : تەماشات کرد یان نا ؟ عەرزیکرد : خەیر • فەرمووی : بچۆ تەماشای بکە ، لە چاوی ئەنصـارا عەیبێك هەیە • چوو تەماشایکرد ، هاتەوە خزمەتی عەرزی کرد (فلا منافاة) فەرمووی : لەسەر چەندت مارەکردوە ؟ عەرزیکرد : لەســەر چوار ئووقیە • فەرمووی : = لەسەر چوار ئووقیە ؟! = وا بزانم ئێوە لە پانی ئەم شاخە زیو دائەتاشن ! ئێستە هیچم لە لا نیە کە بتدەمیّ بۆ مارەیی یەکەی ، ئەمما بەڵکە دەستەییّ خەڵق بنێرم لە ناو ئەوانەدا تۆیش بنێرم لەوە شــتێکت دەســتکەویّ • ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمویّ : دەستەییّ خەڵقی نـاردە سەر بەنیعەبس ئەو پیاوەیشی لەگەڵا ناردن •

سوننەتە مارەیی خەفیف بیّو بە قەد ئیقتیدار بیّ •

إستئذان الثيب والبـكر[2] :

١٨/٣٧٢١ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تنكح الأيم حتى تستأمر ، ولا تنكح البكر حتى تستأذن • قالوا : يا رسول الله وكيف إذنها ؟ قـال : أن تسـكت ح ـ ٨/٥٢ ، م ـ ٦/١٥١ ، ن ح ـ ١٠/١٠٥ ، ١٠٦ •

١٩/٣٧٢٢ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ تقول : سألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن الجارية يُنكحها أهلها أتستأمر أم لا ؟ فقال لها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : نعم تسـتأمر • فقـالت عائشة : فقلت له : فإنها تستحي • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه

(١) دەبوو لێرەدا بیفەرموایە : ژنێکـم لـە ئەنصار خوازبێنـی کـردوە ، چونکە دوای هێنان تەماشای دەکـاو دەیبینیّ •

(٢) پرسکردن بـە بێوەژنو کچ بۆ مارەبڕین •

وسلم ـ: فذلك إذنها إذا هي سكتت م ـ ٦/١٥٢ ، ح ـ ٨/٥٢ ، ح ـ ١٠/١٠٦ ٠

٢٠/٣٧٢٣ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الأيم أحق بنفسها من وليها ، والبكر تستأذن في نفسها ، وإذنها صماتها [وصمتها إقرارها ٠ أخرى] م ـ ٦/١٥٢ ٠

٢١/٣٧٢٤ ـ عن عقبة بن عامر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن أحق الشرط أن يوفى به ما استحللتم به الفروج ح ـ ٨/٦٠ ، ح ـ ٤/٤٢٠ ، م ـ ٦/١٥٠ ، ت ، د ، جه ، ن ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بێوەژن تا لێی نەپرسرێتو ئەمر نەکا نادرێ بە شوو ٠ بیکر ، یەعنی کچ ، تا ئیذنی لێ نەخوازرێ نادرێ بە شوو ٠ عەرزیانکرد : (یا رسول الله) ئیذنی کچ چۆن ئەبێ؟ فەرمووی: کە ئیذنت لێ خواستو بێدەنگ بوو بێدەنگییەکەی ئیذنە٠ [لای مالیکیی ئەگەر عەلامەتی ڕەزانەبوونی لێدەرکەوت ، مەثەلا کە گریا نادرێ بە شوو ٠ ئیمامی شافیعیی ئەفەرموێ : تەنها گریان کافی نیە ، یەکێ لە تووڕەبوونو ، بۆڵەبۆڵو ، هاوارکردنی پێ ئەوێ ٠ ئەگەر پێکەنی عەلامەتی پێخۆشبوونە] ٠ حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : (یارسول الله) کچ حەیا ئەکا کە ئیذن بدا ٠ فەرمووی : ڕەزای ئەو بێدەنگبوونە ٠

لە ڕیوایەتێکی ترا حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم پرسیی : کەسو کاری کچ

کچەکەیان ئەدەن بە شوو پرسی پێ ئەکەن یان نا ؟ فەرمووی : پرسی پێ ئەکەن • عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : عەرزم کرد : کچ شەرم ئەکا رووی نایێ بڵێ بمدەن بە شوو • فەرمووی : کە بێدەنگ بوو ئەوە ئیذنە • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بێوەژن لە کەس‌و کاری حەقی زیاترە بەسەر خۆیەوە ، کچ ئیذنی لێ‌ئەخوازرێ بێدەنگ‌بوونی ئیذنەو رەزاو ئیقرارە •

[ظاهیرو صەریحی ئەم حەدیثانە وا ئەگەیێنێ کە وەلی (مجبر)[1] نیە ، باوك‌و باپیریش بە بێ رەزا کچ نادەن بە شوو • مەذهەبی حەنەفیی موافیقی ئەم ظاهیرەیە،شافیعیی،مالیك، ئەحمەد ئەفەرموون:باوك‌و باپیر بە بێ ئیذن ئەیدەن بە شوو • ئەبوحەنیفە ئەفەرموێ : بێوەکچ هەموو وەلیێکی : باوك ، برا ، مام ، ئامۆزا ••• ئەیدەن بە شوو ، کە گەورە بوو حەقی خیاری هەیە • [ئەمما لە دوای خەیاری خیار فائیدەی چیە ؟] مالیك ئەفەرموێ : وەصیی باوك بێوە کچ ئەدا بەشوو ، کەس‌و کاری تر نایدا • ئیمامی ئەحمەد ئەفەرموێ : باوك ، باپیر هەر نەوعە کچێکی بیکری گەورە بێ یا بوچووك ، یا بێوەکچی کەمتر لە نۆ ساڵ ئەدا بە شوو ، فەقەط (دون البلوغ)ی نۆ ساڵ‌و زیاد لە نۆ نادا بە شوو •

ئیمامی شافیعیی ، ئەبویوسف ، محەمەد ـ رحمهم الله ـ ئەفەرموون : بێوەکچ ئەگەر کچێتیەکەی بە جیماع ئیزالەکرابێ وەلی موجبیری نیە • بە غەیری جیماع زائیل بووبێ باوك وەلی موجبیرە • بیکری بالیغە هەموو ئەولیا ئەیدەن بە شوو ، ئیختیلاف لە ئیذن‌لێ‌خواستنا یە • دەلیلی ئەوانەی

(١) واتە : بە زۆر کچ نادا بە شوو و زۆری بەسەریدا نیە .

که ئەفەرموون وەلی موجبیر هەیە مەفهوومی (الأيم أحق بنفسها)یە یەعنی غەیری یێوە ئەحەق نیە بە نەفسی خۆی •

[فەقەط ئەم دەلیلە لە غایەتی ضەعیفیدایە ، موعارەضەی صەریحی ئەحادیث ناکا • ئەگەر مەفهوومی ببوایە لە دوای ئەوەوە نەیئەفەرموو (والبكر تستاذن) لەم مەسئەلەدا حەق مەذهەبی ئەبوحەنیفەیە (والله اعلم) رەشید] راجع القسطلاني •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرمویٚ : لەو شەرتانەی کە لە هەموو شەرتێ لازمترە وەفای پێبکرێ ئەو شەرتەیە کە فەرجی ژنانتان پێ حەلاڵکردوە • یەعنی مارەیی ، نەفەقە ، حوسنی موعاشەرە •

وقال بعض الناس [أبو حنيفة] : إن لم تستأذن البكر ولم تزوج ، فاحتال رجل فأقام شاهدي زور أنه تزوجها برضاها ، فأثبت القاضي نكاحها بشهادتهما ، والزوج يعلم أن الشهادة باطلة فلا بأس أن يطأها وهو تزويج صحيح ح - ١٠/١٠٥ •

وقال بعض الناس [أبو حنيفة] : إن هوى رجل جارية يتيمة أو بكرا ، فأبت ، فاحتال =فجاء= بشاهدي زور على أنه تزوجها فأدركت ، فرضيت اليتيمة ، فقبل القاضي شهادة الزور ، والزوج يعلم ببطلان ذلك ، حل له الوطء ح - ١٠/١٠٦ •

وقال بعض الناس [أبو حنيفة] : إن احتال إنسان بشاهدي زور على تزويج امرأة ثيب بأمرها ، فأثبت القاضي نكاحها إياه ، والزوج يعلم أنه لم يتزوجها قط ، فإنه يسعه هذا النكاح ، ولا بأس بالمقام له معها ح - ١٠/١٠٦ •

تەرجەمە :

مەئالی ئەم سێ فەرموودەی ئەبوحەنیفە ـ رحمه الله تعالى ـ ئەمەیە :

كە کەسێ ئیقامەی شاهیدی زوور بکا لەسەر ئەمە کە ژنێکی بێوەژنی ، یا کچێکی بیکری ، یا کچۆلەیێکی هەتیوی مارەکردوە قازیی حوکمی پێ کرد ئەو نیکاحە (ظاهرا)و (باطنا) صەحیحە ؛ چونکی حاکم حوکمی پێ کردوە ، حوکمی حاکم (ظاهرا)و (عند الله) نافیذە • ئەم فەرموودەی ئەبوحەنیفە ـ رحمه الله ـ موخالیفی صەریحی ئەحادیثەو ئیجتیهادێکی زۆر باطیلە ، لە (نفس الامر)ا صەحیح نیە • بۆ پیاوەکەیش‌و بۆ ژنەکەیش خەڵوەت‌و موجامەعە حەرامە ، حەتتا بۆ ژنەکە کە چارەی نەما دروستە پیاوەکە بکوژێ، ئەمما حاکم چی بکا ئەبێ بە ظاهیر حوکم بکا ! حەدیثی : ح-٤/٢٥٣ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆی حاکم بوە ئەم ئیجتهادە بەتاڵ ئەکاتەوە (فراجعه) •

٣٧٢٥/٢٢ ـ عن القاسم [بن محمد بن الصديق الأكبر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] أن امرأة من ولد جعفر [بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ـ لا جعفر الصادق ابن محمد الباقر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لانه ابن بنت محمد • رووی شیعە رەش بێ چۆن دڵیان پێ جوێن بدەن بە حەزرەتی صەدیق ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە باپیری ئیمامی مەعصوومیانە] تخوفت أن يزوجها وليها وهي كارهة ، فأرسلت إلى شيخين من الأنصار : عبدالرحمن ، ومجمع ابني [يزيد بن ح ـ ٥٢/٨] جارية [تخبرهما أنه ليس لأحد من أمري شيء • أخرى] قالا : فلا تخشين ، فإن خنساء بنت خِذام أنكحها أبوها وهي كارهة فرد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذلك ح ـ ١٠٦/١٠ ، ح ـ ٥٢/٨ وفيه : أن أباها زوجها وهي ثيب فكرهت ذلك ، فأتت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرد نكاحه ح ـ ٥٢/٨ • وروى النسائي عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رجلا زوج ابنته وهي بكر من غير أمرها ، فأتت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

ففرق بينهما • وأوله المجبرون على أن أباها زوجها من غير كفء [ولكنـه تأويل من غير دليل] قسـطلاني •

تەرجەمە :

قاسمی کوڕی محەمەدی کوڕی صـــەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ژنێ لە ئەولادی جەعفەری کوڕی ئەبوطالیب ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوە ترسا کە کەس و کاری مارەی بکەن لە یەکێك کە ئەم پێی ناخۆش بێ • هاتە لای عەبدوڕەحمان و موجەممیعی کوڕی یەزیدی کوڕی جاریە ، خەبەری دانێ کە : هیچ کەس حەقی بەسەر منەوە نیـە • وتیـان : مەترسە خەنسای کچی خیذامی ئەنصارییە باوکی بە بێ ئیذن مارەی کرد لە یەکێ ، ئەویش بێوەژن بوو ، هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ ڕەددی نیکاحەکەی کردەوە [ئەمە حوکمی بێوەژن] •

نەسائیی لە جابیرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا کە پیاوێ کچێکی بیکری خۆیی بە بێ‌ئیذن مارەکرد لە یەکێ ، ئەو کچە هاتە خزمەت پێغـەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ پێغەمـەر ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ لێـکی جـوێ‌کـردنـەوە • [ئەمەیش حـوکمی بیـکر کـە بـە بێ ئیـذن باوکیشی مارەی ناکا لە کـەس] تەئویلی ئـەم حەدیثە بەمە کە ئەو پیاوە ئیحتیمالی هـەیـە کـە کچەکەی لـە غەیرەکوفء مارەکردبێ •• تەئویلێکی بێ‌دەلیلە • فەرقی کچ و بێوەژن ئەوەیە بێوەژن ئەبێ بە صەریحیی بڵێ : رازیم ، کچ سکووتی دەلالەت لەسەر ڕەزا ئەکا •

إذا كان الولي هو الخاطب(١) :

(آثار) موغیرەی کوڕی شوعبە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ژنێکی خزمی خۆی کە لەو لە هەموو کەس نزیکتر بوو خواست ، ئەمری کرد بە یەکێ لێی

(١) کە خوازبێنیکەر خۆی وەلی بێ (چی ئەکا ؟) •

مارەکرد • عەبدورەحمانی کوڕی عەوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە ئومموحەکیمی کچی قاریضی فەرموو : ئەمری نیکاحت ئەدەیتە دەست من ؟ وتی : بەڵێ • فەرمووی : وا لە خۆمم مارەکردی •

عەطا ئەفەرموێ : وەلی کە ژنێکی خزمی لە خۆی مارەکرد شاهێد بگرێ لەسەر ئەوە کە لە خۆیی مارەکرد ، یا یەکێ لە عەشیرەتی بکا بە وەکیل ئەمری پێ بکا لێی مارە بکا ح ـ ٤٩/٨ •

نیکاحی کچ لە نیکاحی بێوەژن چاترە :

٣٧٢٦/٢٣ ـ عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قلت : يا رسول‌الله أرأيت لو نزلتَ واديا وفيه شجرة قد أُكِل منها ، ووجدت شجرة لم يُؤكل منها ، في أيها كنت تُرْتِع بعيرك ؟ قال : في التي لم يُرْتع منها • يعني أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لم يتزوج بكرا غيرها ح ـ ١٢/٨ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم کرد : (يا رسول الله) تۆ لە دۆڵێکا دابەزی درەختی لێ بێ ، بەعزێکی حەیوان لێی‌خواردبێ ، بەعزێکی لێی‌نەخواردبێ ، وشتری خۆت لە کامیانا ئەلەوەڕێنی ؟ فەرمووی : لە ناو ئەو درەختانەدا کە حەیوان لێی‌نەخواردبێ • یەعنی غەیری من کچت نەهێناوە •

فەرموودەکەی چەندە بەلیغو موقنیعە ؟ تەماشای (مەقاماتی حەریری) بکە دەرحەق کچو بێوە چی ئەڵێ • موراجەعەی حەدیثی جابیر کە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چی پێ ئەفەرموێ لە ح ـ ١١٩/٥ و لە چەند جێی ترا • ح ـ ١٣/٨ وفیه :

---

(١) دانەر ـ خ ـ ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە •

ما لك وللعذارى ولعابها ؟ هلا جارية تلاعبك وتلاعبها ، تضاحكك وتضاحكها !

تەرجەمە :

بۆ کچێکت نەهێنا یاریی لەگەڵ بکەیتو یاریت لەگەڵ بکا ؟ بە دەمتەوە پێبکەنیو بە دەمیەوە پێکەنی ؟ بۆچی لە کچو ئاوی دەمی صەرفی نەظەرت کرد ؟

موعاشەرە :

عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا يحل للمرأة أن تصوم وزوجها شاهد إلا بإذنه ، ولا تأذَنْ في بيته إلا بإذنه ، وما أنفقت نفقة من غير إمرة فانه يُؤدَّى إليه شطره ح - ٨/٩٢ ، م - ٤/٤٠٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : بۆ هیچ ژنێ دروست نیە کە مێردەکەی لەماڵەوە بێو بە بێ ئیذنی مێردەکەی بەرۆژوو بێ • بۆی دروست نیە بە بێ ئیذنی مێرد کەس بێنێتە ماڵەوە • بێ ئەمری مێرد هەر صەدەقەیێ بکا نیوەی ثەوابی ئەدرێتەوە بە مێردەکەی •

ژن بۆچی یێنرێ ؟

٣٧٢٧/٢٤ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : تنكح المرأة لأربع : لمالها ، ولحسبها ، وجمالها ، ولدينها ، فاظفر بذات الدين تربت يداك ! ح - ٨/٢٠ ، م - ٦/٢٥٢ ، د،ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : ژن لەبەر چوار شت ئەهێنرێ : لە بەر ماڵ ، لە بەر حەسەب ، لە بەر جوانیی ، لە بەر دین • ظەفەر بە صاحێب = دین = بە ، ئەگەر موخالەفە بکەی دەستت شکێ !
[ئینسانی خەسیس بۆ ماڵی ئەهێنێ ، ئینسانی تڕزل بۆ حەسەبی یێنێ ، شەهوەتپەرست بۆ جوانیی ئەیهێنێ • ئەوی کە دینی خۆش بوێ لەبەر دینی ئەیهێنێ • ئەمە ئەعلای مەراتیبی ژن هێنانە ، موافیقی مەنطووقی قورئانە] •

یێومژن ، ژنی منداڵدار ، خزمی نزیك ، حەننانە ، مەننانە ، ئەننانە ، ئەشقەر(1) هێنان چاك نیە مەگەر لە هێنانیانا مەصلەحەتێك بێ •

٣٧٢٨/٢٥ - عن سهل [بن سعد الساعدي - رضي الله تعالى عنه -] قال : مر رجل [غني] على رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : ماتقولون في هذا ؟ قالوا : حريٌّ إن خطب أن ينكح ، وإن شفَعَ أن يشفَّع ، وإن قال أن يُسْتَمع • قال : ثم سكت ، فمرَّ رجل من فقراء المسلمين ، فقال : ماتقولون في هذا ؟ قالوا : حريٌّ إن خطب أن لا ينكح، وإن شفع أن لا يُشَفَّع ، وإن قال أن لا يستمع • فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : هذا [الفقير] خير من مِلْء الأرض مثل هذا [الغني] ح - ٢٢/٨ ، جه ، وفي الرقاق •

تەرجەمە :

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ :

(1) مەبەستی لەم وەصفانە ئەو ژنانەیە کە : نازو نووکەرو ، منەت بەسەرپیاوا نەرو ، ئاخ‌وئۆف‌کەرو ، بڕوبیانووگرن . دوا وەصفیش کە (اشقر)ە مەبەست سووورهاڵو ناشیرینە .

پیاوێکی دەوڵەمەند بە لای پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رابورد ، فەرمووی : چی‌ئەڵێن لەمە ؟ عەرزیان‌کرد : لایەقە ئەگەر خوازبێنی بکا بیدەنێ ، شەفاعەت بکا لێی قەبووڵ‌بکرێ ، قسە بکا لێی ببیسترێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بێدەنگ بوو ، لە دوای ئەوە پیاوێکی فەقیری = موسوڵمانی = بەلادا رابورد • فەرمووی : لەمە چی ئەڵێن ؟ عەرزیان‌کرد : لایەقە ئەگەر خوازبێنی بکا نەیدرێتێ ، رجا بکا قەبووڵ نەکرێ • قسە بکا گوێی لێ‌رانەگیرێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : دەسا ئەم فەقیرە لە پڕ بە ئەرز لە ئەمثالی ئەم دەوڵەمەندە چاترە •

[ئیتر تێفکرە بۆچی ئێمە مەرحەبای فەقیر ناستێنینەوەو ، مەرحەبایان لێ ناگەین‌و ، ناچینە لایان‌و ، بێنەلامان حورمەتیان ناگرین‌و ، لەبەرمان گرانە ؟ بۆ دەوڵەمەند با لە لایان بێ‌حورمەتیش بین ئێمە هەر ئەیانپەرستین !؟] •

٢٧٢٩/٢٦ ـ عن الأسود قال : سألت عائشة ـ رضي الله تعالی عنها ـ ماکان النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یصنع في بیته ؟ قالت : کان یکون في مِـهْنـَةِ [ومحرکـة] أهله ، فإذا حضرت الصلاة خرج إلی الصلاة ح ـ ٣٩/٢ ، ح ـ ١٩٦/٨ ، ح ـ ٣٢/٩ •

تەرجەمە :

ئەسوەد ئەفەرموێ : لە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ م پرسیی : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ماڵەوە چی ئەکرد ؟ فەرمووی : بە ئیش‌و کاری ماڵەوە مەشغووڵ ئەبوو ، کە وەختی نوێژ بهاتایە ئەچوو بۆ نوێژ •

بەشەرتی ئیجرای عەدالەت زۆرژنهێنان سوننەتە :

٣٧٣٠/٢٧ ـ عن سعيد بن جبير [رحمه الله تعالى] قال قال =لي=
ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما]: هل تزوجتَ ؟ قلت : لا • قال: فتزوج؛
فإن خير هذه الأمة وهو النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أكثرها نساء
ح ـ ٨/٨ •

تەرجەمە :

سەعیدی کوڕی جوبەیر ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : ئیبنوعەباس
ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لێیپرسیم : ژنت هێناوە ؟ عەرزمکرد : خەیر •
فەرمووی : ژنبێنە ؛ چونکی چاکترینی ئەم ئوممەتە [کە پێغەمەرە ـ صلى
الله تعالى عليه وسلم ـ] لە هەموو ئوممەتەکەی ژنی زیاتر بوە •

[نۆ ژنی هێناوە ، دوو جارییەی بوە] •

چەند ژنی بێو ؟ لە شەوێکا لەگەڵ هەموویانا دروست بوون :

٣٧٣١/٢٨ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى
عليه وسلم ـ كان يتطوف على نسائه في ليلة واحدة ، وله تسع نسوة
ح ـ ٨ / ٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە شەوێکا تەشریفی ئەچوە لای
هەموو ئەزواجی طاهیراتی ، نۆ ژنی بوو [لە کیتابی غوسلا ئەفەرموێ :
یانزە ژنی بوو] دوانی جارییە بوو ، رێحانەو ، مارییە ـ رضي الله عنهن
کلهن ـ رێحانە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە پێش پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى
عليه وسلم ـ وەفاتی کرد • زەینەبی کچی خوزەیمەیشی هێنابوو لە دوای
موددەیێکی کەم ئەویش وەفاتی کرد ـ رضي الله تعالى عنها ـ دوو مانگ یا

سێ مانگی لە لا بوو • سەودەیش ـ رضي الله تعالى عنها ـ نەوبەتی خـۆی بە حەزرەتی عایشەهیبە کردبوو ، کە وابێ چوونەلایان لە شەوێکا لە پێش ئەو هیبەدا بوە •

إفشـاء سر المرأة حرام(١) :

٢٩/٣٧٣٢ ـ أبو سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] يقول : قـال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: إن من [اعظم الامانة • اخرى م] أشر الناس عند الله منزلة يوم القيامة الرجل يفضي إلى امرأته وتفضي إليه ثم ينشر سـرها م ـ ٦/٢٠١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : شەڕترینی خەڵق لە دەرەجەدا لە رۆژی قیامەتا لای خوا ئەو پیاوەیە کە لەگـەڵ ژنی خۆیـا دروست ئەبێو ئەو خۆیی تەسلیم ئەکاو ، لە دواییدا یێت سیڕی ئەو ژنـە لە ناو خەڵقا بڵاو ئەکاتەوە ؛ ئەڵێ : وامانکردو وامانکرد •

دەســـتلێدانو تەماشاکردنی ژنێ لە ژنێکی ترو بێتەوە تەعریفی بکا بۆ مێردەکەی حەرامە :

٣٠/٣٧٣٣ ـ عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم : لا تباشر المرأة المرأة فتنعتها لـزوجهـا كأنه ينظر إليهـا ح ـ ٨/١١٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ژن دەســـت لـە ژنێکی تر نەداو تەعریفی بکا بۆ مێردەکەی (کـأنـە) لـە پێش چاویەتیو تەماشای ئەکا •

---

(١) بڵاوکردنەوەی نهێنی خێزان حەرامە .

الوصية بالنساء(١) :

٣١/٣٧٣٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن المرأة خلقت [كالضلع •خ] من ضلع لن تستقيم لك على طريقة ، فإن استمتعت بها استمتعت بها وبها عِوج، وإن [أقمتها •خ] ذهبت تقيمها كسرتها ، وكسرها طلاقها [ئەمە لە بوخاريیا نیە] ح ـ ٧٥/٨ ، م ـ ٢٥٨/٦ ، واللفظ لـه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ژن لـه پەراسوێ دروستکراوه ناتوانی راستی بکەیتەوە • ئەگـەر ئیرادەت وایە لەزەتی لێبزانی هەر بە خواریی لەزەتی لێبزانە ، ئەگەر بڵێی : راستی ئەکەمەوە ئەیشکێنی ، شکانتی طەلاقدانیەتی •

٣٢/٣٧٣٥ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من كان يؤمن بالله واليوم الآخر فلا يؤذي جاره، واستوصوا بالنساء خيرا ، فإنهن خلقن من ضلع ، وإن أعوج شيء في الضلع أعلاه ، فإن ذهبت تقيمه كسرته ، وإن تركته لم يزل أعوج ، فاستوصوا بالنساء خيرا ح ـ ٧٥/٨ ، م ـ ٢٥٩/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەوی باوەڕی بـە خواو پێغەمەر هەیە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەذیەتی دراوسێی نەدا ، دەرحەقی ژنانیش تەوصیەتان بە خێر پێ ئەکەم ، تەوصیەکەم قەبووڵ بکەن ، موعامەلەی چاکەیان لەگەڵ بکەن ؛ چونکی ئەوان لە پەراسوو دروستکراون

(١) ئامۆژگاریی دەربارەی ئافرەتو خێزان .

[یەعنی وەك پەراسوو خوارن] لە پەراسوودا ئەوی لە هەمووی خوارتر بێ طەرەفی لای سەروویەتی ئەگەر بێنی بلێی راستی ئەکەمەوە ئەیشـــکێنی ، ئەگەر وازی لێ بێنی هەر وا بە خواریی ئەمێنێتەوە • کە وابێ دەرحەق ژنان تەوصیەم قەبووڵ بکەن ، بە چاکە لەگەڵیان رابوێرن •

[ئیمامی غەزالیی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : حەقی ژن بەسەر پیاوەوە ئەوەیە بە چاکی گوزەرانیان لەگەڵ بکا ، حوسنی خولقی بێ لەگەڵیـان ، حوسنی خولق لەگەڵیانا هەر ئەوە نیە کە ئەذیەتیان نـەدا ، بەڵکی ئەوەیـە تەحەمولی ئەذاو جەفایان بکا لە وەختی توورەیی‌و غەضەبیانا لـەگەڵیـــان نەرمی‌و رووخۆشیی بکا ، لەوەدا ئیقتیدا بە پێغەمەر بکا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە ئەزواجی طاهیراتی لە قسەدا موقابەلەیان لەگـەڵ کردوە • وا بوە بەعزێکیان تا شەو تەرکیان کردوە ، فەرموویەتی : لەوە چاتر ئەوەیە کە تەحەمولی ئەذاو جەفایان زیاد بکا ، بە پێکەنین‌و صـــوحبەتی خۆش‌و گاڵتەو گەمە لەگەڵیان رابوێرێ ، ئـەوە کـــە دڵی ژنـانی پێ‌خۆش بێ ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ یاری‌و صوحبەتی لەگەڵ کردوون ، لە هەڕاکردنا موسابەقەی لەگەڵ حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعـالی عنه ـ ئەکرد ، ئەو لە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسـلم ـ پێش‌ئەکـەوت ، دەفعەیێ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لێی پێش‌کەوت فەرمووی : ئەمە بەوە ، یەعنی ئەم پێشکەوتنەم بەو پێشکەوتنەت • قەسطەلانی •

٣٢/٣٧٣٦ ـ وعنه قال ـ قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ: لا یَفْرَكْ مؤمن مؤمنة ، إن كرِه منها خلقـا رضي منها آخـر ، أو قـــال غـيره م ـ ٦/٢٥٩ •

تەرجەمە :

هیچ پیاوێکی موسوڵمان هیچ ژنێکی موسوڵمان بە ئەذیەتدان هەڵنەپروێنێ ئەگەر لە خولقێکی نارازیی بێ لە خولقێکی تری رازیی ئەبێ •

دەوڵەتی چاکی دنیا ژنە :

٣٧٣٧/٣٤ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الدنيا متاع وخير متاع الدنيا المرأة الصالحة م ـ ٦/٢٦١ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دنیا مەتاعە ، چاترینی مەتاعی دنیا ژنی صالحە •

ژن فیتنەیە :

٣٧٣٨/٣٥ ـ عن أسامة بن زيد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ماتركت بعدي فتنة أضر على الرجال من النساء ح ـ ٨/٢٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە دوای خۆم فیتنەیێکم بەجێنەهێشت کە لە هەموو فیتنەیێ زەرەری زۆرتر بێ بۆ پیاو لە ژن [چونکی تەکلیفی وای لێ ئەکا پیاوەکە مەجبوور ئەکا بە طەلەبی حەرام (مەئەلا)] •

خوازبێنی حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ :

٣٧٣٩/٣٦ ـ عن عروة أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خطب عائشة [رضي الله تعالى عنها] إلى أبي بكر [رضي الله تعالى عنه] فقال =له=

أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] : إنما أنا أخوك • فقال : أنت أخي في دين الله وكتابه ، وهي لي حلال ح ـ ٨/١٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوازبێنی حەزرەتی صەدیقەی لە حەزرەتی صەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کرد • حەزرەتی صەدیق ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : من برای تۆم [یەعنی برازا بۆ مام چۆن ئەبێ ؟] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تۆ برامی لە دینا و لە کیتابوڵلاّدا [إنما المؤمنون إخوة] ئەو بۆ من حەلاّڵە •

[ئەم حەدیثە مورسەلە ؛ چونکی عوروە تابیعییە ، ئەمما عوروە کوڕی ئەسمایە ، ئەویش حەزرەتی عایشەی دیوە ، لەوانی بیستوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] •

گاڵتەو صوحبەت لەگەڵ ژنا زۆر چاك نیە :

٣٧/٣٧٤٠ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : كنا نتقي الكلام والانبساط إلى نسائنا على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هيبةً أن ينزل فينا شيء ، فلما تُوفّي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تكلمنا وانبسطنا ح ـ ٨/٧٦ ، جه •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆمان ئەپاراست لەوە کە قسەو گاڵتەو یاریی لەگەڵ ژنەکانمان = بکەین = لەوە ئەترساین کە دەرحەقمان قورئان نازڵ بێو لێمان حەرام بکا • کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی

فەرموو لە دوای ئەوە دەستمان کرد بە یاریی و صوحبەت و قسەی خۆش لەگەڵیان ، لە بەر تەوصیە بە نیساء •

هیبەکردنی خۆی بە پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ :

٣٨/٣٧٤١ ـ عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كنت أغار على اللاتي وهبن أنفسهن لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأقول : وتهب المرأة نفسها ؟ فلما أنزل الله ـ عز وجل ـ: (ترجي من تشاء منهن ، وتؤوي إليك من تشاء ، ومن ابتغيت ممن عزلت)[1] قالت : قلت : والله ما أرى ربك إلا يسارع في هواك م ـ ٦/٢٥٠ ، ح ـ ٨/٣٩ •

٣٩/٣٧٤٢ ـ عروة قال : كانت خولة بنت حكيم ـ رضي الله تعالى عنها ـ من اللائي وهبن أنفسهن للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أما تستحي المرأة أن تهب نفسها للرجل [بغير صداق • رواية ابن سيرين] فلما نزلت : (ترجي من تشاء منهن •••) قلت: يا رسول الله ما أرى ربك إلا يسارع في هواك ح ـ ٨/٣٩ ، م ـ ٦/٢٥٠ •

(مرسل) ثابت البناني [رحمه الله تعالى] قال : كنت عند أنس [رضي الله تعالى عنه] وعنده ابنة له [أُمَيَنة] قال أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ: جاءت امرأة إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تعرض عليه نفسها • قالت : يا رسول الله أَلكَ بي حاجة ؟ فقالت بنت أنس : ما أقل حياءها ؟ واسوأتاه ! واسوأتاه ! قال : هي خير منك ، رغبت في النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فعرضت عليه نفسها ح ـ ٨/٤٢ •

---

(١) الاحـــزاب / ٥١ •

تەرجەمە :

ئەم سێ حەدیثە یەك حادیثەیە مەئالیان ئەمەیە :

خەولەی کچی حەکیم لـە دوای وەفـاتی عوثمانی کـوڕی مەظعوون ـ رضي الله تعالى عنهما ـ یێتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆی هیبە ئەکا بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەزرەتی عایشـە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ژن حەیا ناکا لەوە خۆی بە بێ مارەیی هیبە بکا بە پیاو ؟ لەوە زۆر غیرەت ئەیگرتم تا ئایەتی سوورەتی ئەحـزاب نازڵ بوو کە ئەفەرموێ : (يا أيها النبي) : ئەی پێغەمەر (إنا أحللنا لك) : ئێمە بۆ تۆمان حەلاڵکرد (أزواجك اللاتي آتيت أجورهن) : ئەو ژنانـەت کە مارەییت داونێ (وما ملكت يمينك مما أفاء الله عليك) : ئەو ژنانەیش کە بوون بە مولکی تۆ لەو جارییانەی کە خوا بەخشیویەتی بـە تـۆ (وبنـات عمك) : کچانی ئامۆزایشتو (وبنات عماتك) : کچانی خوشـکی باوکتو (وبنات خالك) : کچانی خاڵتو (وبنات خالاتك) : کچانی پووری دایکیت (اللاتي هاجرن معك) : ئەوانەی کە هیجرەتیان کردوە لەگەڵ تۆدا ، گینـا بۆت حەلاڵ نین • (وامرأة مؤمنة) : ئەو ژنـە موسوڵمانەیش (إن وهبت نفسها للنبي) : کە نەفسی خۆی هیبە ئەکا بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ (إن أراد النبي أن يستنكحها) : ئەگەر پێغەمەر نیازی مارەکردنی ئەوی بێ • (خالصة لك من دون المؤمنين) : هیبەکردنی ژن نەفسی خۆی بە تۆ هەر مەخصووصـە بە تۆوە بۆ موئمینی تر نیـە (قد علمنا) : ئێمە علیمان هەیە (ما فرضنا) : بەوی فەرزمان کردوە لـە ســـــەریان (في أزواجهم) : دەرحەقی ژنیان (وما ملكت أيمانهم) :=هەروەها=ئەو جارییانەی کە بوون بە مالیکیان لە شەرائیطی عەقدی نیـکاحی حوڕەو تـەمەللوکی جارییە ، بۆیێکمان هیبەی ژن تەخصیص‌کردوە بە تۆوە • (لـكيلا يكون

عليك حرج) : تا هەرچی کە تۆ بیکەی حەرەجت لەسەر نەبێ ، خوا ئیش بۆ تۆ واسیع ئەکا (وكان الله غفوراً رحيما) : خوا غەفوورو رەحیمە لەوەی کە ئیحتیراز لێ‌کردنی زەحمەت‌بێ •

(ترجي من تشاء منهن) : لەو ژنانە کامی ئارەزووتە تەرکی ئەکەی‌و (وتؤوي إليك من تشاء) : کامی ئارەزووتە ئەیگریتە لای خۆت • (ومن ابتغيت) : ئەوەیش کە طەلەبی ئەکەی (ممن عزلت) : لەوانە کە لە خۆت دوورخستۆتەوەو قسمەتی لەگەڵ ناکەی ، یا بە طەلاٚقی ریجعیی طەلاٚقت داون (فلا جناح عليك) : لەم موعامەلانەی کە ئەیکەی هیچ گوناهت لەسەر نیە (ذلك) : ئەم تەفویضە (أدنى) : نزیکترە (أن تقر أعينهن) : بەوەی کە چاویان پێی روون بێتەوە (ولا يحزنّ) : مەحزوون نەبن بەو موعامەلەی تۆ ئەیکەیت‌و (ويرضين) : رازیی بین (بما) : بەوەی (آتيتهن) : کە ئەیان‌دەیتێ (كلهن) : هەموویان • یەعنی لێیان مەعلووم بێ کە تۆ موخەییەری لەو موعامەلەدا کە لەگەڵیان ئەکەی ، ئارەزووت بێ ئەیان‌دەیتێ ، ئەچیە لایان ، ئارەزووت بێ نایان‌دەیتێ ، ناچیە لایان • بزانن کە ئەوە بە ئەمری خوایە دڵ موطمەئین بین (والله يعلم ما في قلوبكم) : خوا عالمە بەوەی لە دڵتانایە (وكان الله عليماً حليما) : خوا عیلمی بوەو هەیە بەوەی لە دڵتانایەو حەلیمە کە گورج عەزابتان نادا ، ئەزانێ کە بەعزێکتانی لە بەعزێکتان زیاتر خۆشەوێ •

خوا لە دوای ئەم ئایەتە بۆ تەلطیفی دڵی ئەزواجی طاهیرات مەنعی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە طەلاٚقدانیانو ژن‌بەسەرهێنانیان کە لە ئایەتەکەی دواوەدا ئەیفەرموو •

حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (يا رسول الله) وا ئەبینم کە

رەببی تۆ ـ عز وجل ـ هەر عەجەلە لە تەحصیلی رەزاو ئارەزووی تۆدا ئەفەرموێ •

کە ئەبوهورەیرەیش ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەم حەدیثە ریوایەت ئەکا ئومەینەی کچی لە خزمەتیا ئەبێ ئەڵێ : ئای شەرمەندە خۆم ! ئای شەرمەندە خۆم ! ئەو ژنە چ ژنێکی بێشەرم بوە خۆی هیبەکردوە • ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێی ئەفەرموو : ئەو ژنە لە تۆ چاتر بوە کە رەغبەتی پێغەمەری بوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەفسی خۆیی عەرضی پێغەمەر کردوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

غیرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ :

٣٧٤٣/٤٠ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عند بعض نسائه [عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ] فأرسلت إحدى أمهات المؤمنين [لم تعلم] بصحفة فيها طعام • فضربت التي النبيُّ في بيتها يد الخادم فسقطت الصحفة فانفلقت ، فجمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فِلَقَ الصحفة ، ثم جعل يجمع فيها الطعام الذي كان في الصحفة ويقول : غارت أمكم ، ثم حبس الخادمَ حتى أُتِيَ بصحفة من عند التي هو في بيتها ، فدفع الصحفة الصحيحة إلى التي كسرت صحفتها ، وأمسك المكسورة في بيت التي كسرت فيه خ ـ ١٠٧/٨ ، ح ـ ٢٦٩/٤ • أحمد ، ن ، د •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە لای حەزرەتی عایشە بوو ـ رضي الله تعالى عنها ـ یەکێ لە ئەزواجی لە تەبەقێکا طەعامی بۆ نارد • حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە دەستی کارەکەرەکەی دا،

تەبەقەکەی لە دەست کەوتە خوارێو شکا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پارچەکانی کۆکردەوەو طەعامەکەی کردەناوی فەرمووی : دایکتان غیرەتی هەڵساوە • لە پاشا خادیمەکەی بەندکرد تەبەقێکی ســــاغی لای عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ وە هێنــا ناردی بۆ ئەوەی تـەبـەقـەکـەی شکابوو ، تەبەقە شکاوەکەی لـەو مـالـەدا گلدایەوە کە تەبەقەکەی تیـا شکابوو •

غیرەتی زوبەیرو ئەسما ـ رضي الله تعالى عنهما ـ:

٤١/٣٧٤٤ ـ عن أسماء بنت أبي بكر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قالت : تزوجني الزبير وما له في الأرض من مال ، ولا مملوك ، ولا شيء غير ناضح [وشترێ کـە ئـاوی لە بیر پێ هەڵەهێنجن] وغير فرسـه • وكنت أعلف فرسه ، وأستقي الماء ، وأخرز غَرْبه [دلوه] وأعجن • ولم أكن اُحْسِن أخبز • وكان يخبز جارات لي من الأنصار ، وكن نسوة صدق • وكنت أنقل النوى من أرض الزبير التي أقطعه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على رأسي ، وهي مني على ثلثي فرسخ ؛ فجئت يوما والنوى على رأسـي فلقيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومعه نفر من الأنصار فدعاني، ثم قال : إخ ، إخ ، ليحملني خلفه ، فاستحييت أن أسير مع الرجال ، وذكرت الزبير وغيرته ، وكان أغير الناس ، فعرف رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ أني قد استحييت فمضى ، فجئت الزبير ، فقلت : لقيني رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وعلى رأسي النوى ومعه نفر من أصحابه ، فأناخ لأركب ، فاستحييت منه ، وعرفت غيرتك • فقال : والله لحملكِ النوى =كان= أشد علي من ركوبكِ معه • قالت [ولم أزل أخدم] حتى أرسل إلي أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] بعد ذلك بخادم يكفيني سياسة الفـرس فكأنما أعتقني ح ـ ٨/١٠٦ ، م ـ ٩/٢ ن م / ٦ في النكاح •

تەرجەمە :

ئەسمای کچی ئەبوبەکر – رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : زوبەیر مارەی‌کردم ، لەسەر ئەرز غەیری ئەو وشترەی ئاوی لە بیر پێ هەڵئەیێنجاو ، غەیری ئەسپەکەی هیچ ماڵو غولامی نەبوو • ئاڵفم ئەدا بە ئەســپەکەی ، ئاوم هەڵەهێنجا ، دۆلکەی بیرەکەم ئەدوورووەوە ، هەویرم ئەشـــــێلا ، نەمئەزانی نان بکەم ، چەند ژنێکی دراوسێی باش‌و راســـتمان بوو نــە ئەنصار ئەوان نانیان بۆ ئەکردم • بـە سـەر دەنکی خورمام لـــەو ئەرزی زوبەیرەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەموالی بەنی‌نەضیر دابووی بە زوبەیر = ئەهێنایەوە = ئەو ئەرزەی لە مەســـکەنی منەوە دوو بەش لە سێ‌بەشی فرسەخێ دوور بوو [یەعنی چل دەقیقە] رۆژێ هاتمەوە دەنکە خورماکەم بەسەر سەرەوە بوو ، لە رێ بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گەییم چەند کەسێکی لە ئەنصار لە خزمەتا بوو ، بانگی‌کردم ، لە دوایيا فەرمووی : ئیخ ، ئیخ • کە وشترەکەی بیخ بداو لە پشـــــت خۆیەوە سوارم کا ، شەرمم کرد کە لەگەڵ پیاوانا بڕۆم ، فکری زوبەیـرو غیرەتی ئەویشم کردەوە کە بە غیرەتترینی هـەموو پیـاوان بوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرقی بەوە کرد کە شەرم ئەکەم تەشــریفی لێی‌دا رۆیی ، ئەوەم بۆ زوبەیر گێڕایەوە ، فەرمووی : وەڵلاهی ئەوەم لـــە لاخۆشتر بوو کە لە خزمەتیا سوار بی لەوە کە دەنکە خورماکەت بەســەر سەرەوە بێ • ئەوەم لا گرانتر بوو کە دەنکە خورماکەت بەسەر سەرەوە بێ لەوەی کـە لـە خزمەتیا ســـوار بی [ئەوە عاری تیا نیـە دەنکەخورمـا هەڵگرتنەکەت عاری تیایە] ئەسما ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : هەر بەو نەوعە خزمەتم کرد تا ئەبوبەکر ـ رضي الله تعـالى عنه ـ خادیمێکی بـۆ ناردم سەییسی ئەسپەکەی لە کۆڵ خستم وەکوو ئازادی کردبم وابوو •

ژن بۆ ماڵو مێردی خزمەت بکا لە حوسنی موعاشەرەیە •

شەرم لە پیاوی نامەحرەم لە حوقووقی مێردە کە بەسەر ژنەوە هەیەتی • نامەحرەم ئەوانە بوون کە لە خزمەتیا بوون گینا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە هەموو ئوممەتی خۆی مەحرەم بوە[1] •

إفتخار الضرة[2] :

٣٧٤٥/٤٢ ـ عن أسماء ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن امرأة [نفسها] قالت : يا رسول الله إن لي ضرة فهل علي جناح إن تشبعت من زوجي غير الذي يعطيني ؟ [وعن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن امرأة قالت : يارسول الله أقول : إن زوجي أعطاني مالم يعطني ••• الخ] فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : المتشبع بمالم يعط كلابس ثوبي زور ـ ح ـ ١٠٤/٨، م ـ ٤٤١/٨ •

تەرجەمە :

ئەسما ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ژنێ [کە خۆیەتی] عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) هەوێیێکم هەیە [ئومموکولثوومی کچی عەقەبەی کوڕی ئەبوموعەیط] گوناهم ئەگاتێ کە لە خوصووصی مێردەکەمەوە لای هەوێکم خۆم هەڵبکێشم ؛ بڵێم : مێردەکەم ئەوەی داومێ کە نەیدابمێ ؟ پێغەمەر ـ صلی

(١) ئەم باسەی ئەسماو زوبەیر لە ل : ٢٩٦ی بەرگی چوارەمدا وەك ئەم دەقەی ئێرە رابورد . لە دەقی عەرەبییەکەی حەدیثەکەدا لەوێ دوو هەڵەی چاپ هەیە . لە دوو دێری دوایی ل : ٦٩٦دا لە باتی (اخرز) (اغرز) نووسراوە . لە دوای (أحسن)وە (أخبز) کەوتوە .

(٢) خۆهەڵکێشانی هەوێ (هەوێ ساریی) .

الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ خۆی هەڵبکێشێ بە شتێك کە نەیدرابێتێ وەکوو کەسێکە کە دوو لیباسی درۆزنی لەبەرکردبێ •

في الغيرة :

٣٧٤٦/٤٣ - وعنها قالت : كنت أخدم الزبير خدمة البيت ، وكان له فرس وكنت أسوسه ، فلم يكن من الخدمة شيء أشد علي من سياسة الفرس ، كنت أحتش له وأقوم عليه وأسوسه قال [ابن أبي مليكة] ثم إنها أصابت خادما جاء النبيَّ - صلى الله تعالى عليه وسلم - سبي فأعطاها خادما ، قالت: كفتني سياسةالفرس فألقتعنيمؤنته، فجاءنيرجل،فقال: يا أم عبدالله إني رجل فقير أردت أن أبيع في ظل دارك • قالت : إني إن رخصت لك أبى ذلك الزبيرُ ، فتعال فاطلب إليَّ والزبير شاهد • فجاء فقال : يا أم عبدالله إني رجل فقير أردت أن أبيع في ظل دارك • فقالت : مالك بالمدينة إلا داري؟ فقال لها الزبير : ما لك أن تمنعي رجلا فقيرا يبيع ؟ فكان يبيع إلي أن كسب فبعتُهُ الجارية ، فدخل عليَّ الزبير وثمنها في حجري • فقال : هبيها لي • فقالت : إني قد تصدقت بها م - ٦/٩ •

تەرجەمە :

ئەسما - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : خزمەتی زوبەیرم ئـەکرد - رضي الله تعالى عنه - ئەسپێکی بوو سەییسی ئەسپەکەم ئەکرد ، هیچ شتێ نەبوو لە سەییسێتی ئەسپەکە بۆم بە زەحمەتتربێ • جێم بۆ چا ئـەکـرد ، بەسەریەوە ئەوەستام ، سەییسیم ئەکرد • لە پاشا بۆ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەسیر هاتبوو ، جاریەیەکی دایێ ، ئەو جاریە سەییسی ئەسپەکەی ، لە کۆڵ خستم • پیاوێ هاتەلام وتی : پیاوێکی فەقیرم بێڵە کە لە بن سێبەری خانوەکەتا شت بفرۆشم • وتم : ئەگەر ئیذنت بدەم زوبەیر نایێڵێ • کە وەختێ زوبەیرم لابێ وەرە طەڵەبی ئەوەم لێ بکە • لەو وەختەدا

هات وتی : ئەی دایکی عەبدوڵلا من پیاوێکی فەقیرم بێڵە لە بن سێبەری خانوەکەتا شت بفرۆشم • وتم : لە مەدینەدا غەیری ماڵی ئێمەت نەدۆزیوەتەوە ؟! زوبەیر پێیوتم : بۆچی پیاوێکی فەقیر مەنع ئەکەی کە لەبەر سێبەری خانوەکەتا شت بفرۆشێ ؟ شتی لێ فرۆت ، تا شتێکی پەیدا کرد ، جارییەکەم پێفرۆت ، زوبەیر هاتەوە پارەکەم لە کۆشا بوو ، وتی : پێم هیبە بکە ، وتم : کردوومە بە صەدەقە •

لا نكاح إلا بولي لقول الله ـ عز وجل ـ (فلا تعضلوهن •••)[1] فدخل فيه الثيب وكذلك البكر • وقال : (ولا تنكحوا المشركين حتى يؤمنوا)[2] وقال (وأنكحوا الأيامى منكم •••)[3] •

تەرجەمە :

لەم خوصووصەوە نە لە بوخاریدا نە لە موسلیما حەدیثێ نیە ، بە موختەصەریی شەرحی قەسطەلانی لێرەدا تەرجەمە ئەکەم •

بوخاریی ئەفەرموێ : بە وەلیی نەبێ نیکاح دروست نیە ؛ چونکی خوا لە سوورەتی (البقرە)دا ئەفەرموێ : کە ژنانتان تەلاقداو عیددەیان رابورد مەنعیان مەکەن لەوە کە شوو بکەنەوە بە مێردەکانیان بە رەزای خۆیان •

ئیمامی شافیعیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەم ئایەتە صەریحترینی دەلیلێکە دائیر بەمە کە نیکاح وەلی پێ ئەوێ • ئەگەر وەلی پێ نەوێ بۆ مەنعکردنیان مەعنای نابێ ؛ چونکی کە موحتاج نەبێ بە وەلی

(١) البقـرة / ٢٣٢ •
(٢) البقـرة / ٢٢١ •
(٣) النـور / ٣٢ •

وەلییەکەی رازیی بێو نەبێ ئەتوانێ شوو بکا • ئەمما ئەبێ بە دوشمنی • ئەیشفەرموێ : مەنعیان مەکەن کە خۆیان شوو بکەنەوە بە مێردەکانیان •

[ئەمە وا ناگەیێنێ کە لە وەختی عەقدا وەلی لازمە • وا ئەگەیێنێ (بالذات) خۆی ئەتوانێ عەقد بکا • رەشید] •

بەیهەقی لە کیتابی مەعریفەتا ئەفەرموێ : کەسێ ئەمری پێ ئەکرێ [مەممنووعە ؛ چونکی کەسێکیش ئەمری پێ ئەکرێ کە بە جەبرو زۆری خۆی بە ناحەق ، یا لەبەر شیربایی مەنعی بکا • دەلالەتیش ناکا کە عەقدبێ وەلیی دروست نابێ •رەشید] بەمە کە مومانەعەت لە نیکاح نەکا کە دەخلێکی بێ لە مەنعکردنا لە نیکاح بەو تەواو بێ • ئەم ئایەتە ظاهیرترینی دەلیلێکە لە قورئانا کە وەلی حەقی موداخەلەی لە ژنا هەیەو لە سەری لازمە کە ژن رەزای بوو کە لە (کوفء) بە مەهری میثل نیکاحی خۆی بکا مەنعی نەکا لە نیکاح • بوخاریی ئەفەرموێ : لە مەنعنەکردنا کچو بێوەژن بەرئەکەون ، خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بێوەژنتان بدەن بە شوو [خیطابی خوا ـ عز وجل ـ لەگەڵ پیاوایە ، خیطابی لەگەڵ ژنا نەکردوە ، کە وابێ هیچ ژنێ ، نە خۆی نە غەیری خۆی لەکەس نیکاح ناکا ، نە بە ویلایەت نە بە وەکالەت ؛ چونکی لایەق نیە بە مەحاسینی عادات کە ژن بێ بە ئەرکانی نیکاح لە ئەمرو نەهیا] • ئیبنوماجەهـ بە مەرفووعیی حەدیثێ ریوایەت ئەکا کە : ژن ـ ژن نیکاح ناکاو خۆیشی نیکاح ناکا •

بوخاریی حوکمی لازمبوونی وەلی لە ئایاتو ئەحادیثی تر ئیستیخراج کردوە ، حەدیثی صەریحی نەهێناوە • وەك ئەو حەدیثەی کە ئەبوداوودو تیرمذییو ئیبنوماجەهـ ریوایەتیان کردوە لە ئەبوموسوسەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە ئەفەرموێ : هەر ژنێ بێ وەلی خۆی نیکاح بکا لە یەکێكو

موجامەعەی لەگەڵا بکرێ هیچ حاکمێ حوکم نەکا نە بە صیحجەتی نە بە بوطلانی ، مەهری میثل لازمە (مسمی)[1] لازم نیە ؛ چونکە فاسیدە •

تیرمذییو ئیبنوحیببانو حاکم حەدیثێکیان ریوایەتکردوە • تیرمذیی ئەفەرموێ : حەسەنە • ئەوانی تر ئەڵێن : صەحیحە ، حەدیثەکە ئەمەیە : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ :

« أيما امرأة نكحت نفسها بغير إذن وليها ، فنكاحها باطل (ثلاثا) ، فإن دخل بها فلها المهر بما استحل من فرجها »

تەرجەمە :

هەر ژنێ بە بێ ئیذنی وەلیی خۆی نیکاح بکا نیکاحەکەی باطیلە ، باطیلە ، باطیلە • ئەگەر پێوەکردبێ بە سەبەبی ئەوەوە کە فەرجی ژنەکەی بۆ خۆی حەڵاڵکردوە ، یەعنی وەك حەڵاڵ تەصەڕوفی کردوە ، مەهری میثلی بۆ هەیە • نە ئەو ژنە حەددی لەسەرە نە ئەوی مارەیکردوە ؛ چونکی ئیختیلافی عولەما لە دروستبوونو نەبوونیا هەیە منالەکەیش نەسەبی صەحیح ئەبێ ، واریثو مەورووث[2] ئەبێ لە دایکیشو لە باوکیشی• ئەمما ئەگەر موعتەقیدی تەحریمی بێ وەك موقەللیدی شافیعیی تەعزیر ئەکرێ حەددی لەسەر نیەو کەفارەتیشی نیە •

ئەبوحەنیفە ئەڵێ : ئەگەر حوڕڕی عاقڵی بالغ مارەی خۆی لە یەکێ بڕی ، یا کەسێکی کرد بە وەکیل ، یا خۆی بوو بە وەکیلی ژنێ کە لە یەکێکی مارە بکا نیکاحی بێ وەلیی جائیزە •

---

(١) واتە : ئەو مارەییە کە دیاریکراوەو ناوبراوە •

(٢) واتە ئەو منالەی لەو عەقدە پەیدا ئەبێ میراتیش ئەگرێو میراتیشی لێ ئەگیرێ •

ئەبویوسف دەفعەیێ وتوویەتی : ئەگەر وەلیی ببێ بێ وەلیی دروست نیە ، لە پاشا لەوە پەشیمان بوەتەوەو وتوویەتی : ئەگەر شوو بە کوفء بکا بێ وەلیی دروستە ، کوفء نەبێ دروست نیە ، لەوەیش پەشیمان بوەتەوە وتوویەتی : بێ وەلیی شوو بە کوفئو غەیری کوفء بکا دروستە ●

محەمەد ئەڵێ : نیکاحی (بلا ولي) مەوقووفەتە سەر ئیجازەی وەلیی ، مێردەکەی کوفء بێ یا غەیری کوفء بێ ● ئەمیش گەڕاوەتەوە سەر قەولی ئەبوحەنیفە ●

دەلیلی دروستبوونی نیکاحی (بلا ولي) ئەمەیە خوا - عز وجل - لە سێ ئایەتا نیکاحی ئیسناد داوەتە ئەلای ژن ● فەرموویەتی : گوناهتان لەسەر نیە لەوەدا ژنان دەرحەقی نەفسی خۆیان ئەیکەن ● فەرموویەتی : مەنعی ژنان مەکەن کە شوو بکەنەوە بە مێردەکانیان ● فەرموویەتی ، دەرحەقی نیکاح بەجاش : بۆی نیە ژنەکەی خۆی کە سێبەسێ طەلاق دابێ تا شوو بە پیاوێکی تر نەکا بێنێ مارەی بکاتەوە ● ئەم سێ ئایەتە صەریحن لەوەدا کە نیکاح بە عیبارەتی ژن دروست ئەبێ ؛ چونکی لەم ئایەتانەدا تەصریح کراوە کە نیکاح لە طەرەف ژنانەوە واقیع بوە ●

ئەوی ئەڵێ کە بە ژن پێك نایێ رەددی ئەم نەصصانەی کردۆتەوە ● حەدیثی بێوەژن ئەحەقە بە نەفسی خۆی لە وەلییەکەی بە ئیتتیفاقی (محدثين) صەحیحە ● مەعنای (فلا تعضلوهن) ئەمەیە ئەفەرموێ : مەنعی ژنان مەکەن لەمە کە (بالذات) خۆیان لە یەکێ مارە بکەن ● یەعنی موداخەلەیان مەکەن خۆیان سەربەستن ● حاڵ وایە بوخاریش ئەڵێ : لە بابی نیکاحی ژنو کچا حەدیثێکی صەحیح نیە کە دەلالەت بکا لەسەر ئیشتیراطی وەلیی ● یەعنی حەدیثی « أيما امرأة ••• » صەحیح نیە ● (بالفرض والتقدير) صەحیح بێ مەحموولەتە سەر جارییەو مناڵ ●

(القسطلاني • راجع الجمع الجوامع في التأويل البعيد وما قالـه فـي هـذا الحـديث) •

سەبەبی نوزوولی (فلا تعضلوهن) :

٣٧٤٧/٤٤ ـ حەسەنی بەصریی ـ رحمه الله تعالى ـ له تەفسـیری (فلا تعضلوهن)دا ئەفەرموێ : مەعقەلی کوڕی یەسار ـ رضي الله تعـالى عنه ـ قسەی بۆ کردم کە ئەم ئایەتە دەرحەقی ئەو نازڵ بوە : ئەفـەرموێ : خوشکێکم بوو لە پیاوێکم نیکاح کرد ، تەڵاقی دا ، تـا عیـددەی چوو • هات دیسان خوازبێنی کرد• پێموت: لێم مارەکردی کردم‌بە ژنت، ئیکرامم گرتی تەڵاقت‌داو ئێستە هاتووی خوازبێنی ئەکەی ؟ خەیر وەڵلا (أبديـا) نایێتەوە لات • ئەو پیاوەیش خراپ نەبوو ، ژنەکەیشی حەزی ئەکرد بچێتەوە لای • خوا ئەم ئایەتەی نازڵ فەرموو • ئەو وەختە عەرزی پێغەمەرم کـرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (يا رسول الله) ئەمجا لێی نیکاح بکە ، لێی مارەکردەوە ح ـ ٤٩/٨ •

ئەم حەدیثەیش صـەریحە لەمەدا کـە وەلیی پێ ئەوێ ، ئەگەر پێی نەویستایە چ حاجەت ئەبوو بـە ئیذنی براکەی ؟ ئیبنومونذیر ئەفەرموێ : هیچ صـــــەحابەیێ نازانم کـە خیلافی ئەمەی لێ ریوایەت کرابێ • قەسطەلانی •

نیکاحی زەمانی جاهیلییەت :

٣٧٤٨/٤٥ ـ عوروەی کوڕی زوبـەیر ـ رضـي الله تعـالى عنـه ـ ئەفەرموێ : حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ خەبەری داوێ کە لە زەمانی جاهیلییەتا چوار نەوع نیکاح بوە :

١ ـ ئەم نیکاحەیە کە ئێستە هەیە کە پیاو خوازێنێ کچو خوشكو ئامۆزاو برازاو سائیری (مولیــه)ی کەسێکی تر ئەکا ، مارەیی ئــەداتیو نیکــاحی ئــەکــا •

٢ ـ ژنەکەی خــۆی وەك مایین لە پیاوێکی نەجیب چاك ئەکا : کــە ژنەکــەی لــە حەیز پاك بۆوە پێی ئەڵێ : بنێرە لای فلانکەس بێ لەگەڵتــا دروست بێ • کە لەگەڵیا دروست بوو ، مێردەکەی خۆی ناچێ بە لایــەوە تــا لەو پیاوە حامیلە ئەبێ • کە لێی مەعلووم بوو لەو پیاوە ئاوس‌بوە ئەمجا خۆی ئەچێتە لای ژنەکەی ، بۆیە ئەم (دیوث)ییە ئەکا حەزەکا کە ژنەکەی منالێکی نەجیبی ببێ ! بەم نیکاحە ئەڵێن نیکاحی (استبضاع) •

٣ ـ لە دە کەمتر ، چەند پیاوێ لە سەر ژنێ کۆئەبنەوە هەموویــان یەك لــە دوای یەك لەو ژنە ئەپەڕن ، کــــە ئاوس بوو لەوانەو وەضـــعی حەملی‌کرد ، چەند شەوێکی بەسەرا رابورد ئەنێرێتە لای ئەوانەی کــە لێی پەڕیون بانگیان ئەکا ، هیچ پیاوێکیان ناتوانێ کــە خۆی بگرێتو نەچێ • کە لە لای کۆبوونەوە پێیان ئەڵێ : خۆتان ئەزانن کـــە لەگەڵما چیتـــان کردوە ، وا ئێستە کە زاوم • ژنەکە حەز لە کامیان بکا بــەوە ئــەڵێ : ئەی فلان ئەم منالە منالی تۆیە • منالەکە ئەبێ بە منالی ئەو ! ئەو پیاوە کە ژنەکە تەعیینی کردوەو ناوی بردوە ناتوانێ کە منالەکە قەبوول نەکا •

٤ ـ فاحیشەی عادەتین ؛ هەموو کەسێ کە ئارەزووی بێنێ ئەچێتــە لای ئەو فاحیشەیە لەگەڵیا دروست ئەبێ • ئەو ژنە هەرکەسێ بچێ داوای لێ بکا مومانەعەت ناکا خۆی تەسلیم ئەکا ، کە حــامیلە بــوو ئــەوانــە کۆئەکرێنەوە کە لەگەڵیا دروست بوون قائیف بانگ‌ئەکرێ ئەو قائیفە منالەکە ئیلحاق ئەکا بە یەکێ لەوانە ئەبێ بە منالی ئەو کەسە • ئــەو پیاوە ناتوانێ

مومانەعەت لە باوکێتی بکا ! کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بە پێغەمەرێتی نێررا غەیری ئەم نیکاحەی کە ئێستە هەیە هەدمی کرد لە بنچینەی هێنانە دەرێ ح - ٨/٤٧ •

نیکاحی موتعە - صیغەکردن :

٣٧٤٩/٤٦ - عن علي بن أبي طالب [رضي الله تعالى عنه] أنه سمع ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] يُليِّنُ في متعة النساء • فقال : مهلا يا ابن عباس فإن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عنها يوم خيبر وعن [أكل • خ] لحوم الحمر الإنسية م - ٦/١٣٧ ، ١٣٦ ، ح-٨/٤١ ليس فيه إلى : فإن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - •

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی لە ئیبنوعەباسی بیست کە لە نیکاحی موتعەی ژنانا سوهوولەت ئەنوێنێ پێیفەرموو : ئەی ئیبنوعەباس واز بێنە چونکی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە رۆژی خەیبەرا نەهی لە صیغەو خواردنی گۆشتی کەری ماڵیی کردوە •

ئەمە نابێ بە حوججەت لەسەر ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنه - چونکی مەنسووخە بە ئیذندانی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بە موتعەکردن لە فەتحی مەککەدا •

٣٧٥٠/٤٧ - عن جابر بن عبدالله وسلمة بن الأكوع [رضي الله تعالى عنهم] قالا : كنا في جيش [أوطاس] فأتانا رسول رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : إنه قد أُذِنَ لكم أن تستمتعوا فاستمتعوا ح - ٨/٤٣ م - ٦/١٢٩ •

تەرجەمە :

جابیری کوڕی عەبدوڵلاو سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەفەرموون : لە لەشکرێکا بووین فروستادەی رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هاتەلامان فەرمووی : ئیذندراون کە نیکاحی موتعە بکەن ، ئەوانیش کردیان •

٣٧٥١/٤٨ ـ وعن سلمة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أيما رجل وامرأة توافقا فعِشْرةُ ما بينهما ثلاث ليالٍ، فإن أحبا أن يتزايدا [تزايدا] أو يتتاركا تتاركا [أو ان يتناقصا تناقصا] فما أدري أشيء كان لنا خاصة أم للناس عامة ؟ قال أبو عبدالله : وبينه عليٌ [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه منسوخ ح ـ ٨/٤٢ •

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەر پیاوو ژنێ موافەقەتی یەکتریان کرد لە نیکاحا بێ ذیکری موددەت ، عوشرەتی مابەینیان سێ شەوە ؛ ئەگەر هەوەسیان بێتێ لێی کەمکەن یا لێی زیادکەن ، یا یەکتری تەرکەکەن •• بیکەن • سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نازانم ئەمە شتێکە هەر بۆ ئێمە کە صەحابەین یا بۆ هەموو خەڵقە ؟ [دیارە بۆ هەموو خەڵق بوە ؛ چونکی لەفظەکەی عامە ئەفەرموێ : هەر ژنو پیاوێ] •

بوخاریی ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : حەزرەتی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەیانی ئەوەی کردوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

فەرمورویەتی : مەنسووخە [فەقەط لە دوای ئەوە نەسخەکەیش نەسخکراوەتەوە لە فەتحی مەککەدا . دەرحەقی نەسخی ئەبەدیی حەدیثی تر هەیە] .

٣٧٥٢/٤٩ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : كنا نستمتع بالقبضة من التمر والدقيق الأيام على عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأبي بكر حتى نهى عنه عمر [رضي الله تعالى عنهما] في شأن عمرو بن حريث م ـ ٦/١٣٠ .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە زەمانی پێغەمەراو ئەبوبەکرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنه ـ نیکاحی موتعەمان ئەکرد لە سەر مستێ لە خورماو ئارد [چەندە برسیی بوون !] تا عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ نەهی لێکرد . تەئویلی ئەکەن بەوە کە حەدیثی نەسخ نەگەییوە بەوانەی کە کردوویانە [ئەمما زۆر دوورە] وعنه . م ـ ٥/٣٠٢ ، ٣٠٣ ، م ـ ٦/١٣٠ كتبا في الحج[1] .

٣٧٥٣/٥٠ ـ عبدالله بن الزبير [رضي الله تعالى عنهما] قام بمكة فقال : إن ناسا أعمى الله قلوبهم كما أعمى أبصارهم يفتون بالمتعة ، يعرض برجل [ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] فناداه [ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] : إنك لجلف جاف ! [أي قليل الفهم والعلم والأدب] فلعمري لقد كانت المتعة تفعل على عهد إمام المتقين ! يريد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال له ابن الزبير [رضي الله تعالى عنهما]: فَجرّب بنفسك، فوالله لئن فعلتها لأرجمنك بأحجارك ! قال ابن شهاب : فأخبرني خالد بن

(١) مەبەستی ئەو حەدیثانەیە کە باسی موتعەی حەجیشیان تیایە .

المهاجر بن سيف الله أنه بينا هو جالس عند رجل جاءه رجل فاستفتاه في المتعة ، فأمره بها • فقال له ابن عمرة الأنصاري : مهلا ! قال : ماهي ؟ والله لقد فعلت في عهد إمام‌المتقين• قال ابن أبي‌عمرة: إنها كانت رخصة في أول الإسلام لمن اضطر إليها كالميتة والدم ولحم الخنزير • ثم أحكم الله الدين ونهى عنها م - ١٣٥/٦ •

تەرجەمە :

عوروەی کوڕی زوبەیر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : عەبدوڵلای کوڕی زوبەیر - رضي الله تعالى عنهما - بە خەطیبیی لە مەککەدا تەشریفی راوەستا فەرمووی : بەعزێ خەڵق خوا وەك چاوی کوێرکردوون دڵیشی کوێرکردوون = فتوای دروستیی موتعە دەدەن = بەمە تەعریض بە ئیبنوعەباس ئەکا ! ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - بانگی‌کرد : تۆ چ پیاوێکی بێ شوعوورو بێ ئەدەبی ؟! قەسەم بە بەقای خۆم ! موتعە لە زەمانی (إمام المتقين)ا کە رەسوولوڵلایە - صلى الله تعالى عليه وسلم - کراوە • ئیبنوزوبەیر - رضي الله تعالى عنهما - پێی‌وت : بە خۆت تەجرەبەی بکە ! وەڵلاهی ئەگەر بیکەی بەو بەردانەی کە رەجمی پێ ئەکرێ رەجمت ئەکەم • [حەقی رەجمی نیە ؛ چونکی نیکاحی شوبهەیە ، ئەمما حەقی تەعزیری ئەبێ ئەگەر بیکا] •

ئیبنوشەهاب ئەفەرموێ : خالیدی کوڕی موهاجیری کوڕی خالیدی سەیفوڵلا - رضي الله تعالى عنه - خەبەری داومێ لە وەختێکا لە خزمەت پیاوێکا [ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما -] دانیشتبووم پیاوێ هاتە خزمەتی دەرحەقی موتعە ئیستیفتای لێ‌کرد • ئەمری پێکرد بیکە • ئیبنوئەبی‌عەمرە پێی‌فەرموو : واز لەم فتوایە بێنە • فەرمووی : بۆ ئەوە چیە ؟ وەڵلاهی لە زەمانی (إمام المتقين)ا کە پێغەمەرە - صلى الله تعالى

عليه وسلم - كردوومه • ئیبنوئەبیعەمرە ئەفەرموێ : موتعە لـە ئـەووەڵی ئیسلامەتیدا بۆ کەسێ موضطەڕ بووبێ روخصەت بوە ، وەك حەڵاڵبوونی مردارەوەبوو و ، خوێن‌و ، گۆشتی بەراز بۆ موضطەڕ ، لە پاشا خوا دینی خۆیی مەحکەم کردو نەهی لێ‌کرد •

[ئەگەر بۆ حاڵی ئیضـــطیرار حەلاڵ کرابێ وەکوو گۆشتی بەراز (مەثەلا) بۆ پیاوی برسیی چۆن حوکمی گۆشتی بەراز ئێستەیش بـاقیـە لازم یێ حوکمی موتعەیش باقی بێ • حاڵ وایـە ژندەست‌کەوتن لـە نـان دەست‌کەوتن موشکیلترە ! ئەبێ حیکمەتەکەی شتێکی تر بێ کە حەزرەتی فاروق - رضي الله تعالى عنه - فەرقی پێ‌کردوە • ئەو وەختە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بەتەدریج موحەڕەماتی حەرام کردوەو واجباتی واجب کردوە ؛ چونکی نزیك بوە بـە زەمانی جاهیلییەت ، بـە دەفعەیێ ئەحکامی بەیان بکردایە هەموو کەس ئەم دینەی قەبووڵ نەئەکرد (والله أعلم)] •

٣٧٥٤/٥١ - عن الربيع بن سبْرة أن أباه [رضي الله تعالى عنه] غـزا مع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فتح مكة • قـال : فأقمنا بهـا خمس عشرة ، ثلاثين بين ليلة ويوم • فأذن لنا رسول الله - صلى الله تعـالى عليه وسلم - في متعة النساء ، فخرجت أنا ورجل من قومي ، ولي عليه فضل في الجمال ، وهو قريب من الدمامة [قبح المنظر] مع كل واحد منا بـرد ، فبردي خَلِق ، وأما برد ابن عمي فبرد جديد غض ، حتى إذا كنا بأسـفل مكة ، أو بأعلاها ، فتلقتنا فتاة مثل البكرة العنطنطة [عيطاء • أخـرى • (ولد الإبل الطويل العنق)] فقلنا لها : هل لكِ أن يستمتع منكِ أحدنـا ؟ قالت : وماذا تبذلان ؟ فنشر كل واحد منا برده • فجعلت تنظر إلى الرجلين ، ويراها صاحبي ينظر إلى عطفها ، فقال : إن برد [صاحبي] هذا خلق وبردي

جديد غض ! فتقول : برد هذا لا بأس به • ثلاث مرار ، أو مرتين [ثم قالت: أنت ورداؤك ! يكفيني ••• أخرى • م] ثم استمتعت منها • فلم أخرج حتى حرمها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٦/١٣٢ •

٣٧٥٥/٥٢ ـ وعنه أنه كان مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا أيها الناس إني قد كنت أذنت لكم في الاستمتاع من النساء ، وإن الله قد حرم ذلك إلى يوم القيامة ، فمن كان عنده منهن شيء فليُخلِّ سبيله ، ولا تأخذوا مما أتيتموهن شيئا م ـ ٦/١٣٣ •

تەرجەمە :

روبەیعی کوڕی سەبرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : سەبرەی باوکی لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غەزای فەتحی مەککەی کرد ، فەرمووی : پانزە رۆژ ، کە بە شەوو رۆژەوە ئەکا سی ، لە مەککەدا ماینەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیذنیدایین کە ژن بە صیغە نیکاحکەین • منو یەکێ لە قەومەکەم چووینە دەرێ • من لە رەفیقەکەم بە شەوکەتتر بووم ، ئەو لە ناشیرینییەوە نزیك بوو ، هەر یەکی بوردێکمان پێ بوو ، بوردی من کۆن بوو ، بوردی ئامۆزاکەم تازەو نوێ بوو • تا گەیینە خوار مەککەوە ، یا فەرمووی ژوور مەککەوە [راویی ئەم دوو لە فظەدا شکی بوە] ژنێکی جەهێڵو جوانمان بەرەو پیر هات ، وەك بێچووی وشتر گەردن بەرزو کەڵەگەت • پێمانوت : هیچ ئارەزووت هەیە کە صیغە لەگەڵ یەکێکمان بکەی ؟ وتی : چیم ئەدەنێ ؟ هەردوکمان پەشتەماڵەکەی کۆڵمان کردەوەو دەستی کردبە تەماشاکردنی پیاوەکان • رەفیقەکەم چاوی لێ بوو تەماشای تێفکرینی ژنەکەی ئەکرد لە ئێمە • وتی : بوردی من تازەیە ! ژنەکە =دوو جار یا =سێ جار وتی : بوردی

ئەمە زەرەری نیە • لە پاشا من صیغەم ، لەگەڵ کرد • لە مەککە نەچوومـە دەرێ تا پێغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیە وسلم ـ حەرامی کرد •

[لە ریوایەتەکەی تریا ئەفەرموێ : تەماشای ریـدای صاحێبەکـەمی ئەکرد ،پێی خۆش‌بوو ، کە تەماشای منی ئەکرد منی لە لا خۆش بوو • لە پاشا پێی وتم : بەرماڵی ئەوەو خۆی کافیە بۆ من ! سێ رۆژ لەگەڵی بووم ،لـە پاشا پێغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : هەرکـەسێ یەکێکی لەم ژنە بە صیغانەی لە لابێ بەرەڵڵای بکا •

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی اللہ تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : ئەی خەڵقینە من ئیذنم‌دان کە صیغە لەگەڵ ژنانا بکەن ،بـــە تەحقیق خوا تا رۆژی قیامەت حەرامی کرد ، هەرکەسێ لە ئێوە لەمانـــەی لەلایە بەرەڵڵای کا • لەوەی کـــە بە موقابیلی صیغەکە داوتانێ هیچیـــان لێ‌مەســـتێننەوە •]

٣٧٧٦/٥٣ ـ ابن عباس ـ رضي اللہ تعالی عنهما ـ سئل عن متعة النساء فرخص • فقال له مولی له : [إنما کان ذلك في الجهاد والنســاء قـلائل • إسماعیلي • قسطلاني] إنما ذلك في الحال الشدید وفي النساء قلة • أو نحوه • فقال ابن عباس [رضي اللہ تعالی عنهما] : نعم ح ـ ٨/٤٢ •

تەرجەمە :

دەرحەقی موتعە لە ئیبنوعەباس ـرضي اللہ تعالی عنهما ـ پـرســـرا، ئیذنی دا • ئازادکراوێکی لێی پرسیی : ئـــەوە هەر لـــە حاڵی شیددەتاو ژنکەمیدا ئەبێ • لە ریوایەتی ئیسماعیلیدا ئەوە هەر لە غەزاو ژنکەمیــدا ئەبێ • فەرمووی : بەڵێ •

٥٤/٣٧٧٧ ـ عن سلمة [رضي الله تعالى عنه] قال : رخص رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عام أوطاس في المتعة ثـلاثا ، ثـم نهى عنهـا م ـ ٦/١٣١ •

تەرجەمە :

سەلەمەی کوڕی ئەکوەع ـرضي الله تعالى عنهـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلمـ سێ ڕۆژ ئیذنی دا بۆ نیکاحی موتعە لە ساڵی غەزای ئەوطاسا ،لە پاشا نەهی لێ‌کرد •

موتعە (١) لە خەیبەرا حەرام کرا (٢) عـمرة القضـاء (٣) فـەتـح (٤) ئەوطاس • قەسطەلانیی لـە نەوەویەوە ئـەفـەرموێ : حـەق وایـــە دوو دەفعە حەرام‌کراوە ؛ لە پێش خەیبەرا حەلاڵ بوو ، لە خەیبەرا حەرام کرا • لە ئەوطاس‌و فەتحا حەلاڵ کرا ، لە دوای سێ ڕۆژ حەرام کـرا بـــە موئەبیەدیی • (عمرةالقضا) مورسەلی حەسەنی بەصرییە ، مورسەلی حەسەنی بەصریی ضەعیفە ؛ چونکی لە هەموو کەس ڕیوایەتی کـردوە • لـە دوای فەتحی مەککە نیکاحی موتعە بە قەقەطعیی حەرام بـوە • ئیمامی عومـەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوانەیە کە موتعەی بە ئەبەدیی لە لا حەرام بوە • لە چواردە جێدا موافیقی ڕەئیی ئەو قورئان نازڵ بوە • پێغەمـەر ـ صـلی الله تعالى عليه وسلم ـ شەهادەتی داوە کە لە (محدثين)ە یەعنی لە طـەرەفی خواوە ئیلهام ئەکرێ • کە وابێ زۆر دوورە لە عەقڵەوە کە لـە ئیجتیهادیـا خەطا بێ • ئیجتیهادی ئەو قـــەطعییـــە • لە ئیحتیمالی خـەطـاوە دوورە ـ رضي الله تعالى عنـه ـ •

ما يحرم من النكاح[1] :

خوا - عز وجل - له سوورەتی نیسادا[2] ئەفەرموێ : (ولا تنكحوا مانكح آباؤكم من النساء) : ژنی باوكتان نیكاح مەكەن (الا ما قد سلف): ئەگەر بیكەن موعەذذەب ئەبن ، ئەمما لەسەر ئەوەی كە لەمەوپێش كردووتانە موعەذذەب نابن «إنه»: چونكی نیكاحی مەنكووحەی باوك «كان فاحشة» : فیعلی فاحیشەیە «ومقتا» : مەبغووضە «وساء سبيلا» : ڕێیەكی خراپە •

«حرمت عليكم أمهاتكم» : لەسەرتان نیكاحی دایكتان حەرامكراوە ، شامیلی نەنكی دایكیش‌و باوكیشە «وبناتكم» : كچانتان[3] لەسەر حەرامكراوە «وأخواتكم» : خوشكانتان لەسەر حەرامكراوە « وعماتكم وخالاتكم» : پووری باوكی‌و دایكیتان لەسەر حەرام كراوە • « وبنات الأخ وبنات الأخت»: كچی براتان‌و خوشكتان لێ حەرامكراوە «وأمهاتكم اللاتي أرضعنكم»: ئەو دایەنانەتان كە شیری داونێ •• كچی براو خوشك شامیلی ئەولادیشیان ئەبێ ، دایەن شامیلی دایكیشیان‌و نەنكی دایك‌و باوكیشیان ئەبێ •

«وأخواتكم من الرضاعة» : خوشكی ریضاعیتان «وأمهات نسائكم»: دایكی ژنەكانتان ، شامیلی نەنكیشیان ئەبێ «وربائبكم اللاتي في حجوركم»: كچی ژنانتان ، ئەو كچانەی كە لە حیمایەتتانان ، شامیلی

---

(1) ئەو نیكاحانەی حەرامن (ئەوانەی نیكاحیان حەرامە) .

(2) النساء / ٢٢ .

(3) بەم شێوە هەموو كچێك دەگرێتەوەو مەبەستیش ئەوە نیە . كە واتە یا دەبێ بگوترێ (كچی خۆتان) یان (كچانتانتان) لەبەر ئەمە خوشكانم بەو شێوەی سەرەوە نووسیی ، خۆی (خوشكتان) نووسیبوە .

کچی کچو کچی کوڕیانە (إلى آخرهن)• «من نسائکم اللاتي دخلتم بهن»: کچی ئەو ژنانەتان لێ حەرامە کە لەگەڵیان دروستبووبوون «فإن لم تکونوا دخلتم بهن»: ئەگەر دخوولتان پێ نەکردبن «فلا جناح علیکم»: گوناهتان لەسەر نیە کە کچەکانیان بهێنن «أما بعد التطليق»[1] «وحلائل أبنائکم الذين من أصلابکم»: حەڵاڵی ئەو کوڕانەتان کە لە صولبی ئێوەن، شامیلی ئەولادی ئێ ،کوڕەزا بێ یا کچەزا بێ ، ئیحتیرازە لە ژنی ئەوانەی ئینسان کردییتی بە کوڕی خۆی • ژنی کوڕ وەکوو کچ وایە ، ئەبێ زاوایش وەکوو کوڕ وابێ شایەد ژنێکی تری بێ ئەبێ ئەویش حەرام بێ ، دایکی دروستە ، خوشکی کچی دروستە یان نا ؟ «وأن تجمعوا بين الأختين» : لە بەینی دوو خوشکا جەمعکردنەوە حەرامە ، فەقەط ژنێ تەڵاق بداو خوشکی مارە بکا دروستە «إلا ماقد سلف»: ئەمانە هەموویان حەرامن ئەمسا ئەوی لەمەوپێش کردووتانە لە سەری موعەذذەب نابن ، یەعنی ئەگەر لەوانەتان لایە لێیان جوێبنەوە «إن الله کان غفورا رحيما»: بە تەحقیق خوا هەر غەفوورو رەحیم بوەو غەفوورو رەحیمیشە •

«والمحصنات من النساء»: ئەو ژنانەیشتان لێ حەرامە کە مێرددارن «إلا ما ملکت أيمانکم» : مەگەر ئەو جارییانەتان کە موڵکی ئێوەن . بە ئەسیرتانگرتوون ، بەوە لە مێردە کافرەکانیان جوێ ئەبنەوە « بعد الاستبراء»[2] لەگەڵ دروستبوونیان دروستە • « کتاب الله علیکم »: ئەم ئەحکامە ئەو ئەحکامەیە کە خوا لەسەری نووسیون لازمە عەمەلی پێ بکەن

(١) واتە : دوای تەڵاقدانی دایکی ئەو کچانە ، دروستە کچەکانیان مارە بکەن بە مەرجی ئەوە نەچووبنە لای دایکیان .

(٢) واتە : دوای ئەوەی کە بە پاکبوونەوە لە بێنوێژیی دەربکەوێ کە ئەو جارییەو کەنیزەکانە ئاوس نینو سکیان نیە .

«وأحل لكم ماوراء ذلكم» : غەیری ئەوانەتان بۆ حەڵاڵ کراوە «أن تبتغوا بأموالكم » : کە بە ماڵتان طەڵەب بکەن « محصنين » : کە موحصەن بن مەحفووظ بن «غير مسافحين» زینا نەکەن « فما استمتعتم بـه منهـن »: ئەو ژنانەی کە بە نیکاح ئەیانهێنن و وەطئیان ئەکەن «فآتوهن أجورهن»: مارەیی‌یەکانیان بدەنێ «فريضة»: ئەو مارەییە فەرزە کە بیاندەنێ «ولا جناح عليكم » : گوناهتان لەسەر نیە «فيما تراضيتم به من بعد الفريضة»: کە بە رەزای خۆتان لە مارەیی کەم‌کەنەوە یا لێی زیادکەن «إن الله كـان عليمـا حكيما»: بە تەحقیق خوا لە ئەمرو نەهیا عالمە ئەزانێ کە چۆن ئەمرو نـەهی ئەکاو ، حەکیمە عالمە بە عاقیبەتی ئەمرو نەهیەکەی کـه هەمووی موافیقی حیکمەتە • ئیحتیمالیش هەیـە ئەم ئایەتە لە « فما استمتعتم »ەوە دەرحەق نیکاحی صیغە بێ •

٣٧٧٨/٥٥ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يجمع بين المرأة وعمتها ولا بين المرأة وخالتها • وعن جابر ـ رضي الله تعالى عنـه ـ نحوه • ح ـ ٣٧/٨ قـال الزهري : فنرى خالة أبيها وعمة أبيها بتلك المنزلة م ـ ١٣٨/٦ •

٣٧٧٩/٥٦ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا يخطب الرجل على خطبة أخيه ، ولا يسوم على سوم أخيه ، ولا تنكح المرأة على عمتها ، ولا على خالتها ، ولا تسأل المرأة طلاق أختها لتكتفىء صحفتها ولتنكح ، فإنما لها ما كتب الله لها • وفي أخرى : فإن الله ـ عز وجل ـ رازقها م ـ ١١٠/٦ وأمثال ذلك في مسلم كثير . ومآل الكل واحد والطرق مختلفة •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـرضي الله تعالى عنهـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلمـ فەرمووی : هیچ پیاوێ خوازبێنی نەکا بەسەر خوازبێنیی برای دینیی خۆیا ، سەودا نەکا بەسەر سەودای برای دینیی خـۆیـا ، ژن بەسەر پووری دایکیو باوکیا نیکاح ناکرێ ، هیچ ژنێ لە پیاوێ طەلـەب نەکا کە ژنەکەی تەلاق بداو ئەو بهێنێ ، بەوە زەرفی ژنێ نوخوون بکاتەوەو بیرێژێ ، هەرچی خوا بۆی نووسیبێ ئەوەی بۆ هەیە خوا رزقی ئەدا •

نكاح المُحرِم(١) :

٣٧٨٠/٥٧ – عمر بن عبيدالله بن معمر أراد أن ينكح ابنة طلحة بنت شيبة بن جبير في الحج ، وأبان بن عثمان – رضي الله تعالى عنه – يـومئذ أمير الحج ، فأرسل إلى أبان : أني قد أردت أن أنكح طلحة بن عمر فـأحب أن تحضر ذلك • فقال له أبان : ألا أراك عراقيا جافيا [أعرابيا • نسخة] ؟• إني سمعت عثمان بن عفان [رضي الله تعالى عنه] يقول : قال رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – : لا ينكح المحرم م – ٦/١٤٤ •

تەرجەمە :

عەمری کوڕی عوبەیدوڵلای کوڕی مەعمەر لە حەجا ئیرادەی بووکچی شەیبەی کوڕی جوبەیر لە طەلحەی کوڕی خۆی مارە بکا ، ئەبانی کوڕی عوثمان ـرضي الله تعالى عنهـ لەو رۆژەدا ئەمیری حەج بوو ، عومەر ناردی بە شوێنیا کە حەزەکەم حازر بێ • ئەبان پێی فەرموو : وا بزانم کـە تـۆ ئەعرابیێکی جاهێلی ! من لە ئیمامی عوثمان ـرضي الله تعالى عنهـم بیست ئەیفەرموو : پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسـلمـ فەرمووی : موحریم نیکاح ناکا [و خوازبێنیش ناکا] •

(١) ژن لێ مارەکردنیو مارەکردنی کەسێ لە ئیحرامی حەجا بێ •

ئيبنو عەباس ـرضي الله تعالى عنهـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلمـ مەیموونەی بە موحریمیی نیکاح‌کرد ، یەزیدی کوڕی ئەصەم ـرضي الله تعالى عنهـ ئەفەرموێ : موحریم نەبوو ، ئەفەرموێ : مەیموونە ـرضي الله تعالى عنهاـ (خالة)ی منیش‌و ئیبنوعەباسیش بوو ـرضي الله تعالى عنهماـ مەیموونە ـرضي الله تعالى عنهاـ ئەفەرموێ : موحریم نەبوو کە مارەی کردم م ـ٦/١٤٤ ـ ١٤٥ •

وقال أنس [رضي الله تعالى عنه] : والمحصنات من النساء : ذوات الأزواج الحرائر حرام إلا ما ملكت أيمانكم لا يرى بأسا أن ينزع الرجل جاريته من عبده ، وقال : ولا تنكحوا المشركات حتى يؤمن ح ـ ٨/٣٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـرضي الله تعالى عنهـ ئەفەرموێ : ژنی مێرداری حوڕ نیکاحی حەرامە • ئەو جارییانەی کە موڵکتانن موستەثنان[1]، دروستە ئەگەر لە عەبدێ مارەکرابێ لێی بستێنێتەوەو وەطئی بکا ، هەم ئەنەس ئەفەرموێ: خوا ـ عز وجل ـ فەرموویە : موشریکە مارە مەکەن •

ئیبنو عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە چوار ژن زیاترهێنان حەرامە وەکوو دایک‌و کچ‌و خوشکی خۆی چۆن لێی حەرامن • ئیبنو عەباس ئەفەرموێ : خوا ـ عز وجل ـ لە نەسەب حەوت‌و ، لە خەزووران حەوت ژنی حەرام کردوە ئەم ئایەتی «حرمت عليكم أمهاتكم»[2]ی خوێندەوە ح ـ ٨ / ٣٣ •

(١) واتە : ئەوە بەر حوکمی حەرامیی ناکەوێ •

(٢) النساء / ٢٣ •

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما ـ نیکـاحی ریضاعیشـی داخـڵی نیکاحی خزمی ژنکردوه ، بۆیە بوە بە حەوت •

عەبدوڵڵای کوڕی جەعفەر - رضي الله تعالى عنهما ـ لە بەینی زەینەبی کچی ئیمامی عەلیو لەیلای ژنی ئیمامی عەلی - رضـي الله تعـالى عنـــه ـ دا جەمعی کردۆتەوە •

ئیبنوسیرین - رحمه الله ـ ئەڵێ : زەرەری نیە • حەسەنی بەصـریی ـ رحمه الله ـ دەفعەیێ فەرموویەتی : مەکرووهە • لە پاشـــا فـەرمووی : زەرەری نیە ح ـ ٨/٣٤ •

حەسەنی کوڕی حەسەنی کوڕی ئیمامی عـــەلی دوو ئامۆزای لـــە شەوێکا مارەکردوە • جابیری کوڕی زەید ئەفەرموێ : ئەوە مەکرووهـــە چونکی ئەبێ بە سەبەبی قەطعی رەحم، ئەمما حەرام نیە ح ـ ٨/ ٣٤ •

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لەگەڵ خوشـــکی ژنیا زینا بکا ژنەکەی لێ حەرام نابێ • شیعبیو ئەبوجەعفەر ئەفـەرمـوون لیواطەی لەگەڵ کوڕێکا کرد دایکی مارەنەکا ـ ح ٨/٣٤ •

عەکرەمە ئەڵێ : ئیبنوعەباس - رضي الله تعـــالى عنهما ـ فەرمووی : زینا لەگەڵ خەسـوویا بکا ژنەکەی لێ حـەرام نابێ • عیمرانـی کـــوڕی حوصەینو جابیری کوڕی زەیدو حەسەنی بەصرییو بەعزێ ئەهلی عێراقو سوفیانی ثەوریی ئەفـــەرموون : لێی حـــەرام ئـــەبێ • ئـــەبوهورەیرە =ئەفەرموێ= : تا جیماعی لەگەڵ نەکا لێی حـەرام نابێ • [حەنەفیی بـە مەسسی بە شەهوەت ـ بە شەرتی ئینزال نەبوون ؛ زۆرسەیرە! ـ وتەماشای داخڵی فەرج حەرام ئەبێ] ئیبنولموسەییبو عوروەو زوهریی ئەفەرموون :

بۆی دروسته لەگەڵ ژنەکەیا دابنیشێ • ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لێی حەرام نابێ •

نیکاحی شیغار ژنبەژن بێ مارەیی ، مارەیی هەر فەرجی ژنەکانە :

شیغار بەوە ئەڵێن کە : سەگ لە وەقتی میزکـردنـا لنگ‌هەڵەبـڕێ (كأنه) ئەو دووپیاوە وا بە یەکتری ئـەڵێن : تـا من لـنگی کچەکەت یـا خوشـکەکەت هەڵنەبڕم ، تۆیش لنگی کچەکەم یا خوشکەکەم هەڵمەبڕە • موعامەلەیێکی ئەوەندە قەبیحە تەشبیهـ‌کراوە بە لنگ هەڵبڕینی سـەگ بۆ میزکردن • قەسطەلانیو نەوەویی •

٥٨/٣٧٨١ - مالك عن نافع عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهم - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - نهى عن الشغار ، والشغار أن يزوج الرجل ابنته [مثلا] على أن يزوجه الآخر ابنته [مثلا] ليس بينهما صداق [بل بضع كل منهما صـداق الأخرى] د ، ت ، ن ، جه ، ح - ٣٨/٨ ، م - ١٤٨/٦ ، ١٤٩ وفيه : قال مالك : قلت لنافع : ما الشغار ؟ قال ••• إلخ وعن جابر وأبي هريرة • وزاد ابن نسير في روايته عن أبي هريرة : أو زوجني أختك وأزوجك أختي م - ١٤٩/٦ وصورته الواضحة : زوجتك بنتي على أن تزوجني بنتك ، وبضع كل واحدة منهما صداق الأخرى فيقول : قبلت • والله أعلـم • نـووي •

٥٩/٣٧٨٢ - وعن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] : أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا شغار في الإسلام م - ١٤٩/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی کردوە لە نیکاحی ژنبەژن. فەرموویەتی : ژنبەژنێ لە ئیسلاما نیە ، کە یەکێ بە یەکێ بڵێ : کچەکـەمت

لێ نیکاح ئەکەم تۆیش کچەکەت یا خوشکەکەتم لێ نیکاح بکە مارەیی‌یان هەر خۆیان بن ٠

شیغار نیکاحی جاهیلییەت بوە لای شافیعیی بەطالە لە ئەحمەدو ئیسحاق و ئەبوعوبەیدەیش ریوایەتی بەطاڵبوونی کراوە ٠مالیك ئەفەرموێ: فەسخ‌ئەکرێتەوە ٠ ئەبوحەنیفە ئەفەرموێ : دروستە بێ بە مەهری میثل ٠ ئەمەیش لە ئەحمەدو ئیسحاق ریوایەت‌کراوە ٠نەوەیی‌و قەسطەلانیی ٠

ئەبوحەنیفە ئەفەرموێ : بە حیلە لەسەر شیغار نیکاحی کرد دروستە شەرتەکەی باطیلە ٠ لە نیکاحی صیغەدا ئەفەرموێ : نیکاح فاسیدەو شەرت باطیلە ٠ بەعزێ لە حەنەفیی ئەڵێن : موتعەیش‌و شیغاریش دروستن شەرتەکانیان باطیلە ح - ١٠/١٠١ ٠

نیکاحی موشریك :

فیه آیة (ولا تنكحوا المشركات حتى يؤمن ، ولأمة مؤمنة خير من مشركة ولو أعجبتكم ٠٠٠)[1] البقرة ٠

٦٠/٣٧٨٣ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - كان إذا سئل عن نكاح النصرانية واليهودية قال : إن الله حرم المشركات على المؤمنين ، ولا أعلم من الإشراك شيئا أكبر من أن تقول المرأة : ربها عيسى ! وهو عبد من عباد الله ح ٨/١٤٩ ٠

(١) البقرة / ٢٢١ . دانەر تەفسیری ئایەتەکەی نە نووسیوە ، ئەمە تەفسیرەکەیەتی : ئافرەتی کافر مەخوازن تا موسوڵمان ئەبن ، بێ‌گومان جارییەیەکی موسوڵمان لە ئافرەتێکی کافری ئازاد باشترە ، با کافرەکە جوانتریش بێ ٠

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كە لە مارەكردنی نەصرانیو یەهوودیی لێیانپرسیایە ئەیفەرموو : خوای تەعالا نیكاحی ژنی موشریكی لە موسوڵمانان حەرامكردوە ، شتێكی لەوە بە گەورەتر نازانم كە ژن بڵێ: عیسا رەببی منە ! وەلحال عیسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ عەبدێكە لە عیبادی خوا •

٣٧٨٤/٦١ ـ عطاء عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ كان المشركون على منزلتين من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والمؤمنين ؛ كانوا مشركي أهل حرب يقاتلهم ويقاتلونه ، ومشركي أهل عهد لا يقاتلهم ولا يقاتلونه • وكان إذا هاجرت امرأة من أهل الحرب لم تخطب حتى تحيض وتطهر [لأنها بإسلامها وهجرتها صارت حرة] فإذا طهرت حل =لها=النكاح، فإن هاجر زوجها قبل أن تنكح ردت إليه • وإن هاجر عبد منهم أو أمة فهما حران ولهما ما للمهاجرين • ثم ذكر [عطاء] من أهل العهد مثل حديث مجاهد [وهو قوله] وإن هاجر عبد أو أمة للمشركين أهل العهد لم يردوا وردت أثمانهم • وقال عطاء عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : كانت قَرِيْبة [ومكبرا] بنت أبي أمية [أخت أم سلمة ، أم المؤمنين ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] عند عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] فطلقها فتزوجها معاوية بن أبي سفيان • وكانت أم الحكم ابنة أبي سفيان تحت عياض بن غَنْم الفِهْري ، فطلقها ، فتزوجها عبدالله بن عثمان الثقفي ح ـ ٨/١٥١ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : موشریك لەسەر دوو مەنزیلە بوون لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و موسوڵمانانەوە :

(١) موشریکی ئەهلی حەرب بوون ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەربی لەگەڵ ئەکردن و ئەوانیش حەربیان لەگەڵ ئەکرد •

(٢) موشریکی ئەهلی عەقدو عەهد بوون • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەربی لەگەڵ نەئەکردن و ئەوانیش حەربیان لەگەڵ نەئەکرد • کەژنێ لە ئەهلی حەرب هیجرەتی بکردایە تا حەیزی نەشتایەو پاك نەبوایەوە خوازبێنی نەئەکراو مارەنەئەکرا ؛ چونکی بە هیجرەت و موسوڵمانبوونی ئەبوو بە حورِ • کە پاكبۆوە لە حەیز نیکاحکردنی حەلاڵ ئەبوو • ئەگەر لە پێش نیکاحکردنیا مێردەکەی هیجرەتی بکردایە ئەدرایەوە بە مێردەکەی [بێ نیکاحی جەدید] • ئەگەر عەبدێ یا جارییەیێ لەوان هیجرەتی بکردایە ئەبوون بە حورِ ؛ بۆ موهاجیر چ حەقێ بوایە بۆ ئەوانیش ئەبوو •

لە دوای ئەمە عەطا وەك موجاهید قسە لە ئەهلی عەهد ئەکا • قسەی موجاهید ئەوەیە ئەگەر عەبدێ یا جارییەیێکی ئەهلی عەقد هیجرەتی بکردایە رەدنەئەکرایەوە بۆیان ، قیمەتەکەیان ئەدرایەوە • یەعنی فیدیەیان بۆ ئەدرا ئەوانیش ئەبوون بە حورِ • عەطا لە ئیبنوعەباسەوە ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ریوایەت ئەکا قورەیبەی کچی ئەبو ئومەییەی خوشکی ئوموسەلەمە ـ رضي الله تعالی عنهما ـ لای عومەری کورِی خەطاب بوو ـ رضي الله تعالی عنه ـ طەلاقی دا موعاویەی کورِی ئەبو سوفیان مارەی کرد [ئەو وەختە هەردوکیان کافر بوون] ئوموولحەکەمی کچی ئەبوسوفیان خوشکی ئوموحەبیبە ـ رضي الله تعالی عنهم ـ ژنی عەیاضی کورِی غەنمی فیهریی بوو ، طەلاقی دا ، عەبدوڵلای کورِی عوثمانی ثەقەفیی مارەی کرد (انتهی) •

ژنی موشریك یا نەصرانیی یا جوولەکە لە ژێر نیکاحی ئەوانا بێ لـە پێش ئەوانا موسوڵمان بین بە موجەڕڕەدی ئەوە تەلاقیان ئەکەوێ یان نا ؟ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : ژنی نەصرانیی لە پێش مێردەکەیا موسوڵمان بێ با بە ساعەتێکیش پێش کەوێ لە مێردەکەی حەرام ئەبێ • عەطای کوڕی ئەبو رەباح ئەفەرموێ : ژنی ئەهلی عەهد موسوڵمان بێ لە پاشا مێردەکەی موسوڵمان بێ لە ژنێتی ئەو ئەکەوێ ؛ ئەگەر هەوەسی بێنێ بە نیکاحێکی تازەو بـە مارەیی شووی پێ ئـەکاتـەوە • موجاهیـد ئـەفـەرموێ : لە عیددەدا موسوڵمان بێ ئەبێتـــەوە بە ژنی • بـوخاریی تەقویەی قسەی عەطا ئەکا ئەفەرموێ : خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : نـە ژنەکان بۆ ئەوان حەلاڵن نـە پیاوەکانیان بۆ ژنەکانیان حەلاڵن [چونکی بە موسوڵمانێتی ژنەکە لێك حەرام ئەبن] ح ـ ٨/١٥١ ، ١٥٢ •

حەسەنی بەصریی و قەتادە ـ رحمهما الله ـ ئەفەرموون : دوو مەجووسیی موسوڵمان بین نیکاحیان باقیە ، یەکێکیان پێش بکەوێ دەخلی پیاوەکـە بەسـەر ژنـەکەوە نامێنێ ح ـ ٨/١٥ •

ئیبنوجورەیج ئەفەرموێ : لە عەطام پرسیی : ژنێ لە موشریك بێتـە لای موسوڵمانان عیوەضی ئەو ژنە ئەدرێتەوە بە مێردەکەی ؛ چونکی خوا ئەفەرموێ : ئەوی مێردەکانیان لەوانیانا صەرف کردوە بیان دەنەوە ؟ عەطا فەرمووی : خەیر عیوەضیان نادرێتەوە ، ئەوە هەر لە بەینی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو ئەهلی عەهدا بوە • ئـەم حوکمە ئیمـڕۆ نـەماوە ح ـ ٨/١٥٢ •

موجاهید ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ئەو موعاوەضەیە لـە صوڵحێکا بوە کە لە بەینی پێغەمەرا ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ و

کوففاری قورەیشا کراوە • رۆژی فەتحی مەککە ئەو حوکمە نەما ح ـ ٨/١٥٢ •

العزل ـ نەیێڵی لە فەرجی ژنا ئینزالی مەنیی بێ بیرێژێتە دەرەوە :

٣٧٨٥/٦٢ ـ عن جابر [رضي الله تعالى عنه] أن رجلا أتى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم فقال : لي جارية هي خادمنا [يستوي فيه التذكير والتأنيث : رجل خادم امرأة خادم • م] وسانيتنا [أي تسقي لنا] وأنا أطوف عليها ، وأنا أكره أن تحمل • فقال : اعزل عنها إن شئت ؛ فإنه سيأتيها ما قدر لها • فلبث الرجل ثم أتاه فقال : إن الجارية قد حبلت • فقال: [أنا عبدالله ورسوله • أخرى م] أخبرتك أنه سيأتيها ما قدر لها م ـ ٦/٣٦، م ـ ٦ / ٢٠٦ •

٣٧٨٦/٦٣ ـ وعنه كنا نعزل والقرآن ينزل • قال سفيان : لو كان شيئا ينهى عنه لنهانا عنه القرآن [أي أو الحديث] ح ـ ٨/٩٩ ، م ـ٦/٢٠٧

٣٧٨٧/٦٤ ـ وعنه كنا نعزل على عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فبلغ ذلك نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلم ينهنا عنه م ـ ٦/٢٠٧ ، ح ـ ٨/٩٩ •

وعند أحمد من حديث أنس جاء رجل إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسأل عن العزل • فقال : لو أن الماء الذي يكون عنه الولد أهرقته على صخرة لأخرج الله منها =أو يخرج الله منها = ولدا ، وليخلقن الله نفسا هو خالقها • قسطلاني ٤/٣٠٧ •

٣٧٨٨/٦٥ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أخبر أنه بينما هو جالس عند النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جاء رجل من الأنصار

فقال : يا رسول الله إنا نصيب سبيا ، ونحب المال ، كيف ترى في العزل ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أوَ إنكم تفعلون ذلك؟لا عليكم أن لا تفعلوا [ما من نسمة هي كائنة إلى يوم القيامة ••• أخرى ح-٣٠٦/٤] فإنه ليست نسمة كتب الله أن تخرج إلا هي كائنة ح-٣٣٤/٩ ، ٣٢٤ ، م - ٢٠٢/٦ •

٣٧٨٩/٦٦ ـ وعنه ذكر العزل عند النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : وما ذاكم ؟ قالوا : الرجل تكون له المرأة ترضع فيصيب منها ، ويكره أن تحمل منه = والرجل تكون له الأمة فيصيب منها ، ويكره أن تحمل منه= قال : فلا عليكم أن لا تفعلوا ذاكم ، فإنما هو القدر م - ٢٠٥/٦ (بەسه) •

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پیاوێ هاتەخزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی کرد : جاریەیێکم هەیە خزمەتمان ئەکا ، ئاومان بۆ لە بیر هەڵەیێنجێ ، لە گەڵی دروست ئەبم حەزناکەم کە حامیلە بێ ، فەرمووێ : ئەگەر هەوەست یێنێ ئینزالت لە ناویا نەبێ• هەرچی خوا بۆی موقەددەر کردبێ بۆی یێ • پیاوەکە موددەیێ وەستا[1] لە دواییا هاتەوە خزمەتی عەرزی کرد : جارییەکە حامیلە بوە • فەرمووی: خەبەرم دایتێ کە چی بۆ موقەددەر کرابێ بۆی یێ • لە ریوایەتەکەی ترا فەرمووی : من عەبدی خوام و رەسوولی خوام •

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەزلمان ئەکردو قورئان نازل ئەبوو : سوفیان

(١) مەبەستی ئەوە نیە کە پیاوەکە لەوێدا وەستابێ ، بەڵکو مەبەستی ئەوەیە ماوەیەکی پێچوو دوای ئەوە پیاوەکە هاتەوە ...

ئەفەرموێ : ئەگەر عەزل شتێ بوایە کە نەهی =لێ=بکرایێ قورئان نەهی لێئـەکـردیـن •

ئیمامی ئەحمەد لە ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ریوایەت ئەکـا کە پیاوێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سوئالی لـە عەزل لێ کرد • فەرمووی : ئەگەر ئەو ئاوەی کە منالی لێ خەلق ئـەبێ بیڕێژیە سەر بەردێ خوا لەو ئاوە منالی لێخەلق ئەکا • هەر نەفسێ کە خوا ئیرادەی خەلقی کردبێ خەلقی ئەکا • قەسطەلانی •

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە وەختێکا کە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دانیشتبووم پیاوێ لە ئەنصار هاتە خزمەتی عەرزیکرد : (يا رسول الله)ئێمە ئەسیرمان دەست ئەکەوێ، حەزیش لەماڵ ئەکەین ،چ ئەمر ئەفەرمووی لە خوصووصی عەزلا؟ فەرمووی : بۆ ئێوە ئەوە ئەکەن ؟ هیچ زەرەری بۆتان نیە ئەگەر نەیکەن، چونکە هیچ نەتەوەیێ نیە کە [تا رۆژی قیامەت ح ٣٠٦/٤ ، م ـ ٢٠٢/٦] خوا ـ عز وجل ـ نووسیبێتی کە لە عەدەم بێتەدەرێ هەر ئەبێ ببێ •

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەحث لە عەزل کرا • فەرمووی : ئەوە چیە بەحثی لێ ئەکەن ؟ عەرزیانکرد : پیاو ژنی شیردەری لە لا ئەبێ لەگەڵێ دروست ئەبێ ، حەز ناکا لێی حاملە ببێ = پیاو کەنیزەکی لـەلا ئەبێ ئەچێتە لای حەز ناکا لێی ئاوس بـێ = فەرمووی : هیـچ زەرەری بۆتان نیە ئەگەر عەزل نەکەن، ئەوە قەدەرە • م ـ ٢٠٥/٦ •

وطء الحـــامـل :

٣٧٩٠/٦٧ ـ عن أبي الدرداء [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه أتي بامرأة مجحّ [قريبـة الولادة] على بـاب

فسطاط [شەش لوغەتی تیایە : فُسطاط فِسطات فُستاط ، فُسّاط : دەوارە نەوەویی] فقال : لعله يريد أن يُلِمَّ بها ؟ [أي يطأها] فقالوا : نعم • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لقد هممت أن ألعنه لعنا يدخل معه قبره ! كيف يورثه وهو لا يحل له ؟ كيف يستخدمه وهو لا يحل له ؟ م ـ ٦/٢٠٨ •

تەرجەمە :

ئەبودەرداء ئەفەرموێ : ژنێکی زكپڕی نزیك وەضعی حەملیان هێنا بەردەمی خێوەتێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : رەنگە تەمای بێ لەگەڵیا دروست بێ ؟ عەرزیانکرد : بەڵێ • فەرمووی : ئیرادەم وایە(١) کە لەعنەتێکی لێبکەم لەگەڵیا بچێتە قەبرەکەیەوە ! [تا وەضعی حەملی نەکا دروست نیە موجامەعەی لەگەڵ بکا ، ئیحتیمالی هەیە وەلادەتەکەی شەش مانگ دوا بکەوێ ، ئەو وەختە مناڵەکەی بێ مەعلووم نابێ مناڵەکە لەمە یا لە مێردە موشریکەکەیەتی ؛ ئەگەر لەو بێ ئەبێ بە ئەولادی ،ئیرثی یەکتری ئەگرن ،نابێ بە عەبد • ئەگەر لە مێردە موشریکەکەی بێ ئیرثی یەکتریی ناگرن ، ئەبێ بە عەبدی ، ئەبێ ئیستیخدامی بکا ••• نەوەویی] کە وابێ مناڵەکەی چۆن ئەکا بە واریث کە بۆی حەڵاڵ نیە بیکا بە واریث ؟ [بەڵکە لە مێردە پێشوەکەی بێ ئەو وەختە ئەبێ بە عەبد ئیرثی لێ ناگرێ] چۆنی ئەکا بە عەبدو ئیستیخدامی ئەکا [ئیحتیمالی هەیە لە خۆی بێ ئەو وەختە حورِ ئەبێو واریث ئەبێ ، نابێ بە عەبد] •

٦٨/٣٧٩١ ـ عن جُدامة أخت عكاشة بن وهب بن محصن [رضي الله تعالى عنهما] قالت : حضرت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

(١) ئەگەر لێرەدا « ویستم » یا « ئیرادەمکرد » بێ باشترە .

في أناس وهو يقول : لقد هممت أن أنهى عن الغيلة [أي وطء المرضعات] فنظرت في الروم وفارس ، فإذا هم يغيلون أولادهم فلا يضر أولادهم ذلـك شيئا • ثم سألوه عن العزل • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ذلك الوأد الخفي • وفي أخرى : وهي (وإذا المؤدة سئلت)[1] م ـ ٦/٢١١، م ـ ٦/٢١٢ بمعناه •

تەرجەمە :

جودامەی خوشكی عەكاشە [كە لەو حەوتصەد هەزارەیە كە بـە بێ سوئالو كیتاب ئەچنە بەهەشتەوە] ئەفەرموێ : لە ناو چەند خەڵقێكا لـە خزمەت پێغەمەرا بووم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تـەمـام بوو كە نەهی لە دروستبوون لەگەڵ ژنی مناڵ لەبەر بكەم ، لە پاشا تێفكریم رۆمو فارس لەگەڵ دایكی مناڵی شیرەخۆرەیان دروست ئەبن ئەوە زەرەر بە مناڵەكەیان ناگەیێنێ • جودامە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : دەرحەقی عەزلیشیان لێ پرسیی ، فەرمووی : ئەوە زیندەبەچاڵی خـەفیـیە • ئـــەو ئایەتەی خوێندەوە كە ئەفەرموێ : ئەوزەمانەی كە لەو مناڵانە ئەپرسرێ كە چ قەباحەتێكیان بوە كە كوژراون ؟ یەعنی لە وەختی ئینزالا ذەكەر لـــە فەرج بێنرێتە دەرێو لە دەرەوە مەنییەكە لە خاریجی فەرجا برێژێ ئەشوبهێ بـە زیندەبەچاڵ • مانیعی ئەوە ئەبێ كە لە تۆوەكەی مناڵی لێ پەیدا ببێ • ئەمما ئەمە حەرام نیە ، وەئد قەتڵە •

صـــیداقو وەلیمەو شـــایی :

٦٩/٣٧٩٢ ـ عن أبي سلمة بن عبدالرحمن [رضي الله تعالى عنه] أنـه قـال : سألت عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـ صلى الله تعـــالى

(١) التـكويـر / ٨ •

عليه وسلم ـ: كم كان صداق رسول الله ؟ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : كان صداقه لأزواجه ثنتي عشرة أوقيَّة ونشًّا • قالت : أتدري ما النش ؟ قال : قلت : لا • قالت : نصف أوقية ، فتلك خمسمائة درهم ، فهذا صداق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لأزواجه •

١٢

٤٠

×

أوقية : ٤٠ درهم • نش : ٢٠ درهم ———

٤٨٠+٢٠=٥٠٠

ئەبوسەلەمەی کوڕی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمووێ : لە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـم پرسي کە مارەیی ئەزواجی طاهیراتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەندبوو؟ فەرمووی : دوانزە ئووقیەو نەشێ بوو • فەرمووی : ئەزانی نەش چیە ؟ عەرزمکرد : خەیر • فەرمووی : نەش نیوەی ئووقیەیێکە [ئووقیە ٤٠ درهەمە • ٤٠×١٢+٢٠=٥٠٠] ئەمە ئەکا پێنصەد درهەم ئەوە مارەیی ئەزواجی پێغەمەر بوو ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ١٦٨/٦ •

٣٧٩٣/٧٠ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : كنت ردف أبي طلحة يوم خيبر ، وقدمي تمس قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال: فأتيناهم حين بزغت الشمس ، وقد أخرجوا مواشيهم وخرجوا بفؤسهم [تەورو تەشویە] ومكاتلهم [زەنبیل] ومرورهم جمع مر [بێڵ ، پێمەڕەی کوردیی لەوەیە] فقالوا : محمد والخميس ! قال : وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : خربت خيبر ، إنا إذا نزلنا بساحة قوم فساء صباح المنذرين • قال : وهزمهم الله ووقعت في سهم دحية جارية جميلة ، فاشتراها

رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بسبعة أرؤس ، ثم دفعها إلى أم سليم [رضي الله تعالى عنها] تصنعها له وتهيؤها .

قال ثابت : وأحسب قال : وتعتد في بيتها ، وهي صفية بنت حيي [رضي الله تعالى عنها] قال : وجعل رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وليمتها التمر والأقط [كەشك] والسمن فحُصت الأرض أفاحيص [ئەرز هەڵکەنرا چاڵ چاڵ کرا (أفحص) چاڵە] وجيىء بالأنطاع [سفرەی چەرم] فوضعت فيها [لەو چاڵانەدا بۆ خاتری =ئەوە= رۆنەکە بەملاو بەولادا نەبێتە خوارێ] وجيىء بالأقط والسمن ، فشبع الناس . قال : وقال الناس: لا ندري أتزَوجّها أم اتخذها أم ولد ؟ قالوا : إن حجبها فهي امرأته ، وإن لم يحجبها فهي أم ولد . فلما أراد أن يركب حجبها ، فقعدت على عجز البعير ، فعرفوا أنه قد تزوجها . فلما دنوا من المدينة دفع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ودفعنا . قال : فعثرت الناقة العضباء وندر رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وندرت ، فقام فسترها . وقد اشرفت النساء يقلن : أبعد الله اليهودية !

قال [ثابت] : فقلت : يا أبا حمزة أَوَقَعَ رسول الله ؟ قال : أي والله لقد وقع .

قال أنس : وشهدت وليمة زينب [رضي الله تعالى عنها] فأشبع الناس خبزا ولحما ، وكان يبعثني فأدعو الناس . فلما فرغ قام وتبعته ، فتخلف رجلان استأنس بهما الحديث لم يخرجا ، فجعل يمر على نسائه فيسلم على كل واحدة منهن : سلام عليكم كيف أنتم يا أهل البيت ؟ فيقولون : بخير يا رسول الله ، كيف وجدت أهلك ؟ فيقول : بخير . فلما فرغ رجع ورجعت معه . فلما بلغ الباب إذا هو بالرجلين قد استأنس بهما الحديث . فلما رأياه قد رجع قاما فخرجا . فوالله ما أدري أنا أخبرته أم أنزل عليه الوحي بأنهما

قد خرجا فرجع ورجعت معه • فلما وضع رجله في أسكفة الباب أرخى الحجاب بيني وبينه • وأنزل الله هذه الآية : (لا تدخلوا بيوت النبي إلا أن يؤذن لكم ••• الآية)[1] م – ٦/١٧٨ ، حديث زينب – رضي الله تعالى عنها – ح ٨/٦٧ •

٣٧٩٤/٧١ – عن أنس – رضي الله تعالى عنه – أعتق صفية وتزوجها وجعل عتقها صداقها ، وأولم عليها بحيس ح – ٨/٦٨ م – ٦/١٧٨ ن •

٣٧٩٥/٧٢ – أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : ما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أولم على امرأة ما أولم على زينب [رضي الله تعالى عنها] فإنه ذبح شاة م – ٦/١٨٥ ، ح – ٨/٦٨ •

وفي أخرى : أطعمهم خبزا ولحما حتى تركوه م – ٦/١٨٥ •

٣٧٩٦/٧٣ – عن صفية بنت شيبة [رضي الله تعالى عنها] قالت : أولم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على بعض نسائه بمدين من شعير ح – ٨/٦٩ •

تەرجەمە :

ئەنەس – رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : رۆژی خەیبەر سواری پاشکۆی ئەبوطەلحە بووم [باوەپیارەی] پێم لە پێی موبارەکی پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەکەوت • فەرمووی : هاتینە خەیبەر لە وەختی رۆژهەلاتنا حەیوانیان کردبوە دەرێ ، پاچو بێڵو زەنبیلیان پێبوو ،وتیان : محمدو لەشکری هاتن • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خەیبەر خەراب بوو • ئێمە کە [بۆ حەرب] هاتینە ئەرزی قەومێكو لێیدابەزین صوبحی ئەو قەومە کە بە حەرب ئەترسێنرێن چ صوبحێکی خراپە بۆیان • فەرمووی : خوا شکانتی [تالآنمان کردوو ،

(١) الأحزاب / ٥٣ •

گرتمانن بە ئەسیرو تەقسیممان کرد] جارییەکی جوان بەر بەشی دوحیە کەوت • پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ بە حەوت جارییە لێی کڕی • تەسلیمی ئوممو سولەیمی کرد کە بۆی ڕێکخاو موهەییای کا • ثابیتی راویی لە ئەنەسەوە ئەفەرموێ : ظەننم وایە کە ئەنەس رضي اللە تعالی عنە ـ ئەوەیشی فەرموو کە لە ماڵی ئوممو سولەیما عیددە بکێشێ • ئەو جارییە صەفیەی کچی حویەی بوو ـ رضي اللە تعالی عنها ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ خورماو کەشك‌و ڕۆنی بۆ کرد بە چێشتی شایی • ئەرز چاڵ‌ـ‌چاڵ کرا ، سفرەی چەرمی زۆریان هێنا لەو چاڵانەدا دایانخستن [کە ڕۆنی خورماو ڕۆنەکە بەملاو بەولادا نەڕژێ ؛ چونکی زەرفیان پێ نەبوو کە خورماوڕۆنەکەی تێکەن ، دەوری‌و سینییان ئەو سفرانە بوو] خەڵق تێر بوون •خەڵق وتیان : ئایا مارەی ئەکاو ئەیکا بە (أم المؤمنین) یا ئەیکا بە ئوممو لوەلەد ؟ وتیان : لە خەڵقی داپۆشێ ئەبێ بە یەکێ لە ئەزواج ، ئەگەر لە خەڵقی دانەپۆشێ ئەبێ بە ئوممولوەلەد• کە تەمای سواربوونی کرد داپۆشیی ، لەسەر پاشکۆی وشترەکەی دانیشت ، زانییان کە نیکاحی‌کردوە •

کە لە مەدینە نزیك‌بووینەوە پێغەمەر صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ وشترەکەی لنگ‌دا ، ئێمەیش لنگماندا ، وشترەکەی کە (عەضبا) بوو سەرسمی داو پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ و صەفیە ـ رضي اللە تعالی عنها ـ لە وشترەکە کەوتن • پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ تەشریفی هەڵسایەوەو صەفیە ـ رضي اللە تعالی عنها ـی داپۆشییەوە • ژنە

---

(١) حەدیثی مارەکردنی صەفیەی کچی حویەی لەگەڵ هەندێ جیاوازیی‌و کەم‌و لە ل : (٤٩٢)ی بەرگی چوارەمی ئەم کتێبەدا رابورد .

مەدینەیی خۆیان بۆ بەرزکردەوەو وتیان : خـوا ئەو ژنـە جوولەکـەیـە دوورخاتەوە [کە بوو بە سەبەبی کەوتنی پێغەمەر صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ] ثابیت ئەفەرموێ : وتم : یائەباحەمزە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کەوتە خوارێ ؟ فەرمووی : ئەرێ وەڵلاّ کەوت •

ئەنەس ئەفەرموێ : حازری شایی زەینەب بووم ـ رضي الله تعـالی عنها ـ خەڵقی لە نانو گۆشت تێرکرد ، منی بە شوێن خەڵقا نارد بـانگـم ئەکردن کە لێبۆوە تەشریفی هەڵسا شوێنی کەوتم ، دووپیاو مـانەوە بـە قسەکردنەوە مەشغووڵ بوون نەچوونە دەرێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ بەسەر ژنەکانیا رائەبوردو یەکەیەکە سـەلامی لێئـەکردن ئـەیفەرموو : ئەی ئەهلی بەیت سەلامی خـواتان لەسەر بـێ ، چۆنن ؟ عەرزیانئەکرد : (یا رسول الله) لەسەر خێرین ، تۆ ئەهلی خۆتت لـە لا چۆن بوو ؟ ئەیفەرموو : لە لام بەخێر بوو کە لە سەلامیان بۆوە گەڕایـەوە بۆ ئەو جێیەی میوانەکانی[1] لێبوو منیش لە خزمەتیا گەڕامەوە ، ئـەو دوو پیاوە هەر بە قسەوە گیرابوون ، کە چاویان بە پێغەمەر کەوت ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رۆیین ، وەڵلاّهی نازانم من خەبەرم دایێ کە پیاوەکان رۆیین یا وەحیی بۆ هات •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی گەڕایەوە بۆ حوجرەی سەعادەت ، لە خزمەتیا گەڕامەوە کە پێی موبارەکی نایە سـەر عەتەبەی دەرگاکە پەردەکەی دادایەوە لە بەینی منو خۆیا • ئەو وەختە : (لا تدخلوا بیوت النبي إلا أن یـؤذن لکم •••) نازڵ بوو : تا ئیـذن نەدرێن مـەچنە ماڵەکانو هۆدەکانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم م ـ ٦/١٧٨ •

(١) لێرەدا (موسـافیرەکانی) نووسرابوو من بەم شێوەم لێکرد •

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم نەدیوە ئەو ضیافەتەی کە بۆ شایی زەینەبی کرد بۆ هیچ ژنێکی لە ئەزواجی طاهیرات کردبێ ؛ مەڕێکی بۆ سەربڕی [ثابیتی بەنانیی ئەفەرموێ : لێم پرسیی : چی بۆ کرد بە ضیافەتو دەرخواردی خەڵقی دا ؟ فەرمووی : نانو گۆشتی دەرخوارد دان تا لێیان مایەوە] م ـ ٦/١٨٥ •

صەفیەی کچی شەیبە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆ بەعزێ لـــە ئەزواجی طاهیرات دوو مود جۆی کرد بە ضیافەت ح ـ ٨/٦٩ •

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : صەفیە ـ رضي الله تعالى عنها ـی ئازادکردو مارەی کـــردو ئازادکـــردنەکەی کـرد بە مـارەیی ، خـــورماوڕۆنـی بـــۆ کـــرد بـــە چێشـــتی شـــایـی ح ـ ٨/٦٨ ، م ـ ٦/١٧٨ ، ن •

٧٤/٣٧٩٧ ـ عن ثابت عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : لما انقضت عدة زينب [رضي الله تعالى عنها] قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لزيد فاذكرها عليّ • قــال : فانطلق زيد حتــى أتاها وهي تخمر عجينها • قال : فلما رأيتها عظمت في صدري حتى ما أستطيع أن أنظر إليها أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذكرها • فوليتها ظهري ونكصت على عقبي ، فقلت : يا زينب أرسل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يذكركِ • قالت : ما أنا بصانعة شيئا حتى أوامر ربي ، فقامت إلى مسجدها• ونزل القرآن وجاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فدخل عليها بغير إذن • قال : فقال : ولقد رأيتنا أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أطعمنا الخبز واللحم حين امتد النهار ، فخرج الناس وبقي رجـال يتحدثون في البيت بعد الطعام • فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليــه وسـلم ـ

واتبعته • فجعل يتبع حجر نسائه يسلم عليهن ويقلن : يا رسول الله كيف وجدت أهلك ؟ قال : فما أدري أنا أخبرته أن القوم قد خرجوا أو أخبرني [أي بالوحي كما في الحديث الأول] قال : فانطلق حتى دخل البيت ، فذهبت أدخل معه ، فألقى الستر بيني وبينه ، ونزل الحجاب • قال : ووعظ القوم بما وعظوا به • وفي حديث ابن رافع [أحد الرواة] : (لا تدخلوا بيوت النبي إلا أن يؤذن لكم إلى طعام غير ناظرين إناه ـ الى قوله ـ والله لا يستحي من الحق)[1] م ـ ٦/١٨٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە عیددەی زەینەب رابورد ـ رضي الله تعالى عنها ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بە زەید کرد : بچۆ ناوی منی لەلا بەرە [یەعنی خوازبێنیم بۆ بکە] زەید ـ رضي الله تعالى عنه ـ چوە خزمەتی ، هەویری ئەشێلا ، زەید ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە چاوم پێی‌کەوت لە لام ئەوەندە گەورە بوو نەمتوانی تەماشای بکەم ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ناوی بردبوو، پشتم تێ‌کرد گەڕامە دواوە، عەرزم‌کرد : ئەی زەینەب پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ناردمی قسەت لێ ئەکا • فەرمووی : تا مەشۆرەت لە حوزووری خوادا نەکەم هیچ ناکەم • چوو بۆ مزگەوتەکەی قورئان نازڵ بوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم بێ ئیذن تەشریفی چوە لای • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ڕۆژ بەرز بۆوە نانو گۆشتی داینێ ، خەڵق چوونەدەرێ ، بەعزێ پیاو مانەوە • باقیەکەی وەك حەدیثەکەی پێشەوەیە •

(١) الاحـزاب / ٥٣ •

دەفلێدانی ژن لە شادییاو گۆرانییان لای پیاو :

٣٧٩٨/٧٥ - رُبيِّع بنت مُعَوِّذ قالت : دخل على النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - غداة [تزوجت أياس بن البكير الليثي] بني علي ، فجلس على فراش كمجلسك [خالد بن ذكوان] مني ، وجويريات يضربن بالدُّفِّ ، يندبن من قتل من آبائهن يوم بدر حتى قالت جارية: وفينا نبي يعلم مافي غد، فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لا تقولي هكذا ، وقولي ماكنت تقولين ح - ٦/٢٥٥ ، ح - ٨/٥٦ ، د ، ت ، جه •

تەرجەمە :

خالیدی کوڕی ذەکوان = ئەفەرموێ = : روبەییعی کچی موعەوویذ - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە سبەینێی شەوی بووکیما هاتە لام ، لەسەر جێیەکەم تەشریفی دانیشت وەك ئێستە تۆ لام دانیشتووی ، یەعنی وا نزیك لێم • چەند جارییەێی دەفیان لێ ئەداو شیعری دائیر بەو باوکانەیان کە لە بەدرا شەهیدکرابوون ئەخوێندەوە [ئەوصافی جەمیلەیانیان بە نەوعێ کە ئیسنان بێنێتە گریان ئەخوێندەوە ، موعەوویذی باوکی روبەییعو عەوف، یا مەعاذی مامی - رضي الله تعالى عنهم - شەهید بوبوون ، عەکرەمەی کوڕی ئەبوجەهل شەهیدی کردبوون] تاجارییەێی لەو جارییانە وتی : (وفينا [رسول الله] نبي يعلم ما في غد) : پێغەمەرێکمان لە ناوایە ئەوەی کە سبەینێ واقیع ئەبێ ئەزانێ • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : وا مەڵێ • ئەوە بلێ کە لە پێشەوە ئەتوت ح - ٦/٦١ ، د ، ت ، جه •

زاوا ئەیاسی کوڕی بەکیر بوو - رضي الله تعالى عنه - •

عەکرەمە سیانن :

١ ـ كوڕی عەبدوڵڵا ، مەولای ئیبنوعەباس •ئەکثەری ریوایەتی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لەوەوەیە ، حافیظ بوە ، مەوثووق بوە • ئەمما خاریجیی بوە خارجیێیکی غەیرەداعی (له جەڵدی سێیەما ص ١٦٣) •

٢ ـ عەکرەمەی کوڕی خالیدی مەخزوومیی قورەیشیی • قەسطەلانیی ـ٣/٢٥٢ •

٣ ـ عەکرەمەی کوڕی ئەبوجەهل موسوڵمان بوە •

ئیجابەتی دەعوەت (وليمة او غيرها)(١) :

٣٧٩٩/٧٦ ـ عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : [إذا دعا أحدكم أخاه فليجب عرسا أو نحوه م ـ ٦/١٩١] •

إذا دعي أحدكم إلى الوليمة فليأتها [فليجب • أخرى] قال خالد : فإذا عبيد الله ينزله على العرس م ـ ٦/١٩٠ •

٣٨٠٠/٧٧ ـ وكان عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يأتي الدعوة في العرس وغير العرس ، ويأتيها وهو صائم • م ـ ٦/١٩١ ، ح ـ ٨/٧٢ • وعنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: إذا دعيتم إلى كراع فأجيبوا م ـ ٦/١٩٢ •

٣٨٠١/٧٨ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذا دعي أحدكم إلى طعام فليجب ، فإن شاء طعم ، وإن شاء ترك م ـ ٦/١٩٢ •

٣٨٠٢/٧٩ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول

(١) واتە شایی‌و غەیری شایی •

الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: إذا دعي أحدكم فليجب ، فإن كان صائما فليصل [أي فليدع لصاحبه خيرا] وإن كان مفطرا فليطعم م - ٦/١٩٢ •

٨٠/٣٨٠٣ - وعنه أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال: [بئس الطعام • أخرى موقوفا] شر الطعام طعام الوليمة يمنعها من يأتيها ، ويدعى إليها من يأباها • ومن لم يجب الدعوة فقد عصى الله ورسوله م - ٦/١٩٤ ، ح - ٨/٧١ ، د ، ن ، جه • ريواية البخاري موقوف على أبي هريرة ، وهو في حكم المرفوع ، لأنه لا يقال مثله من قبل الرأي •

تەرجەمە :

ئەم حەدیثانە بە مەئال یەکێکن دەلالەت ئەکەن لەسەر ئەمە ئینسان با بەرۆژوویش بێ ئیجابەتی دەعوەتی وەلیمەی ژنهێنان واجبە ، ئەگەر بەرۆژوو بێ دۆعای خێر بۆ صاحێبەکەی بکا ، بەرۆژوو نەبێ لێی بخوا • ظاهیری حەدیثەکان دەلالەت لە سەر وجووب ئەکا با بانگیش بکرێتە سەر پێچکەیێ ، چونکی لە نەچوونیا دڵی برادەری دینیی ئەشکێ ، ئەوی نەچێ بۆ شایی عیصیانی خواو پێغەمەر ئەکا • لە حەدیثی ئەبوهورەیرەدا ئەفەرموێ : طەعامی وەلیمە شەڕترینی هەموو طەعامێکە ؛ چونکی دەوڵەمەندی بۆ بانگئەکرێو ئیبای لێ ئەکا ، ئەوی حەزەکا بچێ وەك فوقەرا بانگ ناکرێن [ئەمما ئەگەر هەردوو لا بانگ بکرێن ، هەرکەس بە قەدەری خۆی ئیحتیرامی بگیرێ نابێ بە شەڕی طەعام] •

الولد للفراش(١) :

٨١/٣٨٠٤ - عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : كان عتبة بن أبي وقاص [قيل : إنه صحابي وقال أبو نعيم : لا بل مات كافرا ، وهو الذي

(١) مندال هی جێو نوێنە ، واتە مندال لە ماڵی کێو لەسەر جێگەی کێ لە دایك بوو هی ئەو کەسەیە •

كسر رباعية النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قسطلاني] عهد إلى أخيه سعد أن يقبض [عبدالرحمن] ابن وليدة زَمْعة [والد سودة ، زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي عنها] وقال عتبة [وقد زنى بالوليدة] : إنه ابني • فلما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكة في الفتح أخذ سعد بن أبي وقاص [رضي الله تعالى عنه] ابنَ وليدة زمعة ، فأقبل به إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأقبل معه عبد بن زمعة ، فقال سعد : هذا ابن أخي عهد إلى إنه ابنه • قال عبد بن زمعة [رضي الله تعالى عنه] : يا رسول الله هذا أخي هذا ابن وليدة زمعة ، ولد على فراشه • فنظر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلى ابن وليدة زمعة فإذا أشبه الناس بعتبة ابن أبي وقاص • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: هو لك هو أخوك يا عبد بن زمعة من أجل أنه ولد على فراشه • وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: احتجبي عنه يا سودة لما رأى من شبه عتبة بن أبي وقاص •

قال ابن شهاب : وقالت عائشة [رضي الله تعالى عنهما] قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: الولد للفراش ، وللعاهر [الزاني] الحجر [أي الخيبة والحرمان] • وقال ابن شهاب : وكان أبو هريرة يصيح بذلك [وقال الثاني إلى الآخر منقطع] ح ـ ٦/٣٨٤ ، ح ـ ٤/٨ وفيه : فما رآها حتى لقي الله تعالى • م ـ ٦/٢٣٣ • أخرجه البخاري في : الفرائض، والأحكام، والوصايا ، والمغازي ، وشراء المملوك ، ن •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : عوتبەی کوڕی ئەبی وەقاص [لە فەتحی مەککەدا] بە سەعدی برای خۆیی وت : کە عەبدوڕەحمانی کوڕی جارییەی زیمسەعەیە بگرەرە لای خۆت [عوتبە زینای لەگەڵ ئەو

جاریەیە کردبوو عەبدورڕەحمانی لێ بووبوو] وتی : ئەو کوڕە کوڕی منە٠ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە فەتحا تەشریفی هاتە مەککە سەعدی بنی ئەبی وەقاص ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەبدورڕەحمانی کوڕی ئەو جارییەی گرتە لای خۆی‌و بردیە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەبدی کوڕی زیمەعەیش ـ رضي الله تعالی عنه ـ لەگەڵی هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : ئەم کوڕە برازای منە ، عوتبەی برام پێی‌وتووم بی‌گرمە لای خۆم • عەبد ـ رضي الله تعالی عنه ـ عەرزی‌کرد : (یارسول الله) ئەمە برای منە ، ئەمە کوڕی جارییەی زیمەعەیە لە ژێر رکێفی ئەوا بوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تێی‌فکری لە هەموو کەس زیاتر بە عوتبەی کوڕی ئەبووەقاص ئەشوبها • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی عەبد ئەم کوڕە هی تۆیە ، برای تۆیە ؛ چونکی لە ژێر رکێفی زیمەعەدا بوە ، بە سەودەیشی فەرموو : خۆتی لێ داپۆشە ؛ چونکی بە عوتبە ئەشوبها • عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووێ : وەلەد هی ئەو کەسەیە لە ژێر رکێفیا بوە ، بۆ ئەوی زینای لەگەڵا کردبێ مەحروومییەت هەیە • عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرمووێ : ئیتر ئەو کوڕە سەودەی نەبینی ـ رضي الله تعالی عنها ـ •

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە دەنگی بەرز ئەیفەرموو : وەلەد بۆ فیراشە [ئەگەر کوڕەکە ئیلحاق بە عوتبە بکرایە ئەبوو بە عەبدی عەبد ، ئێستە کە ئیلحاق بە زیمەعە کراوە حوڕڕەو عەبد نیە] •

الرضــــــــاع(١) :

٨٢/٣٨٠٥ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أنه جاء أفلح أخي أبي القعيس يستأذن عليها بعد مانزل الحجاب ، وكان أبو القعيس أبا عائشة [رضي الله تعالى عنهما] من الرضاعة ، قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] : فقلت : والله لا آذن لأفلح حتى أستأذن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فإن أبا القعيس ليس هو أرضعني ولكن أرضعتني امرأته ! قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] : فلما دخل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قلت : يا رسول الله إن أفلح أخا أبي القعيس جاءني يستأذن علي ، فكرهت أن آذن له حتى أستأذنك قالت : فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ائذني له • قال عروة : فبذلك كانت عائشة [رضي الله تعالى عنها] تقول حرّموا من الرضاعة ماتحرمون من النسب م ـ ٦/٢١٤ • وفي أخرى : قالت : جاء عمي من الرضاعة يستأذن علي ، فأبيت ان آذن له حتى أستأمر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ• فلما جاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قلت : إن عمي من الرضاعة يستأذن علي فأبيت أن آذن له فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: فليلج عليك عمك • قلت : إنما أرضعتني المرأة ولم يرضعني الرجل • قال: إنه عمك فليلج عليك م ـ ٦/٢١٤ • وفي أخرى : فقال لها : لا تحتجبي منه فإنه يحرم من الرضاعة مايحرم من النسب • م ـ ٦/٢١٦ • له موسليما عەینی ئەم حادیثەیە زۆرە ئەوەندە بەسە • ح ـ ٨/٣٢ وفي الشهادات •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ئەفلەحی برای ئەبولقەعیس لە دوای ئەمە کە ئایەتی حیجاب نازڵ بوو هات ئیذنی خواست کە بێتە لام

(١) باسی شیرخواردنی منداڵ لە ژنی بێگانەو ، حەرامبوون بەو بۆنەوە.

ئەبولقوعەیس باوکی - ریضاعیی عایشە بوو - رضي الله تعالى عنهما - عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : وتم : وەڵلاهی تا ئیذن لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەخوازم ئەفلەح ئیذن نادەم بێتەلام ؛ چونکی ئەبولقوعەیس شیری نەداومێ ژنەکەی شیری داومێ • ئەفەرموێ : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - هاتەوە عەرزمکرد : ئەفلەحی برای ئەبولقوعەیسم هاتە لا حەزم نەکرد تا ئیذن لە تۆ نەخوازم ئیذنی بدەم فەرمووی : ئیذنی بدە • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : فەرمووی : ئیذنی بدە با مامت بێتە لات • عەرزمکرد : ژنەکەی شیری داومێ پیاوەکە شیری نەداومێ ! فەرمووی : مامتە با بێتەلات • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : لە نەسەب کێ حەرام ئەبێ لە شیرخواردنیشەوە حەرام ئەبێ•

٣٨٠٦/٨٣ - عن عمرة بنت عبدالرحمن أن عائشة [رضي الله تعالى عنهما] زوج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أخبرتها أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان عندها ، وأنها سمعت صوت إنسان يستأذن في بيت حفصة • فقلت : يارسول الله هذا رجل يستأذن في بيتك• فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: أراه فلانا لعم حفصة من الرضاعة ، الرضاعة تحرّم ماتحرم الولادة م - ١٩٢/٥ ، ح - ٢٧/٨ وفيه بعد لعم حفصة من الرضاعة : قالت عائشة : لو كان فلان حيا - لعمها من الرضاعة - دخل علي ؟ فقال : نعم الرضاعة تحرم ما تحرم الولادة ح- ٢٧/٨ وفي الشهادات ح - ٣٦٤/٤ ، م - ٢١٣/٦ ، ن •

تەرجەمە :

حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە لا بوو دەنگی ئینسانێکم بیست ئیذنی ئەخواست بۆ هۆدەی حەفصە وتم : (یا رسول الله) ئەوە پیاوێکە ئیذن

ئەخوازێ کە بێتە هۆدەکەی تۆوە • فەرمووی : رەنگە فلآنەکەس بێ • یەعنی مامی ریضاعیی حەفصە • عەرزمکرد : ئەگەر فلآنەکەسی مامم زیندووبوایە ئەهاتە لام ؟ فەرمووی : بەڵێ ئەوی وەلادەت حەرامی بکا شیرخواردنیش حەرامی ئەکا ح - ٤/٣٦٤ ح - ٨/٢٨ ، م - ٦ /٢١٣، ن•

٨٤/٣٨٠٧ - عروة بن الزبير عن عائشة - رضي الله تعالى عنهما - [زوج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم -] أن أبا حذيفة [مهشما] ابن عتبة بن ربيعة بن عبد شمس وكان ممن شهد بدرا [والمشاهد كلها - رضي الله تعالى عنه -] مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - تبنى سالما [ابن معقل الفارسي المهاجري الأنصاري - رضي الله تعالى عنه -] وأنكحه بنت أخيه هند بنت الوليد بن عتبة بن ربيعة ، وهو مولى لامرأة من الأنصار [ثبينة زوج أبي حذيفة] كما تبنى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - زيدا ، وكان من تبنى رجلا في الجاهلية دعاه الناس إليه وورث من ميراثه ، حتى أنزل الله : (ادعوهم لآبائهم - إلى قوله - ومواليكم)[1] فردوا إلى آبائهم ، فمن لم يعلم له أب كان مولى وأخا في الدين ، فجاءت سهلة بنت سهيل بن عمرو القرشي ، ثم العامري ، وهي امرأة أبي حذيفة بن عتبة النبيَّ - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقالت : يا رسول الله إنا كنا نرى سالما ولدا ، وقد أنزل الله فيه ماقد علمت ، فذكر [أبو اليمان شيخ البخاري] الحديث [وتمامه كما عند أبي داود والبرقاني : فكيف ترى ؟ فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: أرضعيه ، فأرضعته خمس رضعات ، فكان بمنزلة ولدها من الرضاعة ، فبذلك كانت عائشة تأمر بنات إخوتها وبنات أخواتها أن يرضعن من أحبت عائشة أن يراها ويدخل عليها ، وإن كان كبيرا ، خمس رضعات ، ثم يدخل عليها • وأبت أم سلمة وسائر أزواج النبي - صلى الله تعالى عليه

(١) الأحزاب / ٥ .

وسلم - أن يدخلن عليهن بتلك الرضاعة أحدا من الناس حتى يرضع في المهد ، وقلن لعائشة : والله ما ندري لعلها رخصة من رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لسالم دون الناس] ح - ١٩/٨ ، ح - ٢٥٥/٦ ، م - ٢٢٩/٦ من : وأبت أم سلمة مما تركه البخاري •

٣٨٠٨/٨٥ - عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : جاءت سهلة بنت سهيل إلى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقالت : يا رسول الله إني أرى في وجه أبي حذيفة من دخول سالم ، وهو حليفه ، فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم -: أرضعيه [تحرمي عليه • أخرى] قالت : وكيف أرضعه وهو رجل كبير ؟ وفي أخرى : فقالت : إنه ذو لحية • وفي أخرى: فقالت : إن سالما قد بلغ ما يبلغ الرجال ، وعقل ماعقلوا • وفي أخرى : وعلم ما يعلم الرجال ؟ فتبسم [فضحك • أخرى] رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وقال : قد علمت إنه رجل كبير • وفي أخرى : أرضعيه تحرمي عليه ويذهب الذي في نفس أبي حذيفة • فرجعت ، فقالت : إني قد أرضعته، فذهب الذي في نفس أبي حذيفة • (روايات) م - ٢٢٧/٦ ، ٢٢٨ ، ٢٢٩ •

تەرجەمە :

عايشە - رضي الله تعالى عنها- ئەفەرموێ: ئەبوحوذەیفە کوڕی عوتبەی کوڕی ڕەبیعەی کوڕی عەبدی شەمس کە لەوانە بوو غەزای بەدرو هەموو غەزای تری لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم- کردبوو، سالمی کوڕی مەعقیلی کردبوو بە کوڕی خۆی ، هیندی برازای خۆی کچی وەلیدی کوڕی عوتبەی کوڕی ڕەبیعەی لێ مارەکردبوو • سالمیش مەولای ژنێ بوو لە ئەنصار کە ثوبەییەی کچی یەعارە ، کە ئەویش ژنێکی تری حوذەیفە بوو • وەك پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - زەیدی کردبوو بە کوڕی خۆی • لە جاهیلییەتا کەسێ کەسێکی بکردایە بە کوڕی خۆی

خەڵق ئەو کوڕەیان بە ناوی ئەو کەسەوە بانگ ئەکرد • ئەیانوت : فلانی کوڕی فلان • بە ناوی باوکی خۆیەوە ناویان نەئەبرد • ئەو کوڕە وەك کوڕی راستەقینە ئیرثی لەو کەسە ئەگرت کە کردبووی بە کوڕی خۆی •تا خوا ـ عز وجل ـ ئەو ئایەتەی سوورەتی ئەحزابی نازڵ فەرموو کە مەئنالی شەریفی وایە :

خوا بۆ پیاوێ دوو دڵی خەڵق نەکردوە لە ناو زگیا ، ئەو ژنانەی کە ظیهاریان لەگەڵ ئەکەن [پێیان ئەڵێن : دایکی منی ، یەعنی دایك چۆن لە من حەرامە تۆیش لە من حەرام بە] نەی کردوون بە دایکی ئێوە ، ئەوانەیشی نەکردوە بە کوڕی ئێوە کە ئێوە کردووتانن بە کوڕی خۆتان ، بە ناوی خۆتانەوە بانگیان ئەکەن [چونکی دایکێتییو ژنێتیی لە ژنێکا کۆنابنەوە، کوڕێتیی راستەقینەو کوڕێتیی بەدرۆ لە پیاوێکا کۆنابنەوە • یەعنی یەکێ نابێ بە کوڕی دوو پیاوو دوو ژن] ئەوە [یەعنی بەژنتان بڵێن دایکو ، بە کوڕی پیاوێکی = تر = بڵێن کوڕی خۆم] قسەیێکە کە خۆتان بە دەم ئەیڵێن [شتێکی بێ ئەصڵە حەقیقەتی نیە] خوا قسەی حەق ئەڵێو ڕێی راست پێ نیشان ئەدا ، بە ناوی باوکی خۆیانەوە ناویان بەرنو بانگیان بکەن ، ئەگەر ناوی باوکیان نازانن ئەوانە برای دینیتانن‌و مەولاتانن ، گوناهتان لەسەر نیە لەوەدا بە خەتا کردووتانە • لەوەدا کە بە عەمدەن بیکەن گوناهتان هەیە • خوا غەفوورە لە خەتاتان خۆشەبێو رەحیمە • (تمت الآیة هنا) •

لە دوای ئەم ئایەتە ئەو کوڕو کچانە کە خەڵق کردوونیان بە ئەولاد رەدکرانەوە ئەلای باوکی راستەقینەی خۆیان ، ئەوانە کە باوکیان نەزانرابوو بوون بە مەولاو برای دینیی • سەهلەی کچی سوهەیلی کوڕی عەمری قورەیشیی عامیریی کە ژنی ئەبو حوذەیفە بوو [هەوێی ئەو ژنە بوو کە

سالمی ئازاد کردبوو] هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ عەرزیکرد : (یا رسول الله) ئێمە سالمان بە کوڕی خۆمان ئـەزانـی ، ئێستەیش خوا ئەو ئایەتەی دەرحەقی ئەو [و ئەمثالی] نازڵ فەرموە کـە لێت مەعلوومە [بوخاریی باقی حەدیثەکەی ذیکر نەکردوە ، ئـەبـوداودو بەرقانی ذیکریان کردوە ئەفەرموون :] سەهلە عەرزی پێغەمەری کـرد : ئەفەرمووی : چی (یا رسول الله) ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : شیری بـدەرێ • پێنج دەفعە شیری دایـێ ، وەك ئـەولادی رەضاعیی لێ هات •

به سەبەبی ئەم روخصەتە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلـم ـ بۆ سەهلەو سالمی دا ، حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تـعالی عنهـا ـ ئـەمری ئەکرد بە کچی برایی‌و بە کچی خوشکی کە پێنج جار شیر بدەن بەو پیاوانە کە حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەیویست کە بیانبینێ‌و بچنـە لای ، با گەورەیش بن ، لــە پاشا ئەچوونە لای • ئومموسەلەمەو سائیری ئەزواجی طاهیرات ئیبایان ئەکرد لەوە کە بەو نەوعە شیردانە هیچ کەسـێ بچێتە لایان ، مەگەر بە منالیی لە بێشکەدا شیر بخـۆن • بە حـەزرەتـی عایشەیان ئەفەرموو وەڵلاهی ئێمە نازانین کە بەوە حەلاڵ بێ • ئیحتیمـالی هەیە بەو شیرپێدانە چوونە لای ژنی بێگانە روخصەتێ بێ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسـلم ـ تەنها بۆ سـالمی داوە ح ـ ١٩/٨ ، ح ـ ٢٥٥/٦ ، م ٢٢٩/٦ (لە ئیبای سەلەمەو ئەزواجی طاهیراتەوە ـ رضي الله تعالی عنهن ـ)•

عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : سەهلەی کچی سوهەیل ـ رضي الله تعالی عنها ـ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ عەرزیکرد : (یا رسول الله) من لە رووی ئەبوحوذەیفەدا کە سالم ـ رضي الله تعالی عنهما ـ بێتە لامان ناخۆشیی‌و گرژیی ئەبینم ، سالمیش هاوسوێندی

حوذيفه بوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : شیری بدەرێ لێی حەرام ئەبێ • عەرزی‌کرد : چۆنی شیربدەمێ پیاوێکی گەورەیە ریشدارە ، گەییوەتە دەرەجەی پیاوان ، ئەوی پیاوان ئەیزانن‌و عەقلیان پێی‌ئەشکێ ئەویش ئەیزانێ‌و عەقلی پێی ئەشکێ ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی‌و تەبەسسومی کرد ، فەرمووی : ئەزانم کە گەورەیە شیری بدەرێ، ئەو گرژیی‌و ناڕەزاییی‌یە کە لە رووی ئەبوحوذەیفەدا ئەیبینی نامینێ • سوهەیلە ئەفەرموێ : چوومەوە لە پاشا شیرم دا بە سالم ئەو حاڵەی لە دڵی ئەبوحوذەیفەدا بوو نەما • (ئەمە مەئالی چەند حەدیثێکە لە موسـليما) •

٣٨٠٩/٨٦ ـ عن علي [رضي الله تعالى عنه] قال : قلت يارسول الله ما لك تنوق [تختار] في قريش وتدعنا ؟ فقال : وعندكم شيء ؟ قلت : نعم بنت حمزة • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنها لا تحل لي ، إنها ابنة أخي من الرضاعة م ـ ٦/٢١٨ •

٣٨١٠/٨٧ ـ وعن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أريد [والمريد علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ] على ابنة حمزة • فقال : إنها لا تحل لي ، إنها ابنة أخي من الرضاعة ، ويحرم من الرضاعة مايحرم من الرحم م ـ ٦/٢١٨ ، ح ـ ٨/٢٨ •

٣٨١١/٨٨ ـ زينب ابنة أبي سلمة [رضي الله تعالى عنهما] =اخبرته= أن ام حبيبة بنت أبي سفيان أخبرتها أنها قالت : يا رسول الله إنكح أختي [عزة في رواية لمسلم ، وفي رواية الدلائل : درة ، وعند الطبراني : حمنة ، (وەلحاصل ناوی نەزانراوە] بنت أبي سفيان • فقال : أو تحبين ذلكِ ؟ فقلت : نعم لست بمُخْلِية [من ضرة] وأحب من شاركني في خير أختي• فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إن ذلكِ لا يحل لي • قلت : فإنا

تُحدِّثُ أنك تريد أن تنكح بنت أبي سلمة [دُرّة] قال : بنت أم سلمة ؟ قلت : نعم • فقال : لو أنها لم تكن ربيبتي في حجري ما حلت لي، إنها لابنة أخي من الرضاعة ، أرضعتني وأبا سلمة ثويبة ، فلا تعرِضْنَ علي بناتِكُنّ ، ولا أخواتِكُنّ • قال عروة : وثويبة مولاة لأبي لهب كان أبو لهب أعتقها فأرضعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما مات أبو لهب أريه بعض أهله [قيل : هو العباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ] بشرِّ حِيبة [بسوء حال] قال له : ماذا لقيت ؟ قال أبو لهب : لم ألقَ بعدكم خيرا ، غير أني سقيت في هذه [زاد عبدالرزاق : وأشار إلى النقرة التي كانت تحت إبهامه] بعتاقتي ثويبة ح ـ ٨/٢٨ ، ٣٠ ، م ـ ٦/٢٢٠ ليس فيه حديث إعتاق ثويبة ، ح ـ ٨/٣٦ •

تەرجەمە :

ئوممو حەبیبەی کچی ئەبوسوفیان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ: کە عەرزی پێغەمەرمکرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (يا رسول الله) خوشکەکەم مارە بکە • فەرمووی : حەزەکەی ؟ عەرزمکرد : بەڵێ خۆ بێ هەوێیش نیم ، ئەوی حەزەکەم لە خێرا شەریکم بێ خوشکی خۆمە • فەرمووی : بۆم حەڵاڵ نیە [چونکی جەمعی دوو خوشك دروست نیە] عەرزمکرد : ئەڵێن : دورەی کچی ئەبوسەلەمە یێنی ؟ فەرمووی : کچی ئوممو سەلەمە ؟ عەرزمکرد : بەڵێ • فەرمووی : ئەگەر هەنەزام نەبوایە لە ژێر حیجرما نەبوایە بۆم حەڵاڵ نەئەبوو ؛ چونکی کچی برای رەضاعیمە ثوەیبە شیری داوە بە منو ئەبوسەلەمە • کە وابێ تەکلیفی کچو خوشکتانم لێمەکەن کە بیهێنم • دورەوە بە دوو نەوع لێی حەرام بوە ، هەم برازای رەضاعییەتیو هەم لە ژێر حیجریا بوە] •

عوروه به ئیسنادی ئەم حەدیثه ئەڵێ : ثوەیبه جاریيەی ئەبولەهەب بوه ، ئازادی کرد ، شیری دا به پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ که ئەبولەهەب مرد بەعزێ له کەس‌وکاری له خەوا دی ، له ئەحواڵێکی زۆر خراپا بوو پێی‌وت : تووشـی چی بووی ؟ وتی : له دوای ئێوه هیچ خێرم نەدیوه ئەوه نەبێ سەبەب بەوه که ثۆیبەم ئازادکردوه لەمەدا [یەعنی لـــه چاڵایی خوار پەنجەی کەڵەئەنگوستما] ئاویان دامێ •

٣٨١٢/٨٩ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تُحرِّم المصة والمصتان م ـ ٦/٢٢٣ •

تەرجەمە :

مژینێ یا دوو مژین ژن‌و پیاو لێك حەرام ناکا •

٣٨١٣/٩٠ ـ عن أم الفضل [رضي الله تعالى عنها] قالت : دخل أعرابي على نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو في بيتي =فقال : يا نبي الله= إني كانت لي امرأة ، فتزوجت عليها أخرى ، فزعمت امرأتي الأولى أنها أرضعت امرأتي الحدثى رضعة أو رضعتين • فقال نبي الله ـ صلى الله تعـالى عليـــه وسلم ـ: لا تحرم الإملاجة والإملاجتان م ـ ٦/٢٢٣ • وعن عبدالله بن حرث عنها سأل رجل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أتحرِّم المصَّة ؟ فقال : لا م ـ ٦/٢٢٤ •

تەرجەمە :

ئوممولفەضل ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ئەعرابیێ هـاتـه خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیه وسلم ـ له ماڵی ئێمەدا بوو • عەرزی‌کرد : = ئەی پێغەمەری خوا = ژنێکم بوو ژنێك =ی ترم= بەسەر هێنا ، ژنه پێشوەکەم وتی : شـیرم

داوە بە ژنە تازەکەت جارێ یا دوو جار • پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـە وسلم ـ فەرمووی : مژینێ یا دوو مژین ژنو پیاو لێك حەرام ناکا •

= هەروەها لە ئوممولفەضلەوە ریوایەتکراوە پیاوێك لە پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ پرسی : مژێك ژنو پیاو لەیەك حەرام ئەکا ؟ فـەرمـووی : نـەء = •

٩٢/٣٨١٥ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أنها قالت : كان فيمـا أنزل من القرآن : عشر رضـــعات معلومات يُحرِّمن ، ثم نســـخ بخمس معلومات ، فتوفي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهن فيما يقرأ من القـرآن م ـ ٦/٢٢٤ •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە قورئانا نازڵ بووبوو : دە دەفعەی مەعلووم شیردان بە مناڵ ژنو پیاو لێك حەرام ئەکا • لە پاشا نەسخ بۆوە بە پێنججار • ئەفەرموێ : تا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وسلم ـ وەفاتی کرد ئەم ئایەتە لە قورئانا ئەخوێنرایەوە • یەعنی نـەسـخ نەبۆتەوە • [پێنج دەفعە مەذهەبی شافیعی‌یە مالیکی‌و حـــەنەفی‌و گـەلێ عولەمای تر ئەڵێن : بە جارێ حەرام ئەبێ • داودی ظاهیری بە ســێجار حەرام ئەبێ • مەذهەبی شافیعی موصیبە • تەماشای نەوەویی بکە] •

٩٣/٣٨١٦ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل عليها وعندها رجل فكأنه تغير وجهه ، كأنه كره ذلك [فاشتد عليه ذلك ، ورأيت الغضب في وجهه •م] فقالت : إنه أخي [من الرضاعة] فقال : انظرن مَنْ إخوانكن ؟ فإنما الرضاعة من المجاعة حـ ـ٨/٣١، ح ـ ٤/٣٦٥ ؛ م ـ ٩/٢٣ ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ . پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی هاتە لام پیاوێکم لابوو (کأنە) وەجهی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تێکچوو ، وەك لە بەری گران بێ ، غەضەبم لە روویا دی ، عەرزمکرد : ئەمە برای رەضاعیمە • فەرمووی : تێفکرن کە کێ براتانن ؟ رەضاعەت لە برسێتییەوە ئەبێ [یەعنی ئەبێ لە وەختێکا بێ کە بێ شیر هەڵنەکا • مەذهەبی شافیعیش وایە کە گەورە بە شیرخواردن حەرام نابێ • حەدیثی سەهلە یا مەنسووخە یا مەخصووصە بە سالمەوە بە دەلیلی قسەی ئەزواجی طاهیرات - رضي الله تعالى عنهن -]

٣٨١٧/٩٤ - عن عقبة بن الحرث - رضي الله تعالى عنه - قال : تزوجت امرأة [ابنة لأبي إهاب بن عزيز ، أخرى] فجاءتنا امرأة سوداء فقالت : أرضعتكما • فأتيت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقلت : تزوجت فلانة بنت فلان ، فجاءتنا امرأة سوداء فقالت لي : إني قد أرضعتكما وهي كاذبة، فأعرض عنه ، فأتيته من قبل وجهه قلت : إنها كاذبة • قال : كيف بها وقد زعمت أنها قد أرضعتكما ؟ دعها عنك [أي إحتياطا] ح - ٨/٣٢ ، ح - ١/١٨٣ ،

تەرجەمە :

عەقەبەی کوڕی حەرث - رضي الله تعالى عنه - =ئەفەرموێ:= ژنێکم هێنا ، ژنێکی رەش هات وتی : من شیرم بە ئێوە داوە • هاتمە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - عەرزمکرد : کە فلانی کچی فلانم مارەکردوە ئێستە ژنێکی رەش هاتوە ئەڵێ : من شیرم داونێ ئەمما درۆ ئەکا • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رووی لێوەرگێرام ، چوومە بەردەمی عەرزمکرد : درۆ ئەکا • فەرمووی : چۆن رای‌ئەگری ؟ ئیتر چی

لێ ئەکەی کە ئەڵێ شیرم داونێ ؟! وازی لێ بێنە [تەڵاقیداو ژنێکی تری هێنـا خ - ١/١٨٣] .

[ئەم تەڵاقدانە بە ئیحتیاط بوە . شافیعیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : ئەگەر مورافەعە بیەنە لای حاکم ئەو ژنەو سێ ژنی تریش لای حاکم شەهادەت بدەن حاکم حوکمی پێ بکا ئەو وەختە نیکاحەکەیان بەتاڵ ئەبێتەوە ئیحتیاج بە تەڵاقدان نابێ ، بەو شەرتە شـەهادەتی مورضیـعە قەبووڵ ئەبێ کە لە سەر شیرپێدانەکەی داوای ئوجرەت نەکا ، فـەقەط مورضیعەکە وای وت با بە تەنهایش بێ کەسی تری لەگەڵا نەبێ ئیحتیاط وایە ئەگەر مارەی نەکردبێ مارەی نەکا ، ئەگەر کردبێتی تەڵاقی بـدا تـا بۆ یەکێکی تر حەڵاڵ بێ . (من القسطلاني) .

وطء المسبية جائز بعد العدة إن لم تكن حاملا(١) :

٣٨١٨/٩٥ - عن أبي سعيد الخـدري [رضـي الله تـعالى عنه] أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يوم حنين بعث جيشا إلى أوطاس، فلقوا عدوا فقاتلوهم ، فظهروا عليهم ، وأصابوا لهم سبايا . فكأن ناسا من أصحاب رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - تحرجوا من غشيانهن من أجل أزواجهن من المشركين ، فأنزل الله - عز وجل - في ذلك :(والمحصنات من النساء إلا ما ملكت أيمانكم(٢)) أي فهن لكم حلال إذا انقضت عدتهن م - ٦/٢٣١ .

تەرجەمە :

ئەبو سەعیدی خودریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر

(١) ئافرەتێك لە جەنگا بە تاڵان بگیرێ دوای تەواوبوونی عیددەی ، سـکی نەبێ ، چوونەلای دروستە .

(٢) النســـــاء / ٢٤ .

- صلى الله تعالى عليه وسلم - رۆژی غەزای حونەین لەشکرێکی نارد بۆ ئەوطاس تووشی دوشمنێ بوون شەڕیان لەگەڵ کردن ، بەسەریانا غالب بوون ، گەلێ ئەسیریان گرت ، ئەصحابی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە گوناهیان ئەزانی کە لەگەڵیان دروست بین ؛ چونکی مێردی موشریکیان بوو ، خوا - عز وجل - ئەم ئایەتی سوورەتی نیسایەی نازڵکرد کە ئەفەرموێ : ژنی مێرددارتان بۆ حەرامە مەگەر بە ئەسیریی بیانگرن ، با مێردی موشریکیشیان بێ بۆتان حەڵاڵن ، یەعنی بەو شەرتە عیددەیان رابیوورێ ، حەملیش لە حەدیثێکی ترا رابورد .

قەسمو نەفەقە :

٩٦/٣٨١٩ - عن أم سلمة [رضي الله تعالى عنها] أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لما تزوج أم سلمة أقام عندها ثلاثا . وقال : إنه ليس بك على أهلك هوان إن شئت سبعت لك ، وإن سبعت لك سبعت لنسائي م - ٦//٢٤١ . وفي أخرى : وإن شئت ثلثت ثم درت ، قالت : ثلث م - ٦/٢٤١ . وعن أبي بكر بن عبدالرحمن أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - حين تزوج أم سلمة [رضي الله تعالى عنها] فدخل عليها ، فأراد أن يخرج أخذت بثوبه . فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: إن شئت زدتك وحاسبتك به ؛ للبكر سبع ، وللثيب ثلاث م-٦/٢٤٢ ، ت ،جه.

٩٧/٣٨٢٠ - وعن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : إذا تزوج البكر على الثيب أقام عندها سبعا ، وإذا تزوج الثيب على البكر أقام عندها ثلاثا . قال خالد [الراوي عن أبي قلابة الراوي عن أنس] : ولو قلت : إنه رفعه لصدقت . ولكنه قال : السنة كذلك م - ٦/٢٤٣ ، ح - ٨/١٠١ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە ئوممو سەلەمەی هێنا سێ رۆژ لە لای بوو ، فەرمووی : تۆ لای ئەهلی خۆت بێ حورمەت نیت ، ئەگەر هەوەست هەیە حەوت رۆژت لە لا ئەبم ، حەوت لای تۆ بم حەوتیش لای ئەوانی تر ئەبم • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ . ئەگەر هەوەست بێ سێ رۆژت لە لا ئەبم لە دواییدا بە سەرتانەوە ئەگەڕێم ؟ فەرمووی : سێ رۆژ لام بە • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیرادەی کرد لای ئوممو سەلەمە بچێتە دەرێ ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ جلەکەی گرت فەرمووی : ئەگەر هەوەست بێنێ بۆت زیاد ئەکەم حسابت لەگەڵا ئەکەم ؛ بۆ کچ حەوت رۆژ هەیە بۆ بێوەژن سێ رۆژ هەیە • لە ریوایەتی ئەنەسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کچ بەسەر ژن بێنێ حەوت رۆژ لای ئەبێ ، بێوەژن بەسەر کچ بێنێ سێ رۆژ لای ئەبێ • سوننەتو عادەت وایە •

٣٨٣١/٩٨ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : كان للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تسع نسوة ، فكان إذا قسم بينهن لا ينتهي إلى المرأة الأولى إلا في تسع • فكن يجتمعن كل ليلة في بيت التي يأتيها ، فكان في بيت عائشة • فجاءت زينب [رضي الله تعالى عنهما] فمد يده إليها • فقالت: هذه زينب • فكف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده ، فتقاولتا حتى استخبتا وأقيمت الصلاة ، فمر أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] على ذلك ، فسمع أصواتهما ، فقال : اخرج يا رسول الله إلى الصلاة واحث في أفواههن التراب • فخرج النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ فقالت عائشة : الآن يقضي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صلاته فيجيء أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] فيفعل بي ويفعل • فلما قضى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صلاته

أتاها أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] فقال لها قولا شديدا ، وقال : أتصنعين هـــذا ؟ م ـ ٦/٢٤٦ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نۆ ژنی بوو ، کە قەسمی بکردایە[1] بەسەریانا لە =نۆ=[2] رۆژا نەبوایە تۆبە نەئەهاتەوە سەر ئەووەڵیان • هەموو شەوێ [بە رەزای خۆیان] لە ماڵی ئەو کەسەدا کۆ ئەبوونەوە کە نۆبەتی ئەو بوو • لە ماڵی حەزرەتی عایشەدا بوون ، زەینەب هات ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [وەیزانی عایشەیە] دەستی بۆ درێژکرد • عایشە فەرمووی : ئەوە زەینەبە [لەو وەختانەدا چرا نەبوو] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی گێڕایەوە ، لە بەینی زەینەب‌و عایشەدا ـ رضـي الله تـعالى عنهما ـ دەست‌کرا بە شەڕەقسە تا دەنگیان بەرز بۆوە • قامەتی نوێژ کرا ، حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەوێدا رابورد دەنگی بیستن ، فەرمووی: (یا رسول الله) تەشریفت بێنەدەرێ بۆ نوێژ ، خۆڵ بکەرە ناو دەمیانەوە ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە دەرێ بۆ نوێژ ، عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئێستە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ نوێژەکەی ئەکاو ئەبوبەکر ـ رضي الله تعـــالى عنــه ـ واو وام پێ ئەکا • کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە نوێژ بۆوە حەزرەتــی ئەبوبەکر هاتەلای حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قســـەی زۆر قورس‌و گرانی پێوت ، فەرمووی : تۆ وا ئەکەی ؟!

---

(١) واتە کە شەوو نۆبەی لانوستنی خێزانەکانی بەش‌بکردایە . . .

(٢) دانەر بە هەڵە (حەوت)ی نووســــــیبوو ئێمە بــە گوێرەی دەقەکە چاکمان‌کرد .

٩٩/٣٨٢٢ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : ما رأيت امرأة أحب إلي أن أكون في مسلاخها [في جلدها] من سودة بنت زمعة [رضي الله تعالى عنها] من امرأة فيها حدة [جودة رأي] قالت : فلما كبُرتْ جعلتْ يومها من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لعائشة ؛ قالت : يا رسول الله قد جعلت يومي منك لعائشة ؛ فكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقسم لعائشة يومين : يومها ويوم سودة م ـ ٢٤٨/٦ ، حـ ١٠١/٨ من : جعلت يومها ...

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : هیچ ژنێ نیە كە پێمخۆش بێ لە پێستو ئەخلاقیا بم زیاتر لە سەودەی كچی زیمەعە ، ژنێ بوو حوسنی رەئیی بوو ، كە پیربوو نەوبەتی خۆی لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دا بە عایشە ؛ عەرزی پێغەمەری كرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (يا رسول الله) [تەلاقم مەدە . كما في أخرى] رۆژی نەوبەتم لە تۆ دا بە عایشە . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ لای ئەوانی تر ئەبوو دوو رۆژ لای عایشە ئەبوو ، رۆژی خۆیو رۆژی سەودە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ .

١٠٠/٣٨٢٣ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ (وإن امرأة خافت من بعلها نشوزا أو إعراضا ...) قالت : هي المرأة تكون عند الرجل لا يستكثر منها فيريد طلاقها ويتزوج غيرها تقول له : أمسكني ولا تطلقني، ثم تزوج غيري فأنت في حل من النفقة علي والقسمة لي ، فذلك قوله تعالى: (فلا جناح عليهما أن يصالحا بينهما صلحا ، والصلح خير ...)[1] ح ـ ٩٨/٨ ، م ـ ٤٧١/٦ .

(١) النساء / ١٢٨ .

وعند الحاكم عن رافع بن الخديج إنه كان تحته امرأة فتزوج عليها شابة ، فآثر البكر عليها ، فنازعته وطلقها ، ثم قال : ان شئت راجعتك وصبرت ؟ فقالت : راجعني ، فراجعها ثم لم تصبر فطلقها • قال =الحاكم:= فذلك الصلح الذي بلغنا أن الله أنزل فيه هذه الآية • قسطلاني •

وفي الترمذي من حديث ابن عباس – رضي الله تعالى عنهما ـ قال : خشيَتْ سودة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أن يطلقها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : يا رسول الله لا تطلقني واجعل يومي لعائشة ، ففعل ، فنزلت هذه الآية • قسطلاني •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ئایەتی نیساء کە ئەفەرموێ: ئەگەر ژنێ لە مێردەکەی بترسێ کە مێردەکەی عەدالەتی لەگەڵ نەکا یا ئیعراضی لێ بنێ گوناهیان ناگاتێ کە صوڵح لە بەینیانا بکەن صوڵح خێرو چاترە لە نیزاع ئەفەرموێ : ئەم ئایەتە دەرحەقی ژنێکە لای پیاوێ بێ پیاوەکە زۆری لەگەڵ نانوێ ئیرادەی ئەبێ تەڵاقی بدا ، ژنەکە پێی ئەڵێ : تەڵاقم مەدە ژنم بەسەر بێنە گەردنت ئازاد بێ لە نەفەقەو لەگەڵنوستنم • ئەم موعامەلە ئەوەیە کە ئەفەرموێ : گوناهیان ناگاتێ کە لە بەینیانا صوڵح بکەن ، صوڵح خێرە •

حاکم ئەفەرموێ : رافیعی کوڕی خەدیج ـ رضي الله تعالى عنه ـ ژنێکی ئەبێ ژنێکی جەهێڵی تەڕو تازەی بەسەر یێنێ ، ژنە پیرەکەی شەڕی لەگەڵ ئەکا تەڵاقی ئەدا • رافیع بە ژنەکە ئەڵێ : ئەگەر هەوەست یێنێ مارەت‌ئەکەمەوەو صەبر بکە • ئەڵێ : مارەم بکەرەوە • مارەی

ئەکاتەوە[1] صەبر ناکا ، دیسان تەلآقی ئەداتەوە • حاکم ئەفەرموێ : ئەم ئایەتە دەرحەقی ئەم حادیثەیە نازڵ بوە ، ئێمە وامان پێگەییوە •

تیرمذیی لە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنه - ریوایەت ئەکا کە سەودە - رضي الله تعالى عنها - ترسا کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەلآقی بدا ، عەرزی‌کرد : (يا رسول الله) تەلآقم مەدە رۆژی من بۆ عایشە بێ • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - وای‌کرد ئەم ئایەتە نازڵ بوو • ریوایەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - کە لە پێش ئەم حەدیثەدا نووسرا تەئییدی ئەم سەبەبی نوزووله ئەکا •

تەلآقی بیدعەت‌و سوننەت :

(يا أيها النبي) : ئەی پێغەمەر (إذا طلقتم النساء) : کە ژنتان تەلآق دا (فطلقوهن) : تەلآقیان بدەن (لعدتهن) : لە وەختێکا کە دەست ئەکەن بە عیددە هەڵژماردن ، یەعنی کە تەلآقیان دا دەست بکەن بە عیددە هەڵژماردن لە طوهرا[2] تەلآقیان بدەن ؛ چونکی لە حەیزا تەلآقیان بدەن تا لە حەیزەکە پاك نەبنەوە دەست ناکەن بە عیددە، پێی موتەضەرڕیر[3] ئەبن ؛ موددەی عیددەکەیان درێژئەبێ (وأحصوا العدة) : عیددەکە بژمێرن لێتان تێك‌نەچێ ، ئەگەر ریجعەتتان کردنەوە بکەوێتە پێش رابوردنی ، ئەگەر رابوردبێ بە نیکاحی جەدید نیکاحیان بکەنەوە •

(١) بەگوێرەی دەقەکە ئەگەر بفەرموێ : موراجەعەتت ئەکەمەوەو ئەتهێنمەوە .. باشترە چونکە تەلآقی تەواوی نەداوەو ، دیارە تەلآقی ریجعیی بوەو ، تەلآقی ریجعیی تەنها گێرانەوەی ئەوێ‌و ، مارەکردنەوەی تازەی ناوێ .

(٢) واتە پاك بێ‌و لە بێ نوێژیدا نەبێ .

(٣) تووشی زیان ئەبێ‌و ماوەی چاوەڕوانی‌یەکەی زیاتر دەبێ .

تەلآقی سوننەت ئەمەیە کە طاهیر بن‌و ، جیماعیان لەگـەڵ نەکـرابێ لەو طوهرەدا ، دوو شاهیدیشیان لەسەر بگیرێ •

تەلآقی بیدعەت ئەوەیە لە حەیزا • یا لە نیفاسا ، یا لە عیددەی تەلآقـا ژنێ کە دوخوولی پێ‌کردبێ تەلآق بدا •

١٠١/٣٨٢٤ ـ عن نافع =عن= عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهماـ أنه طلق امرأته [آمنة بنت غفار] وهي حائض على عهد رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسأل عمر بن الخطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن ذلك ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: مره فليراجعها ، ثم ليمسكها حتى تطهر ، ثم تحيض ، ثم‌تطهر، ثم إن شاء أمسك [بها] بعد وإن شاء طلق [طاهرا أو حاملا •م] قبل أن [يمس • م] يمسك • فتلك العـــدة التي أمـر الله أن يطلـق لها النســـاء ح ـ ١٢١/٨ ، م ـ ٢٦٣/٦ ، د ، ن • قال أنس بن سيرين قلت [لابن عمر] : أتحتسبُ ؟ قال : فمه ؟ ح ـ ١٢٢/٨ ، م ـ ٢٧٠/٦ ، قال يونس بن جبير: قلت [لابن عمر] تحتسب ؟ قال : أرأيت إن عجـز [عن إقامـــة فـرض] واستحمق [فلم يأت به أيكون ذلك عذرا] ؟ وعن ابن عمر : حسبت علي بتطليقة ح ـ ١٢٤/٦ ، م ـ ٢٧٠/٦ •

وزاد ابن رمح في روايته : وكان عبدالله [رضي الله تعالى عنه] إذا سئل عن ذلك قال لأحدهم : إمّا أنت طلقت امرأتك مرة أو مرتين ؛ فإن رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أمرني بهذا • وإن كنت طلقتها ثلاثا [أي ثلاث مرار] فقد حرمت عليك حتى تنكح زوجا غيرك ، وعصيت الله فيما أمرك من طلاق امرأتك م ـ ٢٦٦/٦ • وكـان عبدالله [ابن عمر ـ رضي الله تعـــالى عنهما ـ] طلقها تطليقة واحدة فحسبت من طلاقها ، وراجعها عبدالله كما أمره رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٢٦٧/٦ • (بەسە) •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضـي الله تعالی عنهمـا ـ ئامینەی ژنـی لە حـەیزا بـە تەلاقێك تەلاق ئەدا ، عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ پرسی بـە پێغەمەرکرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ فەرمووی : ئەمری پێ بکە روجووعی بکاتەوە ، رای بگرێ تا لە حـەیز پاك ئەبێتەوەو ئەکەوێتەوە حەیزو پاك ئەبێتەوە • کە پاك بـۆوە ئـەگەر هەوەسی بوو رای‌بگرێ ، ئەگەر هەوەسی بوو ـ بێ ئەمە جیماعی لـەگەڵ بکا ـ بە طاهیریی یا بە حامیلەیی تەلاقی بدا • ئەمە ئەو عیددەیە کـە خوا ئەمری پێ فەرموە کە ژنی تیا تەلاق بدەن •

ئەنەسی کوڕی سیرین ئەفەرموێ : لە ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعـالی عنهما ـ م پرسیی : ئەو تەلاقەت کە لە پێشەوە دابووت لەسەرت حساب کرا یان نـا ؟ فەرمووی : ئەی ئەو تەلاقە چیە ؟ یەعنی حسێب ئەکرێ •

یونسی کوڕی جوبەیر ئەفەرموێ : وتم : ئـەو تەلاقـەت لەسـەر حسێب‌کرا یان نـا ؟ فەرمووی : ئەی ئینسان لە بەجێهینانی فەرزێ عـاجز بێ‌و کەرێتی بکاو بەجێی نەهێنێ •• بۆ ئەوە ئەبێ بەعوذر بۆی ؟ یـەعنی حسێب کرا لەسەرم • یەعنی پیاوێ عاجز بێ لە تەلاقی سونەت‌و جاهێـڵ بێ پێی ، بێنێ ژنی لە حەیزا تەلاق بدا ئەو جەهل‌و حەماقەتیە بۆی ئـەبـێ بە عوذر کە تەلاقەکەی بە تەلاق حسێب نەکرێ ؟ یەعنی نابێ بـە عـوذر • ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ = ئەفەرموێ : = ئەو تـەلاقەم بـە تـەلاقێ لەســەر حسێب‌کرا •

ئیبنوریمح لە ریوایەتی ئەم حەدیثەدا ئەوەی لێ زیادکردوە لە دوای ئـەم حادیثەیە لە ئیبنوعومەر ـ رضـي الله تعـالی عنه ـ بپرســرایێ وای جواب‌ئەدایەوە : ئەگەر جارێ یا دوو جار ژنەکەت تەلاق بدەی پێغەمەر

- صلى الله تعالى عليه وسلم - وای ئەمر پێ کردووم کە روجووعی بکەمەوەو لە طوهرا تەلاقی بدەم ، ئەگەر سێ جارت تەلاق دا تا شوو بە مێردێکی تر نەکا لەسەرت حەرام ئەبێ ، گوناهکار ئەبی بەوە لەسەر ئەوە کە ژنەکەت وا تەلاق‌داوە •

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنهما - تەلاقێکی ژنەکەی دابوو لەسەری حسێب‌کرا ، ژنەکەی روجووع‌کردەوە وەك پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری پێ فەرمووبوو •

تەلاقی سێ‌بەسێ‌و ، مارە بە جاش :

١٠٢/٣٨٢٥ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : كان الطلاق على عهد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأبي بكر ، وسنتين من خلافة عمر [رضي الله تعالى عنهما] طلاق الثلاث واحدة • فقال عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] : إن الناس قد استعجلوا في أمر قد كانت لهم فيه أناة ، فلو أمضيناه عليهم ! فأمضاه عليهم م - ٦/٢٧٣ •

١٠٣/٣٨٢٦ - أبو الصهباء قال لابن عباس هات من هناتك ألم يكن طلاق الثلاث على عهد رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأبي بكر [وثلاثا من إمارة عمر - رضي الله تعالى عنه - أخرى •م] واحدة ؟ فقال : قد كان ذلك ، فلما كان في عهد عمر [رضي الله تعالى عنه] تتابع الناس في الطلاق فأجازه عليهم [وهو معدود من الأحاديث المشكلة • نووى] م - ٦/٢٧٤ ، د •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : تەلاقی سێ‌بەسێ لە زەمانی پێغەمەراو ئەبوبەکراو دوو ساڵ - لە ریوایەتێکا سێ ساڵ - لە

زەمانی عومەرا - صلی الله تعالی علیه وسلم ، ورضي عنهما - بە تەلاقێ حسێب بوو ، عومەر - رضي الله تعالی عنه - فەرمووی : خەلق عەجەلە ئەکەن لە شتێکا کە تیا بە تەئەنی بن بۆیان بە نەفعە • ئەگەر ئەو تەلاقی سێبەسێیەیان بۆ بە سێبەسێیی حسێب بکەم بەلکو وازی لێبێنن • لە دواییا حوکمی لەسەر کردن بە سێبەسێ •

ئیمامی نەوەویی - رحمه الله تعالی - ئەفەرموێ : کەسێ بە ژنەکەی بلێ : سێبەسێ تەلاقت کەوتبێ •• ئەئیمەی ئەربەعەو جومهووری عولەمای خەلەفو سەلەف - رحمهم الله تعالی - ئەفەرموون : سێبەسێ تەلاقی ئەکەوێ • طاوسو بەعزێ عولەمای ظاهیر ئەفەرموون : هەر تەلاقێکی ئەکەوێ •حەججاجی کوڕی ئەرطاتو محەمەدی کوڕی ئیسحاقیش لایان وایە• مەشهوور لە حەججاجو مەذهەبی موقاتیلو ریوایەتێکیش لە ئیبنوئیسحاق ئەوەیە کە بەوە تەلاق ناکەوێ ، دەلیلیان ریوایەتێکی زەعیفە لە ئیبنوعومەرەوە کە ژنەکەی لە حەیزا سێبەسێ تەلاقدابوو لە سەری حسێب نەکرا • فەقەط ریوایەتەکەی کە نووسراوە صەحیحە ، دەلیلی ئەوانەی کە ئەفەرموون هەر تەنها تەلاقێکی ئەکەوێ حەدیثی ئیبنوعەباسە - رضي الله تعالی عنهما - دەلیلی جومهوور ئەوەیە خوا - عز وجل - ئەفەرموێ : هەرکەسێ لە حودوودی خوا تەجاوز بکا زولم لە نەفسی خۆی ئەکا بەلکو خوا لە دوای ئەوە ئەمرێکی تر ئیحداث ئەکا • ئەفەرموون : مەعنای ئەم ئایەتە وایە وا ئەبێ ئەوی ژنی تەلاق ئەدا ئیحتیمالی هەیە کە پەشیمان بێتەوە لە تەلاقو بە تەمای نیکاحکردنەوەی بێ ، کە سێبەسێ تەلاقی دا پەکی ئەکەوێ ، ئەمجا ئەگەر تەلاقی سێبەسێ هیچ نەکەوێ ، یا بە ریجعیی بکەوێ هیچ پەشیمانیی لە دوا نابێ •

هەم رەكانە ژنی خۆی تەلاق دا بە تەلاقی قەطعیی چوە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بلێ : وەللاهی لە لەفزی (البتة) هەر تەلاقێکم قەصد کردوە؟ عەرزی‌کرد : وەللاهی هەر تەلاقێکم قەصدکردوە • ئەم سوێندانە دەلیلە لەسەر ئەمە ئەگەر سێی قەصد کردبێ هەرسێکی بە جارێ ئەکەوێ ، گینا مەعنای سوێندانەکەی چی ئەبێ ؟ ریوایەتی سێ‌بەسێ لە رەکانەوە زەعیفە، راویەکانی مەجهوولن • ریوایەتی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ موئەووەلە تەماشای نەوەویی بکە •

[من هیچ شکم نیە لەمەدا ئەگەر پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە حەیاتا بوایە موافیقی رەئیی فارووق وەحی نازڵ ئەبوو • رەشید] •

١٠٤/٣٨٢٧ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : طلق رجل امرأته ثلاثا ، فتزوجها رجل ، ثم طلقها قبل أن يدخل بها ، فأراد زوجها الأول أن يتزوجها ، فسئل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن ذلك فقال: لا حتى يذوق الآخر من عسيلتها ماذاق الاول م ـ ١٩٨/٦ •

١٠٥/٣٨٢٨ ـ وعنها ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : جاءت امرأة رفاعة القرظي [رضي الله تعالى عنهما] النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت: كنت عند رفاعة فطلقني فبتّ طلاقي ، وتزوجت عبدالرحمن بن الزبير [رضي الله تعالى عنه] إن ما معه مثل هُدبة الثوب ، فقال : أتريدين أن ترجعي إلى رفاعة ؟ لا حتى تذوقي عسيلته ويذوق عسيلتك ، وأبو بكر [رضي الله تعالى عنه] جالس عنده ، وخالد بن سعيد بن العاص [رضي الله تعالى عنه ـ••••] بالباب ينتظر أن يؤذن له ، فقال : يا أبا بكر ألا تسمع إلى هذه ما تجهر به

عند النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ؟ م - ٦/١٩٥ ، ت ، جه ، ن ، ح - ٣٤٠/٤ .

١٠٦/٣٨٢٩ - عن عكرمة أن رفاعة طلق امرأته فتزوجها عبدالرحمن بن الزبير القرظي قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] وعليها خمار أخضر فشكت إليها ، وأرتها خضرة بجلدها . فلما جاء رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - والنساء ينصر بعضهن بعضا ، قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها -: يا رسول الله] ما رأيت مثل ما يلقى المؤمنات ! لَجِلْدهَا أشد خضرة من ثوبها ! قال عكرمة [مولى ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما -] : وسمع [زوجها] أنها قد أتت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فجاء ومعه ابنان له من غيرها قالت [تميمة] : والله ما لي إليه من ذنب إلا أن ما معه ليس بأغنى عنّي من هذه ، وأخذت هُدبة من ثوبها . فقال : كذبت والله يا رسول الله إني لأنفضها نفض الأديم ! ولكنها ناشز تريد رفاعة . فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: فإن كان ذلك لم تحلي له أو لم تصلحي له حتى يذوق من عُسيلتكِ . قال [عكرمة] : وأبصر [عليه الصلاة والسلام] معه ابنين ، فقال : بنوكَ هؤلاء ؟ قال : نعم . قال : هذا الذي تزعمين ما تزعمين ؟ فوالله لَهُمْ أشْبهُ به من الغرابِ بالغراب ! ح - ٤١٨/٨ . ظاهره مرسل إلا أنه لما قالت عائشة - رضي الله تعالى عنها - صار مسندا .

١٠٧/٣٨٣٠ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - قالت : طلق [رفاعة] رجل امرأته [تميمة] فتزوجت زوجا غيره [عبدالرحمن] فطلقها وكانت معه مثل الهُدبة ، فلم تصل منه إلى شيء تريده ، فلم يلبث أن طلقها ، فأتت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقالت : يارسول الله إن زوجي [رفاعة] طلقني وإني تزوجت زوجا غيره [عبدالرحمن] فدخل بي ولم يكن معه إلا

مثل الهدبة فلم يقربني إلا هَنَةً واحدة لم يصل مني إلى شيء ، فأحِلُّ لزوجي الاول ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تحلّين لزوجك الأول حتى يذوق الآخر عسيلتك وتذوقي عسيلته ح ـ ٨/١٣٢ •

تەرجەمە :

چوار حەدیث هەمووی یەك حادیثەیە ، مەئالی هەموویان ئەمەیە : رەفاعەی قورەظیی تەمیمەی ژنی سێ‌بەسێ تەلاق ئەدا شوو ئەکا بە عەبدوڕەحمانی کوڕی زەبیر ، هیچی پێ ناکرێ ، تەلاقی ئەدا ، تەمیمە پێتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی‌ئەکا : ژنی رەفاعە بووم تەلاقی دام ، شوومکرد بە عەبدوڕەحمانی کوڕی زەبیر ئەوی پێی بو وەك ریشووی سەرپۆشەکەی وابوو ، بەوە نەگەییم کە لێم‌ئەویست، هیچی پێ‌نەکرا ، تەنها دەفعەیێکی نزیك‌کەوت ئەویش بە هیچ دەرچوو بۆ مێردەکەی ترم حەلاڵ‌ئەبم ؟ عەبدوڕەحمانیش دوو کوڕی لەگەڵ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) وەڵڵاهی درۆ ئەکا چۆن پێستە لە یەك یەکالا ئەکرێ وا یەکالای ئەکەم ! ئەمما ئەو ناشیزە[1] = و حەزی لە رەفاعەیە = پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم فەرمووی : ئەگەر وابێ هیچی نەکردبێ بۆ رەفاعە حەلاڵ نابی تا ئەو هەنگوین‌و لەذەتەی کە لە رەفاعەت دیوە لە عەبدوڕەحمانیشی نەچێژی • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەماشای کوڕەکانی عەبدوڕەحمانی کردو = بە عەبدوڕەحمانی فەرموو : ئەمانە کوڕی تۆن ؟ وتی : بەڵێ ، دوای ئەوە = بە تەمیمەی فەرموو : ئەمەیە ئەڵێی کە وایە ؟ وەڵڵاهی قەل بە قەل چەندە ئەشوبهێ ئەمان زیاتر بە عەبدوڕەحمان ئەشوبهێن • لە ریوایەتەکەی عەکرەمەدا ئەفەرموێ : ژنەکە سەرپۆشێکی

(١) ناشیز : دەڵە ، چاولەدەر ، بە مێردی خۆی دانەکەوتوو .

سەوزی بە سەرەوە بوو هاتە خزمەت عایشە - رضي الله تعالى عنها - مۆراییێکی بەدەنی خۆیی پێ‌نیشاندا، ژنانیش یاریەی یەکتریی ئەکەن‌و لەسەر یەك‌ئەکەنەوە ، کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی هات عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) نەمدیوە وەك ئەوەی کە ژنە موسوڵمان لە دەست پیاوان تووش ئەبن ؛ پێستەکەی لە سەرپۆشەکەی سەوزترە !

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : ئەبوبەکر - رضي الله تعالى عنه - تەشریفی لە خزمەتیا دانیشتبوو ، خالیدی کوڕی سەعیدی کوڕی عاص - رضي الله تعالى عنه - لە بەردەرگای حوجرەی سەعادەتا بوو موتتەظیری ئیذن بوو ، بانگی حەزرەتی صەدیقی‌کرد : یا ئەبوبەکر گوێت لەمەیە کە لە حوضووری پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە ئاشکرا چی ئەڵێ ؟

وەلحاصڵ - کما في شرح النووي - رحمه الله تعالى - پیاوێ ژنی خۆی سێ‌بەسێ تەڵاق بدا تا عیددەی نەچێ‌و شوو بە پیاوێکی تر نەکاو وەطئی نەکاو تەڵاقی نەداو لەویش عیددەی نەچێ‌..بۆ مێردە پێشوەکەی حەڵاڵ نابێ ، بە موجەڕەدی شوو بە پیاوێکی ترکردن بۆی حەڵاڵ نابێ . مەذهەبی جەمیعی عولەمای خەلەف‌و سەلەف وایە .

تەنها سەعیدی کوڕی موسەییب - رحمه الله تعالى - ئەفەرموێ : موجەڕەدی نیکاح کافیە ، وەطء شەرت نیە ؛ چونکی خوا - عز وجل - ئەفەرموێ : بۆی حەڵاڵ نیە تا شوو بە پیاوێکی تر نەکا یەعنی جیماعی لەگەڵ بکا یا نەکا . نیکاح بە عەقد ئەڵێن . جومهوور لە جوابیا ئەڵێن : ئەم عوسەیلەیە تەخصیصی ئایەتەکە ئەکا بە چێشتنی عوسەیلەیانەوە . عولەما موتتەفیقن لەسەر ئەمە کە تەنها حەشەفەی لە ناو فەرجیا ون ببێ کافیە ، ئینزال شەرت نیە . حەسەنی بەصریی - رحمه الله - ئەفەرموێ :

ئینزالیش شەرتە ؛ چونكە عوسەیلە بە ئینزال ئەبێ ، جومهوور ئەفەرموون: بە دوخوولی ذەكەر لەزەت حاصڵ ئەبێ . وەطء لە نیكاحی فاسیدا لای قەولی ئەصەح كیفایەت ناكا ؛ چونكی ئەو مێردە مێرد نیە . (انتهى . نووي)

مەذهەبی حەسەنی بەصریی ـ رحمه الله ـ ئیحتیاطی زیاتر تیایە . ئەم حەدیثە مەذهەبی ئەبوحەنیفە ـ رحمه الله تعالى ـ بەتاڵئەكاتەوە كە ئەفەرموێ : نیكاحو خەڵوەتی صەحیحە كافیە ؛ چونكی حەدیثی عوسەیلە صەریحە لەوەدا كە عەبدورەحمان زۆری خنەخن لەگەڵ تەمیمەدا كردوەو هیچی پێ نەكراوە ، ئەوە بێ خەڵوەتی صەحیحە نابێ . (والله اعلم . رەشید).

الطلاق قبل الدخول(١) :

١٠٨/٣٨٣١ ـ عن أبي أسَيْد ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرجنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى انطلقنا إلى حائط يقال له : الشَّوط ، حتى انتهينا إلى حائطين ، فجلسنا بينهما ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اجلسوا ههنا ، ودخل وقد أتي بالجونية ، فأنزلت في بيت في نخل في بيت أميمة بنت النعمان بن شراحيل ، ومعها دايتها حاضنة لها ، فلما دخل عليها النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : هبي نفسك لي . قالت : وهل تهب الملِكة نفسَها للسُّوقة ؟! قال : فأهوى بيده يضع يده عليها لتسكن ، فقالت : أعوذ بالله منك . فقال : قد عذتِ بمعاذ. ثم خرج علينا فقال : يا أبا أسيد اكسُها رازقيين وألحقها بأهلها حـ٨/١٢٥.

(معلق) وعن سهل بن سعد ، وأبي أسيد قالا : تزوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أميمة بنت شراحيل ، فلما أدخلت عليه بسط يده

(١) ژن تەڵاقدان پێش چوونەلای .

إليها ، فكأنها كرهت ذلك ! فأمر أبا أسيد أن يجهزها ويكسوها ثوبين رازقيين ح - ١٢٦/٨ (وصله أبو نعيم) •

تەرجەمە :

ئەبوئوسەید - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - چووینە دەرێ تا گەیینە باغێ کە ناوی شەوطە ، رووییین تا گەیینە بەینی دوو باغ ، لە بەینیانا دانیشتین ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : لێرە دابنیشن • خۆی تەشریفی چوە ناو باغەکەوە ، جوەینیەیان هێنابوو لە ماڵێکا ، یەعنی لە ماڵی ئومەیمەی کچی نوعمانی کوڕی شەراحیلا [کە ماڵی جوەینیە خۆیەتی ، جوەین ناوی عەشیرەتەکەیەتی ، خۆی ناوی ئومەیمەیە] دابەزێنرا ، دایەنەکەی لەگەڵ بوو ، کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی چوە ژوورەوە لای پێی‌فەرموو : خۆت بە من هیبە بکە • وتی : کچی پادشاە خۆی هیبە ئەکا بە رەعییەت ؟! پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - دەستی موبارەکی دانەوان کە بیخاتە سەری تا رقەکەی دامرێنێ ، وتی : پەنا بە خوائەگرم لە تۆ ! پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی: پەنات بە ذاتێ گرت کە پەنای پێ ئەگیرێ • لە پاشا تەشریفی هاتە دەرێ، فەرمووی : یا ئەبا ئوسەید دوو لیباسی رازقییەی لەبەرکەو بی‌نێرەوە لای کەس‌و کاری •

لە حەدیثە موعەللەقەکەدا ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئومەیمەی کچی نوعمانی کوڕی شەراحیلی مارە کرد ، کە برایە خزمەتی دەستی موبارەکی بۆ راکێشا (کأنە) ئەو ژنە حەز لە پێغەمەر نەکا وابوو ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -

ئەمری بە ئەبو ئوسەید فەرموو : تەدارەکی بۆ بکاو دوو لیباسی رازقییەی بداتێ •

[بە مەبسووطی ئەم حەدیثە لە بابی ئەشربیەدا نووسراوە][1]

بڵێ حەلاڵم لێ حەرام بێ سوێنە ، تەلاقی پێ ناکەوێ :
(ئیلاء ، تەخییر)

١٠٩/٣٨٣٢ - ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : إذا حرم الرجل عليه امرأته فهي [ليس بشيء •ح] يمين يكفرها • وقال : (لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة)[2] ح - ٨/١٣٢ ، م - ٦/٢٧٨ (موقوف في حكم المرفوع) •

تەرجەمە :

ئینسان ژنی خۆی لەسەر خۆی حەرام بکا هیچ نیە ، لێی حەرام نابێ، ئەوە یەمینە کەفارەتی هەیە • ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : لەو خوصووصەوە بۆ ئێوە ئیقتیداکردنێکی باش هەیە کە بە پێغەمەری بکەن - صلى الله تعالى عليه وسلم - [کە مارییەی لە خۆی حەرام کردو دائیر بەوە (يا أيها النبي لم تحرم •••)[3] نازڵ بوو ، ئەوە سوێنی حەقیقیی نیە ؛ چونکی سوێنی حەقیقیی بە (أسماء الله) و صیفاتی مونعەقید ئەبێ • قەسطەلانیی] •

تەخییر طەلاق نیە :

١١٠/٣٨٣٣ - قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها] : قد خَيَّرنا رسول

(١) نزیك بەم ریوایەتە لە لاپەڕە (١٥٢)ی بەرگی حەوتەمدا حەدیثێك رابورد .

(٢) الأحزاب / ٢١ .

(٣) التحريم / ١ .

الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - [أفكان طلاقا ؟ أخرى] فلم نعده طلاقا
ح - ٨/١٣٠ ، م - ٦/٢٨٦ .

تەرجەمە :

عايشه - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئێمەی موخەییەر کرد [لە بەینی ئیختیارکردنی خۆمانو پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم -] بە تەلاقمان حسێب نەکرد .

١١١/٣٨٣٤ - عن معاذة العدوية عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : كان رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يستأذننا إذا كان في يوم المرأة منا بعد ما نزلت : (ترجي من تشاء منهن وتؤوي إليك من تشاء)[1] فقالت لها معاذة : فما كنت تقولين لرسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - إذا استأذنك ؟ قالت : كنت أقول : ان كان ذلك إلي لم أوثر أحدا على نفسي م - ٦/٢٨٥ .

تەرجەمە :

مەعاذەی عەدەوییە لە حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالى عنها - وە ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - دوای نوزوولی ئایەتی (ترجي من تشاء) : کامیانت ئارەزوو بێ تەئخیری ئەخەی لە خۆت (وتؤوي إليك من تشاء) : کامیانت ئارەزووبێ ئەیگریە لای خۆت .. کە رۆژی نەوبەتی یەکێکمان ئەهات ئیذنی لێ ئەخواست کە تەشریفی بچێتە لای . مەعاذە ئەفەرموێ : عەرزی عایشەمکرد - رضي الله تعالى عنها - : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئیذنی لێ ئەخواستی چیت عەرزئەکرد ؟ فەرمووی : عەرزمئەکرد : ئەگەر ئەوە موحەووەلە بە من هیچ کەس بەسەر خۆما تەرجیح نادەم .

(١) الأحزاب / ٥١ .

١١٢/٣٨٣٥ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - تخبر أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان يمكث عند زينب بنت جحش فيشرب عندها عسلا . قالت : فتواطيت [في البخاري بالصاد] أنا وحفصة أن أيتنا ما دخل عليها النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فلتقل إني أجد منك ريح مغافير ، أكلت مغافير . فدخل على إحداهما فقالت ذلك له . فقال : بل شربت عسلا عند زينب بنت جحش ولن أعود له . فنزل : (لم تحرّمُ ما أحل الله لك .... إلى قوله - إن تتوبا) لعائشة وحفصة واذ أسر النبي الى بعض أزواجه حديثا لقوله : بل شربت عسلا ... م - ٦/٢٨٠ ، ح - ٨/١٣٣ ، ح - ٧/٣٧٥ . وفيه : فلن أعود له . وقد حلفت ، لا تخبري بذلك أحدا .

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لای زەینەبی کچی جەحش بەندئەبوو ، لای ئەو شەربەتی هەنگوینی ئەخواردەوە ، منو حەفصە ئیتتیفاقمان کرد هەرکامێکمان پێغەمەری - صلى الله تعالى عليه وسلم - هاتە لا عەرزی بکا : بۆنی صەمغی وشترخوارت لێ یێ ، ئایا ئەو صەمغەت خواردوە [صەمغێکی شیرینو بۆن ناخۆشە] تەشریفی چوە لای یەکێکیان ئەوەی عەرزکرد . فەرمووی : نەمخواردوە ، لای زەینەب شەربەتی هەنگوینم خواردۆتەوە ، ئیتر قەت نایخۆمەوە ، وا سوێندم خوارد ، خەبەر بە کەس مەدە . ئەم ئایەتی سوورەتی «تەحریم»ە نازڵ بوو کە ئەفەرموێ : ئەی پێغەمەر بۆچی ئەوی خوا بۆی حەلاڵ کردووی لەسەر خۆتی حەرام ئەکەی ؟ بۆیێ کە رەزای ژنەکانت بەجێبێنی ؟ خوا لەم زەللەیەت خۆش ئەبێو رەحمت پێ ئەکاو عەذابت نادا لەسەری . بە تەحقیق خوا فەرزی کردوە لەسەرتان کە سوێندەکەتان بخەنو کەفارەتی بۆ بدەن ، خوا مەولای ئێوەیە [موافیقی

مەصڵەحەت تەعلیمی ئێوە ئەکا] علیمی هـــەیە [بەوەی کە مەصڵەحـەتـی تیایە] حەکیمە [ئەحکاموئەفعالی موحکەمو مەتین ئەکا] ئەوەت لـە فکر نەچێتەوە • کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەیێکی بە سیڕ بە دزییەوە بە بەعزێ ژنەکانی وت [کە لە لای کەس دەنگ نەکا] ئـەو قسە موافیقی ئەم حەدیثە ئەوەیە کە لە لای حەفصە فەرمووی : ئیتر لای زەینەب ئەو شەربەتە ناخۆمەوە • لە حەدیثێکی تـر لـە عیلمـا رابورد • ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ مارییەدا خەڵوەتی کرد لە هۆدەی حەزرەتی عایشەدا ، حەفصـە ـ رضي الله تعـالی عنهما ـ پێی‌زانی • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێ فەرمـوو لای عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ دەنگ نەکا مارییەیشی لە خۆی حەرامکرد ، حەفصە ـ رضي الله تعالی عنها ـ بە حەزرەتی عایشەی وت •

یا ئەو قسەیە ئەوەیە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســلم ـ لای حـەزرەتی عایشە فەرمووی : لە دوای من خەلافەت بۆ ئەبوبەکرە ، لـــە دوای ئەویش بۆ عومەرە ، عایشە ئەم قسەی خەبەر دا بە حەفصە ـ رضي الله تعالی عنهم أجمعین ـ عەسقەلانی ئەفەرموێ : ئەصـــەححی ریوایـــات دەرحەقی نوزوولی ئەم ئایەتە حەدیثی مارییەیە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئـەو زەوجەیە سا هەرکامێکیان بێ ، کە خەبەری دا بــەوی تر خـوایش ـ عـز وجل ـ خەبەری ئیفشای سیڕەکەی دا بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ بەعزێ لە کردوەکەی بەو ژنەی فەرموو ، بەعزێکی پێ نەفـەرموو ئیعرازی لێ نا ، کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیــە وســلم ـ خـەبەری کردوەکەی داپێ عەرزیکرد : کێ ئەم خەبەرەی داپێ ؟ فـەرمـووی : عەلیمی خەبیر [کە خوایە ـ عز وجل ـ] خەبەری دامێ [ئـەی حـەفصەو عایشە] ئەگەر تۆبە بکەنو روجووعبنەوە لای خـوا [لەو کردەوەتان کە

ئيفشاى سيرِّى پێغەمەرە] بـە تەحقيق دڵتان گوناهێكى كردوە كە لازم بێ تەوبەى لێ بكەن [تا لێتان خۆش بێ] ئەگەر ئێوە [ئـەى عايشـەو حەفصـە] هـەر وا لـە عـەلـەيهى ئەو قسە بـكەن بە يـەكەو لەسەر زەرەرى بن خواو جيبريلو موسوڵمانى صـالِح مەولاو ناصيرى ئەون ، لە دواى ئەوانيش مەلائيكە پشتيوانى ئەون (تمت الآية) •

بوخاريى ئەفەرموێ : (إن تتوبا) ئەگەر تەوبە بكەن خيطابە لەگەڵ عايشەو حەفصەدا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

(حديثا) : حەديثى خواردنەوەى شەربەتە •

١١٣/٣٨٣٦ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يحب العسل والحلواء ، وكان إذا انصرف من العصر دخل على نسائه ، فيدنو من إحداهن ، فدخـل على حفصـة بنت عمر ، فاحتبس أكثر ما كان يحتبس ، فغرت فسألت عن ذلك ، فقيل لي [في حديث ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت لجويرية حبشية عندها يقال لها : خضراء : إذا دخل على حفصة فادخلي عليها فانظري ماذا يفعل فقالت] : أهدت لها امرأة من قومها عكة من عسل [من الطائف] فسقت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ منه شربة ، فقلت: أما والله لنحتالن له ، فقلت لسودة بنت زمعة : إنه سيدنو منكِ فإذا دنا منكِ فقولي : أكلتَ مغافير ، فإنه سيقول لكِ لا ، فقولي له : ما هذه الريح التي أجد منك [وكان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يشتد عليـه أن يوجد منه الريح •م] فإنه سيقول لك سقتني حفصة شربة عسل فقولي له : جَرَسَت [رعت] نحله العُرْفطَ [وشتر خوار] وسأقول ذلكَ ، وقولي أنت يا صفية ذاكِ ، قالت تقول سودة : فوالله [فوالذي لا إله إلا هـو !

لقد كدت أن أبادئه بالذي قلت لي وإنه لعلى الباب • م] ما هو إلا أن قام على الباب ، فأردت أن أبادئه بما أمرتني به فرَقا [خوفا] منكِ ، فلما دنا منها قالت له سودة : يا رسول الله أكلت مغافير ؟ قال : لا • قالت : فما هذه الريح التي أجد منك ؟ قال : سقتني حفصة شربة عسل • فقال جرست نحلُه العرفُطَ • فلما دار إليّ قلت له نحو ذلك • فلما دار إلى صفية قالت له مثل ذلك ، فلما دار إلى حفصة قالت : يا رسول الله ألا أسقيك منه ؟ قال : لا حاجة لي فيه • قالت : تقول سودة : والله لقد حرَمناه • قلت لها : اسكتي !
ح - ٨/١٣٣ ، م - ٦/٢٨٣ •

تەرجەمە :

عایشە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى علیه وسلم -هەنگوین‌و حەلْوای حەز لێ ئەکرد ، کە تەشریفی لە نوێژی عەصر ئەگەڕایەوە تەشریفی ئەچوە لای ژنەکانی ، لە یەکێکیان نزیك ئەبۆوە کە یاریی‌و صوحبەتی لەگەڵ بکا • تەشریفی چوە لای حەفصە زیاتر لای بەند بوو لەوەی کە بەند ئەبوو ، غیرەتم هەڵسا [جارییەیەکی حەبەشیی خەضراناوم لە لا بوو پێم‌وت : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى علیه وسلم - تەشریفی چوە لای حەفصە بچۆ بزانە چی ئەکا • چوو هاتەوە عەرزی‌کرد ••• عن ابن عباس] : ژنێکی خزمی پێستەیێ[1] هەنگوینی بە دیاریی بۆ هێنابوو ، شەربەتی هەنگوینی دا بە پێغەمەر - صلى الله تعالى علیه وسلم - وتم : وەڵڵاهی ئەبێ فێڵێکی لێ بکەین • بە سەودەی کچی زیمەعەم وت : پێغەمەر - صلى الله تعالى علیه وسلم - کە تەشریفی هاتە لات توخونت ئەکەوێ بۆ یاریی‌و صوحبەت ، کە لێت نزیك بۆوە عەرزی بکە : مەغافیرت خواردوە ، ئەفەرموێ : خەیر نەمخواردوە • عەرزی بکە:

---

(١) دانەر - خ - ئەگەر لە تەرجەمەکەدا (هیزەیێکی) بفەرموایە کوردانەتر ئەبوو •

ئەی ئەم بۆنە چیە لێت دێ ؟ [پێغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زۆری پێ ناخۆش بوو کە بۆنی ناخۆشی لێ بێ •م] ئەفەرموێ : لای حەفصە شەربەتی هەنگوینم خواردۆتەوە • عەرزی بکە : هەنگەکەی بە داری (عورفوط) وشتراخوارەوە نیشتۆتەوە • منیش وا ئەڵێم ، ئەی صەفیە تۆیش وا بڵێ •

عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : [لە دوای ئەوەی کە وامانکرد] سەودە ئەیوت : وەڵلاهی [قەسەم بەو ذاتەی کە غەیری ئەو مەعبوودی بە حەقم نیە•م] کە تەشریفی گەییە دەرگاکە لە ترسی تۆ تەمام بوو هەر لەوێ ئەوەی کە تۆ پێتوتم عەرزیبکەم • کە تەشریفی هات بەلامەوە ئەوەم عەرزکرد • عایشە ئەفەرموێ : منیش عەرزمکرد • صەفیەیش عەرزیکرد • کە تەشریفی چوە لای حەفصە عەرزیکرد : (یا رسول الله) شەربەتی هەنگوینت نەدەمێ ؟ فەرمووی : ئیحتیاجیم پێی نیە [چونکی سێ کەس قسەیان کردبوو بە یەکێ] سەودە وتی : وەڵلاهی لێمانحەرام کرد ، وتم : کچێ وز بێدەنگ بە •

لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ : صاحێب هەنگوین حەفصە بوو ، لە حەدیثەکەی پێشەوا ئەفەرموێ : زەینەب بوو • لە حەدیثێکا کە ئیبنومەردەوەیهی لە ئیبنوعەباسی ریوایەت ئەکا ئەفەرموێ : سەودە بوو • لە ئایەتی (إن تظاهرا) و (إن تتوبا)دا ئەفەرموێ : ئەوانەی کە قسەیان کردبوو بە یەك حەفصەو عایشە بوون ـ رضي الله تعالی عنهن أجمعین ـ تەوفیقیان تەعەددودی حادیثەیە (من قسطلاني ، فراجعه) • وەك ئیبنوعەباس لە ئیمامی عومەرەوە ریوایەت ئەکا (موتەظاهیرەتان) حەفصەو عایشەیە ، سەبەبی نوزوولی ئایەتەکەیش حەدیثی ماریەیە ـ رضي الله تعالی عنهم وعنهن ـ (راجع : ح ـ ٤/٢٦٠ وشرحه القسطلاني وفيه :)

ئیبنومەردەوەیهی لە یەزیدی کوڕی ڕۆمانەوە ریوایەت ئەکا : لە دوای تەحریمی عەسەل لە حەدیثی حەفصەدا ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ صلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلم ـ کە لە لای حەفصە بوو حەفصە ئیذنی لێ خواست بۆ ماڵی باوکی ئیذنی دا ڕۆیی • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ماریەی بانگ‌کردە لای خۆی بردیە حوجرەکەی حەفصەوە ـ حەفصە ـ رضي الله تعالى عنها ـ کە تەشریفی هاتەوە دەرگاکەی داخرابوو، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتەدەرێ ئاو لە سەری ئەچۆڕایەوە • حەفصە گریاو موعاتەبەی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تۆ بە شاهید بە کە ماریەم لە خۆم حەرام کرد • تێفکرە خەبەر بە کەس نەدەی ، ئەمە لای تۆ ئەمانەت بێ • کە تەشریفی لە لای چوە دەرێ حەفصە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە دیوارەکەی دا کە لە بەینی ئەوو عایشەدا بوو ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : موژدە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جاریەکەی حەرام کرد • لە عەینی ئەو حەدیثەدا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە حوجرەی عایشەدا خەڵوەتی لەگەڵ ماریە کرد ، حەفصە پێی‌زانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی‌فەرموو : کەتمی بکە ، ماریەم لە خۆم حەرام کرد ، حەفصە واقیعەکەی بە عایشەوت ، عایشە رقی ئەوەندە هەڵسا وای کرد تا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سوێندی خوارد مانگێ توخونی نەکەوێ •

ئیبنومەردەوەیهی لە ئەبوهورەیرە ریوایەت ئەکا کە حەفصە بەسەر پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چوو کە لە حوجرەکەی ئەوا لەگەڵ ماریبە خەریك بوو ، عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) لە ماڵی منا ئەمەم لەگەڵ ئەکەی لە ماڵی ژنەکانی ترا نایکەی ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

سوێندی بۆ خوارد کە ئیتر توخونی نەکەوێ و لێی حەرام بێ • قەسطەلانیی - ٤/٢٦٣ •

(دائیر بەمە حەدیثێکی موفەصصەلم لە عیلما نووسیوە : ح - ١/١٨٤ ، ح - ٤/٢٩٢ ، ح - ٤/٢٦٠ ، ح - ٨/٨٨) •

١١٤/٣٨٣٧ ـ عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : دخل أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يستأذن على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فوجد الناس جلوسا ببابه لم يؤذن لأحد منهم • قال : فأذن لأبي بكر فدخل • ثم أقبل عمر فاستأذن فأذن له ، فوجد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جالسا حوله نساؤه واجما [حزينا حزنا شديدا] ساكتا قال : فقال : لأقولن شيئا يضحك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال: يا رسول الله لو رأيت بنت خارجة سألتني النفقة قمت إليها فوجأت [طعنت] عنقها ، فضحك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال : هن حولي كما ترى يسألنني النفقة • فقام أبو بكر إلى عائشة [رضي الله تعالى عنهما] يجأ عنقها ، وقام عمر إلى حفصة [رضي الله تعالى عنهما] يجأ عنقها ، كلاهما يقول : تسألن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما ليس عنده ؟ فقلن : والله لا نسأل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شيئا أبدا ليس عنده • ثم اعتزلهن شهرا أو تسعا وعشرين • ثم نزلت عليه هذه الآية : (يا أيها النبي قل لأزواجك ـ حتى بلغ إلى ـ للمحسنات منكن أجرا عظيما)[1] قال : فبدأ بعائشة [رضي الله تعالى عنها]= فقال : يا عائشة = أريد أن أعرض عليكِ أمرا أحب أن لا تعجلي فيه حتى تستشيري أبويك • قالت :

(١) الاحزاب / ٢٩ •

وما هو يا رسول الله ؟ فتلا عليها هذه الآية • قالت : أفيك يا رســـول الله أستشير أبوي ؟ بل أختار الله ورسوله والدار الآخرة ، وأسألك أن لا تخبر امرأة من نسائك بالذي قلت • قال : لا تسألني امرأة منهن إلا أخبرتها ، إن الله تعالى لم يبعثني معنتا ولا متعنتا ، ولكن بعثني معلما ميسرًا م-٦/٢٨٧ •

تەرجەمە :

جابیری کوڕی عەبـدوڵلا ـ رضي الله تعـــالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هات ئیذنی خواست کە بچێتە خـزمـەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ خەڵقی دی کە لەبەر دەرگاکەدا دانیشتبوون بۆ هیچ کەسێکیان ئیذن نەدرابوو بچێتە خزمەتی ، ئەبـوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیذندرا ، لەپاشا عومەر ـ رضي الله تعالى عنــه ـ هات ئیذنی خواست ، ئیذندرا چوەژووروێ خزمەتی ، تێفکری پێغەمــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی دانیشتبوو ، ژنەکانی لـــە دەوری بوون ، زۆر مەحزوون بوو ، بێدەنگ تەشریفی دانیشتبوو • عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : شتێك ئەڵێم پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ بێنێتەپێکەنین • عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) کچی خاریجەت ببینیایە داوای نەفەقەی لێ‌کردم ، لێی هەڵسام‌و کێشام بە ملیا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی ، فەرمووی : ئەوان وان لە دەورم داوای نەفەقـــەم لێ ئەکەن • ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هەڵسا دەستی کرد بە پیاکێشانی ملی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ عومەر ـ رضي الله تعــالى عنه ـ تەشریفی هەڵسا کێشای بە ملی حەفصەدا ـ رضي الله تعــالى عنهــا ـ هەردوکیان ئەیانفەرموو : داوای شتێك لە پێغەمەر ئەکەن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە نەیبێ ؟! وتیان : وەڵلاهی قەت داوای شتێکی لێ‌ناکەیــن کە نەیبێ • لە پاشا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مانگێ یا بیست‌و

تۆ رۆژ [شك الراوي] تەرکیکردن • لە پاشا ئەم ئایەتی سوورەتی ئەحزابە نازڵ بوو کە مەئالی شەریفی وایە : ئەی پێغەمەر بە ژنەکانت بڵێ : ئەگەر ئێوە حەیاتی دنیاو زینەتی دنیاتان ئەوێ بێن مارەیی‌یەکەتان بدەمێو بە تەلاقێکی جوانو بێزەرەر تەلاقتان بدەم، ئەگەر خواو رەسووڵی خواو ماڵی ئاخیرەتتان ئەوێ [کە بەهەشتە] بە تەحقیق خوا ـ عز وجل ـ لە ئێوە بۆ ئەوانەی کە موحسینێو ئاخیرەتیان ئەوێ ئەجرێکی گەورەی بۆ حازرکردوون [کە نەعیمی موقیمی بەهەشتە • یەعنی موختار بن ئینتیخابی دنیاو تەلاق ئەکەن ، یا ئاخیرەت ؟] کە ئەم ئایەتە نازڵ بوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە عایشەوە ـ رضي الله تعالی عنها ـ دەستی پێکرد ؛ فەرمووی : ئەی عایشە تەمامە شتێکت پێ بڵێم وام ئەوێ تا پرس بە دایكو باوکت نەکەی عەجەلەی تیا نەکەی • عەرزیکرد : ئەوە چیە (یا رسول الله)؟ ئایەتەکەی بۆ خوێندەوە • عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : (یا رسول الله) دەرحەق تۆ مەشۆرەت بە دایکمو باوکم بکەم؟ من خواو رەسووڵی خواو داری ئاخیرەت ئیختیار ئەکەم [بەسەر دنیاو زینەتیا] شتێکم لێت ئەوێ کە خەبەر نەدەی بە ژنەکانت کە چیم عەرزکردووی • فەرمووی : هیچ ژنێکیان نیە کە لێم بپرسنو پێی نەڵێم ؛ چونکی خوا منی وا نەناردوە کە (بالطبع) لەوانە بم کە ئیش بە گران بگرم ، یا بە تەکەللوف وا لە خۆم کەم کە ئیش قورسو گران کەم ، خوا منی بە موعەللیمو ئیش بە سووکیگر ناردوە •

سوننەتە ئینسان کەسێکی خۆشەویستی بە زیریو ماتیی ببینێ قسەیێکی وای بۆ بکا کە پێی دڵفەرەح بێ ؛ حوزنەکەی لابەرێ • ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ وای نەکرد تەفویضی ئەو ئەمرەی بە خواو ریسالەتپەناە کرد •

تەربیەی ئەولاد ـ با گەورەیش بێ ، با خوصووص دەرحەق بە گەورەو سەردار ـ سوننەتە •

نەفەقە لە مێرد بە قەد تاقەت طەلەب ئەکرێ ، صەبر لەسەر شیددەتو تەنگانە مووجیبی ئەجرێکی عەظیمە •

١١٥/٣٨٣٨ ـ عەبدوڵلای کوڕی عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : عومەری کوڕی خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قسەی بۆ کردووم کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ژنەکانی تەرككرد ، چوومە مزگەوت ، خەڵق لە مزگەوتا وردەبەردی مزگەوتەکەیان ئەدا بە یەکاو[1] ئەیانوت : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ژنەکانی خۆی تەڵاق داوە • ئەوە لە پێش نوزوولی حیجابا بوو • عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : وتم : ئیمڕۆ من تەحقیقی ئەمە ئەکەم • چوومە لای عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ پێموت : ئەی کچی ئەبوبەکر تۆ وات لێ هاتوە کە ئەذیەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بدەی ؟ وتی : ئەی ئیبنولخەطاب چ دەخڵێکمان هەیە بەسەر یەکەوە ؟ بچۆ نەصیحەتی کچەکەی خۆت بکە ! لە حەدیثی م ـ ٦/٢٩٢ و ح ـ ٧/٣٧٦دا ئەفەرموێ : عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە لای حەفصە چوومە دەرێ تا چوومە لای ئومموسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ چونکی دایکیان ئامۆزا بوو ، قسەم لەگەڵکرد ، فەرمووی : عەجایب بۆ تۆ ئەی ئیبنولخەطاب موداخەلەی ئیشی هەموو کەسێ ئەکەی حەتتا وات ئەوێ کە موداخەلەی ئیشی پێغەمەر ـ صلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلم ـ و ئەزواجی بکەی!؟ ئەو قسەی ئوممسەلەمەوای تەئثیر تێکردم کە بەعزێ لەو قەهرو غەزەبەی کە بووم لێم کەم بووەو لە لای چوومە دەرێ] •

(١) واتە : وردەبەردەکانیان ئەمدیوو ئەودیو ئەکردو ئەیان‌دان بە یەکا ، نەك بەسەرو گوێلاکی یەکا •

چوومه لای حەفصەی کچی عومەر پێموت : ئەی حەفصە گەییوی بەو مەرتەبەیە کە ئەذیەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەی ؟

وەڵلاهی ئەزانم کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تۆی خۆش ناوێ ، ئەگەر من نەبم تەڵاقت ئەدا • بەوە حەفصە زۆر بە شیددەت گریا پێموت : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە کوێیە ؟ وتی : تەشریفی لە گەنجینەکەدایە • چوومە ژوورێ ، رەباحی غولامی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە بەردەرگای گەنجینەکەی دانیشتبوو پێی بەسەر پلەی پەیژەکەدا کە لە دارێ بوو جێی پێی لێ‌هەڵکەنرابوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی پێی سەرەکەوت‌و پیا ئەهاتەخوارێ =دانابوو= بانگی رەباحم کرد کە لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیذنم بۆ بخوازە • رەباح تەماشایێکی گەنجینەکەی کردو تەماشایێکی منی کردو قسەی نەکرد • دووبارە پێموتەوە دیسان وای کرد، لە پاشا بە دەنگێکی بەرز وتم : ئەی رەباح ئیذنم لە خزمەتیا بۆ بخوازە لاموایە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لای وایە کە لەبەر حەفصە هاتوومە خزمەتی • وەڵلاهی ئەگەر ئەمرم پێ بفەرموێ لە گەردنی بدەم لە گەردنی ئەدەم ! بەوە دەنگم هەڵبڕی ، رەباح ئیشارەتی کردمێ کە سەرکەوێ ، چوومە خزمەتی لەسەر حەسیرێ راکشابوو ، دانیشتم ئیزارەکەی دابوو بە خۆیا هیچی تری بەسەرەوە نەبوو،حەسیرەکە جێ‌شوێنی لە تەنیشتی کردبوو ، تەماشای گەنجینەکەیم کرد بە قەد صاعێ جۆی تیا بوو ، نەختێ گەڵای داری مۆردی تیابوو کە دەباغی پێ ئەکرێ، پێستێکی دەباغ‌نەکراوی تیا هەڵاوەسرابوو • گریانم هات فەرمووی : ئەی ئیبنی‌خەطاب بۆ ئەگریت ؟ عەرزمکرد : (یا رسول الله) بۆ نەگریم ئەم حەصیرە نەقشی کردۆتە تەنیشتت ، ئەمە خەزێنەی تۆیە هیچی تیا نابینم

ئەمە نەبێ کە ئەیبینم • ئەوەیش قەیصەرو کیسران کە =لە= ناو میوەو ئەنهاران ، تۆیش پێغەمەری خوای و مونتەخەبی خوای ئەمەیش خەزێنەکەتە! فەرمووی : ئەی ئیبنولخەطاب رازیی نابی بەوە کە ئێمە ئاخیرەتمان بێتو ئەوان دنیایان بێ ؟ عەرزم‌کرد : بەڵێ • عومەر - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : لە وەختێکا کە چوومە خزمەتی لە رووی موبارەکیا نیشانەی غەزەبم دی ، عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) ئیشی ژنانت بۆ لەبەر گرانە ؟ ئەگەر تەلاقیان بدەی خوا لەگەڵ تۆیە ، مەلائیکەی خواو جیبریل‌و میکائیل‌و من‌و ئەبوبەکرو موسوڵمانان لەگەڵ تۆین • حەمدی خوا ئەکەم کە هەر جارێ قسەیێکم کردبێت‌و ئومێدم نەبووبێ کە خوا تەصدیقی قسەکەم بکا•[1] [وەڵلاهی راستی فەرموە ، وەڵلاهی هیچ قسەیێکی‌و ئیجتیهادێکی نیە کە تیا بە خەطا چووبێ • وەڵلاهی چۆن فەرموودەی پێغەمەر وەحیە فەرموودەی حەزرەتی فاررووقی ئەکبەریش هەمووی ئیلهامی ئیلاهیە] •

ئەفەرموێ : ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە ئایەتی تەخییرەو ئەفەرموێ : ئەگەر پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئێوە تەلاق بدا نزیکە کە خوا ئەزواجی لە ئێوە چاتری بداتێ لە باتی ئێوە • ئەگەر ئێوە لە (علیه) ئەو قسە بکەن بە یەك‌و بن بە پشتیوانی یەك بە تەحقیق خوا ناصرو مەولای ئەوە ، جیبریل‌و موسوڵمانی صالح یاریەدەری ئەون ، دوای ئەوانیش مەلائیکە پشتیوانی ئەون • عایشەی کچی ئەبوبەکرو حەفصە - رضي الله تعالی عنهما - پشتیان دابوە پشتی یەك لە (علیه) ژنەکانی تری • عەرزم‌کرد:

---

(١) دانەر لە پێشدا نووسیویە : « حەمدی خوا ئەکەم کەم جار = هەیە = قسەیێکم کردبێت‌و ... تاد » بەڵام دوایی خۆی بە قەڵەم وەك ئەوەی سەرەوەی لێ کردوە ، بەڵام هەر وەك کۆنەکە بێ راستە .

(يا رسول الله) تەڵاقت‌داون ؟ فەرمووی : خەیر • عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) کە هاتمە مزگەوت موسوڵمانان دەستیان لە بەردەوردەی مزگەوتەوە ئەداو ئەیان‌وت : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ژنەکانی تەڵاق‌داوە، بچمە خوارێ‌و خەبەریان بدەمێ کە ژنەکانت تەڵاق نەداوە ؟ فەرمووی : بەڵێ • هەروا قسەم عەرزکرد تا غەزەب لە رووی موبارەکی لاچوو ، تا ددانی موبارەکی دەرخست‌و پێکەنی ، ددانی موبارەکی لە ددانی هەموو کەس جوانتر بوو •

لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی چوە خوارێ، منیش چوومە خوارێ ، کەچوومەخوارێ دەستم بە دارەکەوە ئەگرت ، ئەو وا تەشریفی چوە خوارێ وەك بەسەر ئەرزا بڕوا دەستی بە دارەکەوە نەئەگرت • عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) هەر بیست‌و نۆ رۆژ تەشریفت لە گەنجینەکەدا بوو ؟ فەرمووی : مانگ بیست‌ونۆ رۆژ ئەبی [ئەومانگە بیست‌و نۆ رۆژ بوو • اخری] لە بەر دەرگی مزگەوتەکە راوەستام بەدەنگی بەرز بانگم‌کرد کە : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ژنەکانی تەڵاق نەداوە • ئەم ئایەتە نازڵ بوو کە مەئالی وایە :

(وإذا جاءهم أمر من الأمن أو الخوف)[1]: کە دائیر بە ئەمینیی یا بە ترس خەبەرێکیان درایێ لە ناو خەڵقا بڵاوی ئەکەنەوە • ئەگەر ئەو خەبەرە رەد بکەنەوە بۆ لای پێغەمەر یا بۆ لای (أولو الأمر) ئەوانەی کە لە رەسوول‌و (أولو الأمر) ئیستینباط‌و تەلەققی ئەکەن تێی‌ئەگەن کە حەقیقەتەکەی چۆنە • من لەوانە بووم کە ئیستینباطم لە رەسوولوڵلا کرد خوا ـ عز وجل ـ ئایەتی تەخییری نارد [یەعنی خەڵق بیستبوویان کە

(١) النساء / ٨٣ •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ژنەکانی تەڵاق‌داوە تیی نەگەییبوون کە هەر مانگێ تەرکی کردبوون ، من تا لە خۆییم نەپرسـی بڕوام پێ نەکردو شایعەم پێ نەدا ، کە حەقیقەتەکەم بە ئەنجام گەیان خەبەرم دا] م-٦-٢٨٩/٠
٣٨٣٩/١١٦ ـ عەبدوڵلای کوڕی عەبـاس ـ رضـي الله تعـالى عنهمـا ـ ئەفەرموێ : ساڵێ وەستام ئیرادەم بوو کە لە عومەری بنی خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ بپرسم لە ئایەتێ ، هەیبەتم لێ ئەکرد نەموێرا لێی بپرسم ، تا تەشریفی لە مەدینە چوەدەرێ بۆ حەج ، لە خزمەتیا چـووم کـە تـەشریفـی گەڕایەوە لە رێگەییێکا [مر الظهران • كما في أخرى] بووین چوو بۆ ناو دار سیواکەکان بۆ قەزای حاجەت ، راوەستام تا لێ‌بۆوە ، لە خزمەتیا رۆییم عەرزم‌کرد : (يا أمير المؤمنين) ئـەو ژنانە کێن کە لـە (عليه)ی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قسەیان کردبوو بە یەك ؟ فەرمووی : حەفصەو عایشەن ئیبنو عەباس ـرضي‌اللہ‌تعالى‌عنهماـ ئەفەرموێ: عەرزم‌کرد: وەڵلاهی ساڵێکە تەمامە ئەمەت لێ بپرسم لەبەر ئەمە هەیبەتت لێ ئەکەم ناتوانم لێت بپرسم! فەرمووی: وا مەکە، هەرچیت لا وا بێ کە من علمم پێی هەبە لێم بپرسە، ئەگەر بیزانم خەبەرت ئەدەمێ•فەرمووی:وەڵلاهی ئێمە لە جاهیلییەتا ژنانمان بە هیچ حسێب ئەکرد ، لامان بێ قیمەت بوون ، تـا خـــوا لـــە دەرحەقیان ئەوی کە ئینزالی فەرموو فەرمووی [کە ئەفەرموێ : (وعاشروهن بالمعروف) : بە چاکیی موعاشەرەتیان لەگەڵ بکەن] ئەوی بۆی تەقســیم کردبوون تەقسیمی کرد [لە ئایەتی رەضاعا ئەفەرموێ : لەسەر ئەوەی کە منالەکەی بۆ بە وەڵەد هێنراوە رزق‌و لیباسی دایکی منالەکە هەیە] تا وەختێ تەدبیرم لە ئیشێکا ئـەکـرد ژنەکــەم پێی‌وتم : ئەگـەر وات بکردایـەو وات‌بکردایە ! پێم‌وت : تۆ دەخلت چیە بەسەر ئەم ئیشەوە ؟ لـ ە هیـــچ ئیشێکا کە ئەیکەم من تەکلیفی هیچ ئیشێکت لێ ناکەم • پێی‌وتم: عەجایبم

لێت ئەمێنێ ئەی ئیبنولخەطاب ناتەوێو پێت ناخۆشە کە لە قسەدا موقابەلەت بکەم کەچی کچەکەت بەرەوڕووی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەوەستێ ، وا ئەبێ ئەو ڕۆژە لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وە بە غەزەبو قەهر ڕائەبوورێ ؟! بەرماڵەکەم هەڵگرت چوومە دەرێ تا چوومە لای حەفصە پێموت : ئەی کچی خۆم هیچ بەرەوڕووی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەوەستی ئەویش ئەو ڕۆژەی بە قەهرەوە لێ بەسەر ئەچێ ؟ وتی : وەڵلاهی ئێمە ئاوا موقابەلەی ئەکەین • وتم : بزانە کە من تەحذیرت ئەکەم لەمە کە خوا موعاقەبەت بکا ، ڕەسوولی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ غەزەبت لێ بگرێ • بەوە مەغروو مەبە کە ئەوی جوانیەکەی پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خستۆتە ئەو حاڵەوە کە خۆشی بوێو مەحەبەتی چەسپیوەتە دڵی •

لە پاشا چوومە لای ئومموسەلەمە ؛ چونکی خزمایەتیم لەگەڵیا هەیە [دایکیان ئامۆزان] قسەم لەگەڵ کرد • وتی : عەجایەب لە تۆ ئەی ئیبنولخەطاب خۆت ئەخزێنیە هەموو شتێکەوە حەتتا ئەتەوێ بچیە بەینی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و ئەزواجی ؟! عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : وای تەئثیر تێکردمو شکانمی لەو حاڵەی کە بووم لێی چوومەدەرێ [لە حەدیثەکەی ترا ئەفەرموێ : چوومە لای عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ] لای ئومموسەلەمە چوومە دەرێ ڕەفیقێکم لە ئەنصار بوو کە غائیب بوومایە لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو خەبەرێی بۆ ئەهێنام ، ئەو حازری نەبوایە من خەبەرم بۆ ئەبرد ، ئێمەیش لەو وەختەدا ترسمان لە مەلیکێ لە مولووکی غەسسان بوو ، سنگمان لە ترسیان پڕ بووبوو ، ڕۆژێ هاتەوە دای لە دەرگاکە وتی : بیکەرەوە ، بیکەرەوە • وتم : بۆ غەسسانیەکە هاتوە وتی : لەوە خراپتر :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ژنەکانی جوێبوەتەوە • وتم : لووتی حەفصەو عایشە لە خاك نیشێ ! لە دواییـدا جلەکەم هەڵگرتو چوومەدەرێ تا چوومە ئەوێ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ تەشریفی لە گەنجینەیێکا بوو بە پێپیلکە بۆی سەرەکەوترا ، غولامێکی رەشی لەسەر دانیشتبوو ، پێموت : ئـەمە عومەرە [لـە دوای چەند موراجەعە ، کما في ما مر] ئیذندرام • عومەر ـ رضي الله تـعالى عنه ـ فەرمووی : ئەم قسانەم عەرزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کرد کە گەییمە سەر قسەی ئوممو سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ تەبەسسومی کرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لەسەر حەسـیرێ بـوو لە بەینی ئەوو حەسیرەکەدا هیچی تر نەبوو ، سەرینێکی چەرمی لە ژوور سەرابوو پووشی دارخورمای تێ ئاخنرابوو ، لای پێیەوە کـۆمەڵێ گەڵای داری (سلم)ی لێ بوو کە دەباغی پێ ئەکەن ، لە ژوور سـەریەوە پێستێکی دەباغ‌نەکراو هەڵاوەسرابوو ، تێفکریم حەسیرەکە لە تەنیشتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەئثیری کردبوو ، گریام • فەرمووی: بۆ ئەگریت ؟ عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) کیسراو قەیصەر لەوەدان کـە تیایان [یەعنی لـە نازو نیعمەتان] تۆیش رەسوولوڵڵای ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ ! فەرمووی : بـۆ رازیی نیت کە ئەوان دنیایان بێو تۆ ئاخیرەت ؟ م ـ ٦/٢٩٢ • لە حەدیثی م ـ ٦ /٢٩٥ ا ئەفەرموێ : ئەو دوو ژنە حەفصەو ئوممو سەلەمەن ـ رضي الله تعالى عنهما ـ حەدیثێکی ترم لـە عیلما نووسیوە م ـ ٦/٢٩٨ ،لە حەدیثی م ـ ٦/٢٨٤ دا لە ئاخریا عەرزم‌کرد: من خـواو رەسـوولی خـواو داری ئـاخیرەتم ئـەوێ • خ ـ ٤/٢٦٠ ، ح ـ ٧/٣٧٦ •

سائیری ئەزواجی پێغەمەریش ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنهن ـ وەك منیان عەرزکرد • لە موسلیمو بوخاریدا دەرحەق ئەم حادیثەیە حەدیثی تر زۆرە ، مەئالیان یەکێکە ئەوەندە کافیە (راجع النووي م ـ ٦/٢٧٨ في حكم الإيلاء وتحريم ما أحل الله ، وما بعده في أحكام الإيلاء) •

لا نفقة ولا سكنى للمطلقة البائنة(١) :

١١٧/٣٨٤٠ ـ عن فاطمة بنت القيس أن أبا عمرو بن حفص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ طلقها البتة [ثلاثا • أخرى م] وهو غائب فأرسل إليها وكيله بشعير فسخطته فقال : والله ما لكِ علينا من شيء • فجاءت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكرت ذلك له ، فقال : ليس لكِ عليه نفقة • فأمرها أن تعتد في بيت أم شريك • ثم قال : تلكِ امرأة يغشاها أصحابي ، اعتدي عند ابن أم مكتوم ، فإنه رجل أعمى تضعين ثيابكِ ، فإذا حللت فأذنيني• قالت : فلما =حللت= ذكرت له أن معاوية بن أبي سفيان وأبا جهم = رضي الله تعالى عنه = خطباني ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أما أبو جهم فلا يضع عصاه عن عاتقه ، وأما معاوية فصعلوك لا مال له [•••••] أنكحي أسامة بن زيد ، فكرهته [فقالت بيدها هكذا : أسامة ، أسامة ! فقال لها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : طاعة الله وطاعة رسوله خير لكِ • أخرى •م] ثم قال : أنكحي أسامة ، فنكحته فجعل الله فيه خيرا واغْتَبِطْتُ م ـ ٦/٣٠٤ •

وفي أخرى : فتزوجته ، فشرفني الله بأبي زيد ، وكرمني الله بأبي زيد م ـ ٦/٣٠٢ ، م ـ ٦/٣٠٤ •

---

(١) ژنێك كە تەلاق بدرێ بە تەلاقی بائینە ـ واتە تەلاقێ كە گەڕانەوەی تیا نەبێ ـ نەفەقەو جێی دانیشتنی لەسەر مێردە پێشوەكەی نیە .

١١٨/٣٨٤١ ـ عن عبيد الله بن عبدالله بن عتبة أن أبا عمرو بن حفص بن المغيرة خرج مع علي بن أبي طالب [رضي الله تعالى عنهم] إلى اليمن ، فأرسل إلى امرأته فاطمة بنت قيس بتطليقة كانت بقيت من طلاقها ، وأمر لها الحرث بن هشام وعياش بن أبي ربيعة [رضي الله تعالى عنهما] بنفقة فقالا لها : والله ما لك نفقة إلا أن تكوني حاملا • فأتت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكرت له قولهما • فقال : لا نفقة لك ، فاستأذنته في الانتقال ، فأذن لها • فقالت : أين يا رسول الله ؟ فقال : إلى ابن أم مكتوم ، وكان أعمى، تضع ثيابها عنده ولا يراها • فلما مضت عدتها أنكحها النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أسامة بن زيد ، فأرسل إليها مروان قبيصة بن ذؤيب يسألها عن الحديث فحدثته به ، فقال مروان : لم يسمع هذا الحديث إلا من امرأة سنأخذ بالعصمة التي وجدنا الناس عليها • فقالت فاطمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ حين بلغها قول مروان : فبيني وبينكم القرآن ، قال الله تعالى : (لا تخرجوهن من بيوتهن ••• الآية)[١] قالت : هذا لمن كانت له مراجعة ، فأي أمر يحدث بعد الثلاث ؟ فكيف تقولون : لا نفقة لها إذا لم تكن حاملا ؟ فعلام تحبسونها ؟ م ـ ٦/٣١٢ •

تەرجەمە :

ئەبوعەمری کوڕی حەفص فاطیمەی کچی قەیسی (غیابا) تـەڵاق دا بە تەڵاقی قەطعیی ، لە ریوایەتێکا سێبەسێ ، ئەبوعـەمر بە وەکیلـەکەیا جۆی بۆ نارد فاطیمە رقی هەڵسـا ، وەکیلەکەی پێیوت : وەللاهی هیـچ حەقت لەسەر ئێمە نیە • فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ هاتـە خـزمـەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەوەی عـەرزکـرد ، فـەرمـووی : نەفەقەت لەسەری نیە • ئەمری پێفەرموو عیددە هـەڵژمێرێ لـە ماڵی

(١) الطـلاق / ١ •

ئوmموشورەیکا ، لە دواییا فەرمووی : ئوmموشورەیك ژنێکە ئـەصحابی منی زۆر ئەچنە لا ، لای ئیبنوئوmمی مەکتووم عیددە هەڵژمێرێ چـونکی پیاوێکی ئەعمایە جلت دائەکەنی [یەعنی ناتبینێ] کە شووکردنت بۆ حەڵاڵ بوو خەبەرم بدەرێ • کە خەبەرم دایێ کە موعاویــەو ئـەبوجەهـم داوام ئەکەن ، فەرمووی : ئەبو جەهم عەصای لەسەر شان دانانێ [یەعنـی زۆر لە ژن ئەدا] ئەمما موعاویەیش زوگوردەو ماڵی نیە ، شوو بکە بە ئوسامەی کوڕی زەید • پێی ناخۆش بوو عەرزیکرد : ئوسامە ، ئوسامە ؟ دەستی هەڵتەکان • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیطاعـەی خواو رەسوولی خوا بۆ تۆ باشە شووم پێکرد خوا خێری دامێو غیبطـەم پێخورا • لە ریوایەتێکی ترا فەرمووی : شووم بە ئوسامە کرد ، خوا بە ئەبوزەید موشەڕەفی کردم ، بە ئەبوزەید موکەڕەمی کردم •

عوبەیدوڵڵای کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی عوتبە ئەفەرموێ : ئـەبـو عەمری کوڕی حەفصی کوڕی موغیرە لە خزمەت عـەلي بنـی ئەبـە طالیبا ـ رضي الله تعالی عنهم ـ چوو بۆ یەمەن فاطیمەی ژنی تەڵاقێکی مابـوو ئەو تەڵاقەی داو ، خەبەری بۆ نارد ئەمری بە حەرثی کوڕی هیشامو عەیاشـی کوڕی ئەبوڕەبیعە ـ رضي الله تعالی عنهما ـ کرد نەفەقەی بدەنێ ، پێیانوت: وەڵڵاهـی نـەفـەقـەت نیە مـەگــەر حامیلـە بی • هـــاتەخزمـــەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قســـــەی ئەوانەی عـەرزکـرد • پێیفەرموو : نەفەقەت نیە ، ئیذنی لێخواست لەوێ بچێتەدەرێ [ئیذنی دا] فەرمووی : بۆ کوێ ؟ فەرمووی : بۆ ماڵی ئیبنوئوmمی مەکتووم، پیاوێکی ئەعما بوو ، لای جلی داکەنێ نایبینێ • کە عیددەکەی رابورد پێغەمـــەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ئوسامەی کوڕی زەیدی مارەکرد • مەروان قەبیصەی کوڕی ذوئەیبی ناردە لا کە ئەو حەدیثەی لێ بپرسێ ، قسەکەی

بە مەروان وت • مەروان وتی : ئەم حەدیثە لە غەیری ژنێ نەبیسراوە • [یەعنی موعتەبەر نیە • ئەمما نینۆکی ئەو ژنە صەد هەزارانی وەکوو مەروانی بەصەدەقە بێ] بەو حوکمەی کە خەڵقی لەسەر ئەبینین عەمەل ئەکەین • فاطیمە - رضي الله تعالى عنها - کە ئەو قسەی مەروانەی پێگەییەوە فەرمووی : قورئانمان لە بەینا هەیە ؛ خوا - عز وجل - لە سوورەتی تەحریما ئەفەرموێ : لە مەسکەنەکانیان مەیانکەنە دەرێ ؛ خۆیشیان نەچنە دەرێ ، ئەو ئەحکامە حودوودی خوایە کە تەعیینی کردوە تەجاوزی لێ نەکرێ ، هەرکەسێ لە حودوودی خوا بچێتەدەرێ بە تەحقیق ئەو کەسە زوڵم لە خۆی ئەکا خۆی موستەحەقی عەذاب ئەکا • ئەی ئەو کەسەی کە ئەمرت پێئەکرێ نازانی بەڵکو لە دوای ئەوە کە ژنەکانتان تەلاق دا خوا شتێکی ترتان بۆ ئیحداث ئەکا [بەڵکی پەشیمان ئەبنەوە لە تەلاقدان روجووعیان ئەکەنەوە ژێر نیکاحتان ، بۆیە مەیانکەنە دەرێو خۆیشیان نەچنە دەرێ] ئەو وەختە =یا= بە چاکیی ئیمساکیان بکەنو بیانهێننەوە ژێر نیکاحتان ، یا بە چاکیی لێیان جوێبنەوەو زەرەریان پێمەگەیێنن ••• الآیة •

١١٩/٣٨٤٢ - عن أبي إسحاق قال : كنت مع الأسود بن يزيد جالسا في المسجد الأعظم ومعنا الشعبي ، فحدث الشعبي بحديث فاطمة بنت قيس أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لم يجعل لها سكنى ولا نفقة ، ثم أخذ الأسود كفا من حصى فحصبه به ، فقال : ويلك تحدث بمثل هذا ؟ قال عمر [رضي الله تعالى عنه] : لا نترك كتاب الله وسنة نبينا - صلى الله تعالى عليه وسلم - لقول امرأة لا ندري لعلها حفظت أو نسيت ! لها السكنى

والنفقة • قال الله ـ عز وجل ـ : (لا تخرجوهن من بيوتهن ولا يخرجن إلا أن يأتين بفاحشة مبينة)[1] م ـ ٦/٣١٥ •

١٢٠/٣٨٤٣ ـ وعن فاطمة بنت قيس [رضي الله تعالى عنها] قالت : قلت يا رسول الله طلقني زوجي ثلاثا وأخاف أن يقتحم علي قال [عروة] : فأمرها فتحولت م ـ ٦/٣١٨ •

١٢١/٣٨٤٤ ـ وعن عروة : عابت عائشة [رضي الله تعالى عنها ـ فاطمة رضي الله تعالى عنها] أشد العيب وقالت : إن فاطمة كانت في مكان وحش ، فخيف على ناحيتها فلذلك أرخص لها النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ح ـ ٨/١٧٦ •

١٢٢/٣٨٤٥ ـ وعنها أنها قالت : ما لفاطمة ألا تتقي الله ؟ يعني في قوله: لا سكنى ولا نفقة ح ـ ٨/١٧٦ ، م ـ ٦/٣١٨ •

١٢٣/٣٨٤٦ ـ عن القاسم بن محمد وسليمان بن يسار [رحمهم الله تعالى] يذكران أن يحيى بن سعيد بن العاص طلق بنت عبدالرحمن بن الحكم، فانتقلها عبدالرحمن فأرسلت عائشة أم المؤمنين إلى مروان ، وهو أمير المدينة : اتق الله واردها إلى بيتها ، قال مروان في حديث سليمان : إن عبدالرحمن بن الحكم غلبني • وقال القاسم بن محمد [رحمهما الله تعالى]: أوَ ما بلغك شأن فاطمة بنت قيس ؟ قالت : لا يضرك أن لا تذكر حديث فاطمة • فقال مروان : إن كان بكِ شر فحسبك ما بين هذين من الشر ح ـ ٨/١٧٥ •

تەرجەمە :

ئەبوئیسحاق ـ رحمه الله ـ ئەفەرمووێ : لە مزگەوتی گەورەدا لەگەڵ

---

(١) الطلاق / ١ .

ئەسوەدی کوڕی یەزید دانیشتبووم شەعبیشمان لەلا بوو ، شەعبیی حەدیثی فاطیمەی کچی قەیسی ریوایەت کرد کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سوکناو نەفەقەی بۆ واجب نەکردبوو • لە پاشا ئەسوەد مستێ وردەبەردی هەڵگرت هاویتی بۆ شەعبیی پێی فەرموو : هێلکت بڕێ تۆ ئەم نەوعە حەدیثە ریوایەت ئەکەی ؟ عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئێمە کیتابوڵلاو سونەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەرك ناکەین بە قسەی ژنێ کە نازانین سوکناو نەفەقەی حیفظ کردوە یا لە فکری چۆتەوە[1]؟ خوا عز وجل ـ ئەفەرموێ : موطەللەقە ئیشێکی زۆر فەحش و قەبیحی لێ صادر نەبێ لە جێی خۆیان کە تیابوون مەیانکەنە دەرێ و خۆیشیان نەچنەدەرێ • فاطیمەی کچی قەیس ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) مێردەکەم سێ‌بەسێ تەلاقی داوم ئەترسم هوجومم بکرێتەسەر • عوروە ئەفەرموێ ـ لە فاطیمەوە ـ : ئەو وەختە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێ فەرموو بە گوێزانەوەی •

عوروە ئەفەرموێ : عایشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ عەیبێکی قورسی لە فاطیمەگرت ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : فاطیمە لە جێیێکی تەنهاو بەترسا بوو ، لە ئەطرافی ترسی بوو بۆیە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیذنی دا بگوێزێتەوە • عایشە ئەفەرموێ : چی‌رووی داوە لە فاطیمە تەقوا لە خوا ناکا ؟ یەعنی کە ئەڵێ سوکناو نەفەقە نیە •

---

(١) ئەم قسەی ئێرە تەرجەمەی « ... لا ندري لعلها حفظت أو نسيت ، لها ... »یە ، جگە لەو مانای خوالێخۆشبوو فەرموویە ، دەگونجێ بە جۆرێکی دیکەیش مانا بکرێت ، بەم شێوە : « ... بۆ قسەی ژنێك کە نازانین حەدیثەکەی لەبەر کردوە یا لە بیری چۆتەوە [ژنی موطەللەقەی بائینە] سوکنایش و نەفەقەیشی هە ... » •

قاسمی کوڕی محەمەدو سولەیمانی کوڕی یەسار - رحمها الله تعالی - ئەڵێن : یەحیای کوڕی سەعیدی کوڕی عاص - رحمهما الله تعالی - فاطیمەی کچی عەبدوڕەحمانی کوڕی حەکەمی تەلاّق دا ، عەبدوڕەحمان بردیەوە ماڵی خۆیان • ئوممولمؤئمینین حەزرەتی عایشە - رضي الله تعالی عنها - ناردیە لای مەروان ، مەروان ئەو وەختە ••• ••ئەمیری مەدینە بوو ، پێی فەرموو : تەقوا لە خوا کە بینێرەوە بۆ جێیەکەی خۆی • سولەیمان ئەڵێ : مەروان وتی : عەبدوڕەحمانی کوڕی حەکەم ، برای مەروان ، بەسەرما غاڵب بوو • قاسم ئەڵێ : مەروان وتی : قسەی فاطیمەی کچی قەیست پێ نەگەییوەتەوە [کە لە ماڵی مێردەکەی بە ئیذنی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - چوە دەرێ] ؟ حەزرەتی صەدیقە - رضي الله تعالی عنها - فەرمووی : هیچ زەرەرت لێ ناکەوێ کە قسە لە قسەی فاطیمە بکەی • مەروانی کوڕی حەکەم وتی : ئەگەر ئەفەرموێ ئەوە بە واسیطەی شەڕێ بوە کە لە بەینی فاطمیەو ئەبوعەمرا بوە ئەم شەڕوعەداوەتەیش کە لە بەینی یەحیاو ژنەکەیا هەیە کافیە بۆ تۆ کە لەسەر ئەوە عیتابمان لێ نەگریت نەوەویی - رحمه الله تعالی - • لە[1]م ٦/٣١٨دا شانزە فائیدە ذیکر ئەکا :

١ - تەلاّقیغائیب دروستە :

٢ - وەکالەت لە حوقووقا دروستە •

٣ - بائینە نەفەقەی نیە بەعزێك ئەڵێن : سوکنایشی نیە •

٤ - لە (إستفتا)دا گوێگرتن لە ژنو پیاوی بێگانە دروستە •

٥ - دروستە لە مەنزلی عیددەچوونەدەرەوە بۆ ئیحتیاجیی •

---

(١) دانەر لێرەدا بە هەڵە (قەسطەلانی)یەکی نووسیبوو ، بەلاّم لەبەر ئەوەی زیاد بوو لامان برد •

٦ ـ دروستە زیارەتکردنی ژنی صالیحە بۆ پیاوان بەو شەرتە کە خەلوەتی موحەڕڕەمە نەبێ ، وەك پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ دەرحەقی ئوممو شورەیکی فەرموو •

٧ ـ دروستە خوازبێنیی تەلاقدراوی سێبەسێ بە تەعریض •

٨ ـ خوازبێنیی لەسەر خوازبێنیی دروستە بەو شەرتە قسەی خوازبێنیی‌کەری پێشوو بڕابێتەوە •

٩ ـ دروستە بەیانی عەیبی غائیب لەبەر مەصلەحەت‌و نەصیحەت •

١٠ـ دروستە ئیستیعمالی مەجازو کینایە ، کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ دەرحەقی ئەبوجەهمی فەرموو •

١١ـ سوننەتە مەصلەحەت پێنیشان‌دان بابیشی‌کەرهێنی ، فەرمووی : شووبە ئوسامە بکە •

١٢ـ سوننەتە قەبوولکردنی نەصیحەتی خێری ئەهلی فەضل •

١٣ـ دروستە نیکاحی غەیری کوفء بە رەزا وەك فاطیمەو ئوسامەی کوڕی زەید کە عەبدی ئازادکراوبوو •

١٤ـ حەریص‌بوون لەسەر موصاحەبەی ئەهلی تەقوا ـبا نەسەبیشی دوون[1] بێ •

١٥ـ دروستە موفتییێ ئینکاری موفتییێکی تر بکا کە لای وا بێ بە خەطا چوە وەك عایشەو عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئینکاریان لەسەر فاطیمە کرد ؛ چونکی ئەوە بە سەبەبێکی خاص بوو فاطیمە تەعمیمی کرد لە هەموو حاڵ‌و مەکانا •

(١) واتە نەسەبی خاوەن تەقواکە کەمتر بێ‌و نزمتر بێ .

١٦- سونئەتە ضیافەت بۆ زائیرو موســافیر پیاوبێ یا ژن بێ وەك ئوmmوشورەیك - رضي الله تعالى عنها - •

(مەوقووفـو موعەللەق) ئیبنوعومەر - رضي الله تعــالى عنهمـا - ئەفەرموێ : هەرکەسێ ئیلای کرد ، کە موددەی ئیلاکەی چوار مـانـگی تەواوە ، تەواو بوو ئەبێ یا ژنەکەی روجووع بکاتەوەو بـە چاکیی لەگەڵیا رابوێرێ ، یا تەلاقی بدا (والذين يؤلون من نســائهم ••• الآيــة)[1] ئەوانەی ئیلا لەگەڵ ژنیانا ئەکەن ، سوێند ئەخۆن کە لەگەڵیان دروستنەبن، چوار مانگ موتتەظیر بن لەو چوار مانگەدا ئەگەر• پەشیمان بوونەوە خوا غەفوورو رەحیمە • ئەگــەر عەزمی تەلاقیان کرد خوا ســەمیعو عەلیمە ح - ٨/١٥٤ •

(مەوقووفـو موعەللەق) ئیبنو عومەر - رضــي الله تعـالى عنهمـا - ئەفەرموێ : کە چوار مانگ تەواو بوو صەبر ئەکرێ تا تەلاقی ئـەدا ، بە موددەتەواوبوون تەلاق ناکەوێ ، تا تەلاقی ئەدا ، ئەم حوکمە لە عوثمانو عەلیو (أبو الدردا)و عایشەو دوانزە پیاو لە ئەصحابی پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي عنهم ـەوە ریوایەتکراوە •

لا طـلاق قبـل النكــاح[2] :

وقول الله تعالى : (يا أيها الذين آمنوا)[3]: ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هێناوە (إذا نكحتم المؤمنات) : کە ژنی موسوڵمانتان هێنا (ثم) : لـــە پاشا (طلقتموهن) : تەلاقتاندان (من قبل أن تمسوهن) : لە پێش ئەمەدا کە لێیان بکەون ، یەعنی لە پێش جیماعا (فما لكم عليهن من عِـدَّة تعتدونها):

(١) البقــرة / ٢٣٦ •

(٢) لە پێش نیکاحا تــەلاق نیــە •

(٣) الأحـــــزاب / ٤٩ •

حەقی عیددەتان لە سەریان نیە کە هەڵیژمێرن (فمتعوهـن) : شـتێکیان بدەنێ حەقی ئەوەی کە دڵشکستە بوون (وسرحوهن) : بەرەڵلایان بکەن (سراحا جمیلا) بە بەرەڵلاکردنێکی جـوان ؛ زەرەریان پێ‌مەگەیێنن کـە رایان‌بگرن‌و نەچنە لایان ح ـ ٨/١٣٥ •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئـەفەرمـوێ : خوا تـەڵاقـی خستۆتە دوای نیکاح [لە ئیبنوعـەباس ـ رضـي الله تعـالى عنهمـا ـ سوئال‌کرا : کەسێ‌وتی : ئەگەر ئەو ژنەم هێنا تەڵاقی کەوتبێ • فەرمووی: هیچ نیە ؛ چونکی تەڵاق بۆ کەسێکە مالیـکی ژنـێ بێ • عەرزیان‌کـرد : ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کـەسـێ تـەڵاقی بـە وەقتێکەوە تەعلیق کرد ئەو تەعلیقە وا ئەبێ کە ئەیکا • یەعنی ئەو وەقتـە کە هات تەڵاقی ئەکەوێ • فەرمووی : ئەگەر وا بوایە خوا ئەیفەرموو : کە تەڵاقتان‌دان‌و ئەمجا نیکاحتان کردن • قەسطەلانیی] لەمەدا کە لـە پێش نیکاحا تەڵاق نیە لە عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ و ئیبنولموسەییب‌و عوروەو ئەبوبەکری کوڕی عەبدوڕەحمان‌و عوبەیدوڵلای کوڕی عەبدوڵلای کوڕی عوتبـەو ئەبانی کوڕی عوثمان‌و عـەلی [زەینولعابیدین] کـوڕی حسێن ـ رضي الله تعالى عنه ـو شورەیحی قاضی‌و سـەعیدی کـوڕی جوبەیرو قاسمی کوڕی محەمەدو سالمی کوڕی ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـو طاووس‌و حەسەنی بەصریی‌و عەکرەمەو عەطاو عامیری کـوڕی سـەعـدی =کوڕی= ئەبی وەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـو جابیری کوڕی زەیـدو نافیعی کوڕی جوبەیرو محەمەدی کوڕی کەعب‌و سـولەیمانـی کـوڕی یەسارو موجاهیدو قاسمی کوڕی عەبدوڕەحمان‌و عەمری کوڕی هەریم‌و شەعبیی یەوە ئەم حوکمە کە لە پێش نیـکاحـا تـەڵاق نیـە ریـوایـەت کـراوە ح ـ ٨/١٣٥ •

ئەم مەسئەلەیە ئیختیلافی عولەمای تیا بوە ، بەعزێ ئەڵێن : (مطلقا) ئەکەوێ ، بەعزێك ئەڵێن : (مطلقا) ناکەوێ ، بەعزێ ئەڵێن : تەعمیمی بکا ناکەوێ ، ئەگەر تەعیینی ژنێ یا طائیفەیێ یا عەشیرەتێ یا مەکانێ یا زەمانێ =بکا= کە مومکین بێ بژی تا ئەو وەختە طەلاقی ئەکەوێ ئیمامی شافیعی - رحمه الله -و جومهوور ئەفەرموون : (مطلقا) ناکەوێ ئەبوحەنیفەو ئەصحابی - رحمهم الله - ئەفەرموون : موطلەقا ئەکەوێ ، جومهووری مالیکیی تەفصیلات ئەدەن لە بەینی تەعمیم‌و تەخصیصا • دەلیلی ئەوانەی کە ئەفەرموون : موطلەقا ناکەوێ ئەمەیە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرموویەتی : « لا طلاق إلا بعد النكاح » : لە دوای نیکاح نەبێ تەلاقدان نیە • ئەوانەی کە ئەفەرموون : موطلەقا ئەکەوێ ئەفەرموون : ئیمەیش ئەڵێین : لە پێش نیکاحا تەلاق ناکەوێ [فەقەط کە وتی : کە ژنم هێنا تەلاقی بکەوێ کە هێنای ئەکەوێ لە پێش هێنانیا ناکەوێ • فەقەط زۆر ظاهیرە کە مەعنای حەدیثەکە وا نیە • مەعنای وایە لە پێش هێنانیا بڵێ : تەلاقی بکەوێ ناکەوێ ، یەعنی کە هێنای‌و دوای هێنان بڵێ تەلاقی بکەوێ ئەو وەختە ئەکەوێ ، لە پێش هێنانا بڵێ کە ئەو ژنەم مارە کرد تەلاقی بکەوێ ، بەو لەفظە نە لە پێش هێنان‌و نە دوای هێنان ناکەوێ ، ئەبێ ئەو تەلاقدانە هەر لە دوای هێنان بێ (والله أعلم) قەسطەلانی (إلى فقط وما بعده • رەشید) •

١٢٤/٣٨٤٧ - جابر بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - يقول: طُلِّقت خالتي ، فأرادت أن تَجِدَّ نخلها ، فزجرها رجل أن تخرج ، فأتت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : بلى فجدّي نخلك فإنك عسى أن تَصدّقي أو تفعلي معروفا م - ٦/٣٢٠ •

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پوورم ـ خوشکی دایکم ، تەڵاقدرا ، تەمای بوو بچێ خورمای باغەکەی لە دار ببڕێ ، پیاوێ مەنعی کرد چوە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ عەرزی کرد ، فەرمووی : بـەڵێ بچۆ خورماکەت لە دار بکەرەوە بەڵکو صەدەقەیێـکی لێ ئەکەی ، یا فەرمووی خێرێکی لێ ئەکەی •

بۆ ئیحتیاجی چوونەدەرەوەی موطەللەقە دروستە •

خـولـع( ) :

١٢٥/٣٨٤٨ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن امرأة ثـابت بن قيس [جميلة بنت أبي بن سلول] أتت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم- فقالت : يا رسول الله ثابت بن قيس ماأعتب [ما أعيب، نسخة، ماأنقم•أخرى بخاري] عليه في خلق ولا دين ولكني أكره الكفر في الإسلام • فـقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أتردين عليه حديقته ؟ قالت : نعم• قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اقبل الحديقة وطلقها تطليقة• قال أبو عبدالله : لا يتابع [أزهر بن جميل] عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - [لأن غيره أرسله ، ولم يذكر ابن عباس - رضي الله تعالى عنـه ـ أي في طريق خالد الحذاء عن عكرمة • وإلا فطرق غير خالد موصولة كما في حديث أيوب السختياني ابن أبي تميمة عن عكرمة عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما ـ الحـديث] •

تەرجەمە :

جەمیلەی کچی ئوبەیی کوڕی سەلوول ژنی ثابیتی کوڕی قەیسـی ئەنصاریی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى

عليه وسلم - عەرزیکرد : (یا رسول الله) ثابیتی کوڕی قەیس لە خولوقو دینا هیچ عیتابو عەیبی لێناگرم ، ئەمما لە ئیسلامەتیدا حەز ناکەم کە ئیرتیکابی کوفر بکەم [چونکی حەزی لێ ناکەم ، بێ ئیطاعەیی ئەکەم مەبادا شتێکی وام لێ صادر ببێ کە مووجیبی کوفر بێ ، موراد لە کوفر (والله أعلم) رەنگە کوفرانی عەشیر بێ [کما سبق في الإيمان[1]] پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : باغەکەی بۆ ئیعادە ئەکەیتەوە [کە دابوویێ لە باتی مارەیی] ؟ عەرزیکرد : بەڵێ • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەمری بە ثابیت کرد : باغەکە قەبووڵ بکەو تەلاقێکی بدە•

[لە حەدیثێکی ترا کە بە مەوصوولی ریوایەتکراوە ئەمری پێفەرموو بە ئەمری ئیرشاد نەك بە ئەمری ئیجاب] لێبی جوێبوەوە •

تەلاقی ئیغلاق : یەعنی موکرەهـ (کأنە) خراوەتە هۆدەیێكو دەرگای لەسەر داخراوە بەزۆر ئیشێ یا ئیقرارێکی پێ ئەکەن :

کەسێکی موکرەهـ بڵێ : ئەمە خوشکمە هیچ نیە ، نە تەلاقە نە ظیهارە• ئیبراهیم - علیه الصلاة والسلام - دەرحەقی سارە فەرمووی : ئەمە خوشکمە ح - ١٣٧/٨ •

موکرەهـ ، سەرخۆش ، مەجنوون ، بە غەڵەطچوون ، لەفکرچوون ، لە تەلاقاو ، لە شیرکا ، لە غەیری ئەمانەدا حوکمیان چیە ؟

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرموویە : عەمەل بە نیيەت موعتەبەر ئەبێ • خوا - عز وجل - لە ئاخری سوورەتی بەقەرەدا ئەفەرموێ: مەمانگرە بەوەی کە لە فکرمان چووو و کردمان ، یا بە خەطا کردمان •

---

(١) مەبەستی حەدیثی (٥٢/١٨٠)ە کە لە ل : ٢٩٧ی بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدایە •

ئیقراری موەسویس دروستە یا دروست نیە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ماعیزی فەرموو ، کە ئیقراری بە زینا کردبوو : ئەتۆ شێتی ؟ لە حەدیثی عەلیو حەمزەدا کە حەمزە وشترەکانی حەزرەتی عـەلیـی ـ رضي الله تعالی عنهما ـ زكـ دڕیو جەرگی دەرێناو کۆپارەکەی بـڕیو برژانی بۆ مەزە حەمزە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـی فەرموو: تۆ چیت ؟ عەبدی باوکی منی ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کـە زانیی سەرخۆشە پاشەوپاش گەڕایەوە (مر في السیر)[1]•

ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : شێتو سەرخۆش تەڵاقیان ناکەوێ • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : تەڵاقی سەرخۆشو موستەکرەه ناکەوێ [ئیمامی شافیعیی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : سەرخۆشی قەصدیی [تغلیظا علیـە[2] تـەڵاقی موعتەبـەرەو ئـەکـــەوێ] •

عەقەبەی کوڕی عامیر ـ رضي الله تعـــالی عنـــە ـ [لە فوضـــەلای صەحابەیە] ئەفەرموێ : موەسویس کە بە وەسوەسە تەڵاقی بێ بە دڵا بەو وەسوەسەیە تەڵاقی ناکەوێ • نافیع عەرزی ئیبنوعومەر ئەکا : پیاوێ بـە قەطعیی ژنەکەی تەڵاق دا ، بەو شەرتە ژنەکەی لەماڵبچێتە دەرێ [یـەعنی حوکمی چیە ؟] ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئـەگـەر بچێتە دەرێ [یەعنی بە ئیختیار] تەڵاقی ئەکەوێ ، گینا هیچ نیە • زوهریی ئەفەرموێ : پیاوێ بڵێ : ئەگەر وا نەکەمو وا نەکـــەم سێبەسێ تـەڵاقـی ژنەکەم کەوتبێ ئەو کەسە چی وتوەو چی لە دڵا بوە لە وەختی وتنیا لێـی ئەپرسرێ ؛ ئەگەر موددەتێکی گرتبێتە دڵ [مەثەلا لە دڵیا وابووبێ لـــە

(١) بروانە : ل : ٢٥٨ی بەرگی چوارەمی ئەم کتێبە .

(٢) واتە بۆ سزادانیو تۆڵە لێکردنەوەی .

موددەی رۆژێکا یا دوو یا سێ رۆژا ••• إلخ] حەواڵەی دینی خۆیو ئەمانەتی خۆی =ئەکرێ= [یەعنی (دیانة) لێی قەبوڵ ئەکرێ] لەفظی زوهریی وایە : دوو کەس لە شتێکا نیزاعیان بێ هەردوکیان تەڵاق لەسەر موددەعای خۆیان بخۆن هیچیان شاهیدی نەبێ لەسەر دەعواکەی تەڵاقیان ناکەوێ ، حەواڵەی دینی خۆیان ئەکرێن • ئیبراهیمی نەخەعیی ئەفەرموێ: بە ژنەکەی بڵێ : ئیحتیاجیم پێت نیە نییەتی چی بێ ئەوە موعتەبەرە • ح - ٨/١٣٧ ، ١٣٨ •

تەڵاقی کوللی قەومێ بە زمانی خۆیەتی [عەجەمی بێ عەرەبی بێ ، لە رەوضەدا ئەفەرموێ : تەرجەمەی تەڵاق بە عەجەمییو لوغەتی تر بینا لەسەر مەذهەبی شافیعیی صەریحە ، بەعزێك ئەڵێن : دوو وەجهی تیایە ؛ وەجهێکی صەریحە ، وەجهێکی کینایەتە] ح - ٨/١٣٨ • قەتادە ئەفەرموێ: بە ژنەکەی بڵێ : کە زگت پڕ بوو تەڵاقت سێبەسێ کەوتبێ لە هەر طوهرێکیا دەفعەیێ جیماعی لەگەڵ بکا دوای ئەوە ئەگەر حەملی ظاهیر ببێ سێبەسێ تەڵاقی ئەکەوێ ح - ٨/١٣٨ •

حەسەنی بەصریی ئەفەرموێ : بڵێ : بچۆرەوە لای کەسو کارت ئیعتیبار بە نییەتیە • ئیبنوعەباس [رضي الله تعالى عنهما] ئەفەرموێ : تەڵاق لە حینی حاجەتایە [وەك نوشووز] ئازادکردن بۆ خوایە [یەعنی هەموو وەختێ موعتەبەرە] زوهریی ئەفەرموێ : بە ژنەکەی بڵێ تۆ ژنی من نیت نییەتی موعتەبەرە ، نییەتی تەڵاق بێ ئەکەوێ ، نەبێ ناکەوێ [ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : ژنێکی شێتیان هێنایە خزمەتی عومەر - رضي الله تعالى عنه - ژنەکە لە زینا زگی پڕ بووبوو ، ئیمامی عومەر - رضي الله تعالى عنه - تەمای بوو رەجمی بکا] ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : تۆ نازانی قەڵەم لەسەر سێ کەس هەڵگیراوە ؟:

لە شێت تا چاك ئەبێتەوە ، لە مناڵ تا باڵغ ئەبێ ، لە نوستوو تا خەبەر ئەبێتەوە [یەعنی غەیرە موكەللەف هیچی لەسەر نیە • ئەم قسەی حەزرەتی عەلی - رضي الله تعالى عنه - بە مەوقووفو بە مەرفووع لێی ریوایەتكراوە ، مەوقووفبوونی تەرجیح دراوە بەسەر مەرفووعبوونیا] •

عەلی [رضي الله تعالى عنه] تەڵاقی مەعتووە نەبێ هەموو تەڵاقێ موعتەبەرە • [ترمذیی ئەمەی بە مەرفووعیی لە ئەبوهورەیرەوە - رضي الله تعالى عنه - ریوایەتكردوە ، ئەم موعەللەقاتانە كە نووسیومە هەموو بە مەوصوولی لە طەرەفی موحەددیثی ترەوە ریوایەت كراون] ح - ٨/١٣٩ •

عـدة الوفـاة(١) :

١٢٦/٣٨٤٩ - عەبدوڵڵای كوڕی عوتبە [ی كوڕی مەسعوود] نووسیی بۆ لای عومەری كوڕی عەبدوڵڵای كوڕی ئەرقەم كە بچێتە لای سوبەیعەی كچی حەرث لێی بپرسێ كە حیكایەتی خۆیو ئەوەی كە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری پێ فەرموو چۆن بوە ؟ عومەری كوڕی عەبدوڵڵای كوڕی ئەرقەم بۆی نووسیەوە كە سوبەیعەی كچی حەرث [رضي الله تعالى عنها] خەبەری داوەتێ كە ژنی سەعدی كوڕی خەولە بوو كە لە بەنی عامیری كوڕی لوئەی بوو حازری غەزای بەدر بووبوو [رضي الله تعالى عنه] لە (حجة الوداع)ا وەفاتی كرد [سوبەیعە - رضي الله تعالى عنها -] لێی حامیلەبوو دوای وەفاتی ئەوەندەی پێ نەچوو وەضعی حەملی كرد ، كە لە نیفاس پاكبۆوە خۆی جوان كردبوو خوازبێنی كەر ئەبوسەنابیلی كوڕی بەعكەك كە پیاوێكە لە بەنی (عبدالدار) چوە لای پێیوت : بۆ وات‌ئەبینم كە خۆت بۆ خوازبێنیكەر جوان ئەكەی؟

(١) عیددەی ژنی مێردمردوو •

بـه تەمای شوو بکەی ؟ وەڵڵاهی شوو ناکەی تا چوار مانگ‌و ده شـەوت بەسەرا رانەبووریَ ! سوبەیعە [رضي الله تعالى عنها] ئـەفەرمـویَ : کـه ئەوەی پیَ وتم وەختی ئیَواریَ جلەکانم لە خۆمەوەپیَچاو چوومە خزمـەت پیَغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لیَم پرسی فتوای بۆ دام کـه لـەو وەختەدا وەضعی حەملم‌کرد حەلاڵ بـــووم ئەمری پیَ فـەرمووم ئـەگەر ئارەزووی شووکردنم بیَ شوو بکەم ح ـ ٨/٢٥٢ ، م ـ ٦/٣٢٠ د ، ن ، جه ح ـ ٨/١٧٣ •

ئومموسەلەمەی حەرەمی پیَغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنها ـ ئەفەرمویَ : ژنیَ لە ئەسلەم سوبەیعەیان پیَ ئەوت لـە ژیَر نیکـاحی پیاویَکا بوو [سەعدی کوڕی خەولە ـ رضي الله تعالى عنه ـ] میَردەکەی وەفاتی‌کرد ، حامیلە بوو ، ئەبو سەنابیلی کوڕی بەعکەك داوای‌کـــرد ، شووی پیَ‌نەکرد ، پیَی‌وت : وەڵڵاهی بۆت دروست نیە شـــوو بـکەی تـا ئاخری دوو موددەکەت لیَ رائەبووریَ [یەکیَکیان چوار مانگ‌و ده شەوە کە لە سوورەتی بەقەرەدایە • یەکیَکیان وەضعي حەملە کە لە ســـوورەتی تەڵاقایە • ئەگەر لە پیَش چوارمانگ‌و ده شەوا وەضعی حەمل بکەی ئەبیَ راوەستی‌تاچوار مانگ‌و ده شەو رائەبووریَ ، ئەگەر چوار مانگ‌و ده شەو رابوردو وەضعی حەملت نەکرد ، ئەبیَ بوەستی تا وەضعی حەمل ئەکەی] فەرمووی : نزیکی ده شەو دوای وەضعی حەملم وەستام ، لە پاشا چـــوە خزمەت پیَغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پیَی فەرموو : شوو بـکە [ئەم ئایەتە ئایەتی بەقەرە تەخصیص ئەکا] ح ـ ٨/١٧٣ ، ن •

لیعـــان :

١٢٧/٣٨٥٠ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رجـلا [من فزارة] أتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله ولد لي

غلام أسود [وإني أنكرته ، م ، أخرى] فقال : هل لك من إبل ؟ قال : نعم . قال : ما ألوانها ؟ قال : حمر . قال : هل فيها من أورق [سپی مەیلەو رەش] ؟ قال : نعم . قال : فأنى ذلك ؟ قال : لعله نزعه عرق . قال : فلعل ابنك هذا نزعه ح - ٨/١٦٥ ، م - ٦/٣٥٠ ، ٣٥١ ، ح - ١٠/٣١٢ ، ٣٢ . وفيه : ولم يرخص له في الانتفاء منه .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پیاوێ لە فەزارە هاتەخزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزیکرد : (یا رسول الله) ژنەکەم کوڕێکی رەشی بوو ، ئینکاری ئەکەم [یەعنی وەك لە من نەبێ] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هیچ وشترت هەیە ؟ عەرزیکرد : بەڵێ : فەرمووی : رەنگیان چیە ؟ عەرزیکرد : سوورن فەرمووی : بۆزیان تیایە ؟ عەرزیکرد : بەڵێ . فەرمووی : ئەو بۆزە لە کوێوە هاتوە ؟ فەرمووی : رەنگە دەمارێ کێشابێتی بۆ خۆی . فەرمووی کوڕەکەی تۆیش رەنگە رەگێ کێشابێتی .

١٢٨/٣٨٥١ - عن سهل بن سعد الساعدي [رضي الله تعالى عنه] أن عويمرا العَجْلاني جاء إلى عاصم بن عدي الأنصاري . فقال له : يا عاصم أرأيت رجلا وجد مع امرأته رجلا أيقتله فتقتلونه ؟ أم كيف يفعل ؟ سل لي يا عاصم عن ذلك . فسأل عاصم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [ورضي عنهما] عن ذلك ، فكره رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المَسائِلَ وعابها حتى كبُر على عاصم ما سمع من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما رجع عاصم إلى اهله جاءه عويمر ، فقال : يا عاصم ماذا قال لك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ فقال عاصم لعويمر : لم تأتني بخير ؛ قد كره رسول الله ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ المسألة التي سألته عنها • فقال عويمر : والله لا أنتهي حتى أسأله عنها • فأقبل عويمر حتى جاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وسط الناس • فقال: يارسول الله أرأيت رجلا وجد مع امرأته رجلا أيقتله فتقتلونه ؟ أم كيف يفعل ؟ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: قد أنزل الله فيك وفي صاحبتك ، فاذهب فأت بها • قال سهل [رضي الله تعالى عنه] فتلاعنا وأنا مع الناس عند رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما فرغا من تلاعنهما قال عويمر : كذبتُ عليها يا رسول الله إن أمسكتها فطلقها ثلاثا [ظنا منه بأن اللعان لا يحرمها] قبل أن يأمره رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • قال ابن شهاب فكانت سنة المتلاعنين ح ـ ٨/١٦٦ ، ١٢٨ ، ١٦٨ • م ـ ٦/٣٣٤ ، ٣٣٩ ، ٣٣٨ وفيه : قال سهل : فكانت حاملا ، فكان ابنها يدعى إلى أمه ، ثم جرت السنة أنه يرثها وترث منه ما فرض الله لها • وعن سهل في هذا الحديث أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن جاءت به أحمر قصيرا كأنه وَحَرة [دويبة ترامى على الطعام فتفسده] فلا أُراها إلا قد صدقت وكذب عليها ، وإن جاءت =به= أسود أعين ذا إلْيَتين فلا أُراه الا قد صدق عليها • فجاءت به على الوجه المكروه من ذلك ح ـ ٨/١٦٨ ، ح ـ ٧/٢٤٠ •

مەئـالی هەموویـان :

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: عوەیمیری عەجلانیی هاتە لای عاصیمی کوڕی عەدیی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ پێی‌وت : ئەی عاصیم پێم‌بڵێ : پیاوێ پیاوێکی بێگانەی لەگەڵ ژنەکەی دی بیکوژێ‌و ئێوەیش بیکوژنەوە ؟ یا چی بکا ؟ پرسم بۆ بکە• عاصم عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زۆری لەبەر گـران بوو ، زۆری عەیب لێ گرت •

عاصیم جوابەکەی پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ زۆر لـــە لا گەورە بوو • کە تەشریفی چوەماڵەوە عوەیمیر هات وتی : ئەی عـاصـیم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چی فەرموو ؟ عاصیم فەرمووی : تۆ شتێکی خێرت بۆ نەهێناوم ؛ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زۆری پێ گران بوو • عوەیمیر وتی : وەڵڵاهی واز ناهێنم تا لێی ئەپرسم • عویمیر چوە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە ناو خەڵقا بوو ، عەرزیکرد ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ فـەرمووی : دەرحەق تۆو ژنەکەت قورئان نـازڵبوە ، بچـۆ بیهێنە • چـوو هێنـایو مولاعەنەیان کرد ، [لە مزگەوتا • أخری] سەهل ئەفەرموێ : منیش لەگەڵ خەڵقەکەدا بووم کە لە مولاعەنە بوونەوە عوەیمیر وتی: (یارسول الله) درۆم کردبێ ئەگەر ژنەکەم لای خۆم رابگرم [وای زانی کە بە مولاعەنە لێـی حەرام نابێ] لە پێش ئەمەدا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وسـلم ـ ئەمری پێ بکا سێبەسێ تەلاقی دا • ئیبنوشەهاب ئەفەرموێ : تەفریق لە بەینی موتەلاعینەینا بوو بـە سوننەت • سەهل ـ رضي الله تعـالی عنه ـ فەرمووی : ژنەکەی حامیلە بوو ، کوڕەکەی بە ناوی دایکیەوە بانگئەکرا، لە دوای ئەوە بوو = بە = عادەت کە کوڕو دایکەکەی = لەوەدا کە خـوا بۆی داناوە = ئیرث لە یەك بگرن • سەهل ـ رضـي الله تعـالی عنـــە ـ ئەفەرموێ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وســـلم ـ فەرمووی : ئەگەر ژنەکەی منالێکی سووری کورتی وەك قۆڕیی لێ بوو ژنەکـە راســـتەو پیاوەکە درۆزنە • ئەگەر منالێکی رەشـی چاوگەورەی سمتزلی لێ بـــوو پیاوەکە راستەو ژنەکە درۆزنە • ژنەکە منالەکەی بەو وەجهە لێ بوو کـە ناخۆش بوو • یەعنی بە زانیە دەرچوو •

١٢٩/٣٨٥٢ - عن سعيد بن جبير [رحمه الله تعالى] قال : سئلت عن المتلاعنين في امرأة مصعب : أيُفرَّقُ بينهما ؟ قال : فما دريت ما أقول . فمضيت إلى منزل ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] بمكة ، فقلت للغلام : استأذن لي . قال : إنه قائل . فسمع صوتي ، قال : ابن جبير ؟ قلت : نعم. قال : ادخل فوالله ما جاء بك هذه الساعة إلا حاجة . فدخلت فإذا هو مفترش بَرذعة ، متوسد وسادة حشوها ليف . قلت : أبا عبدالرحمن المتلاعنان أيفرق بينهما ؟ قال : سبحان الله نعم إن أول من سأل عن ذلك فلان بن فلان ؛ قال : يا رسول الله أرأيت أن لو وجد أحدنا امرأته على فاحشة كيف يصنع ؟ إن تكلم تكلم بأمر عظيم ، وإن سكت سكت على مثل ذلك ! قال : فسكت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فلم يجبه . فلما كان بعد ذلك أتاه ، فقال : إن الذي سألتك عنه قد ابتليت به . فأنزل الله - تعالى عز وجل - هؤلاء الآيات في سورة النور : (والذين يرمون أزواجهم...)(١) فتلاهنَّ عليه ووعظه وذكره وأخبره أن عذاب الدنيا أهون من عذاب الآخرة . قال : لا والذي بعثك بالحق ماكذبت عليها . ثم دعاها فوعظها وذكرها وأخبرها أن عذاب الدنيا أهون من عذاب الآخرة . قالت : لا والذي بعثك بالحق إنه لكاذب . فبدأ بالرجل فشهد أربع شهادات بالله إنه لمن الصادقين ، والخامسة أن لعنة الله عليه إن كان من الكاذبين . ثم ثنى بالمرأة فشهدت أربع شهادات بالله إنه لمن الكاذبين ، والخامسة أن غضب الله عليها إن كان من الصادقين ، ثم فرق بينهما م - ٦/٣٤٠ .

تەرجەمە :

سەعیدی کوڕی جوبەیر [رحمه الله تعالى . وغضب على الحجاج...] ئەفەرموێ : دەرحەقی ژنی موصعەب سوئالیان لێکردم = دەربارەی دوان

(١) النــور / ٦ - ١٠ .

که لیعان بکەن = که لێك جویئەکرێنەوە یان نا ؟ نەمزانـی چی بڵێـم • چوومە مەنزڵی ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ له مەککـە [•••••] بە غولامەکەییم وت : ئیذنم بۆ بخوازە ، وتی : چێشتەخەو ئەکا • گوێی لە دەنگم بوو فەرمووی : ئیبنوجوبەیرە ؟ عەرزم‌کرد : بەڵێ • فەرمووی : وەرە ژوورێ ، وەڵلاهی لەم ساعەتەدا ئـەبـێ ئیحتیاجیێ تۆی هێنابێ • چوومە ژوورێ ، تێفکریم سیپاڵێکی راخستبوو سەرینێکی لە ژێر ســـەرا بوو پووشەخورمای تێ ئاخنرا بوو • عەرزم‌کرد : ئەی ئەبوعەبدوڕەحمان موتەلاعینان لێك جویئەکرێنەوە ؟ فەرمووی : سوبحانەڵلاّ ! بەڵێ لێـك جوێ ئەکرێنەوە ، ئەوەڵ کەسێ کە لەوەی پرسیی فلاّنی کوڕی فلاّن بوو، عەرزیپێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رســـول الله) خەبەرم بدەرێ یەکێکمان ژنەکەی خۆی لەسەر فەحشییات ببینێ قسە بکا قسەیێکی زۆر گەورە ئەکا، بێدەنگ بێ لەسەر شتێکی زۆر گەورە بێدەنگ ئەبێ ! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وســـکوت‌بوو ، جـوابـی نەدایەوە ، لە پاش چەندێ دوای ئەوە هاتەوە خزمەتی عەرزی‌کرد : ئەوەم بەسەرا هات کە عەرزم‌کردی • خوا ـ عز وجل ـ ئەم ئایەتانەی سوورەتـی نووری نازڵ فەرموو[1]، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وســلم ـ بۆی خوێندەوەو وەعظی بۆ دادا ، خوای خستەوە فـکر ، خەبەری دایـێ کــە عەذابی دنیا [کە داری حەددە] ئەهوەنترە لە عەذابی ئاخیرەت • عەرزی‌کرد:

(۱) دانەر ـ خ ـ لێرەدا ئایەتەکانو تەفســـیرەکەیانی نەنووسیوە ، بـۆ روونـکردنەوەی باســەکـە لێـرەدا تەفسیرەکەیان لە تەفسیری نامی وەردەگرین :

قەسەم بەوەی کە تۆی بە حەق ناردوە درۆی بەسەرەوە[1] ناکەم .

لە پاشا ژنەکەی بانگ‌کرد وەعظی بۆ خوێند ، خوای خستەوە فکر ، فەرمووی : عەذابی دنیا [کە رەجمە] سووکترە لە عەذابی ئاخیرەت . عەرزی‌کرد : قەسەم بەوەی کە تۆی بە حەق ناردوە درۆ ئەکا . پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – لە پیاوەکەوە دەستی پێکرد ، چوار دەفعە شەهادەتی دا کە راست ئەکا ، دەفعەی پێنجەم وتی : لە عنەتی خوای لێ بێ ئەگەر لەوانە بێ کە درۆزنن . ئەمجا ژنەکەی کرد بە دوەمین ؛

« ئەفەرموێت : ئەو کەسانە کە نیسبەتی زیناکردن ئەدەن بۆ لای ژنەکانیان‌و شایەتیان نیە شایەتیی بدا لەسەر ئەو تاوانە ، ئەوە بۆ ئەوە کە ئیسباتی ئەو تاوانە بکا پێویستە خۆی چوار شایەتیی بدا لای قازیی‌و ، لای کەمیی چوار کەس لە لایان حازر بن . بڵێت : شایەتیی ئەدەم بە خودا کە من راست ئەڵێم لەوەدا کە نیسبەتی ئەدەم بۆ لای ژنەکەم وەکوو زینا بێ . وە ئەگەر ویستی نەفی نەسەبی منداڵەکەیشی بکا هەم لە هەموو شەهادەتەکانیا بڵێ : وە ئەو منداڵەیش کە لە لای ژنەکەیە لە من نیە . وە بۆ جاری پێنجەم بڵێ : وە لەعنەتی خودام لەسەر بێ ئەگەر درۆ بکەم لەم نیسبەتەدا . وە بەم پێنج جوملە زیناکردن ثابت ئەبێ لەسەر ژنەکەی . جا یا ئەبێ ژنەکە ئەم تاوانە لە خۆی دووربخاتەوە بە (لعان) یا ئەبێ حەدی بەسەردا جاریی بکرێ .

جا ئەگەر ژنەکە ویستی تاوانەکە لەسەر خۆی لا ببات ئەبێ چوار جار شایەتیی بداو بڵێ : شایەتیی ئەدەم بە خودا بە راستیی ئەو کابرایە درۆزنە لەو نیسبەتی زینادا بۆ لای من . وە ئەگەر منداڵیشی بوو بڵێ : ئەو منداڵەیش کە لە لامە لەو کابرایە. وە بۆ جاری پێنجەم بڵێ : غەزەبی خودام لەسەر بێ ئەگەر ئەو کابرایە راست‌بکاو راستگۆ بێ لەو نیسبەتی زینادا بۆ لای من (تەفسیری نامی ٥/٣١٩) .

لە هەر شوێنێکی ئەم باسەدا ناوی لیعان‌و موتەلاعینەین هاتبوو ئەوە ئەم تەفسیری سوورەتی نوورە روونکەرەوەیەتی .

(1) ئەگەر لێرەدا بفەرموێ : درۆی بۆ هەڵبەستووم ، یا درۆی بەدەمەوە کردووم راستترو کوردانەترە .

چوار دەفعە شەهادەتی دا کە پیاوەکە لەوانەیە کە درۆئەکـەن ، دەفعـەی پێنجەم وتی : غەزەبی خوای لەسەر بێ ئەگەر پیاوەکـە لەوانــە بێ کــە راستگۆن ٠ لە پاشا لێکی جوێ کردنەوە ٠

١٣٠/٣٨٥٣ ـ ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ بە موتەلاعینەینی فەرموو : حسابتان لەســەر خوایە یەکێکتـان درۆ ئەکـا ، ئیتر دەخـڵت بەسەریەوە نەماوە ٠ عەرزی کرد : ئەی ماڵەکـەم ؟ فـەرمووی : ئەگـەر راستکەی ماڵەکەت بە موقابیلی ئەوەی کە فەرجت تەصەڕوف کردوە٠ ئەگەر درۆیش کەی ئەو ماڵە لە تۆ دوورترە وەك لەوەوە [چونکی هەم تەصەڕوفت کردوە هەم ئیفتیرایشت پێ کردوە] ح ـ ١٧٠/٨ ، م ٣٤٣/٦ ٠

١٣١/٣٨٥٤ ـ ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنــه ـ ئـەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیــه وســلم ـ پیاوو ژنــەکەی عەشـیرەتی بەنیعەجلانی لێك جوێ کردەوە ، پێی فەرموون : خوای تەعالاعیلمی هـەیە بەمە کە یەکێکتـان درۆ ئـەکا ، هیچتان تەوبە ئـەکەن ؟ م ـ ٣١٣/٦ ، ح ـ ١٦٩/٨ (وفیە بعد هذا) : ئیبایان کرد لە تەوبە ٠ فەرمووی : خــوا ئەزانێ کە یەکێکتان درۆ ئەکا ، هیچتان تیایە کە تەوبە بکا ؟ ئیبایان کرد ٠ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا ئەزانێ کە یەکێکتان درۆ ئەکا ، یەکێکتان تیایە کە تەوبە بکا ؟ ئیبایان کرد ٠ لێکی جوێ کردنەوە ح ـ ١٦٩/٨ ٠

١٣٢/٣٨٥٥ ـ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعـالی عنهما ـ ئەفەرموێ : لە حوضووری پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەحث لە مولاعەنـە کرا ، عاصمی کوڕی عەدیی ـ رضي الله تعالی عنه ـ قسەیێکی نالایەقی کرد [وتی : ئەگەر پیاوێ پیاوێکی دی لەگـەڵ ژنـی خـۆی بەشیر لێیدا تـا ئەیکوژێ ؟ (الکرمانی عن ابن بطال)] لە پاشاعاصیم گەڕایەوە بۆ ماڵەوە پیاوێ لە قەومەکەی [کە عوەیمیرە] هاتە لای پێی وت : پیاوێکی لەگەڵ

ژنەکەی دیوە • عاصم [رضي الله تعالى عنه] فەرمووی : ئەمەم لەوەوە بەسەرا هات کە لە حوضووری پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وتم [لە ناو خەڵقا لێم پرسیی] پیاوەکەی بردەخزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەوەی عەرزکرد کە لە ژنەکەیەوە دیبووی ، ئەو پیاوە (عوەیمیر) زۆر زەردو لەڕ بوو مووی ڕێك بوو ، ئەوی کە ئیددیعای ئەکرد کە لەگەڵ ژنەکەیی دیوە گۆشتن و قەڵەو بوو ، ئەسمەر بوو [موو لوول بوو م ـ ٣٤٦/٦] پووز ئەستوور بوو ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوایا بەیانی بکە • ژنەکە منالێکی بوو ئەشوبها بەوەی کە عوەیمیر ئەیوت بەسەر ژنەکەیەوە دیوە • پیاوێ عەرزی ئیبنوعەباسی کرد ـ رضي الله تعالی عنهما ـ لەو مەجلیسەدا : ئەو ژنە ـ ئەو ژنەیە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەرحەقی فەرموویەتی : ئەگەر کەسێکم بێ (بینة)و شاهید رەجمبکردایە ئەو ژنەم رەجم ئەکرد [یەعنی ئەو ژنە ژنەکەی عوەیمیرە] ؟ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ فەرمووی : خەیر ئەوە ژنێکە لە ئیسلاما فیعلی فاحیشەی ئیظهارئەکرد • [ئەمما ثابت نەبوو کە رەجم بکرێ] ح ـ ١٦٩/٨ ، م ـ ٣٤٥/٦ ، ن •

١٣٣/٣٨٥٦ ـ ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : هیلالی کوڕی ئومەییە ـ رضي الله تعالی عنه ـ [کە لەو سیانە بوو کە بێ‌عوزر لە غەزای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆ تەبووك دواکەوتن ، بە واسیطەی راستیی خۆیانەوە کە درۆیان لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەکرد ، خوا لە سوورەتی بەرائەتا تەوبەی بۆ نازڵ‌کردن] قەذفی ژنەکەی کرد بە شورەیکی کوڕی سەحماوە ، کە برای دایکیی بەرای کوڕی مالیك بوو • ئەوەڵ کەسێکە لە ئیسلاما لیعانی کردوە ، لیعانی لەگەڵ ژنەکەی کرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه

وسلم - فەرمووى : تەماشاى كەن ئەگەر منالێكى سپیی بوو مووی ساف بوو (قضيىء العينين) : چاو پڕوپووشاویی بوو ئـەوه هـی هیلاله ، ئەگەر چاورەش بوو ، موولوول بـوو ، قاچباریك بـوو ، ئـەوه لـه شورەیكی كوڕی سەحمایه =ئەنەس = ئەفەرموێ : خەبەرم درایێ كـه چاورەشو موولوولبوو ، قاچباریك بوو م - ٣٤٤/٦ •

٣٨٥٧/١٣٤ - ئیبنوعەباس - رضي الله تعـالى عنهما - ئەفەرموێ : هیلالی كوڕی ئومەییه - رضي الله تعالى عنه - قەزفی ژنەكەی كـرد بـه دەم شورەیكی كوڕی سەحماوه ؛ هاته خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - شەهادەتی دا [یەعنی موافیقی قورئان] پێغەمەر - صـلى الله تعالى عليه وسلم - ئەیفەرموو : خوا ئەزانێ یەكێكتان درۆئەكەن [یەعنی كامتان درۆ ئەكا به موعەییەنی ئەیزانێ ، گینا منیش ئەیزانم ؛ چونـكی جەمع له بەینی نەقیضەینا مەحاڵه] هیچ كامتان هەیـه كـه تەوبـه بكـا ؟ ئەمجا ژنەكەیش هەڵسا شەهادەتی دا ح - ١٦٦/٨ • (مسـتغنى عنـه بمـا بعـده) •

٣٨٥٨/١٣٥ - عن ابن عباس - [رضي الله تعالى عنهما] أن هلال بن أمية - رضي لله تعالى عنه - قذف امرأته عند النبي - صلى الله تعالى عليـه وسلم - بشريك بن سَحْماء ، فقال النبي - صلى الله تعالى عليه وسـلم -: البينة أو حدٌ في ظهرك • فقال : يا رسول الله إذا رأى أحدنا على امرأتـه رجلا ينطلق [يلتمس البينة ؟] فجعل النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : البينة وإلا حد في ظهرك • فقال هلال : والذي بعثك بالحـق إنـي لصادق فلينزلن الله مايبرىء ظهري من الحد • فنزل جبريل [عليه السلام] وأنزل عليه : (والذين يرمون أزواجهم •••) فقرأ حتى بلغ (إن كـان من الصادقين) فانصرف النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأرسل إليها . فجاء

هلال فشهد [أربع شهادات بالله إنه لمن الصادقين ، فيما رماها به .
والخامسة أن لعنة الله عليه إن كان من الكاذبين في الرمي] والنبي ـ صلى
الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن الله يعلم أن أحدكما [على التعيين] كاذب
فهل منكما تائب ؟ ثم قامت فشهدت [أربع شهادات بالله إنه من الكاذبين
فيما رماني به] فلما كانت عند الخامسة وقّفوها وقالوا : إنها موجبة
[للعذاب إن كنت كاذبة] . قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فتلكأت
[تباطأت] ونكصت حتى ظننا أنها ترجع . ثم قالت : لا أفضح قومي سائر
اليوم فمضت . فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أبصروها ؛ فإن
جاءت به أكحل العينين سابغ الإليتين [سمت خر] خدلّج الساقين
[پووز ئەستوور . له حەدیثی ئەنەسا : قاچ باریك] فهو لشريك بن
سحماء . فجاءت به كذلك ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ :
لولا ما مضى من كتاب الله لكان لي ولها شأن ح ـ ٢٤٣/٧ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : هیلالی کوڕی
ئومەییە ـ رضي الله تعالى عنه ـ قەذفی ژنەکەی خۆیی کرد بە زینا لە
خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە شورەیکی کوڕی
سەحماوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
فەرمووی : یا بەیینەو ئیثبات ، یا داری حەد لە پشتت . عەرزی کرد :
(یا رسول الله) کەسێ پیاوێ ببینێ بەسەر ژنیەوە بچێ بگەڕێ بۆ
شاهید ؟! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەر ئەیفەرموو : یا
ئیثبات ، یا داری = حەد لە پشتت = هیلال ـ رضي الله تعالى عنه ـ
فەرمووی : قەسەم بەوەی تۆی بە حەق ناردوە راستم درۆ ناکەم ئەبێ
خوا ئایەتێکم بۆ نازڵ بکا کە پشتم لە داری حەد نەجات دا . جیبریل

ـ عليه السلام ـ ئەو ئایەتانەی سوورەتی نووری نازڵکردە سەر پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ [رب أشعث ... الحديث] پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ تا (من الصادقين)ی خوێندەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ گەڕایەوەو ناردی بە شوێن ژنەکەیشیا ، هیلالیش هات ، چوار دەفعە شەهادەتی بە خوا دا کە راستە، پێنجەم ئەگەر درۆ بکا لەعنەتی خوای لێ بێ • پێغەمەریش ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : خوا عیلمی هەیە بەوەی کە یەکێکی موعەییەنتان درۆزنە ؛ هیچ کامتان تەوبە ئەکەن ؟ لە پاشا ژنەکەی هەڵسا چوار دەفعە شەهادەتی دا ، کە هیلال درۆ ئەکا لە قەذفەکەیا • کە هاتە سەر جاری پێنجەم رایانوەستان وتیان : ئەم پێنجەمەی مووجیبی عەذابە • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئەو وەختە ژنەکە درەنگێکی کردو چوە دواوە ، وامان زانی کە پەشیمان ئەبێتەوەو ئیقرار ئەکا ، لە پاشا وتی : قەومەکەم تا ئەبەد موفتەضەح ناکەمو ئابڕوویان نابەم ! شەهادەتە پێنجەمەکەیشی دا •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە منالەکەی بوو تێیفکرن ئەگەر چاوڕەش بوو ، سمتخڕ بوو پووزخڕ بوو ـ لە حەدیثی ئەنەسا قاچباریك بوو ـ ئەو منالە لە شورەیکی کوڕی سەحمایە • منالەکەی وا بوو • پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەو کیتابوڵلایە [یەعنی ئەو ئایەتانە] نەبوونایە = کە رابوردن = ئیشێکی گەورە لە بەینی منو ئەو ژنەدا واقیع ئەبوو [یەعنی وام رەجمئەکرد کە هەموو کەس عیبرەتی لێ بگرێ] •

١٣٦/٣٨٥٩ ـ ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : سەعدی کوڕی عوبادە ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کرد

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : پیاوێکم بەسەر ژنەکەمەوە دی هیچ دەخلی نەکەم تا ئەچم چوار شاهید بێنم ؟! [یەعنی تا چوار شاهید ئێنمو بێمەوە ئەوان لە ئیشی خۆیان ئەبنەوە] پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بەڵێ وایە • سەعد عەرزیکرد : خەیر وەڵڵا قەسەم بەوەی کە تۆی بە حەق ناردوە لە پێش ئەوەدا بە شیر چارەی ئەکەم ! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : گوێتان لە قسەی سەییدەکەتانە چەندە غەیوورە ؟! من لەو بەغیرەتترم ، خوایش لە من بە غیرەتترە م ـ ٦/٣٤٧ ؛ ٣٤٨ ، ح ـ ٨/١٠٥ ؛ ١٠٦ في (٣) أحاديث •

١٣٧/٣٨٦٠ ـ مغيرة بن شعبة قال : قال سعد بن عبادة [رضي الله تعالى عنهما] : لو رأيت رجلا مع امرأتي لضربته بالسيف غير مُصْفِحٍ عنه [أي غير ضارب بصفح السيف بل بحده] فبلغ ذلك رسول لله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أتعجبون من غيرة سعد ؟ فوالله لأَنَا أغيرُ منه ، والله أغير مني ، من أجل غيرة الله حرم الفواحش ما ظهر منها وما بطن . ولا شخص أغير من الله ، ولا شخص أحب إليه العذر من الله ، من أجل ذلك بعث الله المرسلين مبشرين ومنذرين ؛ ولا شخص أحب إليه المِدْحَة من الله، من أجل ذلك وعد الله الجنة م ـ ٦/٣٤٨ •

تەرجەمە :

سەعدی کوڕی عوبادە ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئەگەر پیاوێکم چاو پێبکەوێ لەگەڵ ژنەکەما بە شیر لێی ئەدەم بە پانییەکەی لێی نادەم بە دەمی لێی ئەدەم • ئەم قسەی سەعدە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیییەوە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ

فەرمووی : ئێوە بۆ تەعەججوب ئەکەن لە غیرەتی سەعد ؟ وەڵڵاهی من لەو بەغیرەتترم ، خوا لە من بە غیرەتترە ، لە بەر غیرەتزۆریی خوا فەحشیاتی حەرامکردوە بە ئاشکراو بە دزێتیی ، هیچ کەسێ نیە کە لە خوا بەغیرەتتر بێ ، هیچ کەسێ نیە کە لە خوا زیاتر عوذر قەبووڵکردن بحوبێنێ ، بۆیە خوا پێغەمەرانی ناردوە کە موژدە بدەن‌و خەڵق لە حەرام بترسێنن • هیچ کەسێ نیە کە لە خوا زیاتر مەدحی پێخۆش بێ ، بۆیە وەعدەی بە جەنەت داوە •

تم بحمد الله كتاب النكاح •

یەك شەممە ١٨/١/٩٤٢

كتـاب ما يذكـر في الجنايات[1]

ئيكـــــراه

في ســورة النحل : (إلا من أكــره وقلبــه مطمئن بالإيمــان) :[2]
بــه تهحقيق ئهوانهى باوهڕ به ئاياتى خوا ناكهن خـــوا هيدايهتيان نـادا ،
عهذابى زۆر بهئازاريان ههيه ، ههر ئهوانهن ئيفتيرا ئهكهنو درۆ ههڵبهستن
(و ئهڵێن : ئهوه له طهرهف خواوهيه] كه ئيمان به ئاياتى خواو قورئــان
نيه [كه ئهڵێن ئهم قورئانه قسهى بهشهره] درۆزن ههر ئهوانهن [كه بـه
تۆ ئهڵێن موفتهريت ، تۆ نيت] ههركهسێ دواى ئهمه كه ئيمانى هێنـاوه
كافر ببێ به زمان غهيرى ئهوهى كه ئيكراهى لێ كراوه [كه تهلهفوظ بكـا
به كهليمهى كوفرو تهلهفوظى پێكرد ، ئهمما] دڵ موطمهئيننه بـه ئيمـان
[ئهوه مهحفووظه له عهذابى ئهليم] ئهمما ئهوهى كه [به دڵ كافر ئهبێو]
خوا دهرگاى دڵى بۆ كوفر كردۆتهوه ئهوانه غهزهبى خوايان لهسهر بـێو
عهذابى بهشيددهتيان ههيه • [أتى أمر الله] ح ـ ١٠/٨٩ •

موكرهه زهعيفه ناتوانێ ئهوى ئهمرى پێ ئهكرێ نهيكا ح ـ ١٠/٩٠ •
حهسهنى بهصريى ـ رحمه الله تعالى ـ ئهفهرموێ : تا رۆژى قيامهت تهقيـه

---

(١) باسى جينايات •
(٢) النحـــل / ١٠٦ •

هەیە • ئیبنوعەباس [رضي الله تعالى عنهما] ئەفەرموێ : کەسێ دز ئیکراهی لێبکاو بە زۆر ژنی پێ تەڵاق بدا هیچ نیە • ئیبنوعومەرو ئیبنوزوبەیـرو شەعبیی‌و حەسەنی بەصریش ـ رضي الله تعالى عنهم ـ وایانفەرموە ، ئیعتیبار بـە نیەتـە ح ـ ٩١/١٠ •

خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : جارییەی خۆتان ئیجبار مەکەن لەسەر زیناکردن کە خۆیان عیفەت‌و ناموسیان ئەوێ بۆ ماڵی دنیـا ، ئـەوانەی کە بە زۆر زینایان پێئەکەن بۆ پارە لە دوای ئەمە کە بە زۆر زینایان پێکرا خوا لە زینایان خۆش ئەبێ‌و رەحمیان پێ ئەکاو عەذابیان نادا ح ـ١٠/٩٣ •

نیـکاحی موکرەهـ دروست نیە لە نیکاحا رابورد • بە زۆر عەبدێکی پێ بە یەکێکی تر هیبە بکەن یا پێی بفرۆشن دروست نیە • بەعزێ کـەس [کە حەنەفین] ئەوی ئەو عەبدە ئەکڕێ لەوەی کە بە زۆر پێی ئەفرۆشێ ئەو عەبدە نەذر بکا ، یا بڵێ : کـــە من مردم ئـــەو عەبدە ئـــازاد بێ نـەذرو ئازادکردنەکەی دروستە [مەقصوودی بوخاریی وایـــە قسەی حـەنەفی موتەناقیضە ، ئەگەر بەیعی موکرەهـ ببێ بە سەبەبی ئینتیقالی میلك هەموو تەصەڕوفی دروستە مەخصووص نابێ بە نەذرو تەدبیر ، ئەگەر ناقیل نەبێ نەذرو تەدبیرەکەیش دروست نیە • وەکوو ئەوە وایە من بچم ماڵی یەکێکی تر زەوت بکەم‌و بیکەم بە خێر • ح ـ ١٠/٩٤ •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئایەتی نیســا کـە ئەفەرموێ : ئەی ئەوانەی ئیمانتان هەیە بۆتان حەڵاڵ نیە کە بە زۆر ژنان بە ئیرث بگرن •• دەرحەقی ئەوانە نازڵ بوە کە پیاوێ بمردایە واریثی پیاوەکە موستەحەقتر ئەبوون بەو ژنە ، ئەگەر هەوەسیان بوایەو جوان بـوایە هەر بە مارەییە پێشوەکەی یەکێکیان مارەی ئەکرد ، ئەگەر هەوەسیان بوایە

ئەیان دا بە شوو بە یەکێکی تر ، مارەیی‌یەکەیان وەرەگرت ، هەوەسیان بوایە ئەیان‌بەستەوە [تا ئەمرد نەیان‌ئەهێشت‌شوو بکا] ح - ٩٥/١٠ .

صەفیەی کچی ئەبوعوبەیدە ئەفەرموێ : عەبدێکی مالی خەلیفە ، یەعنی عومەر - رضي الله تعالى عنه - بە زۆر جارییەیەکی لە خومس بێ بن کرد ، عومەر - رضي الله تعالى عنه - داری حەددی لە عەبدەکە داو نەفی کرد [تا نیو سالْ] جارییەکە چونکی موکرەهە بوو حەددی لێ نەدا ح - ٩٥/١٠ .

زوهریی ئەفەرموێ : حورِ جارییەێی بێ بن بکا ئیقامەی حەددی لەسەر ئەکرێ ، قیمەتی جاریەکە تەقدیر ئەکرێ بە[1] وقووف [چەندەی نوقصان هێنابێ ئەدرێ بە صاحێبەکەی] جارییەی ثەییب ئەئیممە تەضمیناتیان بۆ دانەناوە داری حەد ئەدرێ لە پیاوەکە ح - ٩٦/١٠ .

دروستە [واجبە] کە ئینسان ترسی بێ لەمە کە پیاوێ بە زولْم بکوژن بۆ نەجاتدانی سوێن بخوا بلێ برامە . واجبە شەڕی لەسەر بکا ، ئەگەر زالْمەکە بکوژێ هیچی لەسەر نیە ، دروستنیە تەسلیمی بکا ، پێی بلێن شەراب بخۆرەوە ، مردارەوەبوو بخۆ ، عەبدەکەت بفرۆشە ، ئیقرار بە قەرز بکە ، تەلاق بدە ، عەبد ئازاد بکە ... یاخۆ باوکت یا برات ئەکوژین .. بۆی دروستە ئەوانە هەمووی بکا بۆ نەجاتدانی نەفس [ئەو تەصەڕوفاتانەی هەموو بەتالە حوکمی نیە] بەعزێك ئەلێن [کە حەنەفین ، کما قیل] ئەگەر پێی بلێن یا ئەبێ شەراب بخۆیتەوە یا گۆشتی مردارەوە بوو بخۆی گینا باوکت یا کوڕت ، یا کەسێکی خزمت ئەکوژین بۆی دروست نیە ئیطاعەی ئەمرەکە

(١) لێرەدا وشەیەك نووسراوە وەك (أهكي) وایە نەمزانی مانای چیە .

یکا بۆ مودافەعەی ئەوانە ، هەر بۆ موحافەظەی خۆی بۆی دروستە ، ئەڵێن : چونکە بۆ غەیری نەفسی خۆی موضطەر نیە • ئەو بەعزە لە پاشا بە ضیددی ئەم قسەیەی ئەڵێ : ئەگەر پێی بڵێن : یا باوکت یا کوڕت ئەکوژین ، یا ئەبێ ئەم عەبدەت بفرۆشی ، یا ئیقرار بە قەرز بکەی ، یا هیبە بکەی بە قیاس ئەم عەقدانەی مونعەقید ئەبێ ، [لازم نایێ صەبر بکا لەسەر باوک و کوڕی با بۆ بزنێ بیانکوژن] ئەمما ئێمە ئیستیحسان ئەکەین ، بە ئیستیحسان ئەڵێن : بەیع و هیبەو هەموو عەقدێ لەوەدا باطیلە هاتوون فەرقیان کردوە لە بەینی خزم و کەس و کاری ئەجنەبیدا، بە بێ کیتاب و سوننەت و حەدیث [هەر بەرەئیی خۆیان] گینا بێگانەو خزم و باوک و کوڕ هیچ فەرقیان نیە ، هەموویان بە ئەمری خواو رەسوولی خوا مودافەعەیان فەرزە ، حەتتا بە ظاهیر ئیرتیکابی کوفریان بۆ ئەکرێ ح - ٩٦/١٠ ، ٩٧ •

ئیبراهیمی نەخەعیی ئەڵێ : ئەوی سوێند طەڵەب ئەکا ئەگەر زاڵم بێ نییەتی سوێندخۆر موعتەبەرە ، بۆی دروستە تەورییە بکا ، ئەگەر مەزڵووم بێ نییەتی سوێنددەر موعتەبەرە سوێندخۆر تەورییەی بۆ دروست نیە ح - ٩٧/١٠ [مەثەلا پیاوێ ئیددیعای دە لیرە لە یەکێ بکا ئەگەر ئیددیعاکەی درۆ بێ کێ سوێند ئەخوا قسەی دڵی ئەو موعتەبەرە ، ئەگەر پارەکەی دابێتیو لێی سەندبێتەوە لە دواییا لای قازیی سوێندی بدا کە نەتداومێ بۆی هەیە بەو لەفظە سوێندی بۆ بخواو نییەتی وابێ کە قەرزدارت نیم ، ئەگەر ئیددیعاکەی راست بێ پارەکەی دابێتەوەو شاهیدی نەبێ نییەتی قەرزدارەکە موعتەبەرە] •

نەذر نەهی لێ کراوە :

١/٣٨٦١ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : نهى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - عن النذر قال : إنه [لا يقدم شيئا ولا يؤخره

إنما يستخرج به من الشحيح • م لا يأتي بخير • م] لا يرد شيئا إنما يستخرج به من البخيل ح - ٩/٣٣٧ ، ٣٨٨ ، م - ٧/١١٠ د ، ن ، جه •

٢/٣٨٦٢ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا تنذروا فإن النذر لا يغني من القدر شيئا ، وانما يستخرج به من البخيل م - ٧/١١٠ •

٣/٣٨٦٣ - وعنه عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إن النذر لا يقرب من ابن آدم شيئا لم يكن الله - عز وجل - قدره له ، لكن النذر يوافق القدر فيخرج بذلك من البخيل ما لم يكن البخيل يريد أن يخرج م - ٧/١١١ ، ح - ٩/٣٣٧ ، بلفظ : ولكن يلقيه القدر وقد قدرته له أسْتَخْرِجُ بِهِ من البخيل = ح - ٩/٣٨٩= •

تەرجەمە :

لە حەدیثی ئیبنوعومەرو ئەبوهورەیرەدا - رضي الله تعالى عنهم - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نەهی لە نەذر کردوە ، فەرموویەتی : نەذر هیچ قەزاو قەدەر ناگێڕێتەوە ، هیچ شتێ لە وەختی خۆی نە پێش ئەخاو نە پاش ئەخا ، نزیکی ناخاتەوە کەسێ کە بەخیل بێ‌و ئیرادەی نەبێ شتێك لە ماڵی خۆی بکاتەدەرێ خوا - عز وجل - بەو نەذرە ئەو میقدارە لە ماڵی ئەو کەسە ئەکاتە دەرێ •

نەذری طاعەت‌و مەعصییەت‌و وەفا بە نەذر :

(وما أنفقتم من نفقة) : ئەوی لە رێی خوادا یا لە رێی شەیتانا صەرفی ئەکەن (أو نذرتم من نذر) : ئەو شتەی کە لە طاعەتا یا لە مەعصییەتا نەذری ئەکەن (=فإن الله يعلمه=) : خوا عیلمی پێی هەیە بە پێی نییەتتان موکافاتتان یا موجازاتتان ئەداتەوە (وما للظالمين من أنصار) :

ئەوانەی کە زاڵمن ، کە لەبەر تەحصیلی رەزای شەیتان ئیش ئەکەن نــە طەرەفی خواوە هیچ ناصیریان نیە ح ـ ٣٩٠/٩ •

٣/٣٨٦٣[1] ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من نذر أن يطيع الله فليطعه ، ومن نذر أن يعصيه فلا يعصه ح ـ ٣٩٠/٩ ، د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

کەسێ نەذری طاعەت بکا لازمە لەسەری بەجێی بێنێ کەسێ نەذری مەعصییەت بکا حەرامە بەجێی بێنێ •

٤/٣٨٦٤ ـ عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی پێغەمەری کـرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ (یا رسول الله) لە زەمانی جاهیلییەتما نەذرم کرد کە لە (مسجد الحرام) ئیعتیکاف بگرم ، فــەرمووی : نـەذرەکەت بەجێ بێنە • ح ـ ٣٩١/٩ ، م ـ ١٤١/٧ •

نەذری صــەومو حــەجو ئیعتیکاف لــەو بابانـەدا نووسراوە • (نــەذر بـەســـە) •

الأيمـــــان[2]:

وفيه (لا يؤاخذكم الله باللغو في أيمانكم ، ولكن يؤاخذكم بما عقدتم الأيمان ؛ فكفارته إطعام عشرة مساكين من أوسط ما تطعمون أهليكـم ، أو كسوتهم ، أو تحرير رقبة ، فمن لم يجد فصيام ثلاثة أيام ، ذلك كفـارة أيمانكم إذا حلفتم ، واحفظوا أيمانكم ، كذلك يبين الله لكـم آياته لعلكـم تشـــكرون)[3] •

(١) دانەر ـ خ ـ بە هەڵە ئەم ژمارەی دووپات کردۆتەوە •
(٢) باسی سـوێن •
(٣) المـائـدة / ٨٩ •

تەرجەمە :

خوا موئاخەذەتان ناکا بە لەغـوی ئەیمان ، کـە مەقصوودتان سوێندخواردن نەبێ ، دەمتان پێی راهاتبێ وەك : نەوەڵلا ، بەڵێوەڵلا ٠٠إلخ ئەمما بەو سوێندە موئاخەذەتان لەسەر ئەکا کە بـە دڵ جەزمتان نـابێ بەسەر سوێندا ، مەقصوودتان بەو سوێندە مەحکەمکردنی مەقصوودەکەتان بێو نەیشیکەن ، ئەگەر نەیکەن کەفارەتی ئەو سوێندە ئیطعامی دە میسکینە [هەر یەکە موددێ] لەوەی کە خۆتان لە ئەکثەری ئەحوالا ئەیدەن بـە ماڵو منالتان لە غالبی قووتی بەلەد یا لیباسێکیان بدەنێ [کراسێ، دەرپێیێ، سوخمەیێ ، مێزەرێ ، جامەدانەیێ ، کەوایێ ٠٠ ئاوریشم بێ ، خوریی بێ، لۆکە بێ ٠٠٠ هەر لەوانە بێ کە لەبەر ئەکرێ ، ئەو لیباسە ئاوریشم بێ بیدا بە پیاو هی بچووك بە گەورە ، گەورە بە بچووك هەمووی دروسـتە ٠ قەسطەلانیی] یا عەبدێ ئازاد بکا ئەگەر نەیبوو سێ رۆژ بەڕۆژوو بێ ، کە سوێندتان خواردو بە جێ نەهات ئەمە کەفارەتی سوێندتانە سوێندتـان موحافەظە بکەن کە خواردتان مەیخەن ، خـوا چـۆن بـەیانی ئـەحکـامی سوێندخواردنی بۆ بەیانکردن بەو نەوعە ئەحکامی ترتان بـۆ بەیان ئـەکا تاکوو شوکری بکەن ٠

٥/٦٨٦٥ - عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أن أبا بـكر[1] [رضي الله تعالى عنه] هیچ سوێندی نەئەشکان تا کەفارەتی سوێند نازڵبوو ، ئەو وەختە فەرمووی : سوێند لەسەر هیچ شتێك ناخۆمو غەیری ئەو شـتەم لەوەی کە سوێندم لەسەر خواردوە بە چاتر بزانمو سوێندەکە نـەخـەمو چاترەکە نەکەم [یەعنی سوێندم لەسەر شتێ خواردو خیـلافی ئـەوەم بە چاتر زانی سوێندەکەم ئەخەمو] کەفارەتی بۆ ئەدەم ح - ٣٤٦/٩ ٠

(١) حەزرەتی عائیشە ئەفەرموێ : حەزرەتی ئەبوبەکر ...

٣٨٦٦/٦ ـ عن عبدالله [بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] قال : كثيرا ما كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يحلف : لا ومقلب القلوب ح ـ ٣٤٣/٩ ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زۆر جار سوێندی وا ئەخوارد: خەیر قەسەم بە (مقلب القلوب) = کە مەبەستی خوایە ، **یانی دڵگۆڕ** = •

٣٨٦٧/٧ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أتى رجل [عقبة بن عامر الجهني ـ رضي الله تعالى عنه ـ] إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال له : إن أختي نذرت أن تحج ، وإنها ماتت ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لو كان عليها دين أكنت قاضيه ؟ قال : نعم• قال : فاقض الله [حقه] فهو أحق بالقضاء ح ـ ٣٩٢/٩ • سبق نظائره في الحج والصوم •

تەرجەمە :

عەقەبەی کوڕی عامیری جوهەنیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی چوە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزیکرد : خوشکەکەم نەذری کرد کە حەج بکا مرد [نەذرەکەی بەجێ نەهێنا] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر قەرزی خەڵقی بەسەرەوە بوایە بۆت ئەدایەوە ؟ عەرزیکرد : بەڵێ • فەرمووی : حەقی خوا بدەرەوە ، خوا لە خەلق موستەحەقترە کە قەرزی بدرێتەوە •

٣٨٦٨/٨ ـ عیمرانی کوڕی حوصەین ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ثەقیف سوێندخواری بەنیعەقیل بوو ، ثەقیف دوو پیاوی لە ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى

عليه وسلم ـ بە ئەسیر گرت ، ئەصحابی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ پیاوێـکیان لە بەنیعەقیل ئەسیرکرد ، لەگـەڵ ئـەو پیاوەدا (عەضـبا) یشان بە تالاّن گرت • پێغـەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیه وسلم ـ تەشریفی بە لای ئەو پیاوە ئەسیرەدا رابورد ، لە پێوەندا بوو بانگی کـرد یا محمد ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ تـەشریفی چوە لای فەرمووی : چیت ئەوێ ؟ عەرزیکرد : بە چ حەقێ تۆ منت گرتـوە ؟ بـە چ حەقێ (سابقة الحاج) ت [یەعنی عەضبا کە وشتری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ]ە گرتوە ؟ فـەرمووی : بـە گوناهی سوێندخوارەکەت [کە ثەقیفە دوو ئەصحابیان گرتوە بە ئەسیر] لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە لای رۆیی • دووبارە بانگیکردەوە یامحمد، یامحمد ! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رەئووفو موشـفیقو بـە مەرحەمەت بوو ، تەشریفی گـەڕایەوە لای فـەرمووی : چیت ئـەوێ ؟ عەرزیکرد : من موسوڵمانم• فەرمووی: ئەگەر لە پێش ئەسیریتا موسوڵمان بوویتایە کە ئەو وەختە مالیکی نەفسی خـۆت بـووی بە تەواوەتی نەجاتت ئەبوو [نەخۆت ئەسیر ئەکرای ، نە ماڵت بە تالاّن ئەچوو ، ئـەممـا دوای ئەسیریی ئیسلام‌بوونت لە ئەسیرییو تالاّنی ماڵت نەجاتت نـادا خۆیشتو ماڵیشت ئەبن بە موڵکی غەزایی] لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ لە لای تەشریفی گەڕایەوە دەفعەی سێیەمیش بانگیکرد : یامحمد، یامحمد ! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشـریفی چـوەوە لای عەرزیکرد : برسیمە طەعامم بدەرێ ، تینوومە ئاوم بـدەرێ بیخۆمەوە • فەرمووی ئەوە ئیحتیاجیتە [یەعنی دەفـع ئەکرێ] لـه دواییدا بەو دوو پیاوە صەحابیە کە ثەقیف ئەسیری کردبوون بەرەڵلا کـران • عیمـران ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : ژنێکیش لە ئەنصار کـە ژنی ئەبوذەڕ

بوو - رضي الله تعالى عنهما - بە ئەسیر گیررا لەگەڵ عەضبادا [کە ئەو وشترە بوو لەو پیاوەوە دەستکەوتبوو ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - هەڵی‌گرتبو بۆ خۆی] ژنەکە لە بەندا بوو ، ئەو قەومەیش کە گرتبوویان بە ئەسیر ئێواران وشترەکانیان لە بەردەمی ماڵەکانیان مۆڵ ئەدا ، شەوێك ئەو ژنە لە بەندەکەی بەرەڵلا بوو بوو ، چوو بە لای وشترەکانەوە لەهەر وشترێ نزیك‌ئەبۆوە ئەی‌بۆڕان ، ژنەکەیش وازی لێ ئەهێنا تا گەیی‌یە عەضبا [کە وشترەکەی پێغەمەر بوو - صلى الله تعالى عليه وسلم -] ئەو نەیبۆڕان ، عیمران - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : ئەو وشترە وشترێکی تەعلیم‌کراو بوو ، ژنەکە سواری پاشکۆی بوو لێی خوڕی‌و هەی‌پێی لێ‌کرد پێیان‌زانی‌و شوێنی کەوتن نەیان‌گرت ، نەذری کرد ئەگەر خوا بەو وشترە نەجاتی دا [بیکا بە خێر] سەری ببڕێ ، کە گەیی‌یە مەدینەخەڵق دییان وتیان : وشترەکەی پێغەمەرە - صلى الله تعالى عليه وسلم - وتی : نەذرم‌کردوە کە خوا بەم وشترە نەجاتم بدا سەری ئەبڕم بە خێر • ئەوەیان عەرزی پێغەمەر کرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : سوبحانەڵلا چ موکافاتێکی خراپی داوەتەوە ؟! نەذری کردوە کە خوا نەجاتی بدا بەو بێنێ سەری بڕێ ! وەفا ناکرێ بە نەذرێ کە لە گوناها بێ • وەفا ناکرێ بە نەذری شتێ کە موڵکی ئەو نەبێ م - ١١٢/٧ •

لە ریوایەتەکانا (ناقة منوقة ، ناقة مجرّسة ، ناقة مدربة يعني مذللة) تەعلیم‌دراو • (نذروا علموا) •

٣٨٦٩/٩ - عن عقبة بن عامر [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : كفارة النذر كفارة اليمين م - ١١٧/٧ •

تەرجەمە :

= عوقبەی کوڕی عامیر ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ فەرموویەتی = کەفارەتی نەذر کەفارەتی سوێندە •

١٠/٣٨٧٠ ـ عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] يقول : قـــال رسول الله ـ صلى الله تـعالى عليـه وســلم ـ : إن الله ينهاكم أن تحلفوا بآبائكم • قال عمر [رضي الله تعالى عنه] : فوالله ما حلفت بها منذ سـمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نهى عنها ذاكرا ولا آثرا [أي لا قائلا لها من قبل نفسي ، ولا حالفا عن غيري] م ـ ١١٨/٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ نەهیتان لێ ئەکا کە سوێند بە باوکتان بخۆن [بڵێ : بە سـەری باوکـم] ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : وەڵڵاهی لەو ڕۆژەوە کە لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ م بیست کە نەهی لێ ئـەفەرموێ سوێندم پێ نەخواردوون ، نە بۆ خۆم نە لە باتی خەڵق •

١١/٣٨٧١ ـ عن عبدالله [بن عمر ـ رضي الله تـعالى عنهمـا ـ] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه أدرك عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] =في ركب= وعمر يحلف بأبيه ، فناداهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ألا إن الله ـ عز وجل ـ ينهاكم أن تحلفوا بآبائـكـم فمن كان حالفا فليحلف بالله أو ليصمت م ـ ١١٨/٧ ح ـ ٦٤/٩ وفي سـورة النجم وفي الأدب والاستئذان •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ناو چەند سـوارێکا بـە عومەر گەیی ـ رضي الله تعالی عنه ـ سوێندی بە باوکی ئەخوارد • پێغەمەر

ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بانگی فەرموونێ : خەبەرتان ئەدەمێ کە خوا ـ عز وجل ـ نەهێتان لێ ئەکا کە بە باوکتان سوێند بخۆن ، کەسێکتان تەمای بێ سوێند بخوا بە خوا سوێند بخوا یا نەیخواو بێدەنگ بێ •

١٢/٣٨٧٢ ـ ئیبنوعومەر ـ رضـي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کەسێ تەمای سوێندخواردنی بێ هەر بە خوا بیخوا ، قورەیشی بە باوکیان سوێندیان ئەخوارد ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : سوێند بە باوکتان مەخۆن م ـ ١١٩/٧ •

١٣/٣٨٧٣ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالی عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ: من حلف منكم فقال : في حلفه باللات والعزّى فليقل لا إله إلا الله [ولم ينسبه الى الكفر ح ـ ٣٦١/٩ نیسبەتی نەداوەتە ئەلای کوفر ، یەعنی کافر نابێ ، گینا ئەمری پی ئەفەرموێ : بە کەلیمەی شەهادەتەین • فەسطەلانیی] ومن قال لصاحبه : تعال أقامرك فليتصدق [بشيء • أخرى] م ـ ١٢٠/٧ ، ح ـ ٦٤/٩ ، ٣٦٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ سوێندی خوارد لە سوێندەکەیا وتی : قەسەم بە لاتو عوززا بلێ (لا إله إلا الله) ظاهیر وایە یەعنی تەجدیدی ئیمانی بکاتەوە • کەسێ بە کەسێ بلێ : بێ قومار بکەین • شتێك بکا بە صەدەقە • زوهریی نزیکی حەفتا حەدیثی هەیە هیچ کەس لەو حەدیثانەدا نەبوە بە شەریکی ، یەکێکیان ئەم حەدیثی (تعال أقامرك)یە ، موسلیم ١٢١/٧ •

١٤/٣٨٧٤ ـ عن عبدالرحمن بن سمرة [رضي الله تعالی عنه] قال :

قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - لا تحلفوا بالطواغي ، ولا بآبائكم م - ١٢١/٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : سوێند بە بتان مەخۆن‌و ، بە باوکیشتان مەخۆن •

١٥/٣٨٧٥ - عن عائشة - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : (لا يؤاخذكم الله باللغو)[1] له (لا والله وبلى والله) دا نازڵ بوه ح - ٣٦٨/٩•

١٦/٣٨٧٦ - ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : لە وەختێکا کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - خوطبەی ئەخوێند پیاوێکی دی لەبەر هەتاوا راوەستابوو ، پرسیی : بۆ لەبەر هەتاوا وەستاوە ؟ عەرزیان‌کرد : ئەبوئیسرائیله نەذری کردوە کە هەر راوەستێ‌و دانەنیشێ‌و نەچێتە بەر سێبەرو قسە نەکاو هەر بەڕۆژوو بێ ! پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : پێی بڵێن : قسەیش بکاو دایش‌بنیشێ بیش‌چێتە بەرسێبەر ، ئەمما ڕۆژووەکەی تەواو بکا ح - ٣٩٣/٩ ، د ، جه •

١٧/٣٨٧٧ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - پیاوێ نوێژی خەوتنانی لە خزمەت پێغەمەرا کرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - کە چووە ماڵەوە مناڵەکانی نووستبوون ، ژنەکەی طەعامی بۆ هێنا چونکی مناڵەکانی نوستبوون سوێندی خوارد کە نایخوا ، لە پاشا پەشیمان‌بۆوەو خواردی ، چوە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه

(١) البقرة / ٢٢٥ . دانەر - خ - بەو شێوەی سەرەوە نووسیویە ، واتە حەزرەتی عائیشە ئەفەرموێ : ئەم ئایەتە لە سوێندی نەوەڵلاو ئەرێ وەڵلادا ، واتە سوێندی بێ ئاگایی‌و سەرزارەکیدا هاتوەتە خوارەوە .

وسلم ـ عەرزی‌کرد ، فەرمووی : هەرکەسێ لە شتێ سوێندی خوارد لە دوایا غەیری ئەوەی لا باشتر بوو بیکاو کەفارەتی سوێندەکەی بدا م ـ ١٢٨/٧ ۰

١٨/٣٨٧٨ ـ ئەبوموساى ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : رەفیقەکانم ناردمیانە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە حەیوانی سواریی لێ طەلەب‌بکەین لەو وەختەدا کە لە خزمەتیا بووین لە (جیش العسرة)دا کەغەزای تەبووکە ، عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) رەفیقەکانم منیان ناردۆتە خزمەتت کە سواریان بکەی ۰ فەرمووی : وەڵڵاهی سوارتان ناکەم لەسەر هیچ شتێك ، لە وەختێکا چووبوومە خزمەتی کە لە حاڵی غەضەبا بوو ، من لەوە بێ‌خەبەر بووم ، لەبەر ئەوە کە هیچی نەدامێ کە سواری بین‌و ، لە ترسی ئەوەیش کە مەبادا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەرحەقم شتێکی لێ بە دڵەوە گرتبم ۰۰ بە مەحزوونیی گەڕامەوە لای رەفیقەکانم ، خەبەری ئەوەم دانێ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێی‌فەرمووم ، هەر بە قەد ساعەتێ وەستام‌و بانگی بیلالم بیست کە ئەیوت : ئەی عەبدوڵڵای کوڕی قەیس ! جوابم دایەوە ، وتی : ئیجابەتی پێغەمەر بکە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بانگت ئەکا ۰

کە چوومە خزمەتی فەرمووی : ئەم دوو وشترەو ، ئەم دوو وشترەو ، ئەم دوو وشترە بگرە ۰ شەش وشترەکە لە قەیسی کوڕی سەعدی کوڕی عوبادەی کڕیبوو ، فەرمووی : بیانبە بۆ رەفیقەکانت ، پێیان بڵێ : کە خوا ، یا فەرمووی : کە رەسوولوڵڵا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سواری ئەمانەتان ئەکا ، سواریان بن ۰ ئەبوموسا ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : بردمن بۆ رەفیقەکانم پێم‌وتن : پێغەمەر ـ صلی الله

تعالى عليه وسلم - سواری ئەمانەتان ئەکا • ئەمما وەللاهی وازتان لێ نایێنم تا بەعزێکتان لەگەڵم نەیێنە خزمەت ئەوانەی کە گوێیان لەوە بـوو کـە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بە منی فەرموو لەو وەختەدا کـە بۆ ئێوە داوام کردو نەیدامیو لە پاشا پێی عەطافەرمووم ، تا وا نەزانن کە من لە خۆمەوە شتێکم بە ئێوە وت کـە ئـەو نەیفەرموویێ • رەفیقەکـانم پێیانوتم : وەللاهی تۆ لای ئێمە راستییو چۆن حەزەکـەی وا ئەکەین • ئەبوموسا - رضي الله تعالی عنه - چەنـد کەسێکی لە ئەصحابی بردە لای ئەوانەی کە گوێیان لە فەرموودەی پێغەمەر بوو - صلی الله تعالی علیـه وسلم - کە بە ئەبومووسای فەرموو بوو ، لە ئـەوەڵەوەنەیدانێو لـە پاشـا داینێ ، ئەوانـە خەبـەریان دانـێ بـەوەی کـە ئـەبـومووسـا خـەبـەری دابوونـێ بـە تەواوەتـی بـێ کـەمو زۆر م - ۷/۱۲۳ •

۳۸۷۹/۱۹ - زوهدوم ئەفەرمێ لە خزمەت ئەبومووسـادا بووین - رضي الله تعالی عنه - سوفرەی طەلەبکرد ، بۆیان هێنا گۆشتی مریشکی لەسەر بوو ، پیاوێکی سوور لە بەنی (تیم الله) هات ، لە مەوالیی ئەچوو [یەعنی ئازادکراو] ئەبومووسا - رضي الله تعالی عنه - پێیفەرموو : وەرە بخۆ پێغەمەرم دی - صلی الله تعالی علیه وسلم - کە لە گۆشـت مریشکی

(۱) دانەر - خ - لە سووچێکی لاپەڕەکەوە بە قەڵەمێکی شین ، دیارە لەکاتی پیاچوونەوەدا ، ئەمەی نووسیوە :

« ظاهیر وایە ئەو وشترە تاڵانیە لە تەقسیما بەر قەیس کەوتبێو پێغەمـەر - صلی الله تعـالی علیه وسلم - لێی کڕیبێو دابێتی بەوان . (فلا منافاة بینه وبین ما سبق) » .

مەبەستیشی ئەوەیە ئەم حەدیثەو حەدیثەکـەی پێشوو یـەك بخـاتو ئاڵۆزیی لە نێـوان ماناکانیانـا نەیێڵێ ، چونکی لـەوێ ئەفەرموێ : وشترەکانی لە قەیس کڕیو لێرە ئەفەرموێ : تاڵانییان هێنا .

ئەخوارد ، پیاوەکە وتی : چاوم پێکەوت کە شتێکی پیسی ئەخوارد بێزم لێکرد سوێندم خوارد کە نەیخۆم • فەرمووی : بێ لەوە خەبەرت بدەمێ : لەگەڵ جەماعەتێ لە ئەشعەریی چوومە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ کە سوارمان بکا فەرمووی : وەڵڵاهی سوارتان ناکەم ، هیچم لا نیە کە سواری ئەوەتان بکەم • مووددەتێ وەستاین وشتری تالآنیان هێنایە خزمەت ، بانگی کردین پێنج وشتری کۆپارەبەرزی داینێ ، فەرمووی: کە رۆیینەوە جێی خۆمان بە یەکتریمان وت : سوێندەکەمان نەختەوە بیری پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ وەڵڵاهی بەرەکەتی نابێ بۆمان • گەڕاینەوە خزمەتی عەرزمانکرد : (یا رسول الله) هاتینە خزمەتت سوارمان بکەی سوێندت خوارد کە سوارمان نەکەی ، کەچی سوارتکردین ـ سوێندەکەت لە فکر چۆتەوە ؟ فەرمووی : وەڵڵاهی (إن شاء الله) لە سەر هیچ شتێ سوێند ناخۆمو غەیری ئەو شتە بە خێرتر بزانمو ئەو شتە خێرە نەکەمو کەفارەتی سوێندەکەم نەدەم • بڕۆنەوە ئەوە خوا ئێوەی سوارکردوە م ـ ٧/١٢٤ ، ح ٥/٢٠٨ ، ح ـ ٦/٤٢٥ •

٣٨٨٠/٢٠ ـ عن أبي هريرة قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من حلف على يمين فرأى غيرها خيرا منها فليأت الذي =هو= خير وليكفر عن يمينه م ـ ٧/١٢٩ •

تەرجەمە :

هەرکەسێ سوێندی لە شتێ خوارد لە دواییدا غەیری ئەوەی بە چاك زانی چاکەکە بکاو کەفارەتی سوێندەکەی بدا •

٣٨٨١/٢١ ـ تەمیمی کوڕی طورفە ئەفەرموێ : سائیلێ هاتەخزمەت عەدیی کوڕی حاتەم داوای میقدارێ لە قیمەتی خادیمێکی لێکرد ، فەرمووی : غەیری زرێو کڵاوزرێکەم هیچ شتێکم لە لا نیە ، ئەنووسم

بۆ ماڵەوە بتدەنێ • پیاوەکە قەبووڵی نەکرد ، عەدیی رقی هەڵسا فەرمووی: وەڵڵاهی هیچت نادەمێ ، لە دواییا پیاوەکە رازیی بوو عەدیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : وەڵڵاهی ئەگەر لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ م نەبیستایە کە ئەیفەرموو : هەرکەسێ سوێندی لەسەر شتێ خوارد لە پاشا غەیری ئەوەی بەتەقواتر زانی تەقواکـــە بکا •• ســـوێندەکـەم نەئـەخســـت م ـ ۷/۱۲۹ •

۳۸۸۲/۲۲ ـ لە ریوایەتێکی ترا ئەفەرموێ : داوای صـــەد درهەمی لێکرد فەرمووی : داوای صەد درهەمم لێ ئەکەی ؟ من کوڕی حـاتـەمم وەڵڵاهی ناتدەمێ ! (والباقي بمثل ماسبق) م ـ ۷/۱۳۰ •

۳۸۸۳/۲۳ ـ عبدالرحمن بن سمرة [رضي الله تعالى عنهما] قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يا عبدالرحمن بن سمرة لا تسألِ الإمارة فإنك إن أوتيتها عن مسئلة وكلت إليها ، وان أوتيتها من غير مسئلة أُعِنْتَ عليها ، وإذا حلفت على يمين فرأيت غيرها خيرا منها فكفر عن يمينك وائت الذي هو خير ح ـ ۹/۳٤۷ وفي الأحكام والكفارات ، أبو داود في الخراج، الترمذي في الايمان ، النسائي قصة الإمارة في السير ، وقصة اليمين في الأيمـان • القســـطلاني •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە عەبدوڕەحـمانی کـــوڕی سەمورەی فەرموو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەی عەبدوڕەحمانی کـوڕی سەمورە داوای مەئمووریيەت مەکە ؛ چونکی ئەگەر بە داواکردن بتدرێتێ ئـەوە حەواڵە بە خۆت ئەکرێ [یەعنی دیارە خۆت هیچت لە دەست نـاێی ئەو کارە قورسە بکەی] ئەگەر بێ داواکردن بتدرێتێ [لە طەرەفي خواوە]

موعاوەنەتت ئەکرێ • کە لەسەر شتێکیش سوێندت خوارد لە پاشا بۆت مەعلووم بوو کە غەیری ئەوە خێرترە کەفارەتی سوێندەکەت بدەو ئەوی کە خێری تیایە بیکە • ئەوە بکە کە خێرە •

لە حەدیثەکەی پێشوودا سوێندخستنەکەی پێش کەفارەتخست ، لەم حەدیثەدا کەفارەتی پێش خست • شافیعیی‌و مالیك‌و جومهوور – رضي الله تعالى عنهم – دروستە پێشخستنی کەفارەت ، فەقەط شافیعیی – رضي الله تعالى عنه – فەرموویەتی : ئەگەر کەفارەتەکەی رۆژوو بێ ئەبێ دوای‌خا چونکی عیبادەتی بەدەنییە • غەیری رۆژوو سونەتە دوای‌خا • لای حەنەفیی پێشخستنی دروست نیە • دەلیلمان ئەم حەدیثەیە ، لە ریوایەتی ئەبوداوودا ئەفەرموێ : کەفارەتەکەی بدە لە پاشا ئیشە خێرەکە بکە • قەسطەلانیی •

نییەت لە سوێندا :

٢٤/٣٨٨٤ – عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] : =قال= رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – : **يمينك على ما يصدقك عليه [به• أخرى]** صاحبك [اليمين على نية المستحلف • أخرى] م – ٧/١٣١ •

تەرجەمە :

یەعنی ئەگەر قازیی سوێندی کەسێکی دا نییەتی قازییەکە موعتەبەرە، تەورییە دروست نیە • یەعنی لای قازیی بڵێ : تا رۆح لە قەفەسی ئەم سنگەدایە ئەو ئیشە ناکەم ، لە پاشا چۆلەکەکەی ناو باخەڵی سەربڕێ‌و بیکا ، یا بڵێ ئەم نەفسە ئەو شتەی نەکردوە •••= سوێندەکەی ئەکەوێ=•

الاصرار في اليمين(١) :

٢٥/٣٨٨٥ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال [جزء من حديث مر في الجمعة] : نحن الآخرون السابقون =يوم القيامة= ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: والله لأَن يلج أحدكم بيمينه في أهله آثَمُ له عند الله من أن يعطي كفارته التي افترض الله عليه ح ـ ٣٤٨/٩ ، م ـ ١٤٠/٧ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من استلج [من اللجاجة أي الإصرار] في أهله بيمين فهو أعظم إثما لِيَبَرِّ يعني الكفارة ح ـ ٣٤٩/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێمـە لـــە دوای هەموو ئوممەتێ هاتووینە دنیا ، لە ئاخیرەتا لە هەموویان لەپێشترین [زووتر حسابمان ئەکرێو زووتر ئەچینە بەهەشت] فەرمووی : وەڵلاهی ئینسـان لەسەر سوێند ئیصرار بکا [و بەو ئیصرارە ئەهلو عەیالی زەرەر بێنێو] بەو سوێندەوە بچێتە ماڵەوە ، لای خوا گوناهبارتر ئەبێ لەوەی کە سوێندەکەی بخاتو کـەفارەتی بدا ، بـــا واز لە ئیصـــرارو لـەجاج بێنێ ، یـەعنـی کـەفارەتەکەی بـدا •

ئیســـتیذانو ســــــەلام :

٢٦/٣٨٨٦ ـ عن عقبة بن عامر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إياكم والدخول على النساء • فقال رجل من الأنصار : يا رسول الله أفرأيت الحمو ؟ قال : الحمو الموت ح ـ ١١٠/٨،

(١) سووربوون لەسەر سوێند .

م ـ ٨/٤٧٥ ت ، ن • الحمو : أقارب الزوج [ممن ليس بمحرم لها] م ـ ٨/٤٧٦ •

لام وایە ئەحادیثی ئیستیذانم نووسیوە[1]، ئەگەر نەمنووسیبێ ئەم عەددانەیە مەلا سەلام ـ خوا خۆیو باوکیو خوشەویستیان سەلامەتکا ـ بیان نووسێ : م ـ ٨/٤٦١ ، ح ـ ٩/١٣٨ ، ١٣٧ ، ١٣٥ ، ٦٥ ، ١٢٩ ، م ـ ٨/٢٦٤ ، ٢٧١ ، ٤٧٢ ، ٤٧٣ ، ٤٧٥ ، ٤٧٧ ، ٤٥٧ ، ٤٥٨ ، ٤٥٩ ، ٤٦٠ ، استئذان أبي موسى على عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ خ ـ ١٠/٦٥، م ـ ١٠/٥٣ •

القصاص[2] :

قال الله ـ تعالى ـ: (كتب عليكم القصاص في القتلى ...)[3] الآية في سورة البقرة •

(وما كان لمؤمن أن يقتل مؤمنا إلا خطأ ...)[4] الآيات • رحم الله تعالى من يكتبها بترجمتها[5] •

تەفسیری ئایەتەکەی سوورەتی بەقەرە :

(يا أيها الذين آمنوا كتب عليكم القصاص في القتلى : الحر بالحر ، والعبد بالعبد ، والأنثى بالانثى) :

---

(١) بەڵێ راست ئەفەرمووی ، ئەم باسە لە ل : ١٢٠ی بەرگی پێنجەمدایە •
(٢) تۆڵە سەندنەوە •
(٣) البقرة / ١٧٨ •
(٤) النساء / ٩٢ •
(٥) واتە : خوا رەحم بەو کەسە بکا لەگەڵ تەرجەمەکانیانا ئەیاننووسێ • لەسەر ئەم داواو دۆعای دانەرە بە هیوای رەحمی خوایش وا تەفسیری ئایەتەکان بە گوێرەی (تەفسیری نامی) هەر لەسەرەوە دەنووسم •

له بوخاریی شه‌ریفا ئه‌فه‌رمویٚ : ئه‌م ئایه‌ته هاته‌خواره‌وه له دووهۆز له هۆزی عه‌ره‌به‌كان كه جه‌نگیان‌كرد له ناوخۆیانا ئه‌یانوت : لــه باتــی به‌نده‌یه‌كمان فــلانی كوری فلان ئــه‌كوژین‌و ، له بــاتــی جــارییــه‌مان فلانه ژنی وا ئه‌كوژین •

كه وابوو مه‌به‌س له‌م ئایه‌ته ئه‌مه‌یه هیچ لایێ له حه‌قی خۆیان لانه‌ده‌ن‌و زیاده‌ره‌وی نه‌كه‌ن • واته ئه‌ی كه‌سانێ كــه ئیماتان هێناوه بــه خــودا فه‌رزكراوه له‌سه‌رتان تۆڵه له هۆی كوژراوه‌كانه‌وه ، واته پێویسته له‌ســه‌ر بكوژ مل كه‌چ بكا بۆ ئه‌وه سه‌رۆكی موسولمانان بیكوژێته‌وه له تۆڵه‌دا ، وه پێویسته بۆ خاوه‌ن حه‌ق له ئه‌ندازه‌ی تۆڵه‌ی خۆی لانه‌دا ، ئاده‌میزادی ئازاد له باتی ئاده‌میزادی ئازادو ، به‌نده له باتی به‌نده‌و ، مێیینه لــه بــاتی مێیینه‌و •• له‌وه به‌ولاوه ره‌وا نیه له ئایینی ئیسلاما •

جا مادام ئه‌م ئایه‌ته بۆ لابردنی ته‌جاوزاتی خه‌ڵكی هاتوه لــه حــه‌ق سه‌ندنه‌وه‌دا ئیتر ئه‌وه ناگه‌یه‌نێ كه ئازاد له تۆڵه‌ی به‌نده‌دا ناكوژرێت‌و پیاو له تۆڵه‌ی ژندا ناكوژرێت • وه ئه‌م حوكمانه حه‌واڵه‌ی پێشــه‌واكانن بــه ئه‌ندازه‌ی ئه‌و ده‌لیلانه ده‌ستیان كه‌وتوه • وه لــه مه‌زهه‌بی ئێمه‌دا پــیاو ئه‌كوژرێ له خوێنی ژنا ، وه ئه‌گه‌ر دوو سێ پیاو پیاوێكیان كوشت هه‌موو ئــه‌كــوژرێنــه‌وه •

جا ئه‌م فه‌رزبوونی قیصاصه به‌م مه‌رجه‌یه خاوه‌ن حه‌ق بیه‌وێ قیصاص وه‌ربگرێته‌وه • ئه‌گه‌ر ویستی عه‌فوی بكا به خۆڕایی ، وه یا له موقابیلی (دیه)دا ، واته له به‌رانبه‌ری ماڵێكی تایبه‌تیدا ئه‌توانێ ، وه‌كو خودای ته‌عالا فــه‌رمــوویــه‌تــی :

(فــمن عفــي لـــه من أخيــه شــيء) :

واته : ئه‌گه‌ر ئاده‌می كوژێ عه‌فوو چاوپۆشیی بۆ هات له لایه‌نی برای

خۆیەوە بە ئەندازەیێ لە عەفو ، واتە هەر حەقی خۆی عەفو بکا ئەگەر حەقدار زۆر بن ، وە یاخود هەموو حەقەکە هەر عائیدی ئەو بێ •

(فاتباع بالمعروف وأداء إليه بإحسان):

ئەوە واجبە لەسەر ئەو کەسەی عەفوەکە ئەکا بە پیاوەتیو چاککردەوەیی داوای ئەو ماڵە بکا کە بڕیاریداوە • وە واجبە لەسەر کابرای پیاوکوژ ئەو ماڵە پێشکەش بکا بە بێ ماتڵکردنو کەمکردنەوە •

(ذلك تخفيف من ربكم ورحمة) :

دامەزرانی یاسای چاوپۆشیی لە (قیصاص) بارسووککردنە لە لایەنی خوداوەو میهرەبانییە •

(فمن اعتدى بعد ذلك فله عذاب أليم) (١٧٨) :

دەی هەرکەسێ تەجاوز بکا لە پاش چاوپۆشیی لە قیصاصو وەرگرتنی ماڵەکە ـ واتە ئەگەر کابرای ماڵوەرگر بڕوا کابرا بکوژێ ، وە یا ماڵدەر ماڵەکە نەدا ـ ئەوە لە لایەنی خوداوە عەزابێکی گرانی ئێشگەیێنی بۆ هەیە •

(ولكم في القصاص حياة يا أولي الالباب لعلكم تتقون) (١٧٩) :

واتە بۆ ئێوە هەیە لە دامەزرانی یاسای قیصاصدا ، وەکو باسمانکرد ، حەیاتو زیندەگییەکی گەورەی بە نرخ ئەی خاوەن عەقڵە ساغەکان • جا رجامان وایە خۆتان بپارێزن ، چونکی پیاوکوژ لە ترسی قیصاص ناوێرێ کەس بکوژێ وا حەیاتی کوژراوەکە ئەپارێزرێ • وە مادام ئەو نەکوژرا ئەمیش ناکوژرێ لە قیصاصا وا حەیاتی ئەمیش مایەوە• وە لە لایەکی ترەوە کاتێ یاسای قیصاص دامەزرا خەڵك لەبەر طائیفەگەریی

له باتی پیاوێ چەن پیاو ئاکوژن وا ئەم نەوعە حەیاتەیش هەم دەس کەوت ....(1)

تەفسیری ئایەتەکانی سوورەتی نیساء :

فەرموودەی خودا : (وما كان لمؤمن أن يقتل مؤمنا) :

ئیبنوجەریر ریوایەتی کردوە لە عەکرەمەوە ئەڵێ : حەرثی کوڕی یەزید لە بەنی عامیری کوڕی لوەی لەگەڵ ئەبوجەهلدا عەزابی عەیاشی کوڕی ئەبو رەبیعەیان ئەدا . پاش موددەیەك حەرث موسوڵمان بوو و کۆچی کرد بۆ لای حەزرەت -د- بۆ مەدینەی مونەووەرەو لە ڕێگەدا گەییشت بە عەیاش و عەیاشی لەسەر ئەو تەعزیبە کە لە لایەنی ئەوەوە کرابو بێ پرس و مەسلەحەت دایە بەر شیرو کوشتی ! وە گومانی وابوو هەر کافرەو هات خەبەری دا بە حەزرەت ،جا ئەم ئایەتە نازڵ بوو .

(وما كان لمؤمن أن يقتل مؤمنا إلا خطأ) :

ڕەوا نیەو ناجۆرە بۆ موسوڵمان کە موسوڵمان بکوژێ مەگەر بە هەڵە.

(ومن قتل مؤمنا خطأ فتحرير رقبة مؤمنة ودية مسلمة إلى أهله إلا أن يصدقوا) :

وە هەر موسوڵمانێ موسوڵمانێکی تر بە هەڵە بکوژێ ئەوە فەرزە لە سەری کە بەندەیەکی موسوڵمان ئازاد بکاو هەم واجبی شانیەتی دیيەکە تەسلیم بکرێ بە خوێنڕەسی ئەو کوژراوە سا مەگەر بیکەن بە بەخشش و وەری نەگرن .

(فإن كان من قوم عدو لكم) :

ئەگەر کوژراوەکە لە قەومێ بوو کە دوژمنی ئێوە بن .

---

(1) بڕوانە : تەفسیری نامی مەلا عبدالكريمی مدرس ١/٢٩٤ .

(وهـو مـؤمـن) :

وە کابرا موســـوڵمان بـوو ٠

(فتحـــرير رقبـــة مؤمنـة) :

ئەوە واجبی قاتڵەکە بەس ئازادکردنی بەندەیەکی موسوڵمانە ، ئیتـر دییـەو خوێنی نیە ؛ چونکی ئەو کوژراوە موسوڵمانەو قەومەکەی کافرن‌و ،ئەو کافرانە میرات وەرناگرن لە موسوڵمان ٠

(وإن كان من قـوم بينكم وبينهم ميثـاق) :

وە ئەگەر کوژراوەکە لە قەومێکی کافری وا بوو کە لە بەینی ئێوەو ئەوانا پەیمان بوو وە دەستان بۆ یەك نەدەبرد ٠

(فدية مسلمة إلى أهله وتحرير رقبة مؤمنة) :

ئەوە واجب دییەیەکە بدرێ بە خوێن‌ڕەسە موعاهیدەکانی : چـونکی خوێنی کافری موعاهید ئەدرێ بە کـــافری موعـاهیـد ، وە ئازادکردنـی بەندەیەکی موسوڵمانیشــە ٠

(فمن لم يجد فصيام شهرين متتابعين ، توبة من الله) :

وە ئەگەر کابرای قاتڵ دەستی نەدەڕۆیی کە بەندە ئازاد بــکا ئـەوە واجبەکەی ڕۆژووگرتنە لە ماوەی دوو مانگدا ڕۆژ بە دوای ڕۆژا وە ئەمە دامەزراوە لە بەر ئەوە کە خودا تەوبە لەو قاتڵە قەبووڵ بکا ٠

(وكـان الله عليمـا حكيما) (٩٢) :

وە خودای تەعالا زانایە بە حاڵی هەموو لایێ‌و خاوەن حیکمەتیشە لە هەمـوو کارێــکدا ٠

(ومن يقتـل مؤمنـا متعمـدا) :

هـەرکەسێ موسوڵمانێ بکوژێ بـە قەسدو مەبەس و حەقی کوشتنی نـەبێ بـە یاسای ئیسـلام •

(فجزاؤه جهنـم خالـدا فيهـا) :

ئەوە جەزای ئەو پیاوکوژە یا ئەو ژنکوژە دۆزەخەو حاڵی کابرا وایە تیایا ئەمێنێتەوە هەتـا هەتایـە •

(وغضب الله عليـه ولعنـه) :

وە خودا غەزەبی خۆی ڕژاندوە بەسەریاو نەفرینی لێکردوەو دووری خستوەتەوە لە میهرەبانیی خۆی •

(وأعـد لـه عـذابا عظيمـا) (٩٣) :

وە بۆی ئامادە کردوە سزایەکی گەورە •»[١]

٣٨٨٧/٢٧ - عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لن يزال المؤمن في فسحة من دينه ما لم يصب دما حراما ح - ٣٩/١٠ •

تەرجەمە :

موئمین مادام خوێنی نەڕژتبێ هەر لـە فەرەحی دینـی خۆیـا ئـەبێ غـائیلەی نـەبێ •

٣٨٨٨/٢٨ - وعنه قال [موقوفا] : إن من وَرْطات الأمـور التي لا مخرج لمن أوقع نفسه فيها سفكَ الدم الحرام بغير حله ح - ٤٠/١٠ •

تەرجەمە :

خوێنڕژانی حەرام بە ناحەق لەو شتە موهلیکانەیە کە ئەو کەسـەی خۆی هاویتە ناوی قەت لێی نایێتە دەرێ •

---

(١) بڕوانە : تەفسیری نامی ، مەلا عبدالکریمی مدرس ٢/٣٩٢ •

٣٨٨٩/٢٩ ـ وعن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أول ما يقضى بين الناس في الدماء [الصلاة • أخرى • أي في حقوق الله فلا منافاة]• ح- ١٠/٤٠ •

تەرجەمە :

ئەوەڵ موحاکەمەیێ کە لە بەینی خەڵقا ئەکرێ [لە قیامـەتـا] ئـــەو موحاکەمەیە کە لە خوێنا ئەکرێ •

تیرمذیی لە ئیبنوعومەرەوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ریوایەت ئـەکـا نەمانی دنیا لای خوا لە کوشتنی موسوڵمان ئەهوەنترە • قەسطەلانیی •

لە حوقووقی ناسا ئەوەڵ موحاکەمە خوێنە لە (حقوق الله)دا نوێژە •

٣٨٩٠/٣٠ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يقول : قال أبو القاسم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من أشار إلى أخيه بحديدة فإن الملائكة تلعنه حتى [يدعه • نووي] وإن كان أخاه لأبيه وأمه ! م ـ ١٠/٥٢ •

تەرجەمە :

کەسێ ئیشارەی برای خـۆی بکا بە شتێکی تیژ تـا وازی لێ یێنێ مەلائیکە لەعنی لێ ئەکا با برای دایکیو باوکیشی بێ !

٣٨٩١/٣١ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال رسول الله [صلى الله تعالى عليه وسلم] : لا يشير أحدكم إلى أخيه بالسلاح ؛ فإنه لا يـدري أحدكم لعل الشيطان ينزع في يده فيقع في حفرة من النار م ـ ١٠/٥٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هیچ کەسێ لە ئێوە بە سـیلاح ئیشارەتی برای دینیی خـۆی نەکا ، چـــونکی نازانێ بەڵـکو

شەیتان سیلاحەکەی لە دەستی رائەکێشێ بۆ ئەو کەسەو ئەیکوژێ ئەکەوێتە چاڵێکی ئاگرەوە •

٣٢/٣٨٩٢ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : كانت في بني إسرائيل قِصاص" [أي مُماثَلة" ، ولذا أُنِّث] ولم تكن فيها الدية ، فقال الله [تعالى في كتابه] لهذه الأمة : [كتب عليكم القصاص في القتلى)[١] إلى هذه الآية [تمامها : الحر بالحر والعبد بالعبد ، والأنثى بالأنثى ؛ فمن عفي له من آخيه شيء فاتباع بالمعروف وأداء إليه بإحسان ، ذلك تخفيف من ربكم ورحمة ، فمن اعتدى بعد ذلك فله عذاب أليم] قال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : فالعفو أن يقبل الدية في العمد • قال فاتباع بالمعروف : أن يطلب بمعروف ويؤدي [القاتل الدية] بإحسان ح - ٤٩/١٠ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : لە بەنیئیسرائیلا قیصاص بوو دیە نەبوو ئەیشڵێن لە شەریعەتی عیسادا - صلى الله تعالى عليه وسلم - دیە بوو قیصاص نەبوو ، ئەگەر وابێ شەریعەتی ئێمە جامیعی هەردوو لایە • قەسطەلانی • خوای تەعالا بۆ ئەم ئوممەتە فەرمووی : ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە قیصاصتان لەسەر نووسراوە لەسەر ئینسانکوشتن: حورِ بە حورِ ئەکوژرێتەوە ، عەبد بە عەبد ئەکوژرێتەوە ، ژن بە ژن ئەکوژرێتەوە ••• هەرکەسێ لە طەرەفی برای خۆیەوە شتێکی لێعەفو بکرێ ئیبنوعەباس ئەفەرموێ : لە عەمدا دیەی لێ قەبووڵ بکرێ ، کە دیەی لێقەبووڵ کرا بەخۆشیی طەلەبی دیەتەکە لە قاتیلەکە بکا،قاتیلەکەیش بە خۆشیی دیەتەکەی بداتێ • ئەم دیەتقەبووڵکردنو عەفوکردنە

(١) البقـرة / ١٧٨ .

سووكيىو رەحمەتێكە لە طەرەفى خواى ئێوەوە بە ئێوەى كردوە ، دواى عەفوو ديیەت هەركەسێ تەجاوز بكا [يـەعنى وەرەثـەى مەقتوولەكـە یێن قاتیلەكە يا كەسێكى ترى بكوژنەوە] ئەو كەسە عەذابێكى بـە شيددەتـى هەيـە لـــە ئـاخيرەتا •

پياو بە ژن ئەكوژرێ ، بە عەبد ناكوژرێ • بە ئەحاديثى تر ثابتە •

٣٨٩٣/٣٣ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أبغض الناس إلى الله تعالى ثلاثة : ملحـد فـي الحرم ، ومبتغ في الاســـلام سنة الجاهلية ، ومطّلب دم امرىء بغير حق ليهريق دمـه ح ـ ١٠/٥٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ فەرمووى : مەبغووضترينى خەڵق لاى خوا ـ عز وجل ـ سێ كەسە : كەسێ لە حەرەما ئيلحاد بكا [يەعنى شتى خراپ بكا ، زوڵمێ بكا] دوەم كەسێكە لە ئيســـــلامەتيدا عادەتى جاهيلييەت بەجێبێنێ • سێيەم كەسێكە شوێن خوێنى پياوێ بكەوێ بـە ناحەق تا خوێنى بـرێـژێ •

لە خەصائيصى حەرەمى مەككەو مەدينەيە گـــوناهى بوچووكى تيـا گـــەورە بيـێ •

الاقرار في الحدود وشهادة المظلوم(١) :

٣٨٩٤/٣٤ ـ أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن يهوديا قتل جارية على أوضاخ [حلي من فضة] لها قتلها بحجر [رض ، دق ، رأس جـاريـة بين

(١) دانپيانان لە حودووداو شايەتيى ستەملێكراو .

حجرين • أخرى خ] فجيء بها إلى النبي - صلى الله تعالى عليـه وسلم - وبها رمق ، فقال : أقتلك [فلان قتلك ؟ فرفعت رأسها ، فأعاد عليها ، قال : فلان قتلك ؟ فرفعت رأسها • فقال لها الثالثة : فلان قتلك ؟ فخفضت رأسها • فدعا بـه رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقتله بين الحجرين •أخرى•خ] فأشارت برأسها : أن لا • ثم قال الثانية ، فأشارت برأسها : أن لا • ثم سألها الثالثة فأشارت برأسها : أن نعم • فقتله النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بحجـريـن ح - ١٠/٤٥ ، ٤٦ ، ٤٧ ، ٥٢ وفيه : فاعتـرف • ح - ٧/٥ ، ح - ٤/٢٢٤ ، د ، ن ، جه م - ٧/١٨٠ ، ١٨١ فأمر به أن يرجم بالحجـارة حتى يموت ، فرجم حتى مات •

تەرجەمە :

پیاوێکی جوولەکە لەسەر خشڵێکی زیو کچە موسوڵمانێکی کوشت؛ سەری خستە بەینی دوو بەردو پانیکردەوە • کچەکەیان بردە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رۆحی تیامابوو ، لێیپرسیی : فلان تۆی کوشتوە ؟ بەسەر عەرزیکرد : خەیر • دووبارە لێیپرسییەوە ، بەسەر ئیشارەتی کرد : خەیر • دەفعەی سێیەمیش فەرموویەوە ، بەسەر ئیشارەتیکرد : بەڵێ • جوولەکەکەی طەڵەبکرد ، هێنایانو ئیقراری کردو سەری لە بەینی دوو بەردا پانکردەوەو کوشتی • بە دوو بەرد کوشتی • فەرمووی : تا ئەمرێ بە بەرد رەجمی بکەن ، رەجمیانکرد تا تۆپی (روایات)

٣٨٩٥/٣٥ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : هذه وهذه سواء ، يعني الخِنصـر والإبهـام ح - ١٠/٥٦ ، د ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

فەرمووی : ئەمەو ئەوە وەکو یـــەکن ، یەعنی ئەنگوســـتە تووتەو کەڵەئەنگوست بەرابەرن لە دییەتا •

نەسائی : پەنجەو ددان بەرابەرن ، ددانی پێشەوەو خرێ بەرابەرن ، هەر پەنجەی دە وشتر خوێنیەتی •

ترمذیی و ، د : پەنجەی دەستو پێ بەرابەرن •

جە : پەنجە هـەمـوو بەرابەرن هـەر یـەکێکی دە وشتر خـوێنیەتـی • قەســــــطەلانی •

٣٨٩٦/٣٦ ـ شەعبیی : دوو پیـاو شەهادەتیان دا لەسەر پیاوێ کـە دزیی کردوە ، ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەستی بڕی ، لە پاشـــا پیاوەکان یەکێکی تریان هێنا عەرزیان =کرد= : بەخەطا چووین [دز ئـەو نەبوو ئەمە بوو] ئیمامی عـەلی ـ رضـي الله تعـــالى عنـــە ـ بۆ ئەم پیاوە شەهادەتەکەی رەدکردنەوەو دیەتی پیاوە دەستبڕاوەکەی لەو شاهیدانـە سەند ، فەرمووی : ئەگەر بمزانیایە کە بە عەمدەن شەهادەتتان لەسەر داوە دەستی هەردوکتانم ئەبڕی ح ـ ١٠/٥٧ •

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : منالێ بە غیلە بـــە دزییەوە کوژرا [دایکی (لاعیەی) کوڕەکـــەو ، دەستەخوشـکێـکیو ، جارییەکەیو ، پیاوێکی تر (دۆستەکەی =دایکی=)] ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنە ـ هەموویانی کوشتەوە فەرمووی : ئەگـــەر ئەهلی صـەنعا هەموویان موشتەرەك بوونایە لەو قەتلەدا هەمووم ئەکوشتن ح ـ ١٠/٥٧ •

پیاوەکە کوڕێکی لە ژنێکی تری ئەبێ ئەچێ بۆ تیجارەت ، ژنەکەی دۆستێ ئەگرێ ، بە دۆستەکەی ئەڵێ : ئەمە ئابڕوومان ئەبا بیکوژە ، ئەڵێ:

نایکوژم ، ئەڵێ : منیش هیچت نادەمێ . ئەو وەختە ئەو پێنج شەش کەسە ئەیکوژن . پارچە-پارچەی ئەکەن‌و ئەیخەنە توورەکەیێکەوەو ئەیشارنەوە ئەیخەنە بیرێ . دۆستی ژنەکە ئەگرن ئیقرار ئەکا ، ئەوانی تریش هەموو ئیقرار ئەکەن . یەعلا کە ئەمیری صەنعاء ئەبێ بۆ حەزرەتی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەنووسێ ، ئەمری پێ‌ئەفەرموێ : هەموویان بکوژەوە ، وەڵڵاهی ئەگەر ئەهلی صەنعاء ...إلخ قەسطەلاني .

٣٧/٣٨٩٧ - (أثـر) ئەبوبەکرو ئیبنوزوبەیرو عەلی - رضي الله تعالى عنهم - قیصاصیان لەسەر زللەیێ سەندوە . عومەر - رضي الله تعالى عنه - لەسەر قەمچی‌یێ قیصاصی سەندوە . عومەری کوڕی عەبدولعەزیز - رضي الله تعالى عنه - نووسي بۆ عەدیی کوڕی ئەرطات کە کردبووی بە ئەمیری بەصرە دائیر بە پیاوێکی کوژراو کە لای ماڵێ لە ماڵانی کافرۆش دۆزرابوەوە: ئەگەر کەس‌و کاری ئەو کوژراوە بەیینەیان بوو باشە ، ئەگەر نەیان‌بوو زوڵم لە کەس مەکە ، ئەمە شتێکە تا رۆژی قیامەت حوکمی پێ ناکرێ ح - ١٠/٥٨ ، ٥٩ .

ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - لە سێ قەمچی قیصاصی سەندوە. شورەیحی قازیی لە قەمچێك‌و رووشانێکا قیصاصی سەندوە ئیبنو ئەبی‌مولەیکە ئەفەرموێ : موعاویەی کوڕی ئەبوسوفیان بە واسیطەی قەسامەوە قیصاصی نەستەندوە ح - ١٠/٥٨ .

[خاریجەی کوڕی زەیدی کوڕی ثابیت - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پیاوێ لە ئەنصار پیاوێکی لە بەنی‌عەجلان کوشت ، شاهیدی نەبوو [لوث ، لطخ] تێوەدانیشیان[1] نەبوو ، خەڵق ئیتتیفاقیان لەسەر

(١) دەکرێ لێرەدا بگوترێ : بەڵکو شوێنەواریش نەبوو .

ئەوە کرد کە واریثی مەقتوولەکە سوێند بخۆن‌و =قاتیلەکەیان= تەسلیم بکرێ‌و بیکوژنەوە • بۆ ئەوە چوومە لای موعاویە ، نووسي بۆ سەعیدی کوڕی عاص – رضي الله تعالى عنه – : ئەگەر ئەو ئیتتیفاقی خەڵقە کە خاریجە ئەیڵێ حەق بێ ئەوی ئەوان ئەیڵێن بیکە • خاریجە ئەفەرموێ : کاغەزەکەی موعاویەم دا بە سەعید – رضي الله تعالى عنه – ئێمە پەنجا سوێندمان خواردو =قاتیلەکەیان=[1] داینێ قەسطەلاني] •

فەقەط نووسین‌و ئەمری موعاویە ئیعتیباری پێ نیەو بێ قیمەتە • دائیر بە قەسامە حەدیثی حوەیصەو موحەیصە لە (سیر)ا نووسراوە (فراجعه)[2] ح – ۱۰/٦٠ لە جێی ترا ئیعادەی لازم نیە •

قەسامە :

۳۸/۳۸۹۸ – ئەبوقەلابە – رحمه الله تعالى – ئەفەرموێ : عومەری کوڕی عەبدولعەزیز – رضي الله تعالى عنه – ڕۆژێ کورسیەکەی بردە دەرێ کە قسە بۆ خەڵق بکا ، ئیذنی دا ، خەڵق چوونە خزمەتی ، فەرمووی : چی ئەڵێن دەرحەقی قەسامە ؟ یەکێ عەرزی‌کرد : قەسامە حەقە ، خولەفا بە قەسامە حوکمیان کردوە [٠٠ ٠٠٠] عومەری کوڕی عەبدولعەزیز – رضي الله تعالى عنه – فەرمووی : ئەی ئەبوقەلابە تو ئەڵێی چی ؟ عەرزم‌کرد : (یا أمیر المؤمنین) ڕوئەسای لەشکرو ئەشرافی عەرەبت لە خزمەتایە خەبەرم بدەرێ ئەگەر پەنجا کەس لەمانە شەهادەت بدەن لەسەر پیاوێکی موحصەن

(۱) دانەر – خ – لە دوو جێگەدا (مقتول)ی نووسیبوو ، بە هەڵەمان زانی‌و کردمان بە (قاتیل) .

(۲) باسی قەسامە لە ل : (۱۱۸)ی بەرگی چوارەمی ئەم کتێبەدا نووسراوە ، بەڵام ئەو حەدیثە ، یان ئەو ئەثەرە ، کە لەوێ نووسراوە ناوی (حوەیص)و (موحەیص)ی تێدا نیە .

که له دیمەشقایە زینای کردوەو نەیانبینیوە ‎٠٠‏ تۆ رەجمی ئەکەی؟ فەرمووی: خەیر [ئەمما شاهیدی زینا ئەبێ کلچێوك له کلتوورا ببینێ] ئـەبوقـەلابە ئەڵێ : عەرزم کرد : خەبەرم بدەرێ ئەگەر پەنجا کەس لەمانە شەهادەت بدەن لەسەر پیاوێ که له حیمص بێ که دزیی کردوه نەیاندیوە ‎٠٠‏ تـۆ دەسـتی ئەبڕی ؟ فەرمووی : خەیر [قیاسی لەمەیش ناکرێ چونکی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - له حەدیثی حوەیصەو موحەیصەدا حوکمی پێ فەرموه (راجع ح - ‎١٠/٥٩‏)] ئەبوقەلابە عەرزیکرد : وەڵلاهی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - به واسیطەی سێشت نەبێ هیچ کەسی نەکوشتوه : (١) بـه جینایـەتی خـۆی کوشـتوویەتی (٢) زانـی موحصـەن بـووبێ (٣) موحارەبە لەگەڵ خواو رەسوولی خوا بکاو له ئیسلامەتی وەرگەڕێ ‎•‏ قەومەکە به ئەبوقەلابەیان وت : ئەی ئەنەس - رضي الله تعالی عنه - ریوایەتی نەکردوه که پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - دەسـتی دزی بڕیوەو چاوی کوێرکردوونو لەبەر هەتاوا فڕێیداون ؟ ئەبوقەلابە ئەڵێ : پێموتن: من حەدیثی ئەنەستان بۆ ریوایەت بکەم ؛ هەشت کەس له عوکـل هـاتنـه خزمەت پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لەسەر ئیسلامەتی موبایەعەیان له خزمەتا کرد ، ئاوو هەوای مەدینەیان پێنەکـەوت ، نەخۆش کـەوتن ، شکایەتیان بردە بەر پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەمری پێفەرموون لەگەڵ شوانەکەیاو وشترەکانی بچنەدەرێ شیرو میزی وشترەکان بخۆنەوە، وتیان : بەڵێ ئەچین ، چوونو چاك بوونەوەو ، شوانەکـەی پێغەمەریان - صلی الله تعالی علیه وسلم - کوشتو وشترەکانیان برد ! که ئەو خەبـەرە بـه پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - گەیییەوە ناردی بـه شوێنیانـا پێیانگەیینو هێنانیانەوە ‎•‏ پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئـەمری فەرموو دەستوپێیان بڕینو چاوی کوێرکردنو فڕێیدانـه بەر هەتـاو تـا

تۆپین• ئەبوقەلابە ئەڵێ: پێم‌وتن : چ‌قەباحەتێ لە قەباحەتی ئەوان گەورەترە؟ لە ئیسلامەتی مورتەد بوون‌و پیاویان کوشت‌و دزییان‌کرد ! [پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەینی ئەو موعامەلەی لەگەڵ کردن کە ئەوان لەگـەڵ شوانەکەیان کردبوو ، موسلیم • شافیعي ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ: ئەوە مەنسووخە بە ئایەتی (إنما جـزاء الذین یحاربون الله ورسولـه ••• الآیـــة)[1] قەسـطەلاني] •

عەنبەسەی کوڕی سەعید [برای عەمری ئەشدەق دەم زل ـ] وتی: وەڵلاهی قەط وەك ئیمڕۆ میثلی ئەمەم نەبیستوە ! ئەبوقەلابە ئەڵێ : وتم : ئەی عەنبەسە بۆ تۆ رەددم لێ ئەدەی ؟! وتی : خەیر ، ئەمما تۆ حەدیثەکـە چۆن بوە وات ریوایەت‌کرد • وەڵلاهی ئەم لەشکری شامە تا ئەم شـێخە لە ناویانا بژێ هەر لە خێرا ئەبن • ئەبوقەلابە ئەڵێ : لەم حەدیثەدا سوننەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ جارییە • بەعزێ کەس لە ئـەنصـار هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە خزمەتیا قسەیان‌کرد پیاوێ لەوان [عەبدوڵلای کوڕی سەهل ـ رضي الله تـعالی عنهما ـ] لـــە پێشەوە چوو بۆ خەیبەر لەوێ شەهیدکرا ، ئەوانی تر لە پاش ئەو چوون بۆ خەیبەر کە چاویان پێکەوت رەفیقەکەیان کوژرابوو لە خوێنا ئەتلایەوە ، هاتنەوە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عـــەرزیان‌کـرد :ـ (یا رسول الله) رەفیقەکەمان لەگەڵمان بوو قسەی ئەکرد لە پێشەوە چـوو بۆ خەیبەر کە چووین‌و دیمان لە خوێنا ئەتلایەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی [لە ماڵ یا لە مزگەوت] هاتەدەرێ [لایان] پێی‌فەرموون: شکتان لە کێیە ؟ عەرزیان‌کرد : لامان وایە جوولەکە کوشتوویانە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ناردی بە شوێنیانا فەرمووی : ئایا ئێوە ئـەو

(1) المـائـدة / ۳۳ •

پیاوەتان کوشتوە ؟ عەرزیانکرد : خەیر • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بە وەرەثەی مەقتوولەکەی فەرموو : رازیی ئەبن بەوە پەنجا کەس لە جوولەکە سوێند بخۆن کە نەمانکوشتوە ؟ عەرزیانکرد : موبالات ناکەن کە هەمووومان بکوژنو سوێند بخۆن ! پێیفەرموون : ئەی رازیی ئەبن بەوە کە پەنجا لە ئێوە سوێند بخۆنو حەقی دیەتتان ببێ ؟ عەرزیانکرد : خەیر نابێ کە ئێمە سوێند بخۆین • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - لە طەرەفی خۆیەوە دیەتی دانێ •

ئەبوقەلابە ئەفەرموێ : وتم : هوذەیل لە جاهیلییەتا خەلیعێکی خۆیان خەلعکرد [خەلیع بە کێ ئەڵێن ؟ عەرەب موعاهەدەیان لەگەڵ یەك ئەکرد کە موعاوەنەتی یەکتری بکەنو بە جینایەتی یەکتری موئاخەذە بکرێن • کە ئیرادە بکەن کە بەریی بن لەوەی کە سوێندیان لەگەڵ خواردوە ئەوە لای خەڵق ئیظهار ئەکەن کە لێی ناپرسینەوەو دەخلمان بەسەریەوە نیە ، ئەوی لێی تەبەرڕی ئەکەن پێی ئەڵێن : [مخلوع ، خلیع) ئەوانەی کە خەلعەکە ئەکەن بە جینایەتی ئەو خەلیعە موئاخەذە ئەکرێن ، ئەو بە جینایەتی ئەوان موئاخەذە ناکرێ • (كأنه) سوێندەکەیان دەرحەقی ئەو کەسە هەڵوەشێنن کە لەو نەپرسرێتەوە بۆیە بەوە بە ئیصطیلاح کە ئەمیرێ عەزل بکرێ ئەڵێن خەلع کراوە • ئیسلام ئەو خەلعەی بەتاڵکردۆتەوە • قەسطەلاني] •

خێڵێ لە یەمەن هاتنە بەطحاء ، ئەو خەلیعە دای بەسەریانا ، پیاوێ لەو خێڵە پێیزانی شیرێکی بۆ هاوێت کوشتی ، هوذەیل هاتن ئەو قاتیلەیان

(١) ئەمە ئەو حەدیثی (حوەیص)و (موحەیص)یە کە دانەر پێشتر فەرموی لە (سیر)ا نووسراوەو لەوێ نەمدۆزییەوە .

گرت کە خەلیعەکەی کوشتبو لە وەختی مەوسیما بردیانە خزمەت ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزیان‌کرد : کە ئەمە پیاوێکی لە ئێمە کوشتوە ، قاتیلەکە وتی : ئەمە دزەو ئەوانیش لە ضامنیی چوونەدەرێو خەلعیان کردوە • عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پەنجا کەس لە هوذەیل سوێند بخۆن کە خەلعیان نەکردوە ، چلونۆ کەسی لێ سوێند دان ، پیاوێ لە هوذەیل لە شام هاتەوە ، طەڵەبیان لێ‌کرد کە سوێند بخوا ، سوێندەکەی بە هەزار درهەم لێ‌کڕینەوەو سوێندی نەخوارد ، پیاوێکی تریان لە باتی ئەو هێنا دایان بە برای مەقتوولەکە دەستی درایە دەستی • ئەبوقەلابە ئەڵێ : وتیان : ئێمەو ئەوانەی کە سوێندیان خواردبوو کە خەلعمان نەکردوە لێماندا رۆیین تا گەیینە نەخلە [جێیێکە رۆژێ لە مەککەوە دوورە] بارانیان لێ باری چوونە غارێکەوە لە ناو شاخەکەدا بوو، غارەکە بەسەر ئەو پەنجایەدا [یەعنی چلو نۆیەدا] کە سوێندیان خواردبوو، رووخا ، هەموویان مردن ئەو دوو قەرینە [برای مەقتوولەکەو ئەو پیاوە کە لە جێی پیاوەکە دانرابوو کە سوێندی نەخوارد] نەجاتیان بوو بەردێکیان شوێن‌کەوت ، پێی برای مەقتوولەکەی شکان ساڵێ ژیاو مرد • ئەبوقەلابە ئەڵێ : عەبدولمەلیکی کوڕی مەروان قیصاصی لە پیاوێ سەند بە قەسامە لە پاشا پەشیمان بۆوە ئەمری کرد بەو پەنجا پیاوە کە سوێندیان خواردبوو ناویان لە دیوان مەحوکرایەوەو ناردنی بۆ شام ح ـ ١٠/٦٠ إلى ٦٤ •

[ئافەریم بۆ قابیسیی ! ئەفەرموێ : تەعەججوب ئەکەم لە عومەری بنی عەبدولعەزیز ـ رضي الله عنه ـ چۆن حوکمی قەسامەی بەتاڵ‌کردۆتەوە کە بە حوکمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم و عەمەلی خولەفای راشیدین ـ یەعنی خولەفای ئەربەعە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ = دامەزراوە =

به قسەی ئەبو قەلابە کە لە (أبله)[1]ی تابیعینە دەرحەقی قەسامە قسەیێکی مورسەلی لێ بیستوەو لەگەڵ ئەمەدا (قصە)ی ئەنصارو (قصە)ی خەیبەری تێکەڵ کردوە لەبەر بێ حافیظەیی (قصە)ی خەلعی بە مورسەلی حیکایەت‌کردوە کە هیچ تەعەللوقی بەسەر قەسامەوە نیە ، خەلعو قەسامە لێك جوێن • مەحوکردنی عەبدولمەلیکیش ئەو پەنجا کەسە لە دیوان هیچ حوججەتی تیا نیە • ئەم تەعەججوبە زۆر حەققە • ئەمما دەرحەقی عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ناحەقە ؛ چونکی مەعلووم نیە کە قەسامەی بەتاڵ‌کردوەتەوە کردبێتیشیەوە بەم قسەی ئەبوقەلابە نیە • (راجع النووی في القسامة م - ۷/۱۶۲ الی ۱۷۵ لیعلم الاختلاف) •

۳۸۹۹/۳۹ - عن المغيرة بن شعبة ، عن عمر -رضي الله تعالى عنهما- أنّه استشار هم في إملاص المرأة [بەر پێ فڕێدان] فقال المغيرة : قضى النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - بالغُرَّةِ عبد وأمة ، قال : ائت من يشهد معك ، فشهد محمد بن مسلمة [رضي الله تعالى عنه] أنه شهد النبيَّ - صلى الله تعالى عليه وسلم - قضى به ح - ۱۰/۶۶ د ، وفي الاعتصام •

۳۹۰۰/٤۰ - وعنه سأل عمر [- رضي الله تعالى عنهما] عن إملاص المرأة وهي التي يضرب بطنها فتلقي جنينا فقال : أيكم سمع من النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فيه شيئا ؟ فقلت : أنا فقال : ما هو ، قلت : سمعت النبي - صلي الله تعالى عليه وسلم - يقول : فيه غرة عبد أو أمة • فقال : لا تبرح حتى تجيئني بالمَخْرج فيما قلت • فخرجت فوجدت محمد بن مسلمة [البدري - رضي الله تعالى عنه -] فجئت به فشهد معي أنه سمع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : فيه غُرَّة عبد أو أمة ح - ۱۰/۳۱۵ ، م-۷/۲۰۸•

(۱) هەستەو بیرو حافیظەی تەواو نەبوەو ، شتی لێ تێك چوە .

تەرجەمە :

موغیرە ـ رضي الله تعالى عنە ـ ئەفەرموێ : عومەر ـ رضي الله تعالى عنە ـ ئیستیشارەی لەگەڵ ئەصحابا کرد دەرحەقی ئەمە : کە لە ژن بـدەن تا بەری پێ فڕێ ئەدەن • فەرمووی : کێ لەپێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـە وسلم ـی دەرحەق بەرپێ فڕێدان بیستوە ؟ موغیرە ـ رضي الله تعالى عنە ـ ئەفەرموێ : عەرزم کرد : من فەرمووی : ئەوی بیستووتە چیە ؟ عەرزم کرد: لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : لە بەر بـە ژن فڕێدانا غوڕڕە هەیە عەبدێ یا جاریەیێ • فەرمووی : لێرە مەبزوو تـا یەکێك بێنی کە پێی لە عوهدەی ئەم شەهادەتەت بچیەدەرێ • فەرمووی : چوومەدەرێ محەمەدی کوڕی مەسلەمەی بەدریم دی ـرضي الله تعالى عنە ـ بردمەخزمەت ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنە ـ لەگەڵ منا شەهادەتی دا! کە لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی بیستوە ئەیفەرموو : لـە لەبەر بەژن فڕێدانا غوڕڕە هەیە عەبدێ یا جاریەیێ ح - ١٠/٣١٥ •

[بە عەبد یا جاریەبۆچی ئەڵێن غوڕڕە ؟ غوڕڕە : لای عەرەب ئەنفەسی ئەشیایە ، ئینسانیش ئەنفەسی مەخلووقاتە (لقد خلقنا الإنسان في أحسـن تقويم)(١) ئێمە ئینسانمان لە جوانترینی هەموو شـکڵێکا خەلق کردوە •

فوقەها ئەڵێن : وەختێ : غوڕڕە لازمە کە منالەکە بـە مردوویی لـە ژنەکە جوێ بێتەوە ، ئەگەر بە زیندوویی لێی جوێ بێتەوەو دەرحاڵ بمرێ یا موددەیێ بە ئەلەمو ئازار بژێ ئەمجا بمرێ غوڕڕە کافي نیە دیەتی لازمە؛ چونکی زیندوو بوەو بە سەبەبی جینایەتەکە مردوە ، ئەگەر زەمانێ بمێنێو هیچ ئەلەمو ئازاری نەبێ ضەمانی نیە ؛ چونکی مەعلووم نیە بەو جینایەتـە مردبێ • قەسـطەلاني ١٠/٦٧ •

(١) التين / ٤ •

(منقطع) محەمەدی کوڕی مونکەدیر ئەفەرموێ : (عن أم سليم ، ولأبي ذر : أم سلمة ـرضي الله تعالى عنهما ـ) ناردیە لای مامۆستای حوجرە چەند منالێکی بۆ بنێرێ خوریی بۆ شیی‌بکەنەوە • فەرمووی : ئەمما حورم بۆ مەنێرە (وصله النووي في جامعه) •

٣٩٠١/٤١ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنـه ـ قال : أقتتلت امرأتان من هذيل فرمت [ضرتها • أخرى م] إحداهما الأخرى بحجر فتلتها وما في بطنها ، فاختصموا إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقضى أن ديـة جنينها غرة عبد أو وليدة [أو أمة • أخـرى] وقضى ديـة المـرأة على عاقلتها [عصبتها] ح ـ ٦٨/١٠ وفي الفرائض ح ـ ٤٢١/٩ ت ، د ، ن وفيه: ثم إن المرأة التي قضى عليها بالغرة توفيت فقضى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ أن ميراثهـا لبنيها وزوجهـا ح ـ ٦٨/١٠ ، ح ـ ٤٢١/٩ • م ـ ٢٠٢/٧ ، ٢٠٥ : فقال : حمل =ابن= النابغة الهذلي : يا رسول الله كيف أغرم من لا شرب ، ولا أكل ، ولا نطق ، ولا استهل ؟ فمثل ذلك بطـل ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنما هذا من إخوان الكهـان من أجل سجعه الذي سجع م ـ ٣٠٥/٧ • =وفي= م ـ ٢٠٦/٧ : أسـجع كسجع الأعراب • قال : وجعل عليهم الدية م ـ ٢٠٧/٧ وفي مسـلم نحوه كثير كلهـا بمعنى •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : دوو ژن [هەوێی یەکتر] شەڕیان کرد یەکێکیان بەردێکی ، لە ڕیوایەتێکا : داری ڕەشماڵێکی بۆ = ئەوی تریان = هاویت ژنەکەو منالەکەیشی کە لە زگا بوو کوشـت مورافەعەیان بردە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغـەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حوکمی بە غورڕە کرد بە عەبدێ یا جارییەیێ،

خوێنی ژنەکەیشی خستە سەر عاقیلەی قاتیلەکە ، یەعنی عەصەبەی پیاوێ حەملی = کوڕی نابیغەی = هوذەلیی عەرزی پێغەمەری کرد - صلی الله تعالی علیه وسلم - : (یا رسول الله) من چۆن خوێنی کەسێك ئەبژێرم کە نە خواردوویە ، نەخواردوویەوە ، نە قسەی کردوە ، نە گریاوەو دەنگی لێهاتوە ؟ ئەمە شتێکی بەتاڵە ! پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : ئەمە لە برادەرانی کولێنانییە • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ: بۆ تۆ سەجعی وەکوو سەجعی ئەعراب ئەڵێی ؟ یەعنی بەیت ئەکەی •

[پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بۆیە ذەمی کرد چونکی موعاریضی شەریعەتو لە حوضووری حەزرەتی ریسالەتپەناهیشا تەکەللوفی سەجعی کرد ؛ گینا سەجعێ کە وا نەبێو تەکلیفی تیا نەبێ مەذمووم نیە • لە دەعەواتا ئەمثالی رابورد(1)] •

٤٢/٣٩٠٢ - عن عبدالله [بن مسعود - رضي الله تعالى عنه -] قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : لا يحل دم امرىء مسلم يشهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله الا بإحدى ثلاث : النفس بالنفس ، والثيب الزاني ، والمارق من الدين التارك الجماعة ح - ٤٦/١٠ ، م - ١٨٩/٧ ، د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : خوێنی موسوڵمانێ کە شەهادەت بدا بەمە غەیری خوای تەعالا موستەحەقی عیبادەت نیەو من

(1) مەبەستی ئەوەیە دۆعای پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - هەیە کە سەجعی تیایە وەك « أعوذ بكلمات الله التامة ، من كل شيطان وهامة ، ومن كل عين لامة ... » ٣١٤/٦ •

رەسوولی خوام بە یەکێ لە سێ شت نەبێ رژاننی دروست نیە : نەفس بە نەفس • پیاوێ ژنی دیبێ‌و ژنێ پیاوێ دیبێ بە نیکاحی صەحیح‌و بچێ زینا بکا • کەسێ لە دین بچێتەدەرێ‌و لە جەماعەتی ئیسلام جوێ‌بێتەوە ••

٤٣/٢٩٠٣ - وعنه عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لا تقتل نفس إلا كان على ابن آدم الأول [قابيل] كِفل منها ؛ لأنه أول من سن القتل ح - ١٠/٤١ ح - ١٠/٣١٦ ، م - ٧/١٩١ ، ح - ٥/٣١٥ ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هیچ ئینسانێ نیە کە بە ناحەق بکوژرێ‌و بەشێکی ئەوەڵ کوڕی ئادەمی تیا نەبێ کە قابیلە ؛ چونکە ئەوەڵ کەسێکە کە رێی قەتلی کردۆتەوەو خەڵقی لێوە فێربوون •

٤٤/٣٩٠٤ - وائل [رضي الله تعالى عنه] قال : إني لقاعد مع النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - تێ‌فکریم پیاوێ پەتی خستبوە ملی پیاوێ رای‌ئەکێشا عەرزی پێغەمەری کرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - : (یارسول الله) ئەمە برای کوشتووم • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : برات کوشتوە ؟ براکوژراوەکە عەرزی پێغەمەری کرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەگەر ئیقرار نەکا شاهیدی لەسەر راست ئەکەمەوە • قاتیلەکەی عەرزی پێغەمەری کرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - بەڵێ کوشتم • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : چۆنت کوشت؟ عەرزی‌کرد : من‌و ئەو لە دارێ گەڵامان ئەتەکان جوێنی پێ‌دام رقی هەڵساندم تەورەکەم کێشا بە تەپڵی سەریاو کوشتم • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هیچت هەیە بیدەیتێ‌و خۆت نەجات دەی ؟

عەرزی‌کرد : غەیری کراسەکەم‌و ئەم تەورە هیچ ماڵم نیە • فەرمووی : ئومێدت هەیە کە کەس‌و کارت بتکڕنەوە ؟ عەرزی کرد : من لەوە بێ‌قیمەتترم لای قەومەکەم کە بمکڕنەوە • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - پەتەکەی هاویت بۆ براکوژراوەکە فەرمووی : ها خۆت‌و رەفیقە قاتیلەکەت • براکوژراوەکە قاتیلەکەی برد کە پشتی هەڵکرد پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : ئەگەر بیکوژێ ئەویش وەك ئەوە [قاتیل‌و مەقتوول لە ئاگران • پیاوێ چوو خەبەری دایێ کە پێغەمەر -صلی الله تعالی علیه وسلم - وای فەرموو ، أخری •م] پیاوەکە گەڕایەوە خزمەت پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) وام پێ‌گەیبوەتەوە کە فەرمووتە : ئەگەر بیکوژێ ئەویش وەکو ئەوە ؟ من بە ئەمری تۆ گرتم • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : بۆ ناتەوێ کە گوناهی تۆیش‌و خۆیشی بەرێ بۆ خۆی ؟ عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) [راویی ئەڵی :] لام وایە عەرزی کرد : بەڵێ ئەمەوێ • راویی ئەڵێ: پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : ئەوە وایە براکوژراوەکە پەتەکەی فڕێ‌داو بەرەڵلای کرد (رضي الله عنهما ما أسد دينهما ؟ حيث أقر القاتل وعفا أخ المقتول[1]] ئیبنوئەشوەع ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - طەلەبی لێ‌کرد کە عەفوی بکا عەفوی نەکرد م - ١٩٨/٧ ، ٢٠٠ •

ئەم حەدیثە ظاهیر وایە موشکیل بێ ، نەوەویی -رحمه الله- لە شەرحیا دەفعی ئیشکالەکەی ئەکا • بە موختەصەریی نەختێکی نەقڵ ئەکەم :

١ - جانیی بە پەتکردنی‌و راکێشان بۆ لای (أولو الأمر) ئەذیەت‌و تەضییق ئەکرێ •

(١) واتە : خوا لێیان رازیی‌بێ چەند دینیان پتەو بوە ؟ بکوژ پێی لە تاوانی خۆی ناو براکوژراویش لێی خۆش بوو •

٢ - (مدعى عليه) دەعواكەی لێ ئەپرسرێ بەڵکە ئیقرار بکاو ئیحتیاج نەبێ بە زەحمەتکێشان بۆ شاهیدهێنانو جەرحو تەعدیلیان •

٣ - سوننەتە حاکم طەڵەبی عەفو بکا بۆ جانیی •

٤ - عەفـوکـردن سـوتـەتـە •

٥ - ئیقرار لە قەتلی عەمدا قەبووڵ ئەکرێ •

٦ - ئەگەر براکوژراوەکە قاتیلەکە بکوژێتەوە فەرقیان نامێنـێ بـێ منەت ئەبێ ، وا قاتیلی خۆیی کوشتەوە قاتیلەکەیش برای ئەوی کوشتەوە ، هیچ لە هیچ ، مەعنای وا نیە کە گوناهبار ئەبێ وەکوو ئەو •

٧ - عەفوی بکا وەك ئەو نابێ منەتو فەضلو ثەوابی زۆری ئەبێ •

٨ - پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بۆیە ئەم مەعنایەی بـەو عیبارەتە بەیانفەرموو کە براکوژراو وا تێبگا کە خۆیشی ئەبێ بە قـاتیل بترسێو عەفوی بکا •

٩ - قاتیلو مەقتوول لە ئاگران ، یەعنی بە واسیطەی گوناهی تریانەوە کە بە وەحی لێی مەعلووم بوە ، وە (إلا) چۆن ئـەمر ئەفەرموێ بـەوەی سەبەبی چوونە جەهەننەم بێ ؟ ئەمەیش تەعریضە ظاهیری ئیرادە نەکردوە •

١٠- موورادی پێغەمەر - صـلی الله تعـالی علیـه وسـلم - غەیری براکوژراوەکەو قاتیلەکە یە کە لە حەدیثێکا لە ئیمانا[1] رابورد ئەفەرموێ : دوو کەسی موسوڵمان کە شیریان لە یەك کێشا قاتیلو مەقتوول لە ئاگران، عەرزیانکرد : قاتیلەکە چونکی قەتلی کردوە بچێتە جەهەننەمەوە موستەحەقە مەقتوولەکە بۆچی ؟ فەرمووی : ئـەویش قەصدی کوشتنی قاتیلەکـەی

(١) مەبەستی حەدیثی (٥٦/١٨٤)ە کە لە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدایە •

کردوە • بۆیەکی وا فەرموو کە براکوژراوەکە وا تێ بگا کە مەقصوودی ئەوەو عەفوی بکا •

١١- قاتیلەکە گوناهی تۆو خۆی ببا بۆ خۆی ؛ یەعنی عەفوەکەت بێ =بە= سەبەبی گوناەنەمانی تۆو برا مەقتوولەکەت کە لەوەپێش کردووتانە • موراد وا نیە کە عەفوی بکەی گوناهی ئەم قەتلە قیصاصیەیە ببا بۆ خۆی ؛ چونکی قەتلە قیصاصیەکە گوناهی نیە ، ئەویش کە لە قیصاصا کوژرایەوە ئەو گوناهەی نامێنێ • نەوەویی •

حەددی دزیتی :

(والسارق والسارقة فاقطعوا أيديهما ... الآية)[١] •

تەرجەمە :

دەستی ژنو پیاوی دز ببڕن •

بوخاریی - رحمه الله - ئەفەرموێ : دز کە لە دوای ئەمە دەستی بڕرا تەوبە بکا شەهادەتی قەبووڵ ئەکرێ ح - ٩/٤٥٦ •

ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه - لە مەچەکا دەستی بڕیوە ح - ٩/٤٤٩ •

٣٩٠٥/٤٥ - عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لعن الله السارق يسرق البيضة فتقطع يده ، ويسرق الحبل فتقطع يده • قال الأعمش : كانوا يرون أنه بيض الحديد ، والحبل كانوا يرون أنه منها ما يسوي دراهم [ثلاثة] ح - ٩/٤٤٤ ، م - ٧/٢١٤ في الحدود ، ن ، جه •

---

(١) المائدة / ٣٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا لەعنی کردوە لە دز هێلکەیێ ئەدزێ‌و دەستی ئەبڕێ ، پەتێ ئەدزێ‌و دەستی ئەبڕێ [یەعنی لە هێلکە مریشکێکەوەو پەتێکەوە کە هیچ قیمەتیان نیە ، دەست ئەکا بە دزیی ، دەوامی لەسەر ئەکا تا شتی زۆریش ئەدزێ‌و دەستی ئەبڕێ • موراد وا نیە کە بە تەنها هێلکەیێ دەستی ئەبڕێ هەتا ئەعمەش بێنێ تەئویلی بکا] بفەرموێ : راوییان لایان وابوە کە موراد لە بەیضە بەیضەی (کلاوخود) بوەو ، پەتیش ئەو وەختە چەند درهەمێکی کردوە چونکی ئەوە تەئویلێکی بەعیدە • (راجع الجمع الجوامع في الظاهر والمؤول) •

قەتادە ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ ، دەرحەقی ژنێکی دز کە دەستی چەپیان بڕیبوو : هەر ئەوەیە ئیتر دەستی راستی نابڕێ ح ـ ٩/٤٤٩ •

٣٩٠٦/٤٦ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : [لا • م] تقطع اليد [إلا • م] في ربع دينار فصاعدا ح ـ ٩/٤٥٠ ، م ـ ٧/٢٠٩ د ، ت ، ن ، جـ •

٣٩٠٧/٤٧ ـ وعنها أن يد السارق لم تقطع على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلا في ثمن مِجنٍّ [شتێ کە ئینسان بشارێتەوە] أو جَحَفَة [دارێ ، ئێسقانێ کە بە چەرم گیرابێ] • [وكلاهما ذو ثمن م ، و خ أخرى] أو [ترس] [قەڵغان] ح ـ ٩/٤٥١ ، م ـ ٧/٢١٣ •

تەرجەمە :

عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر ساتیرێ ، قەڵغانێ نەبووبێ کە قیمەتێکیان هەیە دەستی دز نەبڕراوە •

٣٩٠٨/٤٨ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وســـلم ـ قطـــع في مِجَنٍّ ثمنه ثـلاثـة دراهم ح ـ ٩/٤٥٢ ، م ـ ٧/٢١٣ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ لە ســـەر تەختەیێکی لـــە چەرمگیراو کە قیمەتی سێ درهەم بوو دەستی بڕیوە ٠

حـەددی زینـا :

٣٩٠٩/٤٩ ـ عن عبادة بن الصامت [رضي الله تعالى عنه] قال : كـان نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا أنزل عليه الوحي كـرب لـذلك وتَرَبَّد [علَتْه غبرة] له وجهه ، قال : فأنزل عليه ذات يوم فلقي كذلك، فلما سرى عنه قال : خذوا عني فقد جعل الله لهن سـبيلا : الثيب بالثيب ، والبكر بالبكر ، الثيب جلد مائة ثم رجما بالحجارة ، والبكر جلد مائة ثـم نفي ســـنة م ـ ٧/٢٢١ ٠

٣٩١٠/٥٠ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] يقول : قال عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] وهو جالس على منبر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن الله قد بعث محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالحق وأنزل عليه الكتاب فكان مما أنزل الله عليه آية الرجم [الشيخ والشيخة إذا زنيا فارجموهما البتة] قرأناها ووعيناها ، وعقلناها ، فرَجم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ورَجَمنا بعده ، فأخشى إن طال بالناس زمان أن يقول قائل : ما نجد الرجم في كتاب الله ، فيضلوا بترك فريضة أنـزلهـا الله ، وإن الرجم في كتاب الله حق على من زنى إذا أحصـن من الـرجـال والنساء ، إذا قامت البينة ، أو كـان الحبـل ، أو الاعتراف م ـ ٧/٢٢٢ ، ح ـ ١٠/١٧ ٠

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : عومەر - رضي الله تعالى عنه - لەسەر مینبەری پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی دانیشتبوو فەرمووی : خوای تەعالا محمد - صلى الله تعالى عليه وسلم -ی بەحەق نارد ، کیتابی بۆ ئینزالکرد ، لەو کیتابەدا کە بۆی ئینزال کردبوو ئایەتی رەجم بوو [کە ئەفەرموێ : پیاوی موحصەنو ژنی موحصەن، یەعنی کە بە نیکاحی صەحیح جیماعیان کردبێ ، بە وجووبی رەجمیان بکەن] ئەو ئایەتەمان خوێند ، لەبەرمانکرد تێی‌گەیین ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رەجمیکرد ، ئێمەیش لە دوای ئەو رەجممانکرد ، ئەترسم ئەگەر خەڵق زەمانیان بەسەرا رابیووروێ بەعزێ بڵێن :کە لە قورئانا رەجم نادۆزینەوە ، بە واسیطەی تەرکی فەرز کە خوا نازڵی کردوە رێ ونبکەن [ئەی ئێستە هیچ فەرزێ بەجێ نایێ بڵێن چی ؟] رەجم لە کیتابوڵلادا حەقە لەسەر ئەوەی کە موحصەن بێ زینا بکا ، لەسەر پیاویشو ژنیش کە شاهید ببێ ، یا ژن زگی پڕ ببێ ، یا ئیقرار ببێ •

٣٩١١/٥١ - عن أبي سعيد [الخدري - رضي الله تعالى عنه -] أن رجلا من أسلم يقال له : ماعز بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أتى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : إني أصبت فاحشة فأقمه علي ، فرده النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - مرارا • قال : ثم سأل قومَهُ فقالوا : ما نعلم به بأسا ، إلا أنه أصاب شيئا يرى أنه لا يُخْرِجه منه إلا أن يقام فيه الحد • قال : فرجع إلى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأمرَنا أن نرجمه • قال : فانطلقنا به إلى بقيع الغرقد ، قال : فما أوثقناه ولا حفرنا له ، قال : فرميناه بالعظام والمَدر والخزف • قال : فاشتد واشتددنا خلفه حتى أتى عرض الحرّة ، فانتصب لنا فرميناه بجلاميد

الحرة ، يعني الحجارة ، حتى سكت • قال : ثم قام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خطيبا من العشي ، فقال : أو كلما انطلقنا غزاة في سبيل الله تخلف رجل في عيالنا له نبيب كنبيب التيس ؟! عليّ أن لا أوتى برجل فعل ذلك إلا نكلت به ! قال : فما استغفر له ولا سبه م-٧/٢٢٩ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی – رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پیاوێ له ئەسلەم كه ماعیزی كوڕی مالیكی پێ ئەڵێن ، هاته خزمەت پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزیكرد : فیعلێكی فەحشم كردوه ئیقامەی حەددم لەسەر بكه ! پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەند جار رەددی كردەوه • له پاشا پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له قەومەكەی ئەحواڵی پرسی • عەرزیانكرد : هیچ خراپیی لێ نازانین ئەوە نەبێ كه شتێكی كردوه لای وایه به حەد نەبێ لێی نایێتە دەرێ • دیسان هاتەوه خزمەتی • ئەمری فەرموو كه رەجمی بكەین ؛ بردمانه (بقيع الغرقد) نه بەستمانەوه ، نه چاڵمان بۆ هەڵكەند ، به ئێسقانو ، به خڕەبەردو ، به لەتە سواڵەت رەجممان كرد ، هەڕای كردو شوێنی كەوتین تا گەیییە بناری شاخی حەڕڕە ، لەوێ بۆمان راوەستا ، به بەردی شاخەكە رەجممان كرد ، تا بێدەنگو ساكن بوو • بۆ ئێوارێ پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی به خەطیبیی راوەستا ، فەرمووی : چۆن وا ئەبێ كه هەر جارێ ئێمه بچینه غەزایێ یەكێ له ناو ئەهلو عەیالمانا بمێنێتەوه پرمەیێكی هەیه وەك پرمەی صابرێن ؟! لەسەرم بێ هەر كەسێكم بۆ هێنرا كه شتێكی وای كردبێ ئەبێ جەزرەبەی مەرگی بدەمێ • ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نه ئستیغفاری بۆ كرد ، نه جوێنی پێدا [جوێنی پێ نەدا چونكیبه حەددەكه پاك بۆتەوه ، ئیستیغفاری بۆ نەكرد ، تا خەڵق بە

ئیستیغفاری پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - مەغروور نەبن بچن زینا بکەن و بڵێن پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئیستیغفارم بۆ ئـەکا ! نـەوەویـی •]

٣٩١٢/٥٢ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : لما أتى ماعز بن مالك [رضي الله تعالى عنه] النبيَّ - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال له: لعلك قبّلت أو غمزت أو نظرت ؟ قال : لا يا رسول الله • قال : أنكتهـا ؟ لا يكني [وعند أبي داود : هل ضاجعتها ؟ قال : نعم قال : فهل باشرتها؟ قال: نعم • قال : هل جامعتها ؟ قال : نعم] =قال:= فعند ذلك أمـر بـرجمـه ح - ١٠/١٤ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : کە مـاعیز هـاتـە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - پێی‌فەرموو : رەنگە ماچت کردبێ ؟ یا لەشت گوشیبێ ؟ یا تەماشات کـردبێ ؟ عەرزی‌کـرد : خـەیـر (یا رسول الله) پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فـەرمووی : ئـەی گاوتە ؟ بە کینایە پێی نەفەرموو [چونکی بە کینایەت حەد ثابت نابێ • لـە ریوایەتی ئەبوداودا ئەفەرموێ : پێی‌فەرموو : لەگەڵی راکشای ؟ عەرزی‌کرد: بەڵێ • فەرمووی : لەشت لە لەشی کەوت ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ • فەرمووی: جیماعت لەگەڵ کرد ؟ عەرزی‌کرد : بـەڵێ] =ئەفەرموێ= ئەو وەختـە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری فەرموو رەجمی بکەن •

٣٩١٣/٥٣ - أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : أتى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - رجل [ماعز] من الناس وهو في المسجد ، فناداه : يا رسول الله إني زنيت ، يريد نفسه ، فأعرض عنه النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فتنحى لشقِّ وجهه الذي أعرض قِبَله ، فقال : يارسول

الله إني زنيت ، فأعرض عنه فجاء لشق وجه النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - الذي أعرض عنه • فلما شهد على نفسه أربع شهادات دعاه النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : أبِكَ جنون ؟ قال : لا يا رسول الله• فقال : أحصنْتَ ؟ قال : نعم يا رسول الله • قال : اذهبوا فارجموه • قال ابن شهاب : أخبرني [أبو سلمة بن عبدالرحمن] من سمع جابرا [رضي الله تعالى عنهما] قال : فكنت فيمن رجمه ، فرجمناه بالمصلى ، فلما أذلقته [أوجعته] الحجارة جَمَزَ [وثب مسرعا] حتى أدركناه بالحرة فرجمناه ، ن ، ح - ١٤/١٠ ، ١٠ وفيه : جابر بن عبدالله - رضي الله تعالى عنهما - •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی لە مزگەوتا دانیشتبوو پیاوێ [ماعیز] هاتە خزمەتی بانگی‌کرد : (یا رسول الله) زینام‌کردوە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رووی لێ وەرگێڕا ، پیاوەکە چوە ئەو لایەی کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رووی تێ‌کردبوو ، عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) من زینام‌کردوە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - رووی لێ وەرگێڕا ، هاتە ئەو طەرەفە کە رووی بۆ وەرگێڕابوو کە چوار جار شەهادەتی لە خۆی دا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بانگی‌کرد ، فەرمووی : تۆ هیچ شێتیت هەیە ؟ عەرزی‌کرد : خەیر • فەرمووی : موحصەنی ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ (یا رسول الله) • فەرمووی : بیبەن رەجمی بکەن •

ئیبنوشەهاب ئەفەرموێ : ئەوی لە جابیری کوڕی عەبدوڵلای بیستوە کە ئەبوسەلەمەی کوڕی عەبدوڕەحمانە - رضي الله تعالى عنهما - خەبەری داومێ کە لەگەڵ ئەوانە بووم کە رەجمیان ئەکرد ، لە (مصلى) رەجمیان

كرد ، كه بەردەكان زۆر ئەذيەتيان پێ گەيان رای‌كرد ، شوێنی كەوتين لـه حەڕڕە پێیی گەيين رەجمان كرد [تا مـرد • أخـرى] ح - ١٠/١٠ ، ١٤ ، ح - ١٠/١١ عن جابـر - رضي الله تعالى عنه - •

٥٤/٣٩١٤ - عن بريدة [رضي الله تعالى عنه] قال : جاء ماعز بن مالك [رضي الله تعالى عنه] إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يارسول الله طهرني • فقال : ويحك ارجع فاستغفر الله وتب إليه ! قال : فرجـع غير بعيد ثم جاء فقال : يا رسول الله طهرني ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ويحك ارجع فاستغفر الله وتب إليه • قال : فرجع غير بعيد ثـم جاء فقال : يا رسول الله طهرني • فقال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مثـل ذلك ، حتى إذا كانت الرابعة قال له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: فيم أطهرك ؟ فقال : من الزنا • فسأل رسول الله ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـ : أبه جنون ؟ فأخبر أنه ليس بمجنون • فقال : أشرب خمرا ؟ فقام رجل فاستنكهه فلم يجد منه ريح خمر • قال : فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أزنيت ؟ فقال : نعم • فأمر به فرُجِـم • فكان الناس فيه فرقتين • قائل يقول : لقد هلك ، لقد أحاطت به خطيئته • وقائل يقول : ما توبة أفضل من توبة ماعز ، إنه جاء إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فوضع يده في يده ، ثم قال : اقتلني بالحجارة •

قـال : فلبثوا بذلك يومين أو ثلاثة • ثم جاء رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهم جلوس ، فسلم ثم جلس • فقال : استغفروا لمـاعز بن مالك ، قال : فقالوا : غفر الله لماعز بن مالك • قال : فقال رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لقد تاب توبة لو قسمت بين أمة لوسعتهم •

قال : ثم جاءت امرأة من غامد من الأزد ، فقالت : يا رسول الله طهرني• فقال : ويحكِ ارجعي فاستغفري الله وتوبي إليه • فقالت : أراك تريد أن

ترْدُدَني كمـا رددت مـاعـز بن مـالـك ؟ قـال : ومـا ذاكِ ؟ قـالت : إنها حبلى من الزنا • فقال : آنتِ ؟ قالت : نعم • فقال لهـا : حتى تضـعي مافي بطنكِ • قال : فكفلها رجل من الأنصار حتى وضعت • قال : فـأتـى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : قد وضعت الغامدية • فقال : إذا لا نرجمها وندع ولدها صغيرا ليس له من يرضعه • فقام رجل من الأنصار فقال : إليّ رضاعه يا نبي الله • قال : فرجمها م ـ ٧/٢٣٢ •

٣٩١٥/٥٥ ـ وعنه أن ماعز بن مالك الأسلمي [رضي الله تعالى عنه] أتى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا رسول الله إنـي قـد ظلمت نفسي وزنيت ، وإني أريد أن تطهرني ، فردّه • فلما كـان من الغـد أتـاه فقال : يا رسول الله إني قد زنيت ، فرده الثانية • فأرسل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلى قومه فقال : أتعلمون بعقله بأسا تنكرون منه شيئا ؟ فقالوا : ما نعلمه إلا وفيّ العقل من صالحينا فيما نرى • فأتـاه الثالثة • فأرسل إليهم أيضا فسأل عنه ، فأخبروه أنه لا بأس به ولا بعقله • فلما كان الرابعة حفِر له حفْرة [لابد من التوفيق مع حديث أبي سـعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ثم أمر به فرجم •

قال : فجاءت الغامدية فقالت : يا رسول الله إني قد زنيت فطهرني ، وانه ردها ، فلما كان الغد قالت : يا رسول الله ـلم تردني ؟ لعلك أن تردني كما رددت ماعزا ! فوالله إني لحبلى • قال : أما لا ، فاذهبي حتى تلدي ، قال : فلما ولدت أتته بالصبي في خرقة ، قالت : هذا قد ولدته • قــال : فاذهبي فأرضعيه حتى تفطميه ، فلما فطمته أتته بالصبي في يده كسرة خبز • فقالت : هذا يا نبي الله قد فطمته ، وقد أكل الطعام • فدفع الصبي إلى رجل من المسلمين ثم أمر بها فحفر لها إلى صدرها ، وأمر الناس فرجموها • فيقبل خالد بن وليد [رضي الله تعالى عنه] بحجر فرمى رأسها فتنضح الدم على

وجه خالد ، فسبها • فسمع نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سـبه إياها • فقال : مهلا يا خالد فوالذي نفسي بيده لقد تابت توبة لو تـابهـا صاحب مكس لغفر له ! ثم أمر بها فصلى عليها ودفنت م ـ ٧/٢٣٦ •

٥٦/٣٩١٦ ـ عن عمران بن حصين [رضي الله تعالى عنه] أن امـرأة من جُهينة أتت نبي الله ـ صلى الله تعالى عليم وسلم ـ وهي حبلى من الزنا، فقالت : يا نبي الله أصبت حدا فأقمه عليّ فدعا نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ وليها فقال : أحسن إليها ، فإذا وضعت فأتني بها ففعل ، فأمر بها نبي الله فشُـكت عليها ثيابها [فشدت ، نسخة] ثم أمر بها فرجمت ، ثـم صلى عليها ، فقال له عمر : تصلي عليها يا نبي الله وقد زنت ؟ فقال : لقـد تابت توبة لو قسمت بين سبعين من أهل المدينة لوسعتهم ، وهل وجدت توبة أفضل من أن جادت بنفسها لله تعالى ؟ م ـ ٧/٢٣٨ •

تەرجەمە :

بورەیدە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ماعیزی کوڕی مـالیـك ـ رضي الله تعالى عنه ـ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) پاکم‌کەرەوە • فـەرمووی : عـەمرت نەمێنێ روجووع بەرەوە ، ئیستیغفار لە خوا کە ، تەوبەی ئـەلا کـە • بورەیدە ئەفەرموێ : گەڕایەوە کەمێکی پێ چوو [یەعنی رۆژێ] لە پاشا هاتـەوە خزمەتی عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) پاکم‌کەرەوە • فەرمووی : کۆستت کەوێ ئیستیغفارو تەوبە کە ئەلای خوا • گەڕایـەوە ئەوەندە پێ نەچـوو هاتەوە خزمەتی عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) پاکم‌کەرەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەر وای پێ‌فەرموو ، تا جاری چوارەم فەرمووی: لە چیت‌پاك کەمەوە ؟ عەرزی‌کرد : لە زینا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ پرسیی ، ناردیـە لای قەومەکەی : ئـەم پیاوە شـێتە ؟ شـەرابی

خواردۆتەوە ؟ عەرزی کرا : نە شێتەو ، نە شەرابی خواردۆتەوە • بـۆنی دەمی‌کرا بۆنی شەرابی لێ نەهات • پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسـلم ـ فەرمووی : بۆ زینات کردوە ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ • ئەمری کرد چـاڵێـکی بۆ هەڵکەنرا [في رواية] رەجم کرا • خـەڵـق بوون بە دوو فیرقـەوە ؛ فیرقەیێ ئەیوت : بە هیلاك چوو گوناە ئیحاطەی پیاداوە تیا نوقوم بوە • بەعزێ ئەیانفەرموو : هیچ تەوبەیێ لە تەوبەی ماعیز ئەفضەلتر نیە ؛ چونکی هاتە خزمەت پێغەمەر دەستی نایە ناو دەستی موبارەکی عەرزی‌کرد : بە بەرد بسکوژە • دوو سێ رۆژێکی پێ‌چوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هات ئەوانیش دانیشتبوون ، سەلامی کردو تەشریفی دانیشت • فەرمووی : ئیستیغفار بۆ ماعیز بکەن • فەرموویان : خوا لە ماعیزی کوڕی مالیك خۆش‌بێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليـــه وســـلم ـ فەرمووی : تەوبەیێکی کرد ئەگەر بەسەر ئوممەتێکا بەش‌بکرێ بەشیان ئەکا •

بورەیدە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ژنێ لە غامیـدی ئـەزد هاتە خزمەتی عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) پاکم بکـەرەوە • فـەرمووی : کۆستت کەوێ روجووع بەرەوەو تەوبەو ئیستیغفار بکە • بۆ سبەینێ هاتە خزمەتی عەرزی‌کرد : (یا رسول الله) ئیرادەت وایە چۆن ماعیزت رەدکردەوە منیش وا رەدبکەیتەوە ؟ فەرمووی : بۆچی بوە ؟ عەرزی‌کرد : لە زینا زگی‌پڕ بوە • فەرمووی : تۆ ؟ عەرزی‌کرد : بەڵێ • فەرمووی : کە وابێ تا زگەکەت دائەنێی • پیاوێ لە ئەنصار بوو بە کەفیلی تا وەضعی حەملەکەی کرد ، یەکێ هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ کە غامیدییەکە وەضعی حەملی کرد ، فەرمووی : کە وابێ رەجمی ناکەمو مناڵەکەی بمێنێتەوە کەس نیە شیری بداتێ[1] • پیاوێ لە ئەنصار هەڵساعەرزی کرد : (یا رسول الله)

(١) ئەگەر لێرەدا بفەرموێ : « کەس نەبێ شیری بداتێ ... » باشترە •

شیرپێدانی لەسەر من بێ • ئەو وەختە پێغەمەر ئەمری بە رەجمیکرد • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : کە منالەکەی بوو لە پەڕۆیێکی پێچابوو هێنای عەرزیکرد : وا منالەکەم بوو ، فەرمووی : بچۆ شیری بدەرێ تا لە شیر ئەیبڕیەوە ، کە لە شیری بڕیەوە منالەکەی هێنایە خزمەتی پارچەیێ نانی بە دەستەوە بوو ، عەرزی کرد : (یا نبي الله) وا لە شیرم بڕییەوەو طەعام ئەخوا • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەمری کرد بە یەکێ لە موسوڵمانان منالەکەی بگرێتە خۆی ، لە پاشا ئەمری کرد چاڵێکیان بۆ هەڵکەند تا سنگی ، ئەمری بە خەڵق فەرموو رەجمیان کرد • خالیدی کوڕی وەلید - رضي الله تعالی عنه - بەردێکی مالی بەسەریا پرشکی خوێنی بە دەمو چاویا هەڵپژا • خالید - رضي الله تعالی عنه - جوێنی پێدا ، پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەو جوێنەی بیستەوە ، فەرمووی : یا خالید واز بێنە قەسەم بەوەی نەفسم لە دەستی قودرەتیایە تەوبەیێکی کرد ئەگەر باجگر بیکا خوا لێی خۆش ئەبێ ! لە پاشا ئەمری فەرموو نوێژی لەسەر کرا •

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : کە منالەکەی بوو هاتە خزمەتی • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەمری فەرموو : جلەکەیان تێوەپێچاو ئەمری بە رەجمی کردو نوێژی لەسەرکرد • حەزرەتی عومەر - رضي الله تعالی عنه - عەرزیکرد : (یا نبي الله) زینای کردوەو نوێژی لەسەر ئەکەی ؟ فەرمووی : تەوبەیێکیکردوە ئەگەر لە بەینی حەفتاکەس لە ئەهلی مەدینەدا بەش بکرێ بەشیان ئەکا • بۆ هیچ تەوبەیێ هەیە لەوە گەورەتر بێ کە رۆحی خۆی بۆ خوا دانێ ؟

تەرجەمەی خوڵاصەی هەرسێ حەدیثەکە ئەمەیە ، لە بەینی ریوایەتەکانا وەك نەختێ موبایەنەت بێ = وایە = تەوفیقی بکەن هەمووی یەك حادیثەیە •

٣٩١٧/٥٧ - عن أبي هريرة وزيد بن خالد الجهني - رضي الله تعالى عنهما - أنهما قالا : إن رجلا من الأعراب أتى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فقال : يا رسول الله أنشدك الله إلا قضيت لي بكتاب الله [فقام خصمه فقال : صدق اقض بيننا بكتاب الله • فقال الأعرابي : إن ابني كان عسيفا • والباقي عينه ح - ٤/٤٠٥ ، ح - ٣٠/١٠] فقال الخصم الآخر ، وهو أفقه منه : نعم فاقض بيننا بكتاب الله وأذن لي • فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : قل • قال : إن ابني كان عسيفا [أجيرا] على هذا فزنى بامرأته ، وإني أخبرت أن على ابني الرجم ، فافتديت منه بمائة شاة ووليدة • فسألت أهل العلم فأخبروني أنما على ابني جلد مائة وتغريب عام ، وأن على امرأة هذا الرجْمُ • فقال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: والذي نفسي بيده لأقضين بينكما بكتاب الله : الوليدة والغنم ردٌّ عليك ، وعلى ابنك جلد مائة وتغريب عام • اغد يا أنيس إلى امرأة هذا ، فإن اعترفت فارجمها ، قال : فغدا عليها فاعترفت ، فأمر بها رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فرُجمت ح - ٤/٤٢١ وفي الصلح ، والأحكام ، والمحاربين والوكالة ، والاعتصام ، وخبر الواحد ، وأخرجه بقية الجماعة • قسطلاني م - ٧/٢٤١ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرەو زەیدی کوڕی خالیدی جوهەنیی - رضي الله تعالى عنهما ئەفەرموون : پیاوێ لە ئەعراب هاتەخزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - عەرزیکرد : (يا رسول الله) بە خوات سوێند ئەدەم لە بەینی منو ئەمەدا بە کیتابوڵلا حوکم بکە • خەصمەکەی ، لەو فەقیهتر بوو ، عەرزیکرد : (يا رسول الله) بەڵێ حوکم لە بەینمانا بە کیتابوڵلا بکە ، ئیذن بفەرموو کە قسە بکەم • فەرمووی : قسە بکە • عەرزیکرد : کوڕی

من به ئوجرەت ئیشی بۆ ئەمە کرد ، کوڕەکەم لەگەڵ ژنەکەیا زینای کرد ، وایان پێ وتم کە کوڕەکەم رەجمی لەسەرە ، بە صەد مەڕو جارییەیێ فیدیەی کوڕەکەمدا ، لە ئەهلی عیلمم پرسی ، خەبەریان‌دامێ کە کوڕەکەم هەر صەد داری حەددی لەسەرەو ساڵێ بخرێتە غەریبایەتی‌و ، ژنی ئەمیش رەجمی لەسەرە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : قەسەم بەوذاتەی کە نەفسی من بە دەستی قودرەتیەتی بە کیتابولڵا حوکم لە بەینتانا ئەکەم : جارییەو مەڕەکانت بۆ رەدئەکرێتەوە ، کوڕەکەت صەد دارو شاربەدەری ساڵێکی لە سەرە • ئەی ئونەیس بەیانیی بچۆرە لای ژنی ئەمە، ئەگەر ئیقراری‌کرد رەجمی بکە • ئونەیس چوە لای ژنەکەی ، ئیعتیرافی کرد ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری فەرموو رەجمیان کرد• لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : ئەعرابییەکە وتی : کوڕی من کرێکاری ئەمە بوو زینای لەگەڵ ژنەکەی کرد ••• إلخ •

قەسطەلانی تەئویلێکی ئەکا ، من تێی ناگەم ئێوە تێی بگەن •

٣٩١٨/٥٨ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما -: ما رأيت شيئاً أشبه باللمم مما قال أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - = قال : إن الله = كتب على ابن آدم حظه [نصيبه • أخرى •م] من الزنا أدرك ذلك لا محالة ، فزنا العينين النظر ، وزنا اللسان النطق ، والنفس تمنى وتشتهي ، والفرج يصدق ذلك أو يكذبه م-١٠/٩٢ •

٣٩١٩/٥٩ - وعن أبي هريرة عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : كتب على ابن آدم نصيبه من الزنا مدرك ذلك لا محالة ، فالعينان زناهما النظر ، والأذنان زناهما الاستماع ، واللسان زناه الكلام ، واليد زناها البطش ، والرجل زناها الخطا ، والقلب يهوي ويتمنى ، ويصدق ذلك الفرج ويكذبه م - ١٠/٩٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : ئیبنوئادەم بـەشی خۆی لە زینا لەسەر نووسراوە ، بێ شك بەو بەشە ئـەگا ، زینـای چـاو نەظەرە ، زینای گوێ گوێ گرتنە لە قســەلێکردنی ، زینــای زوبــان قسەلێکردنیەتی ، زینای دەست دەستلێدانیە ، زینای پێ بۆچوونیــەتی ، هەنگاوەکانیەتی ••• دڵ حەزی لێ ئەکاو تەمەننای ئەکا فەرج تەصـدیقی ئەکا یا تەکذیبی ئەکا • ئیبنوعەباس ئەفەرموێ : تەمدیوە لەمانە زیاتر کـە بـە صەغیرە بشـوبهێ •

٦٠/٣٩٢٠ ـ سەهلی بنی سەعدی ساعیدیی = ئەفەرموێ : پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی := هەرکەسێ بێ بـە کـەفیلی مابەینی هەردوو پێو هەردوو چەناگـەی ئـەبم بە کەفیل بۆی بۆ بەهەشت ح ـ ١٠/٥ •

٦١/٣٩٢١ ـ زەیـدی خالیــدی جـوهـەنیو ئـەبـــوهورەیرە ـ رضي الله تعــالی عنهمـا ـ ئەفـەرمـوون : پێغـەمـــەر ـ صـــلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەرحەق کەسێك زینا بکاو غەیرە موحصەن بێ حـوکمی فەرمـــوە بـــە صـــەد دارو شاربەدەرکـردنی تا ســـالێ ح ـ ١٠/٢٥ •

٦٢/٣٩٢٢ ـ ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالی عنه ـ رۆژێکی پێنج شەمە داری حەدی لە ژنێ داو رەجمیشی کرد ، لە دواییا فەرمووی : بە سوننەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رەجمم کرد بـە کیتابوڵلایش داری حـەددم لێــدا ح ـ ١٠/٨ •

عوروە ئەفەرموێ : ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنـه ـ پیاوێکي [لەسەر زینـا] شاربەدەر کرد ئیتر ئەوە بوو بە عادەت ح ـ ١٠/٢٥ •

٢٩٢٣/٦٣ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : أتي رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بيهودي ويهودية قد أحدثا جميعا ، فقال [صلى الله تعالى عليه وسلم] لهم : ما تجدون في كتابكم ؟ قالوا : إن أحبارنا أحدثوا تحميم الوجه والتَّجْبِية [پاشەوپێش سواركردن] قال عبدالله بن سلام [رضي الله تعالى عنه] : ادعهم يا رسول الله بالتوراة ، فأتي بها ، فوضع أحدهم يده على آية الرجم ، وجعل يقرأ ماقبلها وما بعدها ؛ فقال له ابن سلام : ارفع يدك ، فإذا آية الرجم تحت يده ! فأمر بهما رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فرُجِما ، قال ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] : فرجما عند البلاط [وشكەسی بەینی (قيد واقعي) بازاڕومزگەوت]. [كنت فيمن رجمها ،م] فرأيت اليهودي أجنأ عليها [يقيها من الحجارة ،م]. [أي أكب عليها يحميها] ح - ١١/١١٠ ، م ٢٤٤/٧ ؛ ح - ٢٨/١٠ ، وفيه ما في مسلم بفرق .

تەرجەمە :

پیاوێكی جوولەكەو ژنە جوولەكەیێكیان هێنایە خزمەت پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - زینایان كردبوو ، پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لێی‌پرسین : لە كتێبی ئێوەدا چی تیایە ؟ عەرزیان‌كرد: عالمەكانمان ڕووڕەشكردن‌و پاش‌وپێش سواری كەركردنیان بۆ ئیجاد كردوون . عەبدوڵلای كوڕی سەلام - رضي الله تعالى عنه - عەرزی پێغەمەری كرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - : (يا رسول الله) ئەمریان پێ بكە تەورات بێنن ، هێنرا ، یەكێكیان دەستی خستە سەر ئایەتی رەجم ، پێشەوەو دوایی ئەو ئایەتی رەجمەی ئەخوێندەوە ، عەبدوڵلای بنی سەلام - رضي الله تعالى عنه - بەو كەسەی فەرموو : دەستت هەڵبڕە ، كە دەستی هەڵبڕی ئایەتی رەجم لە ژێر دەستیا بوو . پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ئەمری

فەرموو لەسەر وشکەسییەکەی بەینی مزگەوتو بازاڕا رەجمیان کردن .
عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : چاوم لیٚبوو جوولەکەکە خۆی
دابوو بەسەر ژنەکەدا = لەبەرد = موحافەظەی ئەکرد .

٦٤/٣٩٢٤ ـ براء بن عازب [رضي الله تعالى عنهما] قال : مر على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيهودي محمما مجلودا ، فدعاهم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : هكذا تجدون حد الزاني في كتابكم ؟ قالوا : نعم. فدعا رجلا من علمائهم . فقال : أنْشُـدُكَ بالله الذي أنزل التوراة على موسى أهكذا تجدون حد الزاني في كتابكم ؟ قال : لا ، ولولا أنك نشدتني بهذا لم أخبرك : نجده الرجم . ولكنه كثر في أشرافنا فكنا إذا أخذنا الشريف تركناه، وإذا أخذنا الضعيف أقمنا عليه الحد . قلنا : تعالوا فلنجتمع على شيء نقيمه على الشريف والوضيع ، فجعلنا التحميم والجلد مكان الرجم . فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أللهم إني أول من أحيا أمرك إذا أماتوه، فأمر به فرجم . فأنزل الله ـ عز وجل ـ : (يا أيها الرسول لا يحزنك الذين يسارعون في الكفر ... إلى قوله : إن أوتيتم هذا فخذوه [وان لم تؤتـوه فاحذروا])[1] يقول : ائتوا محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فإن أمركم بالتحميم والجلد فخذوه ، وإن أفتاكم بالرجم فاحذروا . فأنزل الله تعـالى : (ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الكافرون) (ومن لم يحكم بما أنزل الله فأولئك هم الظالمـون) (ومن لم يحـكم بما أنزل الله فأولئـك هـم الفاسقون)[2] في الكفار كلها م ـ ٧/٢٤٦ .

تەرجەمە :

بەرای کوڕی عـازیب ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ ئەفـەرمـوێ :

---

(١) المـائـدة / ٤١ .

(٢) المـائـدة / ٤٤ ـ ٤٧ .

جووله‌که‌یێکیان به لای پێغه‌مه‌را ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ رابووران رووی ره‌ش کرابوو دارکاریی کرابوو ، پێغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ بانگی‌کردن فه‌رمووی : له کتێبی خۆتانا حه‌ددی زینا وا ئه‌بینن ؟ عه‌رزیان‌کرد : به‌ڵێ • پیاوێکی له عوله‌ماکانیان بانگ‌کرد ، فه‌رمووی: توو ئه‌و خوایه‌ی که ته‌وراتی نازڵ‌کردۆته سه‌ر مووسا حه‌ددی زاني لـه کتێبی ئێوه‌دا وایه ؟ عه‌رزی‌کرد : خه‌یر ئه‌گه‌ر وات ســوێند نه‌دامایێ خـه‌به‌رم نه‌ده‌دایتێ ، حه‌ددی ئه‌و له کتێبمانا ره‌جمه ، ئه‌مما زینا له ناو ئه‌شرافمانا زۆر بوو ، که شه‌ریفمان بگرتایـه وازمـــان لێ ئـــه‌هێنا ، پیـــاوی زه‌عیف‌و بێ‌ده‌سته‌ڵاتمان بگرتایه ئیقامه‌ی حه‌دمان له‌سه‌ر ئه‌کرد • وتمان : بێن له‌سه‌ر شتێك کۆبینه‌وه که به‌سه‌ر گه‌وره‌و بوچووکا ئیجرای بکه‌ین له باتی ره‌جم دارکاری‌و رووڕه‌شکردنمان دانا • پێغه‌مه‌ر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فه‌رمووی : خوایا من ئه‌وه‌ڵ که‌سێکم که ئه‌مری تۆ زیندووئه‌که‌مه‌وه کـه مرانوویانه ، ئه‌مری فه‌رموو ره‌جم‌کرا • خوا ـ عـز وجـــل ـ ئه‌و ئایه‌تی سووره‌تی مائیده‌ی نازڵ‌فه‌رموو که ئه‌فه‌رموێ : ئه‌ی ره‌سوول ئه‌وانـه‌ی که خێرایی ئه‌که‌ن له کوفرا مه‌حزوونت نه‌که‌ن که ئه‌و مونافیقانه‌ن بـه ده‌م ئه‌ڵێن ئیمانمان هێناوه‌و دڵیان ئیمانی نه‌هێناوه‌و ئه‌و جووله‌کانه‌ن که زۆر گوێ له‌درۆی مالوومه‌کانیان ئه‌گرن‌و گوێ بۆ ئـــه‌وانه‌یش ئه‌گرن کـــه نه‌هاتوونه لای تۆ [له تـۆ بپرسن کـه حوکمی زانیـی موحصـه‌ن چییه ، خه‌به‌ریی ناردیانه لای قوره‌یظه پرسیان بۆ بکه‌ن (جلالین)] ئه‌و جووله‌کانه ته‌حریفی که‌لیمه‌ی ته‌ورات ئه‌که‌ن له مه‌عنـــای (موضوع لـه)ی خـۆیی لائه‌ده‌ن [ره‌جم به ره‌شکردن‌و دارکاریی ئه‌گۆڕن] ئه‌ڵێن : ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌تان بۆ فتوا درا [لای محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ] قه‌بووڵی بکه‌ن ، ئه‌گه‌ر به‌مه فتواتان بۆ نـــه‌درا قه‌بووڵی مه‌کـــه‌ن خۆتانی لێ بپارێـزن ،

هەرکەسێ خوا ئیرادەی فەرموو کە بیخاتە فیتنەو گومڕاهییەوە تۆ مالیکی هیچ شتێ نیت بۆ ئەو لە طەرەفی خواوە [ناتوانی لێی‌دەفع بکەیتو نەجاتی بدەیو بیهێنیە سەر هیدایەت] ئەو مونافیقو جوولەکانە ئەوانەن کە خوا ئیرادەی نەکردوە کە دڵیان پاك بکاتەوە [لە کوفرو نیفاق] ئەوانە لە دنیادا ذیللەتیان بۆ هەیەو لە ئاخیرەتا عەذابێکی گەورەیان هەیە ، ئەوانە زۆر گوێگرن لە درۆو زۆر حەرامخۆرن [بەرتیل وەرگرن لەسەر گۆڕینی ئەحکام] ئەگەر هاتنەلات [شتێکت لێ پرسن] حوکمیان لە بەینا بکەی ئیعراضیان لێ بنێ [جوابیان مەدەرەوە] ئەگەر ئیعراضیان لێ بنێی هیچ زەرەرت پێ ناگەیێنن ، ئەگەر حوکمت لە بەینیانا کرد بە عەدالەت حوکمیان لە بەینا بکە • بە تەحقیق خوا ئەوانە ئەحوبێنێ کە بە عەدالەت حوکم ئەکەن ••• (إلى آخر آيات المائدة)[1] ئەڵێن : بچنە لای محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەگەر بە ڕووڕەشکردنو دارکاریکردن فتوای بۆ دان قەبووڵی بکەن ، ئەگەر بە ڕەجم فتوای بۆ دان خۆتانی لێ بپارێزن [بە قسەی مەکەن] خوا دەرحەقی هەموو کافران ئەم ئایەتانەی نازڵ‌فەرموو کە ئەفەرموێ : هەرکەسێ حوکم بە (ما أنزل الله) نەکا ئەوانە کافرن • هەرکەسێ حوکم بەوە نەکا کە خوا ناردوویەتی ئەوانە زاڵمن ، هەرکەسێ حوکم بەوە نەکا کە خوا ناردوویەتی ئەوانە فاسقن م ـ ٧/٢٤٦•

٦٥/٣٩٢٥ ـ خطب علي ـ كرم الله وجهه ـ فقال : يا أيها الناس أقيموا على أرقائكم الحد من أحصن منهم ومن لم يُحْصِن ؛ فإن أمة لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زنت فأمرني أن أجلدها ، فإذا هي حديث عهد بنفاس ، فخشيت إن أنا جلدتها أن أقتلها ، فذكرت ذلك للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أحسنت م ـ ٧/٢٥١ •

(١) المائدة / ٤٤ ـ ٤٧ •

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه وكرم الله وجهه - فەرمووی : ئەی خەڵقینە لەسەر عەبدو جارییەتان ئیجرای حەد بکەن ، موحصەن بێ یا موحصەن نەبێ ؛ چونکی جارییەیێکی[1] پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - زینای کرد ئەمری پێ فەرمووم کە داری حەددی لێدەم ، کەچی تازە منالی بووبوو لە نیفاسا بو ، ترسام ئەگەر بێم داری حەددی لێدەم بیکوژم • ئەوەم عەرزی پێغەمەرکرد - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : چاکت‌کرد •

تەعزیر :

٦٦/٣٩٢٦ - عن أبي بردة الأنصاري أنه سمع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : لا [عقوبة فوق عشر ضربات • أخرى] يجلد أحد فوق عشرة [جلدات • أخرى] أسواط إلا في حد من حدود الله م - ٧/٢٦٠، ح - ٣٣/١٠ ، د ، ت ، جه ، ن

تەرجەمە :

ئەبوبوردەی ئەنصاریی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم م بیست ئەیفەرموو : هیچ کەسێ زیاد لە دە داری لێ نادرێ مەگەر لە حەددێ لە حودوودی خوادا لێی‌بدرێ [لە حەددێ لە حودوودی خوادا نەبێ هیچ کەس لە دە دار زیاتری لێ نادرێ] •

٦٧/٣٩٢٧ - عن الشيباني سألت عبدالله بن أبي أوفى [رضي الله تعالى

---

(١) دانەر - خ - لە دەقە عەرەبییەکەدا (أمة الرسول)ی نووسیبوو بەو نەوعە تەرجەمەی کردبوو لە هەردوو لادا چاکمان کرد .

عنهما] : هل رجم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : نعم • قلت : قبل سورة النور أم بعد ؟ قال : لا أدري ح-١٠/٨ ، م-٧/٢٤٧ •

تەرجەمە :

ئەبوئیسحاقی شەیبانیی ئەفەرموێ : لە عەبدوڵلای کوڕی ئەبوئەوفام پرسي : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رەجمی کردوە یان نا ؟ فەرمووی : کردوویەتی • لێمپرسیی : لە پێش سوورەتی نوورا [کە پێی نەسخ بوویێتەوە] یا دوای سوورەتی نوور [کە حوکمەکەی باقیی بێ]؟ فەرمووی : نازانم •

ئەبوهورەیرەو ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ کە ریوایەتی رەجم ئەکەن لە دوای نوزوولی (نوور) هاتوونە مەدینە • ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە فەتحی خەیبەرا هیجرەتی کردوە لە ساڵی حەوتەمی هیجرەتا • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لەگەڵ دایکی لە ساڵی نۆیەما هاتن • سوورەتی نوور لە حادیثەی ئیفکا نازڵ بوو کە ساڵی چوارەمە یا پێنجەمە یا شەشەمە • کە وابێ رەجم دواکەوتوە • قەسطەلانیی•

ئیمامـەتی عامـــە :

١/٣٩٢٨ – جابر بن سمرة – رضي الله تعالى عنهما – قال : دخلت مع أبي على النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – فسمعته يقول : إن هذا الأمر لا ينقضي حتى يمضي فيهم اثنا عشر خليفة [أميـرا •خ] قال : ثـم تكلـم بكلام خفيَ عليّ • قال : فقلت لأبي مـا قال ؟ قال : قال كلهم من قريش م – ٨/٥ ، ح – ٢٦٢/١٠ •

تەرجەمە :

جابیری کوڕی سەمورە – رضي الله تعالى عنهما – ئەفەرموێ : لـــە خزمەت باوکما چوومە خزمەت پێغەمەر – صلى الله تعالى عليــە وســـلم – لێمبیست ئەیفەرموو : ئەم ئەمری خەلافەتە نابڕێتەوە تا دوانـــزە خەلیفـە [ئەمیر] رائەبوورێ • لە پاشا کەلامێکی فەرموو لە من خەفیی بوو ، لـە باوکمم پرسیی : چی فەرموو ؟ فەرمووی : فەرمووی : هـــەموویان لـــە قـــورەیشـــــن •

٢/٣٩٢٩ – وفي أخرى عنه يقول : سمعت رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – يقول : لا يزال [هذا الأمر • أخرى م] ، [هذا الدين عزيزا منيعا • أخرى م] الإسلام عزيزا إلى اثني عشر خليفة • ثم قال كلمة [صمنيها

الناس • أخرى] لم أفهمها ، فقلت لأبي : ما قال ؟ فقال : كلهم من قريش م ـ ٨/٦ •

٣/٣٩٣٠ ـ وعن عامر بن سعد بن أبي وقاص قال : كتبت إلى جابر بن سمرة [رضي الله تعالى عنهم] مع غلامي نافع : أن أخبرني بشيء سمعتَه من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فكتب إلي : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوم جمعة عشية رجم الأسلمي [ماعز ـ رضي الله تعالى عنه ـ] يقول : لا يزال الدين قائما حتى تقوم الساعة ، أو يكون عليكم اثنا عشر خليفة كلهم من قريش • وسمعته يقول : عصيبة من المسلمين يفتتحون البيت الأبيض : بيت كسرى ، أو آل كسرى • وسمعته يقول : إن بين يدي الساعة كذّابين فاحذروهم • وسمعته يقول : إذا أعطى الله ـ تعالى ـ أحدكم خيرا فليبدأ بنفسه وأهل بيته • وسمعته يقول: أنا الفرط على الحوض م ـ ٨/٨ •

تەرجەمە :

عامیری کوڕی سەعدی کوڕی ئەبووەقاص ئەفەرموێ : بە نافیعی غولامما نووسیم بۆ لای جابیری کوڕی سەموره ـ رضي الله تعالى عنهم ـ کە خەبەرم بدەرێ بە شتێك کە لە پێغەمەرت بیستبێ • بۆی نووسیمەوە : رۆژی جومعە ، ئەو ئێوارێیە کە ماعیزی ئەسلەمیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ تیا رەجم کرا ، لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو: دین هەر راوەستاو ئەبێ تا قیامەت هەڵەستێ ، یا دوانزە خەلیفەتان بە سەرەوە ئەبێ ، ئەو خەلیفانە هەموویان لە قورەیشن • لێم‌بیست ئەیفەرموو: فیرقەیێکی کەمۆکە لە موسوڵمانان فەتحی بەیتی ئەبیەض ئەکەن کە بەیتی کیسرایە • لێم‌بیست ئەیفەرموو : لە بەردەمی قیامەتەوە گەلێ کەذذاب

ئەبن خۆتانیان لێ بپارێزن • لێم‌بیست ئەیفەرموو : کە خوا خێرێکی دا بـە یەکێکتان لە پێشا دەست بە خۆیو ماڵو منالی خۆی بکا • لێم‌بیســـت ئەیفەرموو : من لە پێشەوە ئەچمە سەر حەوز جێتان بۆ حازر ئەکەم •

٣٩٣١/٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إنكم ستحرصون على الإمارة ، وستكون نـدامـة يوم القيامة ، فنعم المرضعة ، وبئست الفاطمة ح ـ ١٠/٢١٣ ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئێوە لەسەر ئیمارەت حەریص ئەبن ، لە رۆژی قیامەتا ئەبێ بە ســـەبەبی پەشیمانیی • دایەنێکی باشو لەشیربڕەوەیێکی خراپ •[١]

٣٩٣٢/٥ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أن قيس بن ســعد [بن عبادة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] كان يكون بين يـدي النبي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمنزلة صاحب الشرطة من الأمير ح ـ ١٠/٢١٨ •

تەرجەمە :

قەیسی کوڕی سەعدی کوڕی عوبیادە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لەبەر دەستی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەکوو سەرکردەی ئۆردوو بوو بە نیسبەت ئەمیرەوە •

٢٩٣٣/٦ ـ عن طريف أبي أميمة قال : شهدت صفوان [بـن محـرز التابعي] وجندبا [رضي الله تعالى عنه] وأصحابه وهو يوصيهم فـقالـوا

(١) واتە : دەستەڵاتداریێتیو فەرمانڕەوایی دایەنێکی باشەو تامو شیرینییەکی خۆشی هەیە . بەڵام کاتێ لائەچێو نامێنێ برانەوەو دەمەوشـــکبوونو جیابوونەوەیێکی خراپو سەختو بەئازارە .

[صفوان وأصحابه لجندب] : هل سمعت من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شيئا ؟ قال : [نعم] سمعته يقول : من سمّع سمع الله به يوم القيامة [من عمل للسمعة يظهر الله للناس سريرته ، أو من سمّع بعيوب الناس وأذاعها أظهر الله عيوبه] قال [عليه الصلاة والسلام] : ومن يشاقق [أي يحمل الناس على ما يشق عليهم] يشقق الله عليه [يعذبه] يوم القيامة. فقالوا : أوصنا . فقال : إن أول ما يَنْتِنُ من الإنسان بطنه . فمن استطاع أن لا يأكل إلا طيبا فليفعل ، ومن استطاع أن لا يحال بينه وبين الجنة ملء كفه من دم أهراقه فليفعل . قلت [فربري] لأبي عبدالله [البخاري] : من يقول سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ جندب ؟ قال : نعم جندب ح ـ ٢١٥/١٠ .

تەرجەمە :

طەریف ئەفەرموێ : لای صەفوانی کوڕی مەحرەزی تابیعیی و ئەصحابی و جوندوب بووم ، جوندوب ـ رضي الله تعالى عنه ـ نەصیحەتی ئەکردن ، صەفوان و ئەصحابی عەرزی جوندوبیان کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ: هیچت لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە ؟ فەرمووی: بەڵێ لێم بیست ئەیفەرموو : هەرکەسێ شتێکی باش بکا بە ریاو خەڵق بیبێن خوا لە ڕۆژی قیامەتا قەصدو نییەتی چی بووبێ بۆ خەڵقی ئیظهار ئەکا . یا مەعنای وایە هەرکەسێ عەیبی یەکێکی تر بڵاوکاتەوەو بیخاتە گوێی خەڵقەوە خوایش لە ڕۆژی قیامەتا عەیبی ئەو لە ناو خەڵقا ئیظهار ئەکا . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ خەڵق بخاتە ئەذیەت و مەشەققەتەوە خوایش لە ڕۆژی قیامەتا ئەو کەسە ئەخاتە ئەذیەت و مەشەققەتەوەو عەذابی ئەدا . عەرزیان کرد : نەصیحەتمان بکە ، فەرمووی : ئەوەڵ ئەعضایێ کە لە ئینسان بۆگەن ئەبێ ورگیە ، کەسێ

ئەتوانێ غەیری حەڵاڵ هیچ نەخوا با بیکا • یەعنی هەر حەڵاڵ بخوا ، کەسێ ئەتوانێ کە مستێ خوێن کە ئەیڕێژێ نەبێ بە مانیع لە بەینی ئەوو بەهەشتا با بیکا ، یەعنی خوێن نەڕێژێ • فەربەریی ئەفەرموێ : لە بوخاریم پرسیی : کێ ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســلم ـم بیســـت ؟ جوندوب ؟ فەرمووی : بوخاریی فەرمووی : بەڵێ جوندوب فەرمووی •

[ظاهیر وایە لێرەوە[1] تا ئاخریی مەوقووف بێو قسەی جونـدوب خۆی بێ • ئەمما چونکی ئەمە شتێکە ئینسان بە عەقڵی خۆی نایزانێ لــە حوکمی مەرفووعایە • لە طەریقێ ترا کە طەبەریی لە ئەبیتەمیمەوە ریوایەتی ئەکا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعــالی علیـــه وسلم ـ فەرمووی • قەسـطەلانی] •

٧/٣٩٣٤ ـ محەمــەدی کـــوڕی زەیـــدی کـــوڕی ثابیـت عەرزی ئیبنوعومەری کرد ـ رضي الله تعالی عنهم ـ : ئێمە ئەچینە لای سولطانمان خیلافی ئەوەیان لە لا ئەڵێین کە لە دوای چوونەدەررەوە لە لایان ئەیڵێین • فەرمووی : ئەوەمان بە نیفاق حسیب ئەکرد •

٨/٣٩٣٥ ـ عن زيد بن ثابت [رضي الله تعالی عنه] أن النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ أمره أن يتعلم كِتابَ اليهـــود حتی كتبت للنبـي ـصلی الله تعالی علیه وسلمـ كتبه وأقرأته كتبهم إذا كتبوا إليه ح-١٠-٢٤٨•

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی ثابیت ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغـــەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێکردم کە خەتی جوولەکە فێر بیم ،

(١) دانەر ـ خ ـ لێرەدا ئیشارەیەکی داناوە کە مەبەستی لەم نووســـینە « ... فقال إن أول ما ينتن من الانسان ... »ە .

فێر بووم تا وام لێهات ئەوی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆی ئەنووسین من بۆم ئەنووسین ، ئەوی ئەوان ئەیاننووسی بۆی بۆم ئەخوێندەوە •

٩/٣٩٣٦ ـ أبو بُردة قال : قال أبو موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ أقبلت على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومعي رجلان من الأشعريين أحدهما عن يميني ، والآخر عن يساري ، فكلاهما سأل العمل ، والنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستاك ، فقال : ماتقول يا أبا موسى أو يا عبدالله بن قيس ؟ قال : فقلت : والذي بعثك بالحق ما أطلعاني على مافي أنفسهما وما شعرت أنهما يطلبان العمل • قال : وكأني أنظر إلى سواكه تحت شفته وقد قلصت ، فقال : لن أو لا نستعمل على عملنا من أراده ، ولكن اذهب أنت يا أبا موسى أو يا عبدالله بن قيس ، فبعثه على اليمن ، ثم أتبعه معاذ بن جبل [رضي الله تعالى عنه] فلما قدم عليه قال : انزل وألقى له وسادة ، وإذا رجل عنده موثق قال : ما هذا ؟ قال : هذا كان يهوديا فأسلم، ثم راجع دينه دين السوء فتهود • قال : لا أجلس حتى يقتل قضاء الله ورسوله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : اجلس نعم • قال : لا أجلس حتى يقتل قضاء الله ورسوله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاث مرات فأمر به فقتل • ثم تذاكرا القيام من الليل ، فقال أحدُهما ، معاذ [رضي الله تعالى عنه] : أما أنا فأنام وأقوم ، وأرجو في نومتي ما أرجو في قومتي م ـ ٨/٩ من مسألة اليهود مر في الزكاة[١] •

تەرجەمە :

ئەبوموساى ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : دوو پیاوم لەگەڵ بوو ،

(١) نزیك بەم ریوایەتە لە ل (١٧٤)ی بەرگی هەشتەمدا حەدیثێك رابورد.

یەكێكیان لای راستمەوەو یەكێكیان لای چەپمەوە بوو هەردوكیان داوای مەئموورییەتیان كرد لە خزمەتیا ، پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیه وســلم ـ سیواكی ئەكرد• فەرمووی : تۆئەلێی چی ئەی ئەبوموسا ، یا فەرمووی ئەی عەبدوللای كوڕی قەیس ؟ عەرزم‌كرد : قەسەم بەو ذاتەی تۆی بـە حـەق ناردوە خەبەریان نەداومێ بەوەی كە لە دڵیانایە ، عیلمم نەبوە بەمە كە داوای وەظیفە ئەكەن • فەرمووی : تەماشای سیواكەكەیم ئەكرد لە ژێر لێویـا ، لێوی موبارەكی وشك هەڵاتبوو [لەبەر غەضەب لەو داواكردنە] فەرمووی: قەت من وەظیفە نادەم بە كەسێ داوای بكا • ئەمما ئەی ئەبوموسا ، یـا فەرمووی : ئەی عەبدوللای كوڕی قەیس تۆ بڕۆ ، ناردی بۆ یەمەن ، لـە پاشا مەعاذی دوابەدوا نارد • كە مەعاذ ـ رضي اللە تعالی عنه ـ گەیی‌یە لای فەرمووی : دابەزە ، سەرینێكی بۆ دانا كە لە سەری دانیشێ ، كە تێفكری پیاوێكی لەلا بەسترابۆوە لێی‌پرسیی : ئەمە چیە ؟ فەرمووی : جوولەكەیێكە موسوڵمان بووبوو ئێستە گەڕاوەتەوە سەر دینی خۆی كە دینێكی خراپە، بۆتەوە بە جوولەكە • فەرمووی : دانانیشم تا نەیكوژی بە حوكمی خـواو رەسوولی خوا ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بەڵێ ئەیكوژم تۆ دانیشە فەرمووی : دانانیشم تا ئەكوژرێ بە حوكمی خواو رەسوولی خوا ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ تا سێ جار ، ئەمری فەرموو كوژرا • لە پاشا موذاكەرەیان لە هەڵسانی شەوكرد ، یەكێكیان كە مەعاذە ـ رضي اللە تعالی عنه ـ فەرمووی : من ئەیشنووم‌و هەڵیش‌ئەستم ، لە هەڵسانما چەندم ئومێد هەیە لە نوستنیشما ئەوەندەم ئومێد هەیە بە خوا كە نوستنەكەیشم بـۆ بـە عیبـادەت حسێب كا •

لە ریوایەتێكی ترا ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەریان كـرد ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول اللە) شتێكمان پێ بسپێرە كە خوا بە تـۆی

سپاردوه ، فەرمووی : وەڵڵاهی ئەم ئیشە بە هیچ کەسێ ناسپێرم کە داوای بکاو لەسەری حەریص بێ م - ٨/١٢ •

١٠/٣٩٣٧ ـ (عن أبي ذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قلت : يارسول الله)[1] بۆ من لەسەر فرمانێ ئیستیخدام ناکەی ؟ بە دەستی موبارەکی بـە شانمیا کێشاو فەرمووی : ئەی ئەبوذەڕ تۆ زەعیفی ، ئەم ئیشەیش ئەمانەتە لە رۆژی قیامەتا ئەبێ بە سەرگەردانیو نەدامەت ، مەگەر کەسێ بە حـەق وەری بگرێو ئەو حەقەی کە لە سەریەتی بەجێی بێنێ م - ٨/١٥ •

١١/٣٩٣٨ ـ وفي أخرى عنه[2] ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەی ئەبوذەڕ من تۆ بە ضەعیف ئەزانم ، چی بۆ خۆم ئەحوبێنم بۆ تۆیشی ئەحوبێنم ؛ قەت ئەمیریی بەسەر دوو کەســا مەکەو قەت ماڵی هەتیو مەگرەرە ژێر دەست م - ٨/١٦ •

١٢/٣٩٣٩ ـ عەبدوڵڵای کوڕی عومــەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوانەی کە ئیجرای عەدالەت ئەکەن لە حوضووری خوادان لەسەر مینبەری نوورن ، لە لای راستی خواوە هەردوو دەســتی خوا دەستی ئەوانەیــە کـە لـە حوکمکردنا ئیجرای عەدالەت ئەکەن لەوەیشا کە لە بەینی ئەهلو عەیالیاناو لەوەدا کە بەوان سپێرراوە • م - ٨/١٧ •

١٣/٣٩٤٠ ـ عن عبدالرحمن بن شماسة قال : أتيت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ أسألها عن شيء فقالت : ممن أنت ؟ فقلت رجل من أهل مصر ،

---

(١) ئەمە تەرجەمەی ســــــەرەتای حەدیثەکەیە : ئەبوذەڕ ئەفەرموێ : وتم : ئەی پێغەمەری خوا ...

(٢) واتە : لە ریوایەتێکی ترا هەر لەوەوە ریوایەت کراوە ...

فقالت : كيف كان صاحبكم لكم في غزاتكم هذه ؟ فقال : مانَقَمنا منــه شيئا ، إن كان ليموت للرجل منا البعير والعبد فيعطيه = البعيرو = العبد ، ويحتاج إلى النفقة فيعطيه النفقة • فقالت : أما إنه لا يمنعني الذي فعل في محمد بن أبي بكر [رضي الله تعالى عنه] أخي أن أخبرك ماسمعت من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، يقول في بيتي هذا : اللهم من ولي من أمر أمتي شيئا فشقّ عليهم فاشقق عليه • ومن ولي من أمر أمتي شيئا فرفق بهـم فارفق بـه م ـ ١٨/٨ •

تەرجەمە :

عەبدورەحمانی کوڕی شەماسە ئەفەرموێ : چوومە خزمەت حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ شتێکی لێبپرسم • فەرمووی : تۆ لە کێی ؟ عەرزمکرد : پیاوێکم لە ئەهلی میصر • فەرمووی : لەم غەزایەدا ئەمیرەکەتان چـۆن بـوو بۆ ئێـوە ؟ عەرزمکــرد کــە : ئینتیقـامی[1] هیـچمـان لێ نەستەنـد هی ئـەوە نـەبێ کە =ئەگـەر یـەکێکمـان وشتر یـا بـەنـدەی بمردایـە = وشـ تری ئەدا بە خەڵق ، عەبدی ئەدا بـە خەڵق ، کە موحتاجی نەفەقە بووبایە نەفەقەی ئەدانێ • فەرمووی : خەبەرت بێ ئەوە مەنعی من ناکا کە لەگەڵ محەمەدی براما کوڕی ئەبوبەکرا کردووتانە بێنم خـەبەری ئەوەت نەئەمێ کە لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـم بیستوە • فەرمووی : خوایا هەر کەسێ ئیشێکی لە ئیشی ئەم ئوممەتە تەودیعکـراو زەحمەتی پێگەیانێ تۆیش زەحمەتیان پێبگەیێنە • هەرکەسێ ئیشێکی لە ئیشی ئوممەتی من تەودیع کراو سووکیی‌و موشفیقیی لەگەڵا کردن تۆیش لەگەڵی موشفیق‌و بە مەرحەمەت بە •

---

(١) دانەر ـ خ ـ ئەگەر لێرەدا بینووسـیایە : « هیچ گلەییمان لێی نەبوو ئەوە نەبێ کە ئەگەر یەکێ وشتری یا بەندەی بمردایە وشـترو بەنـدەی ئەدایێ ... » باشتر بوو •

١٤/٣٩٤١ ـ عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : ألا كلكم راع وكلكم مسؤول عن رعيته ؛ فالأمير الذي على الناس راع وهو مسؤول عن رعيته ، والرجل راع على أهل بيته وهو مسؤول عن رعيته ، والمرأة راعية على بيت بعلها وولده وهي مسؤولة عنهم ، والعبد راع على مال سيده وهو مسؤول عنه ، ألا فكلكم راع وكلكم مسؤول عن رعيته م ـ ٨/١٩ والرجل راع في مال أبيه ومسؤول عن رعيته م ـ ٨/٢٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خەبەرتان بێ هەمووتان شوانن هەموو لە رەعیەتەکەتان لێ ئەپرسرێتەوە ، ئەو ئەمیرەی کە ئەمیریی بە سەر خەڵقا ئەکا شوانە لە رەعیەتەکەیی لێ ئەپرسرێتەوە ، پیاو شوانە بەسەر ماڵو منالیەوە لە رەعیەتەکەی لێ ئەپرسرێتەوە ، ژن شوانە بەسەر کەس و کاری مێردەکەیەوەو منالەکانیەوە ، لەوانەی لێ ئەپرسرێتەوە . عەبد شوانە بەسەر ماڵی سەییدەکەیەوە لەوە لێی ئەپرسرێتەوە ، خەبەرتان بێ کە هەمووتان شوانن هەمووتان سوئالی رەعیەتەکەتان لێ ئەکرێ . پیاو شوانە لە ماڵی باوکیا لەوە لێی ئەپرسرێتەوە .

١٥/٣٩٤٢ ـ عائذ بن عمرو وكان من أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [ورضي عنه] دخل على عبيدالله بن زياد [لعنه الله تعالى] فقال : أي بني إني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن شر الرعاء الحطمة ، فإياك أن تكون منهم . فقال له : اجلس فإنما أنت من نخالة أصحاب محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : وهل كانت لهم نخالة ؟ انما كانت النخالة بعدهم وفي غيرهم م ـ ٨/٢٢ .

تەرجەمە :

عائیذی کوڕی عەمر کە لە ئەصحابی پێغەمەربوو - صلی الله تعالی علیەوسلم،ورضي‌عنە-تەشریفی ئەچێتە لای عوبەیدیللای مەلعوونی کوڕی زیاد پێی ئەفەرموێ : ئەی کوڕی خۆم لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم-م بیست ئەیفەرموو : خراپترینی شوانانو ئەمیران ئەوانەن کە ئەبن بە گزرەی جەهەنەمو زینهار لەو گزرەیە مەبە[1]! فڵتانی : دانیشە تۆ لە کەپەکی ئەصحابی پێغەمەری - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : = بۆئە وان کەپەکیان بوە ؟= ئەوان کەپەکیان نەبوە [هەموویان خالیص بوون] کەپەك لە دوای ئەوانو غەیری ئەوانا بوە •

وعن جرير - رضي الله تعالى عنه - نحوه ومر في الإيمان[2] •

١٦/٣٩٤٣ - عن عبدالله بن عمر - رضي الله تعالى عنهما - قال : =كنا= إذا بايعنا رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - على السمع والطاعة يقول لنا : فيما استطعت ح - ٢٥٢/١٠ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : کە موبایەعەمان لە خزمەت پێغەمەرا - صلی الله تعالی علیه وسلم - بکردایە لەسەر قسەبیستنو ئیطاعەتکردن •• ئەیفەرموو : لەوەدا کە بیتوانن •

(١) دانەر - خ - وەك لێرەدا بە هەڵەدا چوویێت وایە ؛ چونتە (حطة) مانای گزرە ناگەیێنێ ، رەنگە بە (حطب)ی زانیبێ . بە گوێرەی نموەویی - خ - (حطمة) شوانکارەی خراپەو ، ئەوانەیە بە توندولێژیی لەگەڵ بەردەستانی خۆیانا رەفتار دەکەنو ، پەلەیان لێ ئەکەنو ئەیان فرێننو تێکیان نەشکێنن . مانای (حطمة)ی سوورەی (همزه)یش لەمەوە نزیکە •

(٢) حەدیثی (٢٠٤/٣٣٦)ی بەرگی یەکەم نەختێ لەم حەدیثە دەچێت .

١٧/٣٩٤٤ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - قال : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -: عليك السمع والطاعة في عسرك ويسرك ، ومنشطك ومكرهك ، وأثـرةٍ عليك م - ٨/٣٢ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليـه وسـلم - فـەرمووی : بیستن و ئیطاعەتکردنت لەسەر لازمە لە تەنگانەو فەرەحییاو ، لەوەدا پێت خۆش بێ و پێت ناخۆش بێ و ، لەوەدا کە خەڵقی ترت بەسەرا تەرجیح بدەن ٠

١٨/٣٩٤٥ - يحيى بن حصين قال : سـمعت جدتـي [أم الحصين أخرى ٠ م - رضي الله تعالى عنها -] تحدث أنها سـمعت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يخطب في حجة الوداع وهو يقول : ولو استعمل عليكم عبد يقودكم بكتاب الله فاستمعوا له وأطيعوا م - ٨/٣٣ ٠

تەرجەمە :

یەحیای کوڕی حوصەین ئەفەرموێ : لە ئوممولحوصەینی نـەنکمم بیسـت ئەیفەرموو : لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسـلم -م بیست لە خوطبەی (حجة الوداع)ا ئەیفەرموو : ئەگەر عەبدێـکتان بەسـەرەوە مەئموور کرێ کە بە کیتابوڵلاّ ئیدارەتان بکا گوێی لێ بگرن و ئیطاعـەی بکـەن ٠

١٩/٣٩٤٦ - عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] قال : إن خليلي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أوصاني أن أسمع وأطيع وإن كان عبدا [حبشيـا ٠ أخرى ٠ م] مجمّع الأطراف م ٨/٣٣ ٠

تەرجەمە :

ئەبوذەڕ - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : خەلیلم - صلى الله تعالى

علیه وسلم - ئەمری پێفەرمووم گوێبگرمو ئیطاعەت بکەم با ئەمیرەکەم عەبدێکی چوارپەل بڕاوی حەبەشیی بێ •

٢٠/٣٩٤٧ - عن أبي حميد الساعدي قال : استعمل النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - رجلا من الأسد يقال له : ابن الأتبية [اللتبية •م] على صدقة [بني سليم •م] فلما قدم قال : هذا لكم ، وهذا أهدي لي • فقام النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - على المنبر • قال سفيان [بن عيينة] أيضا : فصعد المنبر ، فحمد الله وأثنى عليه • ثم قال : ما بال العامل نبعثه فيأتي يقول : هذا لك وهذا لي ، فهلا جلس في بيت أبيه وأمه فينظرَ : أيهدى له أم لا ؟ والذي نفسي بيده لا يأتي بشيء إلا جاء به يوم القيامة يحمله على رقبته إن كان بعيرا له رُغاء ، أو بقرة لها جؤار ، أو شاة تَيْعر• ثم رفع يديه حتى رأينا عفرتي إبطيه [بياضهما المشوب بالسمرة] : ألا هل بلغت ؟ ثلاثا ح - ١٠/٢٣٥ ، ٢٤٥ ، م - ٨/٢٥ ، ٢٧ ، وفيه مرتين • (دوو حەدیث) ٢٨ ، ٢٩ •

تەرجەمە :

ئەبوحەمیدی ساعیدیی - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - پیاوێکی لە ئەسەد کە ناوی (ابن الاتبيه) بوو نارد بۆ صەدەقە =ی بەنی سولەیم = کە هاتەوە عەرزیکرد : ئەمە هی ئێوەیە ئەوە هی منە بۆ منیان بە هەدییە هێناوە • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی سەرکەوتە سەر مینبەر ، حەمدو ثەنای خوای کردو فەرمووی : ئەوانەی کە عامیلن چ حاڵێکیان هەیە ؟ ئەیانێرم بۆ جێبێتو بێنەوە ئەڵێن : ئەمە هی ئێوەیەو ئەمە هی منە ، بۆ لە ماڵی باوکی یا دایکی دانانیشێو تێفکرێ بزانێ هەدییەی بۆ یێ یا بۆی نایێ ؟ قەسەم بەوەی کە رۆحی منی بە دەستە هیچ شتێ ناهێنێ رۆژی قیامەت ئەیهێنێو

ئەیخاتە سەر ملی ئەگەر وشتر بێ لۆغە لۆغە ئەکا ، گاو گۆلك بێ بۆرەبۆر ئەکا ، مەڕ بێ ئەبارێنێ ، لە پاشا هەردوو دەستی هەڵبڕی تا سپیایی هەردوو بنباخەڵمان دی ، سێ جار فەرمووی : ئایا تەبلیغم کرد ؟

دیاریی بۆ مەئموور حەرامە ، مەگەر لە طەرەفی ئەحبابی پێشووەوەی بێو بە سەبەبی مەئمووریيەتەکەیەوە نەبێ (کما یفهم من متن الحدیث) •

٣٩٤٨/٢١ ـ عن عدي بن عَميرة الكندي [رضي الله تعالى عنه] قال: سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من استعملناه منكم على عمل فكتمنا مِخْيَطا فما فوقه كان غلولا يأتي به يوم القيامة =قال:= فقام اليه رجل أسود من الأنصار كأني أنظر إليه• فقال: يارسول الله اقبل عني عملك • قال : وما لك ؟ قال : سمعتك تقول كذا وكذا • قال : وأنا أقوله الآن ؛ من استعملناه منكم على عمل فليجيء بقليله وكثيره • فما أوتي منه أخذ وما نهي عنه انتهى م ـ ٨/٢٩ •

تەرجەمە :

عەدیی کوڕی عومەیرەی کیندیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : هەر کەسێکمان لە ئێوە لەسەر ئیشێ دانا دەرزیێ یا زیاتر لە دەرزییێکمان لێ بشارێتەوە رۆژی قیامەت ئەیهێنێتەوە • پیاوێکی رەش لە ئەنصار = راویی ئەڵێ : وەك چاوم لێی بێ وایە = هەڵسا عەرزیکرد : (یا رسول الله) ئەو ئیشەی کە پێت سپاردووم لێم قەبووڵ بکەرەوە • فەرمووی : بۆ چی لێی رووداوی ؟ عەرزیکرد : واو وام لێ بیستی • فەرمووی : من ئێستەیش وا ئەڵێم ؛ هەرکەسێکمان لەسەر ئیشێ دانا کەمو زۆری بێنێ ، ئەوی لەوە بۆی هێنرا وەری بگرێ ، ئەوی نەهی لێکرا وەری نەگرێ [یەعنی هەر ئەوە وەربگرێ کە ئەمری پێ ئەکرێ ، زیاد وەرنەگرێ] •

٣٩٤٩/٢٢ ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ما بعث الله من نبي ، ولا استخلف من خليفة إلا كانت له بطانتان : بطانة تأمره بالمعروف وتَحُضُّه عليه • وبطانة تأمره بالشر وتحضه عليه ؛ فالمعصوم من عصم الله ح ـ ٢٥٠/١٠ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغـەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا هیچ پێغەمەرێکی نەناردوەو هیچ خەلیفەیێکی نەکردوە بە خەلیفە کە دوو رەفیقی باطینیی نەبێ یەکێکیان [مەلائیکەیەو] ئەمری بە چاکە پێ‌ئەکاو لەسەر چاکە تەرغیبی ئەکا• یەکێکیان [شەیطانەو] بەشەڕ ئەمری پێ ئەکاو لەسەر شەڕ تەرغیبی ئەکا • مەعصووم ئەوەیە کە خوا لە خراپیی موحافەظەی بـکا [ئێـســـتە شـەیتان هەموو لەشکرەکەی ئیستیلا کردوە ، مەلائیکە بە تەنها ماوەتـەوە هیـــچی پـێ ناکرێ • والله المستعان على ذلك] •

القضـــاة والحـكام(١) :

٣٩٥٠/٢٣ ـ موزاحیمی کوڕی زوفەر ئەفەرموێ : عومەری کوڕی عەبدولعەزیز ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێی‌فەرموین : پێنج شت کە قاضیی لـە یەکێ لەوانەدا بە خەطا چوو ئەبێ بە گوناه بۆی : ئەبێ حەلیم بێ‌و ، بـە عیففەت بێ‌و ، مەتانەتی ببێ ، عالم بێ‌و ، زۆر لـە عیـــلم بپرســـێ ح‌ـ٢٢٦/١٠ •

٣٩٥١/٢٤ ـ حەسەنی بەصریی ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : خـوا ـ عز وجل ـ لە سەر حاکمان وای فەرزکردوە کە تابیعی هەواو هـەوەس

(١) باسی قاضیی‌و حاکمەکان‌و مەرجی دادگەریی •

نەبن ، لە کەس نەترسێ ، ئایاتی خوا بە بەهایەکی کـــەم نەفرۆشێ [وەك بەرتیل] لە پاشا ئەم ئایەتەی خوێندەوە ؛ مەئالی : ئەی داوود ئێمە تۆمان کرد بە خەلیفە لە ئەرزا ، لە بەینی خەڵقا حوکم بە حەق بکە ، تابیعی هەواو هەوەس مەبە کە لە ڕێی خوا لات بدا ، ئەوانە کە لە ڕێی خوا لا ئەدەن لـە ڕۆژی حیسابا بە سەبەبی ئەمەوە کە ئەحکامی خوایان لـە فکر چـــۆتەوە عەذابێکی زۆر بە شیددەتیان هەیـە •

هەم ئەم ئایەتەیشی خوێندەوە کە مەئالی وایە : ئـــەفەرموێ : ئێمـــە تەوراتمان نازڵ کرد هیدایەتی تیایە ، نووری تیایە ، پێغەمەران کە ئینقیادی ئەحکامی خوا ئەکەن ، حوکمی پێ ئەکەن بۆ ئەوانەی کـــە هیـدایەتیان دراوەو تەوبەیان لە کوفر کردوە •• ئەوانەیش حوکمی پێ ئەکـــەن کـە عولەمای ڕەببانیو زاهیدنو عالمن حوکم بەو کیتابوڵلایە ئەکەن کە پێیـان تەودیع کراوەو ، شاهیدو حافیظی ئەو کیتابوڵلاهەن ، لە ئینسان مەترسن [کە ئەحکامی کیتابوڵلا بگۆڕن] لە من بترسن ئایاتی من بە بەهایێکی کەم مەفرۆشن ، هەرکەسێ حوکم نەکا بەوەی کە خوا نازڵی فەرموە ئـەوانـە کـافرن (مائیـدە) •

[ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەوی ئینکاری بکاو حوکمی پێ نەکا ـ وەك ئەکثەری حوککامی ئێستە ـ ئەوە کافرە ، ئەوی ئینکاری نەکاو حوکم بە خیلافی بکا ـ وەك منو ئەمثـالی من(۱) ـ ئەوە فاسقو زاڵمە • مائیدە] •

حەسەنی بەصریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەم ئایەتەیشی خوێندەوە کە مەئالی وایە : ئەی محمد داوودو سولەیمانیش ذیکر بکە کە لە زەراعەتێکـا

(۱) مەبەستی ئەوەیە کە کاتی خۆی حاکم بوە ، بەڵام کاتێ ئەمەی نووسیوە خانەنشین بوەو پەیوەندیی بە حوکمو فەرمانڕەواییەوە نەبوە .

حوكميان ئەكرد كە مەڕی قەومێكی تێكەوتبوو [بە شەو خواردبوويـانو شێلابوويان] ئێمەيش عالم بووين بە حوكمەكانيان [داوود ـ عليه السلام ـ حوكمی بەمە كرد كە مەڕەكە بدرێ بە صاحێب زەراعەتەكە قيمەتی مەڕەكان بە قەد نوقصانی زەراعەتەكە بوو • سولەيمان ـ عليه السلام ـ عومری يانزە ساڵ بوو عەرزی باوكی كرد : كە غەيری ئەم حوكمە بۆ هەردوو لا باشترە• داوود ـ عليه السلام ـ سوێندی لەسەر ـ سولەيمان ـ عليه السلام ـ خوارد ئەبێ تۆ حوكميان بۆ بكەی • سولەيمان ـ عليـــه الســـلام ـ فەرمووی : وا بە مەصڵەحەت ئەزانم مەڕەكان بدەی بە صاحێب زەراعەتەكە بـە شيرو بەرخو خورييان موتتەفيع بێ ، زەراعەتەكەيش بدەی بە صاحێب مەڕەكان تـا پێتەوە سەر حاڵی ئەو وەختە كە مەڕەكانی تێكەوتبوو ، لـــە پاشـــا هەردوو طەرەف ماڵی خۆيان بۆ رەدبكرێتەوە • داوود ـ عليـه الســلام ـ بە سولەيمان ـ عليه السلام ـی فەرموو : حوكم ئەو حوكمەيە كـــە تـۆ كردت ، بەو نەوعە حوكمی پێ فەرموو قەسطەلاني] • خوا ـ عز وجـل ـ ئەفەرموێ : كەيفيەتی حوكمەكەمان تەعليمی سولەيمان كرد ، هەردوكيانمان تەعليمی حوكمو عيلم كرد • (الأنبياء) •

حەسەنی بەصريی ـ رحمه الله تعالى ـ ئەفەرموێ : خوا ـ عز وجـل ـ حەمدی سولەيمانی كرد [كە ئيصابەتی كردبوو] داووديشی لەوم نـەكرد [عليهما السلام] •

ئەگەر حوكمی ئەو دوو پێغەمەرە ـ عليهما الصلاة والسلام ـ نەبوايە رەئيم وا ئەبوو كە هەموو قاضيێ كە لە حوكما بە خەطا بچێ بـە هيـــلاك ئەچن ، خوا ـ عز وجل ـ ثەنای لەسەر ئەم كرد بە واسيطەی عيلميەوەو ، ئەوی بە مەعذوور گرت بە واســـيطەی ئيجتيهاديـەوە ح ـ ١٠/٢٢٥ إلى ٢٢٦ •

شورەیحی قاضي ـ رحمه الله تعالى ـ لەســەر حوكمكردن ئوجرەتی وەرەگرت • عايشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : وەصيــی بـەقـەد زەحمەتی خۆی له ماڵی هەتیو ئەخوا • ئەبوبەكرو عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ له بەیتولماڵیان خواردوە ح ـ ١٠/٢٢٧ •

عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ له مەســـجیدی نەبەویدا حوكمی بـە مولاعەنە كردوە لای مینبەری پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ شورەیحو شەعبیو یەحیای كوڕی یەعمور له مەسجیدا حوكمیان كردوە • حەسەنی بەصریو زورارەیكوڕی =ئەبو=ئـەوفا ـ رحمهما الله ـ لــەو رەهرەوەدا كه خاریجی مزگەوته حوكمیان كردوە ح ـ ١٠/٢٢٨ •

عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەگەر خەڵق ئەڵێن عومەر له قورئانی زیادكردوە به دەستی خۆم ئایەتی رەجمم لـه قورئانا ئەنووسـی ح ـ ١٠/٢٣١ • [پیاوێ شورەیحی قاضي كرد به شاهیدی شتێ له پاشـا خەصمەكەی هێنایه لا ئیقامەی دەعوای لاكرد] شورەیح فەرمووی : بچۆره لای ئەمیر تا پێم له لای ئەو شەهادەتت بۆ بدەم ح ـ ١٠/٢٣١ •

(عن عكرمة) عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ به عەبدوڕەحمانی كوڕی عەوفی فەرموو : ئەگەر چاوت بكەوێ به پیاوێ كه زینا یا دزیــی بكـا ، تۆیش ئەمیر بی [ئیقامەی حەددی لەسەر ئەكەی یان نا ؟ فەرمووی : خەیر تا لەگەڵ من غەیری منیش شەهادەت بدا] عومەر ـ رضي الله تعالى عنــه ـ پێیفەرموو: شەهادەتی تۆ شەهادەتی پیاوێكه له موسوڵمانان• عەبدوڕەحمان به عومەری فەرموو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : وایه راسـت ئـەفەرموێ ح ـ ١٠/٢٣١ • [مونقەطیعه چونكی عەكرەمەی راویی نـــه عومەر نـــه عەبدوڕەحمانی دیوه ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] •

ئەهلی حیجاز ئەفەرموون : حاکم بە عیلمی خۆی حوکم ناکا [لەبـەر توهمەت] حەزەکا لە زەمانی ویلایەتیا بی‌بینێ یا لە پێشا • ئەگەر خەصم لای حاکم لە مەجلیسی قەزادا ئیقرار بکا بە حەقێ بۆ کەسێ بەعزێك ئەڵێن حوکمی پێ ناکا تا دوو شاهێد یێنێ حازری ئیقراری خەصمەکەی ئـەکـا ح ـ ۱۰/۲۳۲ •

بەعزێ لە ئەهلی عێراق [کە ئەبی حەنیفەو ئەتباعیە ـ رحمهم الله ـ] ئەفەرموون : ئەوی قاضي لە مەجلیســی قەضایا ئەیبیێو ئەیبینێ حوکمی پێ ئەکا • ئەوی لە غەیری قەضادا بێ حوکمی پێ ناکا تا دوو شاهید نەبێ • بەعزێ لە ئەهلی عێراق [کە ئەبو یوسفو ئەتباعیە ـ رحمهم الله تعالی ـ] ئەفەرموون : حوکمی پێ ئەکا ؛ چونکی ئەمینە مەقصوود لــە شـەهادەت مەعریفەتی حەقە ، عیلمی حاکمان لە عیلمی شاهید زیاترە • بەعزێ لە ئەهلی عێراق ئەڵێن : لە ئەموالا حوکمی پێ ئەکا ، لە غەیری ئەموالا حوکمی پـێ ناکا ، قاسمی کوڕی محەمەدی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق [رضي الله تعالی عنه] ئەفەرموێ : لایەق نیە بۆ حاکم کە بە عیلمی خۆی حوکم بکا ، مەگەر عیلمی غەیریشی لەگەڵا بێ با عیلمی خۆی زیاتر بێ لە عیلمێ کە بە شەهادەتی غەیر ئەبێ ؛ چونکی خۆی ئەخاتە مەعرەضی تـوهمـەتی موســوڵمانان ، ئەیانخاتە ئــەوە کـە ظەنتــی خـراپـی پێ ببەن ح ـ ۱۰/۲۳۲ ، ۲۳۳ • حـەدیثـی /۲ •

چوونی حاکم بۆ سەر دەعوەت :

ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئیجابەتی دەعوتی عەبـدێـکی موغیرەی کوڕی شوعبەی کرد ح ـ ۱۰/۲۳٤ •

عەبدوڵلای کوڕی دینار ـ رحمه الله تعالی ـ ئەفەرموێ : کـە خەڵق ئیتتیفاقیان لەسەر عەبدولمەلیکی کوڕی مەروانکرد [کردیـان بـە قەراڵی

شـام] حازری ئیبنوعومەر بووم ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بۆ عەبدولمەلیکی نووسیی : کە ئیقرار ئەکەم بەمە ئەبیێمو ئیطاعەت ئەکـەم بۆ عەبدولمەلیك کە ...ئەمیری موسوڵمانە لەسەر سوتنەتی خواو رەســوولی خوا [کـە فەرموویانـە : هەرکەسێ بوو بە ئەمیرتان ئیطاعەی بکەن با ماڵتان غەصب بکاو ، بە دار لە پشتتانَ بدا ، (ســبق في الفتنـة)[1]] تا لە تاقەتما بێ کوڕەکانیشم ئیقرار بەوە ئەکەن [... ..] .

٣٩٥٢/٢٥ ـ وائل الحضرمي [رضي الله تعالى عنه] قال : سأل سلمة بن يزيد الجعفي [رضي الله تعالى عنه] رسول الله ـ صلى الله تعــالى عليـه وسلم ـ فقال : يا نبي الله أرأيت إن قامت علينا أمراء يسألونا حقهم ويمنعونا حقنا فما تأمرنا ؟ فأعرض عنه . ثم سأله فأعرض عنه ، ثم سأله في الثانية أو في الثالثة فجذبه الأشعث بن قيس [رضي الله تعـالى عنه] وقـال : اسمعوا وأطيعوا ؛ فإنما عليهم ماحُمِّلوا وعليكم ماحُمِّلتم م ـ ٨/٤٥ . وفي أخرى: فجذبه الأشعث بن قيس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اســمعوا وأطيعوا فإنما عليهــم ماحُمِّلوا وعليكـم ماحُمِّلتم م ـ ٨/٤٥ .

تەرجەمە :

وائیلی حەضرەمیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : سەلەمەی کوڕی یەزیدی جەعفیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـی پرسیی : (یارسول الله) خەبەرم بدەرێ : ئەگەر بەعزێ ئومەرامان بەسەرەوە وەستا ئەوان حەقی خۆیان لە ئێمە طەڵەب ئەکەن حەقی ئێمە نادەن بە چی ئەمرمان پێ ئەفەرمووی ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رووی

(١) بڕوانە لاپەڕە (١١٢)ی بەرگی سێیەمی ئەم کتێبە .

لێ وەرگێڕا • دووبارە لێیپرسیی ، دیسان رووی لێ وەرگێڕا ، دیســان لێی پرسیی ، لە دەفعەی دوەما بوو یا لە دەفعەی سێیەما بوو ئەشعەثی کوڕی قەیس ـ رضي الله تعالى عنه ـ رای کێشایەدواوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەمریان ببیێنو ئیطاعەیان بکەن ، ئەوان ئەوەیان لەسەرە کە لەسەریان دانراوە ، ئێوەیش ئەوەتان لەسەرە کـە لەسەرتان دانراوە [یەعنی ئەوان ئەوی لەسەریان فەرز بوو نەیانکرد لازم نـایێ کە ئێوەیش تەرکی ئەوە بکەن کە لەسەرتان فەرزە • صەبر لەســەر زوڵمیان بکەن تا خوا حەقتان ئەستێنێ • ئیختیلالو فەساد مەکەن • خورووجی (على السـلطان) بایەزید یا عەبدولمەلیکی کوڕی مەروانیش بۆ دروسـت نیە ؛ چونکی فەسادی لێ پەیدا ئەبێو ئیسلامی پێ زەعیف ئەبێ] •

عن أبي حازم قال : قاعدت أبا هريرة [رضي الله تعالى عنه] خمس سنين فسمعته يحدث عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قــال : كانت بنــو إسرائيل [مر في بني إسرائيل فراجع][1]

٢٦/٣٩٥٣ ـ عن نافع ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن معتقه ـ رحمه الله تعالى ـ قال : جاء عبدالله بن عمر إلى عبدالله بن مطيع ـ رضي الله تعالى عنهم ـ حين كان من أمر الحرّة ما كان زمن [الملعون] يزيـد بن ••• معاويـة • فقال : اطرحوا لأبي عبدالرحمن وسادة ، فقال : لم آتـك لأجلس ، أتيتك لأحدثك حديثا سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقــولـه • سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من خلع يدا من طاعة لقي الله تعالى يوم القيامة لا حجة له • ومن مات وليس في عنقه بيعـة مـات ميتـة جاهلية م ـ ٨/٥٠ •

---

(1) لە باسی بەنی ئیسرائیلدا ـ کە لە سەرەتای بەرگی پێنجەمدایە ـ بـۆی گەڕام نەمدۆزییەوە .

تەرجەمە :

نافیع ئەفەرموێ : عەبدوڵلای کوڕی عومەر تەشریفی چوە لای عەبدوڵلای کوڕی موطیع لە زەمانی وەقعەی حەڕڕەدا کە لە طەرەفی یەزیدی لەعینەوە بوو • عەبدوڵلای کوڕی موطیع فەرمووی : پشتییێ داتێن بۆ ئەبوعەبدوڕەحمان - رضي الله تعالى عنهم - فەرمووی : بۆیێ نەهاتووم کە دانیشم ، بۆیێ هاتووم حەدیثێکت بۆ ریوایەت کەم کە لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -م بیستوە کە ئەیفەرموو : هەرکەسێ دەستی لە ژێر ئیطاعەت دەرهێنێ رۆژی قیامەت ئەچێتە حوضووری خوا هیچ دەلیلی بە دەستەوە نیە کە خۆیی پێ نەجات بدا • هەرکەسێ بمرێو بەیعەتی لە گەردنا نەبێ وەك مردووی جاهیلییەت ئەبێ •

٣٩٥٤/٢٧ - عەرفەجە [رضي الله تعالى عنه] ئەفەرموێ : لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - م بیست ئەیفەرموو : لەمەولا فیتنەی واو وا ئەبێ • هەرکەسێ ئیرادە بکا کە تەفرەقە بخاتە کاری ئەم ئوممەتەوە لە وەختێکا کە موتتەفیق بن لەسەر ئیشێ هەرکەسێ بێ •••لە گەردنی بدەن بە شیر [ئەمما کێ لە خۆی ئەبوورێو ئەو فیداکارییە ئەکا ؟]

٣٩٥٥/٢٨ - عەرفەجە [رضي الله تعالى عنه] ئەفەرموێ : لە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم -م بیست : هەرکەسێ بێتە لای ئێوە لە وەختێکا کە هەموو کۆ بن لەسەر پیاوێكو ، ئەو ئیرادەی وابێ کە عەصاتان - ئیتتیفاقتان - لەت بکاو بلاوتان بکاتەوەو جەماعەتتان تێك بدا بیکوژن م - ٥٢/٨ •

٣٩٥٦/٢٩ - ئەبوسەعیدی خودریی [رضي الله تعالى عنه] ئەفەرموێ: پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : کە بەیعەت بە دوو خەلیفە کرا خەلیفەی دوایی •••••بکوژن ح - ٥٢/٨ •

٣٩٥٧/٣٠ ـ ئوممو سەلەمەی حەرەمی پێغەمەر ـ صلی الله تعـــالی علیه وسلم ، ورضي عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــه وسلم ـ فەرمووی : گەلێ ئومەراتان بەسەرەوە دائەنرێ ئیشی چاکیشـیان لێ ئەبینن ، ئیشی خراپیشیان لێ ئەبینن ، هەرکەسێ خراپەکەیان بکەرهێنێ ئەو کەسە لە خراپییەکەیان بەریی ئەبێ • هەر کەسێ ئینکاریان لەسەر بکا [ئەگەر بتوانێ] سەلامەت ئەبێ • ئەمما ئەوی رازیی بێو تابیعیـان بیـێ [یەعنی موعاقەب ئەبێ لە ئاخیرەتا] عەرزیان کرد : (یا رسول الله) ئـەی حەربیان لەگەڵ نەکەین ؟ فەرمووی : خەیر مادام نوێژ بکەن [یەعنی نوێژ نەکەن بە گژاچوونیان دروستە ، بە شـەرتێ کە فیتنەی لێ پەیدا نـەبێ] مەعنای بیکەرهێنێ بە دڵ بیکەرهێنێو بە دڵ ئینکاری بکا [یەعنی کـــە قووەتیان بەسەرا نەشکا بە زمان ئینکاری بکەن] م ـ ٥٣/٨ •

٣٩٥٨/٣١ ـ ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنە ـ بە وەفدی بوزاخـەی فەرموو : شوێن کلکی وشتر بکەون تا خوا ـ عز وجل ـ رێێ بە خەلیفەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو بە موهاجیرین پێنیشان ئەدا کـە بـەوە مەعذوورتان بکەن ح ـ ٢٦١/١٠ •

[ئـەم حەدیثە بە موختەصەریی ریوایەتکراوە • ئەصلی وابوە کـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەفاتی فەرموو (طەیی‌و ،ئەسەدو ، غەطەفـان ••• و) قەبائیلێکی زۆر مورتەد بوون ، تابیعی طولەیحەی کوڕی خوەیلیدی ئەسەدیی بوون ، کە لە دوای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وسلم ـ ئیددیعای پێغەمەرێتی ئەکرد • خالیدی کوڕی وەلید ـ رضي الله تعالی عنە ـ کە لە حەربی موسەیلیمەی کەذذاب بۆوە حەربی لەگەڵ ئەوانیشا کرد ، کە غاڵب بوون بەسەریانا تەوبەیانکرد ، بـەعزێ سوفەرایـان ناردە خزمەت حەزرەتی صەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالی عنە ـ ئیعتیذاریان لـە

خزمەتا ئەکرد • حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ حەزی کرد کـە تا موشاوەرە نەکا بە ئەصحابی کیرام حوکم نەکا لە ئیشیانا ، پێی فەرموون: شوێن کلکی وشتر بکەون تا خوا ـ عز وجل ـ ئەمرێ پێنیشانی خەلیفەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و موهاجیرین ئەدا کە بەوە عوزرتان لێ قەبووڵ بکـا •

[لەفظی حەدیثەکە ئەوەیە کە حومەیدیی ئەفەرموێ : سەفیری بوزاخە لە ئەسەدو غەطەفان هاتنە خزمەت ئەبوبەکر ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ [ی خەلیفەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] طەڵەبی صولحیان لێکرد، موخەییەری کردن لە بەینی دوو شتا کە : یا حەربێکیان لەگەڵ بکا کە بێ بە سەبەبی ئیجلایانو دەرهێنانیان لە مەئاڵ [یەعنی لە سەر ئـــەرزا ماڵیان نەیێڵێ] یا صوڵحێکیان لەگەڵ بکا بێ بە سەبەبی ذیللەتیان • عەرزیانکرد: حەربی (مجليه) ئەزانین چیە ئەمما سیلمی (مخزيه) چیـە ؟ فـەرمووی : حەلقەو(۱) ئەسبابی حەربتان هیچ پێ نایێڵین • ئەوی ئێمە بە غەنیمەت لـە ئێوەمان گرتوە تەقسیمی ئەکەین [لە بەینمانا] ئەوی ئێوە لە ئێمەتان بـە غەنیمەت گرتوە هەمووی بۆ رەدبکەنەوەو ، خوێنی ئەوانەمان بـدەنێ کە لە ئێمە شەهیدتانکردوە • کوژراوی ئێوەیش لە ئاگرایە • ئـەکرێـن بـە قەومێ کە شوێن کلکی وشتر بکەون تا خوا ـ عز وجل ـ رێیێ بە خەلیفەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و موهاجیرین پێنیشان ئەدا کە بەوە مەعذوورتان بکـا •

حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەم فەرموودەی خـۆیی عەرزی قەومی موهاجیرینو ئەنصار کرد • حەزرەتی فارووقـی ئـەکبـەر

(۱) واتە زرێو چەکی شەرتان پێ نایێڵین •

ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هەڵسا فەرمووی : من رەئییێکم هەیە عەرزتی ئەکەم : کە ئەفەرمووی کوراع‌و حەلقەتـان یەعنـی ئەسبابی حـەربتان لێ نەزع ئەکەم ئەوە بکەو باشە • ئەمما ئـــەوەی کـە ئەفەرمووی : خـوێنی شەهیدەکانمان بدەنێ‌و کوژراوی ئێوە لە ئاگرایە ؛ شەهیدی ئێمە بۆ خوا حەربیان کردوەو ئەجریان لەسەر خوایەو خوێنیان نیـە • خەڵقی تـریش هەموو یەك لە دوای یەك لەسەر فەرموودەی حەزرەتی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قەرارگیر بوون ـ رضي الله تعالى عن جميعهم ـ •

موجلیە : چوونەدەرەوەیە لە جەمیعی مولـك‌و مـاڵ • موخـزیـە : قەرارگرتنە لەسەر ذیللەت‌و سەفالەت کە هیچ قووەت‌و شەوکەتیان نەمێنێ، خەڵق لە حەربیان‌و سەرکەشییان ئەمین بن ، کە شوێن کلکی وشتر کـەوتن ئەبن بە شوانی وشترو ئەبنەوە بە ئەعرابی بادیە نشین ، غەیری وشترەکانیان هیچیان نابێ کە ئیستیفادەی لێ بکەن • قەسطەلاني] •

٣٩٥٩/٣٢ ـ عن عوف بن مالك [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : خيار أئمتكم الذين تحبونهم ويحبونكم، ويصلون عليكم ، وتصلون عليهم • وشرار أئمتكم الـذيـن تبغضـــونهم ويبغضونكم ، وتلعنونهم ويلعنونكم • قيل : يا رسول الله أفـلا ننابذهـم بالـسيف ؟ قال : لا ما أقاموا فيكم الصلاة [مرتين • أخرى م] وإذا رأيتـم من ولاتـــكم شيئا تكرهونـه فاكرهـوا عمله ولا تنزعـوا يـدا من طاعة م ـ ٨/٥٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چاکترینی پێشەوای ئێوە ئەوانەن کە خۆشتان ئەوێن‌و خۆشیان ئەوێن ، رەحمەتیان بۆ ئەنێرن‌و رەحمەتتان بۆ ئـــەنێرن • خراپترینی پێشـــەوای ئێوە ئەوانـــەن کـــە

ئەیان‌بوغضێنن‌و ئەتان‌بوغضێنن ، لە عنەتیان لێ ئەکەن‌و لەعنەتتان لێ ئەکەن. عەرزیان‌کرد : = ئەی پێغەمەری خوا = ئەی بە شیر موقابەلەیان نەکەین ؟ فەرمووی : خەیر مادام نوێژتان لە ناوا بکەن . کە لە ئەمیرتان شتێکتان دی کە بیکەرهێنن عەمەلیان بکەرهێنن ، دەست لە ژێر ئیطاعەیان مەکێشنەوە .

٣٣/٣٩٦٠ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أخبر أنه سمع خطبة عمر الآخرة حين جلس على المنبر ، وذلك الغد من يوم تـُوفي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فتشهد وأبو بكر [رضي الله تعالى عنهما] صامت لا يتكلم . قال : كنت أرجو أن يعيش رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى يَدْبُرَنا [يُدبّر . إسماعيلي] يريد بذلك أن يكون آخرهم . فإن يك محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد مات فإن الله تعالى قد جعل بين أظهركم نورا تهتدون به [وبه] هدى الله محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وإن أبا بكر [رضي الله تعالى عنه] صاحب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثاني اثنين ؛ فإنه أولى المسلمين بأموركم ؛ فقوموا فبايعوه ، وكان طائفة منهم قد بايعوه قبل ذلك في سقيفة بني ساعدة ، وكانت بيعة العامة على المنبر . وعنه سمعت عمر يقول لأبي بكر يومئذ : اصعد المنبر ، فلم يزل به حتى صعد المنبر ، فبايعه الناس عامة ح ـ ٢٦١/١٠ .

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : رۆژی دوای وەفاتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گوێم لە ئاخر خوطبەی عومەر بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەو وەختەدا کە تەشریفی لەسەر مینبەر دانیشتبوو [کأنە] ئیعتیذاری ئەهێنایەوە بۆ قسەی دوێنێی کە فەرموبووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی نەکردوەو یێتەوە لامان] ئەبوبەکریش ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی بێدەنگ بوو قسەی نەئەفەرموو . عومەر

ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئومێدم وابوو کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەژیو ئەکەوێتە دوای ئێمە [یا فەرمووی : ئەژی تــا تەدبیری ئیشی ئێمە ئەکا] ئەگەر پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ وەفاتی کردوە خوای تەعالا لە ناوماناا نووری قورئانی داناوە ، ئێـوە بـە قورئان هیدایەتتان ئەبێ ، خوا بـە قورئان هیدایەتی پێغەمەری داوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ صاحێبی پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـو دوەمینی ئەوە لە غارا [کە هیجرەتی فەرموو بۆ مەدینە] ئەو چاکترینی موسوڵمانانە بۆ ئیشی ئێوە ، هەڵسن بەیعەتی پێ بکەن • طائیفەیێ لە پێشەوە لە ژێر کــەپری بەنی‌ســاعیدەدا بـەیعەتیان پێ‌کردبوو • بەیعەتی عامە لەسەر مینبەر بوو • ئەنەس ـ رضي الله تعـالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەو رۆژە عومەر عەرزی ئەبوبەکری ئەکرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە تەشریفت سەرکەوێتە سەر مینبەر ، وازی لێ نـەهێنا تـا تەشریفی سەرکەوت‌و هەموو خەڵق بەیعەتیان پێ کرد •

٣٩٦١/٣٤ ـ عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] قال : قيل لعمـر [رضي الله تعالى عنه] : ألا تستخلف ؟ قال : إن أستخلف فقد استخلف من هو خير مني أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] وإن [لم أستخلف و] أتـرك فقد ترك من هو خير مني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [فـأخـذ عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وسطا من الأمر فلم يترك الاستخلاف بمرة ولا فعله بمرة ، بل استخلف واحدا من ستة] فأثنوا عليه ، فقال : راغب [في حسن رأي فيه] وراهب [من إظهار ما يضمره من كراهية • أو راغب فيما عندي وراهب مني ، أو الناس راغـب في الخـلافــة وراهب منها والمعنى الصحيح : راغب فيما عند الله وراهب من عقابه] وودت أني نجوت منهـا كفافا لا ليَ ولا عليَّ لا أتحملها حيا وميتا ح ـ ٢٦٠/١٠ ، م ـ ٩/٨ •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : عەرزی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه كرا : یەکێك ناکەی بە خەلیفە ؟ فەرمووی : ئەگەر یەکێ بکەم بە خەلیفە [سەلەفم هەیە] ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە لە من چاکتر بوو منی کرد بە خەلیفە •• ئەگەر کەس نەکەم بە خەلیفە لە من چاکتر کە پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەسی نەکرد بە خەلیفە [ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە بەینی ئەم دوو حاڵەدا مایەوە نە بە موعەیيەنی یەکێکی کرد بە خەلیفە ، نە بە تەواویی تەرکی کرد ؛ ئیستیخلافی کرد بە مەشوەرەت لە بەینی شەش کەسا] ئەنایانکرد ، مەدحی بەخەیریان کرد ، فەرمووی : رەغبەتو رجام هەیە لای خوا کە عەفوم بکا ، ترسیشم لێی هەیە کە لە قوصوورم لە ئیشی ئومەتا عەذابم بدا •• وا حەزەکەم کە سەربەسەر نەجاتم لە مەسئوولییەتی خەلافەت بێ نە لە (لە)م بێو ثەوابم بێ ، نە لە زەرەرم بێو لە سەری عەذاب بدرێم [ئەمما وەڵڵاهی لە دوای حەزرەتی صەدیق بە قەد هەموو ئومەت ثەوابی هەیە] ئیشی خەلافەت بە زیندوویيشو بە مردوویيشم هەڵناگرم نایخەمە سەر خۆم [یەعنی بە زیندوویی هەڵم گرت ، یەکێك بکەم بە خەلیفە بە مردوویيش هەڵی ئەگرم ، قوصوورێکی بێ لە من ئەپرسرێتەوە] •

٣٥/٣٩٦٢ ـ وعنه قال : دخلت على حفصة فقالت : أعلمت أن أباك غير مستخلف ؟ ••• إلخ م ـ ١١/٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ئەفەرموێ : چوومە لای حەفصە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فەرمووی : ئەزانی کە باوکت کەس ناکا بە خەلیفە ؟ فەرمووی : وتم نابێ وا بکا • فەرمووی : هەر وا ئەکا • ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ

فەرمووی : سوێندم خوارد کە لەم خوصووصەوە ئەبێ قســـەی لـەگەڵ بکەم • تا سبەینێ لێی بێدەنگ بووم‌و قسەم لە خزمەتا نەکرد • وام لێ هات کە بە سەبەبی سوێندەکەمەوە وەکوو شاخێ هەڵبگرم ئەوەندەم لەســـەر شان قورس بوو • بۆ سبەینێ گەڕامەوە بۆ ماڵی باوکم‌و چوومە خزمەتی ، لە خوصووصی ئەحواڵی خەڵقەوە لێی‌پرسیم ، عەرزم‌کردو خەبەرم داپێ • فەرمووی : لە پاشا عەرزم‌کرد کە لە خەڵقم بیستوە قسەیێك ئەکەن سوێندم خوارد کە عەرزت‌بکەم ئەڵێن : کە تۆ کەس ناکەی بە خەلیفە • ئەگەر تـۆ شوانی مەڕ یا شوانی وشترت بێ‌و شوانەکەت بێتە لات‌و وشترو مەڕەکە بەجێ‌بێڵێ بە بـێ صـــاحیب ، وا ئـەزانـی کـە وشـترو مەڕەکـــەتـی بە ضایع داوە ! شوانێتی ئینسان لەوە بەشیددەت‌ترە [یەعنی تۆ ئـەچیـەوە حوضووری خوا خەڵق بە بێ شوان بەجێ بێڵی بۆ خوا لێت ناپرسێتەوە کە خەڵقەکەت بۆچی بە بێ کەس بەجێ هێشت] عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعـــالى عنه ـ ئەفەرموێ : قسەکەم موافیقی مەشرەبی بوو ساعەتێ سەری دانا لـە پاشا سەری هەڵبڕی ، فەرمووی : خوا ـعز وجلـ دینی خۆی موحافەظە ئەکا ئەگەر کەسێ نەکەم بە خەلیفە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەسی نەکرد بە خەلیفە • ئەگەر یەکێ بکەم بە خەلیفە ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ یەکێکی کرد بە خەلیفە [کە منم] ئیبنوعومەر ـ رضـــي الله تعـــالى عنهما ـ ئەفەرموێ : هەر ئەوە بوو کە ناوی پێغەمەری برد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ و ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیتر زانیم کە هیچ کـەس ناکا بە ئاوتای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وســـلم ـو کەس ناکـا بـە خـەلیفـــە •

٣٩٦٣/٣٦ ـ عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] خطب يوم الجمعة فذكر نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وذكر أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ إلى آخره •••

م ـ ٣/٢٣٥ ئەم حەدیثەم ئەگەر لە مەکرووهاتی صەلاتا نـەنووسیبێ لێـرەدا بینووســـن[١].

عمر بن الخطاب خطب يوم الجمعة فذكر نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وذكر أبا بكر ، قال : إني رأيت كأن ديكا نقرني ثلاث نقرات ، وإني لا أراه إلا حضور أجلي ، وإن أقواما يأمرونني أن أستخلف ، وان الله لـم يكن ليضيع دينه ولا خلافته ، ولا الذي بعث به نبيه ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فـإن عجل بي أمر فالخلافة شورى بين هؤلاء الستة الذين توفى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو عنهم راض ، وإني قد علمت أن أقواما يطعنون في هذا الأمر أنا ضربتهم بيدي هذه على الإسلام . فـإن فعلوا ذلك فأولئك أعداء الله الكفرة الضلال ، ثم إني لا أدع بعدي شيئا أهم عندي من الكلالة ، ما راجعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في شيء ما راجعته في الكلالة . وما أغلظ لي في شيء ما أغلظ لي فيه ، حتى طعن بأصبعه في صدري وقال : يا عمر ألا تكفيك آية الصيف التي في آخر سورة النساء ؟ وإني إن أعش أقض فيها بقضية يقضي بها من يقرأ القـرآن

(١) دانەر ـ خ ـ وەك دەبینی سەرەتای ئەم حەدیثەی نووسیوەو لە دواییدا دەفەرموێ : « ئەم ... » منیش باسی مەکرووهاتی نوێژو ، باســـی جەماعەتو ، باسی مزگەوت ... گـەڕام نەمدۆزییەوە . دوای ئـەوە گەڕام لە باسی (کەلالە)دا ریوایەتێکی نزیك بـەم ریوایەتەم دۆزییەوە . کـە حەدیثی ژمـــارە (٣٠٣٤/١٢)ی بەرگی هەشـــــــتەمە ، دوای بەراوردکردنیان دەرکەوت جیاوازییەکی کەمیان لە نێواندا هەیە ودانەر لەوێ عەرەبییەکەی نەنووسیوە ، لێرەدا دەقە عەرەبییەکەو تەرجەمەی زیادەکانیم لەسەرەوە نووسی .

هەروەها دانەر ـ خ ـ ژمارەی چەند حەدیثێکی تری نووسیوەو فەرموویە : « ئەم هەشت حەدیثەیشم ئەگەر نە نووسیبێ بیاننووسن » ئەوا منیش ئەیاننووسم .

ومن لا يقرأ القرآن • ثم قال : أللهم إني أشهدك على أمراء الأمصار • فإني إنما بعثتهم عليهم ليعدلوا عليهم وليعلموا الناس دينهم وسنة نبيهم ويقسموا فيهم فيئهم ، ويرفعوا إلي ما أشكل عليهم من أمرهم • ثم إنكم أيها الناس تأكلون شجرتين لا أراهما إلا خبيثتين : هذا البصل ، والثوم • لقد رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا وجد ريحهما من الرجل في المسجد أمر به فأخرج إلى البقيع ؛ فمن أكلهما فليمتهما طبخا •

= م ـ ٣/٢٢٠ = •

تەرجەمە :

حەزرەتی عومەری کوڕی خەطاب ـ رضي الله تعالى عنه ـ رۆژیجومعە خوطبەی خوێندەوە ، ناوی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـو حەزرەتی ئەبوبەکری برد • لە پاشا فەرمووی : لە خەوما دیـم کەڵەشێرێك سـێ دەنووکی لێدام • بە نزیکبوونەوەی مەرگم خەوپەرژێنم کـرد • چەنـد کەسێك داوام لێ ئەکەن جێنشین بۆ خۆم دیاریی بکەم • بێگومان خـودا دینو خەلافەتی خۆیو ئەوەی کە پێغەمەرەکەی ـ کە قورئانە ـ پێناردوە •• لەناو نابا • ئەگەر من زوو شتێکم بەسەر هات جێگەداریی بەپرسو را لەناو ئەو شەش کەسەدا بێ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـمردو لێیان رازیی بوو • من ئەزانم چەند کەسێك هەن کە من بە دەستی خـۆم لەسەرئیسلام لێمداون قسە لەم ئیشەدا ئەکەنو تانەی لێ ئەدەن • ئـەگەر شتی وایان کرد ئەوە ئەوانە دوژمنی خوانو کافرو گومڕان ••• لـە پاشا حەزرەتی عومەر فەرمووی : خوایە تۆ بە شایەت ئەگرم لەسەر فەرمانڕەوایانی شاران ، من بۆیەم ناردوون دادگەرییان لە ناوا بکەنو ، خەڵق فێری دینیانو سونەتی پێغەمەریان بکەنو ، تالانیو ماڵی دەسکەوتەیان بەسەرا دابەش

بکەن‌و ، هەرچیشیان لێ‌گیراو نـەیانزانی بـۆ منـی بنووسـن‌و لێـم بپرسـن •

ئەی خەڵقینە ئێوە دوو سەوزەجات ئەخۆن من بە پیسیان ئـەزانم : پیازو ، سیر • پێغەمەر م - صلی الله تعالی علیه وسلم - دی بۆنی ئەمانەی لە هەر پیاوێ لە مزگەوتا بیبستایە فەرمانی ئەدا دەریان‌ئەکرد بۆ بـەقیع • هەرکەسێ ویستی بیان‌خوا با بە کوڵاندن بیان‌مرێنێ •

م - ٢٦٩/٧ ، ٢٧٢ ، ٢٨٢ ، ٢٨٣ ، ٢٨٤ ، ٢٦٨ ، ٣٨٦ - ٢٨٨ ، ح - ٣٢٩/١٠ ، ٣١٩ ئـەم هـەشت حەدیثـەیشـم ئەگـەر نەنووسـیبێ بینووسـن[1] •

أ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنه] أن رسـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قضى بيمين وشاهد م - ٢٦٩/٧ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - بە شایەتێك‌و سوێنی موددەعی حوکمی کردوە •

ب - عن أم سلمة [رضي الله تعالى عنها] قالت : قال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : إنكم تختصمون إلي ، ولعل بعضكم أن يكون ألحن بحجته من بعض ، فأقضي له على نحو مما أسمع منه ، فمن قطعت له من حق أخيه شيئا فلا يأخذه ، فإنما أقطع له به قطعة من النار م - ٢٦٩/٧ •

تەرجەمە :

ئوممو سەلەمە - رضي الله تعالى عنها - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : ئێوە دەعواو نیزاعتان دێننە لای من ،

(١) ئەوا بە ژمارەیەکی تایبەتی دەیان‌نووسم‌و تەرجەمەیان دەکەم •

لەوانەیە هەندێکتان بە دەمو پلو بەڵگەزانتر بێ لە هەندێکتان ، منیش بە گوێرەی ئەوەی کە لە دەمی قسەزانەکەی ئەبیسم حوکمی بۆ ئەکەم [بەسەر بەرانبەرە بێزمانو ندمەکەیدا ، لە گەڵ ئەوەیشدا حەق هی بێ زمانەکەیە] جا هەرکەسێ شتێکم لە مافی بەرانبەرەکەی بۆ بڕی با وەری نەگرێ ، چونکە من بەوە پارچەیێ لە ئاگری بۆ ئەبڕم •

ج ـ عن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنه] أنه سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا حكم الحاكم فاجتهد ثم أصاب فله أجران ، وإذا حكم فاجتهد ثم أخطأ فله أجر م ـ ٧/٢٨٣ •

تەرجەمە :

عەمری کوڕی عاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە کە فەرموویەتی : ئەگەر حاکم لە حوکما ئیجتیهادی کردو پێکای دوو خێری هەیە ، ئەگەر ئیجتیهادی کردو نەی پێکا یەك ئەجری هەیە •

د ـ عبدالرحمن بن أبي بكرة قال : كتب أبي وكتبت له إلى عبيدالله بن أبي بكرة وهو قاضي سجستان : أن لا تحكم بين اثنين وأنت غضبان ، فإني سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : لا يحكم أحد بين اثنين وهو غضبان م ـ ٧/٢٨٣ •

تەرجەمە :

عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبوبەکرە ئەفەرموێ : باوکم پێی نووسیم بۆم نووسی بۆ لای عوبەیدوڵڵای کوڕی ئەبوبەکرە کە قاضي سەجستان بوو : کە تووڕە بوویت حوکم لە نێوان دووان [یا زیاتر]ا مەکە ، چونکە من لە پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست ئەیفەرموو : با یەکێك لە ئێوە حوکم لە نێوان دواندا نەکاو تووڕە بێ •

هـ - عن زيد بن خالد الجهني أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : ألا أخبركم بخير الشهداء ؟ الذي يأتي بشهادته قبل أن يسألها م - ٢٨٦/٧ •

تەرجەمە :

زەیدی کوڕی خالیدی جوهەنیی ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : پێتانبڵێم کێ چاکترین شایەتە ؟ چاکترینشایەت ئەو کەسەیە کە پێش ئەوەی داوای لێبکەن بۆ شایەتیی بدا •

و - •• م - ٢٨٨/٧[1]

ز - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : لو يعطى الناس بدعواهم لادعى ناس دماء رجال وأموالهم، ولكن اليمين على المدعي عليه م - ٢٦٨/٧ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئەگەر خەڵق لەسەر داوای خۆیان شتیان بدرێتێ [و حوکمیان بۆ بکرێ] هەندێ کەس داوای خوێنو ماڵی هەندێ کەسی دیکە ئەکەن ، بەڵام داوا لێکراو سوێنی لەسەرە •

[بە سوێن دەتوانێ خۆی رزگار بکا] •

ح - ح - ٣٢٩/١٠ ، ٣١٩[2] •

٣٩٦٤/٣٧ - عن ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما - قال : كنت أقرىء

(١) ئەم حەدیثە بە ژمارە (١٥١٠/٢٩) لە بەرگی پێنجەمدا رابورد •

(٢) ئەم حەدیثەیش حەدیثی (ئەجری حاکم)ە کە لێرەدا نووسیمان •

رجالا من المهاجرين منهم عبدالرحمن بن عوف [رضي الله تعالى عنهم] فبينما أنا في منزله بمنى وهو عند عمر بن الخطاب [رضي الله تعالى عنه] في آخر حجة حجها ... إلى آخره ح - ١٠/١٨ إلى ٢٤ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس -رضي‌الله‌تعالی‌عنهما- ئەفەرموێ: بە چەند پیاوێکی موهاجیریی دەرسم ئەخوێند(١)، عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف - رضي الله تعالی عنــه - لەوانە بوو کە دەرسم پێ ئەوتن لە وەختێکا کە لە مەنزیلەکەیا بووم لە مینا ئەو لای عومەری کوڕی خەطابا بوو - رضي الله تعــالی عنــه - لە ئاخــر حەجێکا کە عومەر - رضي الله تعالی عنه - کردی .. کـــە عەبدوڕەحمان گەڕایەوە لای من فەرمووی : خۆزگە چاوت لە پیاوێك ئەبوو کە ئیمـــڕۆ هاتە خزمەت (أمير المؤمنين) - رضــي الله تعالی عنه - عەرزی کرد : (یــا أمير المؤمنين) ئەزانی کە فلان کەس چی ئەڵێ ؟ ئەڵێ : ئەگەر عومەر بمرێ بەیعەت بــە فلان کەس ئەکەم [زوبەیر فەرمووی : ئەگەر عومەر بـــمرێ بەیعەت بە عەلی ئەکەم - رضي الله تعالی عنهــم - قەســـطەلانی] وەڵڵاهــی بەیعەتی ئەبوبەکر - رضي الله تعالی عنه - کوتوپڕ بوو بە تەدبیرو مەشۆرەت نەبوو ، لە پاشا تەواو بوو سەری گرت . عومەر - رضي الله تعالی عنــه - رقی هەڵسا فەرمووی : (إن شاء الله) ئەم ئێوارێیە لە ناو خەڵقا رائەوەستم ئەیانترسێنم لەو کەسانەی کە تەمایانە غەصبی وەظیفەی خەڵق بکەن بــە نــاحــەق . عەبدوڕەحمان - رضي الله تعالی عنه - ئەفەرموێ : عەرزم‌کرد : ئەی ئەمیرولمؤمینین وا مەکە چونکی مەوسیمی حەج رەعـاعو جاهێـلو خەڵقی نەفامو زۆری تیایە ، ئەوانەیشن کە زۆر لــە تــۆوە نزیك بــن لــەو وەختەدا کە لە ناو خەڵقا ئەوەستی ،ئەترسم تەشریفت رابوەستێو قســــە

(١) ئەگەر بیفەرموایە : دەرسم بە چەند پیاوێك ئەووت .. باشتر بوو .

بکەی : کە ئەو قسەیەت لە دەم بپچڕنەوە بیفڕێنن بۆ هەموو جێیێكو لـە مەقصوودت نەگەنو مەقصوودەکەت لە جێی خۆیا بەجێ نەهێنن • صەبر بکـە تـا ئەچیەوە مەدینە کە داری هیجرەتو سوننەتە ، ئەو وەختە خۆتو ئەهلی عیلمو تێگەییوو ئەشرافی خەڵق خۆبەخۆ ئەمێننەوە ، ئیتر سەربەست هەرچی ئەڵێی ئەتوانی بیڵێی ، ئەهلی عیلم مەقالەکەت حیفظ ئەکەنو لەجێی خۆیا ئیستیعمالی ئەکەن • عومەر ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ فـەرمووی : وەڵلاهی کە گەییمەوە مەدینە ئەوەڵ مەقامێ کە لێی بوەستم لە مەدینـەدا ئـەوە ئـەڵێـم •

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : دوای (ذي الحجة) هاتینەوە مەدینە کە رۆژی جومعە ئەبوو [لەبەر ئەو فەرموودەی عومـــەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] عەجەلەمان کرد کە زوو بچینە مزگەوت ، لە وەختی زەوالی شیددەتی گەرمادا کە چووم سەعیدی کوڕی زەیدی کوڕی عەمری کوڕی نوفەیلم دی لای گۆشەی مینبەرەکەدا دانیشتبوو [ـ رضي الله تعالى عنه ـ خۆی لە عەشەرەی موبەششەرەیە، زەیدی باوکی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیختیلاف لە پێغەمەرییتیا هەیە ، پێغەمەری دیوە ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ (ومر فضلهما في الفضائل)[1]] لایەوەدانیشتم ئەژنۆم بـە ئەژنۆیەوە بوو ، ئەوەندە نەوەستام عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هاتەدەرێ [لە جێی خۆی هەڵسا هات بۆ مینبەرەکە] کە چاوم پێکەوت کە تەشریفی رووی کردە مینبەرەکە بە سەعیدم وت : ئێستە قسەیێك ئەفەرموێ کە لەمەوپێش قەت نەیفەرمووبێ • سەعید ـ رضي الله تـعالى عنـه ـ پێی باوەڕنەکردم فەرمووی : ظەن نابەم کە شتێك بفەرموێ کە قەت نەیفەرمووبێ• عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە تەشریفی لـــەســــەر مینبەر دانیشتبوو

(1) بڕوانە : لاپەڕە ٤٦٤ ی بەرگی سێیەمی ئەم کتێبە •

بانگدەرەکان بێدەنگ بوون تەشریفی هەڵسا ، بەوەی کە لایەق بێ بە خوا ئەنای خوای کرد • لە پاشا فەرمووی : (أما بعد) دوای حەمدو ئەنـا من قسەیێکتان پێ ئەڵێم کەوام بۆ موقەددەر کراوە کە پێتان بڵێم ، نایشزانـم بەڵکی ئەجەلم لێ نزیك بوو بێتەوە ، کە ئەو قسەیەتان بۆ ئەکەم ،هەرکەسێ تێی بگاو حیفظی بکا بۆ هەر جێیێ کە وشترەکەیی ئەگاتێو ئەیچێتێ نەقلی بکاو تەبلیغی خەڵقی بکا ، ئەوی کە ئەترسێ لەوە کە تێی نەگاو حیفظی نەکا حەلاڵ ناکەم بۆ هیچ کەس کە درۆم بەدەمەوە بکا :

خوای تەعالا بە حەق محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـی ناردوە ، قورئانی بۆ نازڵکردوە ، لەوەی کە خوا نازلێ کردوە ئایـــەتی رەجـمە ، ئایەتی رەجممان خوێندوە تێیگەییوین حیفظمان کردوە ، چونکی خوا ئەو ئایەتەی نازڵکردوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رەجمی [زانیی موحصەنی] کردوە ، ئێمەیش لە دوای ئەو رەجممان کردوە ، ئەتـرسـم ئەگەر خەڵق زەمانیان لێ بەسەربچێ یەکێ بڵێ وەڵلاهی ئێمە لە کیتابوڵلادا ئایەتی رەجم نابینین ، بە واسیطەی تەرکی فەرزێکەوە [کە رەجمە] رێیان لێ ون بێ [ئێســتە چ فەرزێ هەیـە کـە تەرکمان نەکردبێ ؟ سا خـوا هیدایەتمان بدا] رەجم لە کیتابوڵلادایە حەقە لەسەر کەسێ کە موحصـەن بێ [یەعنی ژنی لە ژێر نیکاحی صەحیحا وەطء کردبێ] پیاو بێ یا ژن بێ لەسەر زیناکەی شاهید بێ ، یا زگپڕبوون بێ ، یا ئیقرار بێ • لە پاش ئەمە کە پێموتن پێتانئەڵێم : لەو قورئانەدا کـــە ئەیخوێنین ئـەوەیشمان ئەخوێند کە ئیعراض لە باوكو باپیری خۆتان مەنێن [باوکتان بێو خۆتان بە ئەولادی غەیرەو نەسەبتان بگۆڕن] ئەوە کوفرە بۆ ئێوە کە ئیعراض لە باوكو باپیری خۆتان بنێن [ئەم دوو ئایەتە تیلاوەتی[1] نەســـخ بوەتەوەو

(١) راست وایە بگوترێ : تیلاوەتیان نەسخبوەتەوەو حوکمیان . . .

حوكمی باقی ماوە] خەبەرتان لەوەیش بیێ كە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرموویەتی : بە مەدحی باطیل هەڵمەدەنو موبالەغە بكەن لە مەدحما چۆن موبالەغە كراوە لە مەدحی عیسادا [علیه السلام • ئەڵێن كوڕی خوایە] ئێوە بڵێن عەبدی خوایەو ڕەسوولی خوایە •

لە دوای ئەوە كە ئەمەم پێوتن ئەوەیشتان پێئەڵێم كە خەبەرم پێ گەییوەتەوە كە بەعزێ لە ئێوە ئەڵێن : ئەگەر عومەر بمرێ بەیعەت بە فلاَن كەس ئەكەم • هیچ پیاوێ بەوە مەغروور نەبێ بڵێ بەیعەت بە ئەبوبەكر - رضي الله تعالی عنه - بەیعەتێكی كوتوپڕی بوو ، بێ تەدبیرو مەشۆرەت بوو ، ئەمما تەواو بوو یەعنی ئیعتیراضی لێ نەگیرا ، خەبەرتان بێ ئەوە وایە ، ئەمما خوا لە شەڕی ئەوە موحافەظەی كردین [چۆنی موحافەظە ناكا كە بە وەحیي ئیلاهي پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - خەبەری داوە (كما مر عن عائشة - رضي الله تعالی عنها - في مرض مرضته في الطب والمرضی ح - ٨/٣٣٧)][(١)] هیچ كەسێ نیە لە ئێوە كە وشترسواری بگاتێ وەك ئەبوبەكر وابێ [وەڵلاهی وایە گەورەی هەموو ئومەتە] هەركەسێ بێ مەشۆرەتی موسوڵمانان بەیعەت بە پیاوێ بكا نە ئەو كەسەو نە ئەوی ئەو بەیعەتی پێ كردوە بەیعەتی پێ ئەكرێ [تەبەعییەتی ئەكرێ • كما في أخری] مەبادا بكوژرێن ؛ چونكی بێ پرسی موسوڵمانان كردوویانە خەڵقیان لێهەڵەگەڕێتەوەو ئەیانكوژن •

هەم ئەوەیشتان پێ ئەڵێم : حاڵی ئێمە لەو وەختەدا كە پێغەمەر -صلی الله تعالی علیه وسلم - وەفاتی كرد =وابوو= ئەنصار موخالەفەیان كردین ، هەموویان لە ژێر ساباطی بەنی ساعیدەدا كۆبوونەوە ، عەلیو زوبەیرو ئەتباعیان جوێ‌بوونەوە لە ئێمەو موخالەفەیانكردین • موهاجیرین لە

(١) بڕوانە ل : ٢٣٥ی بەرگی حەوتەمی ئەم كتێبە •

ئـــەبوبـــەكـــر كۆبوونـــەوە بـــە ئـــەبـوبەكـــرم وت : ئـــەی ئەبوبەبەكر با بچینە لای برادەرانی ئەنصاریمان ، لێماندا رۆیین بۆ لایـان [تووشـی ئەبوعوبەیدەی كوڕی جەڕاح بووین • ئەبوبەكر - رضـي الله تعالى عنه ـ دەستی گرت لە بەینی منو ئەوا ئەڕۆیی • أخرى] كـە لێیـان نزیكبووینەوە دوو پیاوی صاڵحمان پێگەیی [عوەیمی كوڕی سـاعیدەو مەعنی كوڕی عەدیی ئەنصاریی] بەیانی ئەوەیان كرد كە ئەنصار لە سـەر یەكێ ئیتتیفاقیان كردوە [تەمایانە بەیعەت بە سەعدی كوڕی عوبادە بكەن ـ رضي الله تعالى عنه ـ] پرسییان : بۆ كوێ ئەچن ؟ وتمان : ئەچینە لای برادەرانی ئەنصاریمان • وتیان ، دەخڵتان چیە بە سـەریانەوە ؟ نزیـكیان مەكەون ئیشی خۆتان بكەن • من وتم : وەڵڵاهی ئەچینەلایان • رۆیین تـا چووینە لایان ، لە هەیوانی بەنیساعیدەدا ، تێفكرین پیاوێ لە بەینیانا بـە جلێ داپۆشرابوو ، پرسیم : ئەوە كێیە ؟ وتیان : سەعدی كوڕی عوبادەیە، وتم : چییەتی ؟ وتیان : لەرزو تایەتی • كە نەختێ دانیشتین خەطیبیان [كە ثابیتی كوڕی قەیسی كوڕی شەماسە ـ رضي الله تعالى عنه ـ (من الـذين شهد النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بأنه من أهل الجنـــة • مـر فـي الايمان)[1]] كەلیمەی شەهادەتی هێنا ، بەوەی كە لایەق بێ بە خوا ئەنای خوای كرد • لە پاشا وتی : (أما بعد) ئێمـە نـاصیری دینـی خـوایـن ، لەشكری دینی ئیسلامین (صدق) • ئەی مەعشـەری موهاجیرین ئێـوە قەومێكی كـەمن [بە نیسـبەت ئێمەوە] لە قەومی ئێوە میقدارێكی كـەم هاتە لای ئێمە [لەبەر فەقرو ضەروورەت] كەچی ئێستە وایان ئەوێ كـە لە ریشە دەرمانهێنن ، لە ئیمارەت مەحروومان بكەن •

(١) بڕوانە : ل : (٤٤٩)ی بەرگی یەكەمی ئەم كتێبە .

[عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی :] کە ثابیت بێدەنگ بوو تەمام وابوو قسە بکەم ، لە پێشا قسەیێکم ڕێكخستبوو لام وابوو کـە قسەیێکی باش‌و عەجائیبە ، ئیرادەم بوو لە بەردەمی ئەبوبەکر ـ رضي الله عنه ـدا بیلێم مودافەعەی ئەوەم ئەکرد ، کە بەعزێ حیددەتی لێ قەطع بکەم [یەعنی مەبادا بە خوطبەکەی ثابیت حیددەت بکاو شتێك بفەرموێ کە ببێ بە سەبەبی ئیختیلاف] کە تەمام بوو دەست بکەم بە قسەکردن فەرمووی : تۆ جارێ ڕاوەستە ، حەزم‌نەکرد کە ڕقی هەڵسێنم [بە ئەمرم کرد] ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەستی کرد بە قسەفەرموون ، ئەو لە من بە حیلمتر بوو بە تەئەنی‌تر بوو ، وەڵڵاهی کەلیمەیێکی لەوە کە من تەرتیبم کردبوو و بە عەجایەبم ئەزانی تەرك نەکرد ، بێ ئەمە کە تەفەککوری لێ بکاتەوە ، یا وەك ئەوە یا باشتری فەرموو تا بێدەنگ بوو لە فەرموودەکەیا فەرمووی: ئەو خێرەی کە ذیکرتان کردو لە ئێوەدایە [وەڵڵاهی ئەی مەجلیسی ئەنصار ئێمە فەضلی ئێوەو موبتەلابووتتان لە خوصووصی ئیســــلامەوە ئینـکار ناکەین ، حەقتان بە سەرمانەوە هەیە ئینکاری ناکەین] ئێوە ئەهلن بۆ ئەو خێرو فەضیلەتە ، ئەم ئیشی خەلافەتە بۆ غەیری ئەم قەومە کە قورەیشـن نابێ ، قوریش ئەعدەل‌و ئەفضەلی عەرەبن لە نەسەباو لە وەطەنا ، بۆ ئێـوە وام بە موناسب زانیوە کە یەکێ لەم دوانە ئیختیار بکەن بەیعەتی پێ بکەن، هەرکامێکتان لەم دوانە هەوەس پێنێ دەستی من‌و دەستی ئەبوعوبەیـدەی کوڕی جەڕاحی گرت ئەو =واتە ئەبوبەکر = لە بەینمانا دانیشتبوو ، لـە قسەی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوەم لە لا ناخۆشتر نەبـوو کــە فەرمووی : بەیعەت بکەن بە یەکێ لە عومەرو ئـــەبوعوبەیدە ، وەڵڵاهـی بمبەنەپێشەوە کە لە گەردنم بدرێ ، ئەو لەگەردن‌دانەم ، بەو شەرتە کە لە گوناه نزیکم نەخاتەوە ، لام خۆشترە لەوەی کە ببم بە ئەمیر لەسەر قەومێ

کە ئەبوبەکری تیابێ ـ رضي الله تعالی عنه ـ (اللهم) مەگەر نەفسم ئـەو ئەمیرییەم لە لا بڕازێنێتەوەو پێم بکا لە وەختی مردنا کە ئێستە ئەو ئارەزووەم نیـــــه •

یەکێ لە ئەنصار [حوبابی کوڕی مونذیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ] وتی : ئێمە بۆ خـــەلافەت وەك ئەو دارە واینە کـــە بۆ وشتری گـەڕی دائەچەقێنن کە خۆی پێبخورێنێ ، یا وەك ئەو هێشوە خورمایەین کە بەری ئەوەندە زۆرە کۆڵەکەی ئەدەنەبەر کە نەکەوێ [یەعنی بە قووەتو شەوکەت موحافەظەی خەلافەت ئەکەین لە ضەعیفیو بە قووەتی ئەکەینو ئەیهێنینـە بەر] لە ئێمە ئەمیرێكو لـە ئێوە ئەمیرێك ئـــەی جەماعەتی قـورەیش • غەڵبەغەڵبە زۆر بوو دەنگ بەرز بۆوە ئەوەندە لە ئیختیلاف ترسام ، وتم: دەست بێنە یا ئەبوبەکر ، دەستی هێناو بەیعەتم پێکـرد • موهاجیرینیش بەیعەتیان پێکرد ، لە پاشا ئەنصاریش بەیعەتیان پێکرد ، هەنگاومان بەسەر سەعدی کوڕی عوبادەدا هەڵێنا ، یەکێك لە ئەنصار وتی : سەعدی کوڕی عوبادەتان کوشت ، وتم : خوا بیکوژێ •

[سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ چوو بۆ شام لە غوسڵخانەدا بە مردوویی بینییان ، بەدەنی شین بووبووەوە ، کەس خـەبەری لـە مردنی نـەبوو تـا دەنگی یەکێکیان بیست ، دەنگی بوو رەنگی نەبوو ، ئەیوت :

قـد قتلنـا سـيد الخـزرج ســـعد بـن عبـــاده
فــرمينـــاه بســــــــهمين فـلم تـخط فـــؤاده

سەییدی خەزرەجمان کوشت کە سەعدی کـوڕی عـوبادەیە ، دوو تیرمان تێگرت بە خەطا نەچوو لە دڵی دا • قەسطەلاني] •

عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووى : ئێمە وەڵلاهى لەوەدا کـە حازرى بووين هيچمان لەوە لە لا بە قووەتتر نەبوو کە موبايەعە بکەين بە ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەوە ترساين ئەگەر لە ئەنصار جوێ بينەوەو بەيعەت نەکرێ ئەنصار لە دواى ئێمە بەيعەت بکەن بە پياوێ لە خۆيان ، يا ئێمەيش بەنارەزايى بەيعەتى پێ ئەکەين ، يا موخالەفەيان ئـەکـەين‌و ئـەو وەختە فەساد ئـــەبوو • کە وابێ هەرکـەسێ بـە بێ موشـاوەرە لـەگـەڵ موسوڵمانان بەيعەت بکا بە يەکێ تەبەعييەتى ناکرێ نە هى ئەو نە هى ئەوەى کە ئەو بەيعەتى پێ‌کردوە ، مەبادا ئەو دوانە بکوژرێن • [يەعنى خەڵق بەو بەيعەتە رازيى نەبن‌و هەردوکيان بکوژن] ح ـ ١٨/١٠ إلى ٢٤ •

[نەسائيى ريوايەت‌ئەکا لە زيرى کورى حوبەيشەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە سەنەدێکى حەسەن کە عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووى : ئەى جەماعەتى ئەنصار بۆ ئێوە نازانن کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ ئەمرى کرد کە ئەبوبەکر نوێژ بە خەڵق بکا ؟ کامتان پێى‌خۆشە کە لە ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ پێش بکەوێ ؟ فەرموويان : (نعوذ بالله) کە لێى پێش‌بکەوين • قەسطەلانى] •

٣٨/٣٩٦٥ ـ مســـور بن مخرمـة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبر أن الرهط الذين ولاهم عمر [رضي الله تعالى عنه] اجتمعوا فتشاوروا قال لهم عبدالرحمن ••• إلى آخر الحديث ح ـ ٢٥٣/١٠ •

تەرجەمە :

ميسوەرى کورى مەخرومە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەو قەومەى کە حەزرەتى عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووبووى يـەکـێ لەوانە ئينتيخاب بکەن [کە حەزرەتى عەلى‌و عوثمان‌و زوبـەيرو طـەلحـەو

سەعدو عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوفن ـ رضي الله تعالى عنهم أجمعين ـ] کۆبوونەوە مەشۆرەتیان کرد ، عەبدوڕەحمان ـ رضـي الله تـعالى عنـه ـ پێیفەرموون : من لەوانە نیم کە لەمەدا مونازەعەتان لەگەڵ بکەم [یەعنـی بە تەمای خەلافەت بم] لەم ئەمری خەلافەتەدا ، ئەمما ئەگەر ئێوە ئارەزووتان بێنێ لە ئێوە یەکێکتان بۆ ئینتیخاب ئەکەم ، ئەوانیش ئەو ئیشەیان تەودیع بە عەبدوڕەحمان کرد کە ئیشەکەیان بەو سپارد ، خەڵق هەموو مەیلیانکرد بە لای ئەوەوەو دووی کەوتن ، هیچ کەسم نەدی لە خەڵق کە شوێن یەکێ لەوانی تر بکەوێ پێ بە شوێن پێی یەکێکیانا بنێ • خەڵق لە عەبدوڕەحمان کۆبوونەوەو موشاوەرەیان لەگەڵ ئەکرد ، لەو شەوانەدا [عەبدوڕەحمـان لەگەڵ هەرکامێکیانا خەڵوەتی ئەکرد هیچ کەسێ لەوانی تر ئاوتای ئیمامی عوثمانی نەئـــەگرت] تا ئەو شەوەی کــە بۆ سبەینێ بـــەیعەتیـان بـــە عوثمـان کــرد •

میسوەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : شـــەو عـەبدوڕەحمان هاتەلام نوستبووم خەوم لێکەوتبوو ، لە دەرگاکەی دا تا خـەبەرم بـۆوە فەرمووی : وا بزانم کە نوستبووی ، وەڵڵاهی ئیمشەو [ئەم سێ شەوە • کەشمیهەنی] ئەوەندە خەو نەچوەتە چاوم ، بچۆ زوبەیرو سەعدم بۆ بانگ کە ، چووم بۆم بانگکردن(١) موشاوەرەی لەگەڵکردن ، لە پاشا بانگیکردم فەرمووی : بچۆ عەلیم بۆ بانگ کە بۆم بانگکرد ، قسەی لەگەڵ کرد تا وەختی نیوەڕۆ [لە ریوایەتی سەعیدی کوڕی عامیرا ئـەفـەرموێ : کـــە میسوەر ئەیفەرموو : بەعزێ وەقت دەنگیان بەرزەبۆوە هیچم لێ مـەخفی نەئەبوو ، بەعزێ وەقت دەنگیان پەست ئەکردەوە] لە پاشا عەلی ـ رضي الله

(١) راستوایە بفەرموێ : چووم بانگمکردن بۆی •

تعالی عنه ـ هەڵسا بە تەما بوو کە خەلافەتی تەودیع بـکا ، عـەبدوڕەحمان نەختێ لە عەلی ئەترسا [کە ئەگەر بێتو عوثمان تەعیین بکا عەلی موخالەفـە بکاو فیتنە بەرپابێ] لە پاشا پێی فەرمووم : بچۆ عوثمانم بۆ بانگ کـە . بۆم بانگ کرد لەگەڵ ئەویشا قسەی سیرڕیی کرد تا بانگی موئەذذین بـۆ صوبح لێکی جویْ کردنەوەکە نۆیژی سبەینێی کرد بۆ خەڵق ئـەو پێنـج کەسە لای مینبەرکۆبوونەوە ، عەبدوڕەحمان ناردی بە شوێن ئەو موهاجیرو ئەنصارەدا کە حازربوون ، ناردی بە شوێن ئومەرای لەشکرا [کە موعاویەی ئەمیری شامو ، عومەیری کوڕی سەعد کە ئەمیری حیمص بوو ، موغیرەی کوڕی شوعبە کە ئەمیری کووفە بوو ، ئەبوموسای ئـەشـعەریی : کـە ئەمیری بەصرە بو ، عەمری کوڕی عاص کە ئەمیری میصر بوو ، تا هەموو ئەهلی حەلل و عەقدی کۆکردەوە] ئەوانە ئەو ساڵە هاتبوون بۆ حەجکردن لەگەڵ عومەرا ـ رضي الله تعالی عنه ـ [لە خزمەتیا هاتبوون بۆ مەدینـە] کە کۆبوونەوە عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ کەلیمەی شەهادەتی هێنا ، لە پاشا فەرمووی : (أما بعد) دوای حەمدو ثەنا ئەی عەلی تەماشای فیکرو رەئیی خەڵقم کرد هیچیانم نەدی کە کەسێ بە هاوتای عوثمان بگرن ، هیچت نەیێ بە دڵا کە عوثمان ئینتیخاب بکەم ، بە عوثمانی وت : بەیعەتت پێ ئەکەم لەسەر سوننەتی پێغەمەری خوا ـ صلی الله تعالی علیه وسلـم ـو دوو خەلیفەی دوای ئەو ـ رضي الله تعالی عنهما ـ عەبدوڕەحمان بەیعەتـی پێ کردو موهاجیرو ئەنصارو رۆئەسای ئەجنادو موســوڵمانان هـەمـوو بەیعەتیان پێ کرد ـ رضي الله تعالی عمن صلح منهم ـ .

تـم بحمد الله
وهدايته وحسن توفيقه
مـا أردت أن أجمعـــه مـن
أحاديث الشيخين مسـلم والبخاري
ـ رحمهما الله تعـالى ـ مـع ســائر
المحدثين فحصـــل منهما ـ ما عـدا المكرر ـ
ثلاثـة آلاف وتسعمائة وخمس وسـتون = حديثاً =
جعله الله ذخرة لعقبانا ، وعفـا عمـا رأينا بحسب النفس
الأمارة ، ونفع الله بـه المسلمين آمين . ســنة ألف وتســعمائة
واثنتين وأربعين من الســنة الميلاديـة في اليـوم الثلاثين مـن
كـانون الثـاني في ضـــحوة يـوم الجمعـة ١٢ من
شـــهر محـرم الحـرام من سـنة ألف وثلاثمائـة
وإحــدى وســتين من هجــرة ســيد
المرســلين ـ عليــه صــلوات الله
رب العـــالمين وعلـى آلـــه
واصـــحابـه وذريـــاتـــه
وازواجـــه الطيبيـن
الطاهريـن(١)

● رشـيد بـابـان

(١) دواى راســـتكردنەوەى يـەك دوو هەڵەى بچووكى دانەر ـ خ ـ وا تەرجەمەى ئەم وتەى دەنووسين :

سوپاس بۆ خوا بە هۆى يارمەتى خوداو هيدايەتى جوانو تەوفيقى ئەوەوە ئەوەى كە ويستم لە حەديثەكانى دوو شـــێخەكە : بوخاريىو موسليم كۆى بكەمەوە تەواو بوو ، لە هەردوكيان ـ دووپاتى لێ دەرچێ ـ سێ هەزارو نۆصەدو شەصتو پێنج حەديث پێكهات . خوا بيكات بە توێشووى پاشەڕۆژمو لە رووپامايشم كە بـە گوێرەى نەفسى بـەد كردبێتم خۆش بێو ، سوودى پێ‌بگەيێنێ بـە موسوڵمانان ، ئامين . ئەمەيش لە رۆژى ٣٠ كانوونى دوەمى ســالى ١٩٤٢و رێكەوتى رۆژى جومعەى ١٢ى مانگى موحەرەمولحەرامى ساڵى ١٣٦١ى كۆچى گەورەى پێغەمەران بوو ـ درووودى خوا لەســەر خۆىو يارانو نەوەو خێزانـە پاكو تەميزەكانى بێ ـ رەشيد بابان .

وەصـــیەت نامــــــە

وصيتي إلى ملا حسـين وابنه السلام سەلامی خوایان لەسەر بێ[1].

بیستو دوو مانگی تەواوە دەستم‌کردوە بە تەرجــــەمەی موسـلیمو بوخاریی وا ئەمساڵ لە دوانزەی (محرم الحرام)ا (بحمد الله) تەواوبوو . هەرچەندە هەردوو کتێبەکە لەسەر ئەبوابی فیقھ تەرتیب‌کراون مەسلەکیان لـە یەك جوێیە ، هەر یەك لە مەسلەکی خۆیا نەظەرێکی مەعقوولی هەیـە . موسـلیم - رحمه الله تعالى - لە کوللی بابێکا ئەو حەدیثانەی کە ریوایـەتی کردوە طوروقی سەنەدەکانی هـەموو کۆکردوەتەوە ئـەمجا حـەدیثەکـەی ذیکرکردوە . کوللی حەدیثێکی لە بابی خۆیا ذیـکر کـردوە ، کـەم وا واقیع ئەبێ کە حەدیثێکی لە دوو بابا ذیکر کردبێ .

بوخاریی - رحمه الله تعالى - حەدیثێکی بە موناســـەبە لە ئـەبوابـی موتەفەڕڕیقەدا ذیکر کردوە ، لە هەر جێێێکا بە طەریقێکی غەیری طەریقی پێشوو ئەو حەدیثەی ، یا بە تەواویی ، یا پارچەیێ بە موسـنەدیی یـا بـە موعەللەقی ئیعادە کردۆتەوە . تەرجەمەیێکی موناسب بەو بابەی بۆ داناوە، وا ئەبێ بەو نەوعە تەنها حەدیثێکی لە دوو ، یا سێ (إلى) بیست جێگەدا ئیعادەکردۆتەوە . بە سەبەبی ئەوەوە ئـەحادیثی بوخـاریی ، کـە ئـەمجا دووهەزارو حەوصەد ببێ یا نەبێ ، گەییوە بە نزیکی شـەش[2] هـەزار . ئەحادیثی موسلیم گەییوە بـە نزیکی پێنج‌هەزار . تا پێم‌کرابێ وەك موسلیم

---

(1) ئەم وەصیەت نامە لە سەرەتای بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا بلاوکرایەوەو لەوێ بەڵێنمان دا کە لە جێگەی خۆیشیدا بلاوی بکەینەوە ، ئەوە خودا یارمەتی داین‌و بەڵێنەکە هاتەجێ .

(2) لە پێشـەکی شەرحی (مسلم)دا دەفەرموێ : بوخاری لەگەڵ دووپاتەکانیا (٧٢٧٥) حەوت هەزارو دووصەدو حەفتاو پێنج حەدیثە .

ئەحادیثی بابێکم ، با موناسەبەی بە گەلێ باب بێ ، هەر لە یەکێ لەو بابانەدا نووسیوە ئیسنادەکانیشم ، مەجبوورییەت حاصڵ نەبووبێ ، هەمووم طەیکردوە ، تەنها صەحابیی حەدیثەکەم نووسیوە • ئەو پیاوانە ـرحمهم الله تعالىـ تا بە عیلمی دەقیقی موسلیمو بوخارییو مەشایخی ئەوان، تا گەورەو بچووکیان بە تەواوەتی تەحقیقی وثووقو حیفظو دیانەتیان نەکرابێ ، کە ئەو تەحقیقاتە بۆ ئەهلی ئەم زەمانە لە ئیمکان خاریجە •• نەقلی حەدیثیان لێ نەکردوە • ئێمە ئەوانە هیچیان ناناسین ، ئیعتیمادی موسلیمو بوخاریی بەوان بۆ دوای خۆیان کافییە ، بۆ ئێمە هەر ئەوەندە لازمە کە بزانین حەدیثی موسلیمو بوخارییە ، لە سەر عیلمو فەضلو وثووقو قووەتی حیفظی ئەو دو (نیر)ی ئەعظەمە ئیجماعی هەموو ئەهلی سوننەتو جەماعەت هەیە ، ئەو دوو کتێبە لە دوای قورئانی جەلیل ئەصەححی کوتوبی ئیسلامیەیە (أحسن الله جزاءهما مع سائر المحدثين والمجتهدين والعلماء الناقلين) •

بەم ئیختیصارە حەدیثی هەردوو کتێبەکە هاتۆتە سەر سێ هەزارو نۆصەدو شەصتو پێنج حەدیث ، ئەگەر بە تەواوەتی تەنقیح بکرێ رەنگە گەلێ لەو میقدارەیش کەمتر بکا •

بە ئەمری مەلا حسەین ناوم ناوە (اقتران النيرين في مجمع البحرين) لە عومری حەفتاو دوو ساڵیما ئەم بارە قورسەم هەڵگرت ، لە حەفتاو چوار ساڵیما (بتوفيق الله تعالى) تەواوم کرد • لە کۆکردنەوەیاو نووسینیا لەبەر پیرییو دەستلەرزینو فوتووری عەقڵو ذیهنو شوعوور زۆر زەحمەتم تیا کێشاوە ، رەنگە لە تەرجەمەیشیا غەلەطو سەهوم زۆر بێ ، ئومێدم لە خزمەتتانا وایە کە غەڵەطێ یا سەهوێکتان بەچاوکرد زۆرم لە سەرو گوێلاك بدەن تا ئیصلاحی ئەکەن• مەیشێڵن بفەوتێو مەحو بێتەوە ، لە ئەهلی خۆی مەنعی مەکەن ، ئەمە شتێکە بۆ عەوامو نائاشنا بە عولوومی عەرەبییە کراوە،

عولەما ئیحتیاجییان پێی نیە • ئەوی عەرەبی ئەزانێ هەر مەتنی حەدیثەکەی بنووسێ ؛ چونکی جامیعی هەموو موسلیمو بوخارییـە ، حـەدیثێکیان لێ تەرك نەکراوە[1]، ئەوان لەبەر موختەصەرێتی ئیستیفادەی لێ ئـەکـەن • ئەوی عەرەبی نازانێ هەر کوردییەکەی بنووسێ ، فەقەط هەردوو لا هەردوو لای بنووسن ئەویش بێ فائیدە نابێ • ئیشارەتەکانم ، ئەگەر چـی لـە ئەوەڵەوە نووسیوە ، (إحتیاطا) لێرەیش ئەیان نووسم :

ئەوی لە کەنارەوە نووسیومە مەثەلا (٢٤٦/٢٥) هی سەر خەتـەکە حەدیثی ئەو بابەیە مەثەلا (إیمان ، صلاة ، صوم ••• إلخ) ئەوی لە ژێر خەتەکەدا نووسراوە عەدەدی حەدیثی (اقتران النیرین)ە لە ئەوەڵەوە تا ئەو جێیە ، ئەوی لە ئاخری کوللی حەدیثێ نووسراوە مەثەلا خ – ٢٥/١ • خ بوخاریی ، (١) جەلدی ئەوەڵ ، (٢٥) صەحیفەی ئەوجەڵدە (وعلیە فقس°)•

م – ٥٥/٢ • م موســـلیم ، ٢ جەڵدی دوەم ، ٥٥ صــەحیفەی ئـەو جـەڵــدە •

ت : تـرمذیی •

ن : نەسائیی • — ئەمانەم موافیقی قەسطەلاني نووسیوە •

د : ئەبوداود •

جە : ئیبنوماجەھ •

ئەوەندە کافیە (والسلام علیکم وادعوا لي بالخیر)

رەشـــــید •

٥ رەبیعی دوەمی ١٤١٠ ك

١٩٨٩/١١/٤ز — م – ع • ق •

(١) ماموستا بە گوێرەی ئاگاداریی خۆیو ئەوەی بە تەمـا بوە وابێ ئەمەی نـووســـــیوە ، بەڵام وەك روونی دەکەینـەوە کـەوتنو لەبیرچوونی هەیـە •

پاشـــکۆیەکی پێویست

- ١ -

لە کاتێکدا کە قوتابی پۆلی دووەمی کۆلیجی ئیمامی ئەعظـەم بـووم‌و سەرگەرمی خوێندن بووم‌و « ئاگام لە مەحمووی بێ‌زەواڵ نەبوو » رۆژێك مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس - خودا تەمەنی پیرۆزی لەگـەڵ لەش‌ســاغیدا درێژبکات - ناردی بەشوێنما ، کە چوومە خزمەتی دەبینـم حاجی عەبدولقادری جەببـــار - گۆڕەکەی پڕ نوور بێ - لـــە خـزمەتیـا دانیشتبوو دەفتەرێکی بە دەستەوە بوو • دوای چاك‌و چۆنی‌و حەسانەوە مامۆستا فەرمووی : جەنابی حاجی عەبدولقــادر دەیەوێ کتێبەکەی مــەلا رەشید چاپ بکات‌و ، ئەمانەوێ تۆ بینووسیتەوەو ســـەرپەرشتی چـاپی بکـــەیـــت •

منێك کە تــا ئەو کاتە جگە لـــە نووسینی نامـــە بۆ ئـــەم‌و ئـەوو وەڵامدانەوەی نامەیان‌و ،جگە لە نووسینەوەی یەك دوو کتێبی مامۆســتا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس ؛ وەك دووڕشتەو ، بەهارو گوڵزار -ئەویش بۆ خۆم - شتێکی کوردیم نەنووسیوەتەوە بەخەیاڵیشما نەهاتوە کە دەست بۆ کاری وەها بەرم ••وەك لە سەربانێك بمخەنە خوارەوە وەها بوو ! بۆیە بــە سڵەمینەوەو سەرسوڕمانێکی ئاشکراوە بە (نا) وەڵامم دانەوە • بەڵام مامۆستا فەرمووی : من وا بە باش ئەزانم ئــەم خزمەتە بکەیت‌و خودایش یارمەتیت ئەدات • بەڵێ درێژەی نەدەمێ قسەی مامۆستامم بۆ نەشکاو ،

وەك بڵێن کێوی (سپێیین) هەڵەگرم ئەوەندەم لەبەر شان گران بوو ؛ چونکە وەك گوتم لە لایەکەوە قوتابی کۆلیجی ئیمامی ئەعظەم بووم و ، سەرقاڵی مزگەوت و ، ماڵ و خوێندنبووم و ، لەو لایشەوە قاڵبووی مەیدانەکە نەبووم و کارامەی کارکردنی ئەو بوارە نەبووم و ، کارەکەیش کارێکی بچووك و چەند پەڕەیەك ، یان نامیلکەیەك نەبوو ، بەڵکو گەورەترین کتێبی کوردی بوو بە بەشی سەرەتای نووسینم ! هەرچۆن بێت دەفتەرەکەم وەرگرت و ناوی خوام لێ هێنا •

وەختێ دەستم دایە کارو هاتمە سەر نووسینەوە دەبینم ئەو زمانەی کتێبەکەی پێ نووسراوە لەگەڵ زمانی نووسینی ئەم سەردەمەدا زۆریان بەینەو گۆڕانێکی زۆر لە زمانی نووسینی ئەمڕۆدا رووی داوەو ، وەك دەڵێن : هەر خوایان یەکێکە • بۆیە خۆم لە نێوان دوو باردا دییەوە : یان کتێبەکە خۆی چۆنە منیش وای بنووسمەوەو هیچ دەسکاریی لایەنی زمانی نەکەم • یان دەسکاریی شێوەی نووسین و زمانەکەی بکەم و بیخەمە سەر شێوەی نووسینی ئەم سەردەمە • دوای هاوردوبردو بیرکردنەوەیەکی زۆر خودا خستیە دڵمەوە کە ئەگەر دەسکاریی زمانەکەی بکەم کارەکەی مامۆستا مەلا رەشید دەشێوێنم و لە کتێبی ئەو دەکەوێت و ، وای لێ دێ ئەگەر خۆی زیندوبێتیەوەو بیبینێ نەیناسێتەوە • ئەمەیش پێچەوانەی ئەمانەت و رێبازی بووژاندنەوەو زیندوکردنەوەی بەرهەمی کۆن و کەلەپوورو زمانە • لەبەر ئەمە بڕیارم هاتە سەر ئەوە کە هیچ دەسکاریی شێوەو زمانی نووسینەکەی مامۆستا نەکەم •

ـ ٢ ـ

ئێستە لە دوای (١٦) ساڵ لە ژیانێکی پڕ لە خۆشی و ناخۆشی و ، کسپەو ئازارو ، بوونی و نەبوونی و ، چەشتنی دەیان و سەدان تاڵی و

ناخۆشی‌و ٠٠٠له هەموویشیان ناخۆشتر بۆلاچوون‌و داواکردن له چەندین مەردو نامەرد ـ بۆ خۆم‌و ماڵ‌و منداڵم نا ـ بۆ چاپ‌و بڵاوکردنەوەی ئــەم کتێبه ٠٠ خۆم زۆر به بەختەوەر دەزانم که ـ بـه ئازایەتی خۆم نا ـ خودا یارمەتی دام‌و گەیشتمه دوا لاپەڕەو دێری نووسینەوەی ئەم کتێبه پیرۆزە٠

بەڵێ لەم ماوەی تەمەنمدا سەرو مڕ خەریکی ئەم کتێبه نەبووم‌و خودا یارمەتی داوم هەر لەم ماوەدا تەفسیری نامی‌و ، (مواهب الـرحمـان) و (علماؤنا في خدمة العلم والديـن)و بنەماڵەی زانیارانی مامۆسـتا مـەلا عەبدولکەریمی مودەڕیسم پێشکەشی خوێندەواران کردو ، تا ئەندازێکی باشیش تیایانا سەرکەوتم ، هەروەها لەم ماوەدا چەند دیوانی شاعیرو کتێب‌و نامیلکەم بۆ خۆم ئەنجام‌داو ئەوانیش لەگەڵ دەیان وتاری گەورەو بچووکدا پێشکەشی کتێبخانەی کوردی کران ٠ بەڵام ئەمانه هیچیان لەبەر ئــەوە نەبوە که لەم پرۆژه سارد بم‌و خۆمی لێ بدزمەوە ، بەڵکو هەمیشه نەبوونی‌و بێ‌پارەیی‌و کەم‌دەرامەتیی لەچاپدان وایان کردوه که ماوەیەك دەستم لــەم هەڵگرتبێت‌و به شتێکی دیــکەوە خەریك بوویێتم ؛ چونــکه هەمیشــه چاوەڕوانی هەلی لەچاپدانی بەرگ‌و بەشێکی تری ئــەم کتێبـه بـووم‌و ، هەمیشەیش خۆشترین کاتی ئەم ماوەی ژیانم ئەو کاته بوە کــه دەرفەتم دەست‌کەوتبێت‌و گەڕابمەوە لای ئەم دەریا بـەرین‌و بێ‌پەیـەو ، له ژێــر سێبەری فەرمایشته پیرۆزەکانی پێغەمەردا ـ د ـ فێنکیی بۆ لەشی شەکەت‌و ماندووم هاتبێت‌و ، به سروەی بێدارکەرەوەی هەست‌و دەروونی ئــــەم وتاره جوانانه ئارەقی ماندوێتی ڕێگەی ژیانی پـڕ گرفت‌و دەردی‌سـەریم وشك بوویێتەوە ؛ چونکه ئەم فەرمایشتانه شتێك نین که مرۆڤ چـەشـی کردن‌و چێژی لێ‌وەرگرتن‌و خۆشییان گەییه ناخی دەروونی ئیتر تێریـان

لێ بخواو ،لە دانیشتن لە سێبەریانا وەڕس ببێو ، سێبەری وتارو پیرو باوەڕێکی تری بەلاوە لەم پەسەندتر بێت •

وەك نازو نیعمەتی خودا بەسەرمەوە ئەوەم لە بیر ناچێت کە ئەم ماوە دوورو درێژەی خەریکبوونم لەگەڵ ئەم کتێبەدا چەند جار بارو دۆخی ژیانی خۆموماڵو منداڵم وای لێ هاتوە لەوانە بوە کە منیشو کتێبەکەیش تێدابچین ، بەڵام خودا هەردوکمانی پاراستوە •

هەروەها لەم ماوەدا زۆر لە هاوەڵانمو لەوانەیش لە خوێندەواریدا لە من کەمتر بوون هەوڵی شەهادەی باڵایان داو بە دەستیان هێنا ، بەڵام من خەریکبوونم بەم کتێبەوە خستە باڵای هەموو شەهادەیەکی باڵاوە •

جێگەی ئەوەیشە کە لێرەدا وەڵامی پرسیارێکی خوێنەران بدەمەوە کە گەلێ جار رووبەڕوو لە خۆم ، یان بە نامە ، یان بە تەلەفوون هەواڵی بەرگی دوەم دەپرسنو دەڵێن : چی بەسەرهاتو ؟ بۆ چاپ نەکرا ؟ لە وەڵامی ئەم پرسیارەدا دەڵێم : پتر لە هەشت ساڵە بەرگی دوەم لە (بەیرووت)ەو بە هیواین لەوێ چاپ بکرێتو : بارو دۆخی ئەو وڵاتەیش لە کەس شاراوە نیە • لە پەنای ئەموەڵامەدا موژدەیەکی دیکەیش بە خوێنەران دەدەم ؛ لە هەموان ئاشکرایە کە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبە پێش (١٦) ساڵ چاپکراوەو ئەو کاتەیش کە چاپ کرا دوای ماوەیەك حاجی عەبدولقادری جەبباری رەحمەتیی کتێبەکەی بەسەر مزگەوتەکانی کوردستاندا دابەشکردو ، ناوی وەقفی لێ نا • لەبەر ئەمە زۆر لە خوێنەرانو ئەوانەی بەرگەکانی دیکەیان هەیە بەرگی یەکەمیان نیەو بۆی دەگەڕێن ، لە بەر ئەمە ئێستە کە لە نووسینەوەی دوابەرگی بوومەتەوە بڕیارم داوە پشت بە خودا بگەڕێمەوە سەر بەرگی یەکەمو سەرلەنوێ پوخت بینووسمەوەو چاپی بکەمەوە ، داوای دۆعای تەوفیقو سەرکەوتنیش لە

ئێوەی خۆشەویست دەکەم چونکە بێ تەوفیقی خوا هیچ کەس هیچی بۆ نـاکـرێت •

وە هەر دوابەدوای بەرگی یەکەم ئەگەر تا ئەو کاتـە بەرگی دوەم سەری هەڵنەدا دەست دەکەم بـە بەرگی دوەمو ، ئـەو کەلەبەرەیش بـە یارمەتی خودا دەگرم •

ـ ٣ ـ

لە پێشەکی بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەدا داوام لـە خـــوێنەران کـرد هەرکەس هەرچی بە بیردا دێتو هەر سەرنجێکی دەربارەی ئەم کتێبە هەیە بینووسێو رای‌بگەیێنێو یارمەتیسان بدات بۆ ئەوەی بـەرگەکانی تـری باشترو پوختتر بلاّوکرێنەوە • بەلاّم تا ئێستە کە (١٦) ساڵ زیاتر بەســەر ئەو نووسینەدا تێپەڕ دەبێت ، جگە لە وتارێکی مامۆستا جەمال بابان کـە لە سەرەتای بەرگی دوەمدا وەلاّمم داوەتـەوە ، شتێکی ئـەوتۆم نـە بـــە خوێندنەوە نە بە قسەو گوتار نەدیوەو نەبیستوە •

وا ئێستەیش کە قەڵەم لەسەر دوا وتەو دوا دێڕی ئەم کتێبە پیرۆزە هەڵدەگرم ، ناڵێم خۆم رەخنە لە هەموو کتێبەکەو کاری خۆم لە کتێبەکەدا دەگرم ، بەلاّم بە کورتیی بە هەندێ لایەندا دەچمەوە ، کە یان بەســـەرما تێپەڕیون ، یان بۆم نەلواوە لەوە باشتریان بکەم :

١ ـ ئەم کتێبە لە کاتێکدا نووسراوە نووسینی کوردیو بـەکـوردی نووسین لە گاگۆڵکێدا بوەو ، زمانی کوردی لە ژێر سێبەرو تەئثیری سێ زمانی سێ گەلی دراوسێو هاوئایینو باوەڕی گەلی کوردا بوەو ، ساڵەهای ساڵیش ئەو تەئثیرە بە ناخی وتارو زمانی ئەم گەلەدا چوەتە خوارەوە •

نووسەرێکیش کە بەو شێوە زمانی پڕابێتو ، هەموو تەمەنی خوێندنو ڕۆشنبیریی بەو شێوە بوو بێتو ، دوو کتێبی نووسراو بە زمانەکەی خۆیی نەخوێندبێتەوەو ، مامۆستایەکیش نەبووبێ پێی بڵێ چۆن بکاو چۆن بنووسێو ..هاتبێ یەکسەر دەستی دابێتە نووسینی کتێبێك کە تائێستەیش گەورەترین کتێبی کوردییە کە نووسرابێتو ، ئەو کتێبەیشی لە زمانێکی دیکەوە وەرگێڕابێتە سەر زمانی کوردیو ، زمانەلێوەرگیراوە-کەیش ئەو زمانە نەبێ کە ئێستە خەڵکەکەی پێیئەنووسنو ئەدوون ، بەڵکو زمانی پێش چوارده صەده بێت .. ئایا دەتوانێ هەموو هەڵو مەرجێکی زمانی تێدا بەدیبێنێو ، نووسینێکی کوردیی پاراوو سەرکەوتووی بێ قۆرتو گرێ بنووسێ ؟ یان دەتوانرێ داوای ئەوەی لێ بکرێت کە بەو شێوەی نووسیبێ کە ئێمە دەمانەوێو بیری لێ دەکەینەوە ؟ بێگومان نەء .

ئەی چارەسەری ئەمە چۆن دەکرێت ؟

ئەوەی کە من لە دڵمدایەو حەزم دەکرد وابێت وا نەبوو . من ئەگەر بۆم بلوایەو پشتەسووری ئەوە بوایەم کە یەکێك یان دەزگایەك بڵاوکردنەوەی ئەم کتێبە لە ئەستۆی خۆی دەگرێت ، دەبوو هەر هیچ نەبێ یەك دوو لایەنی زۆر پێویست هەن بەم شێوەی ئێستە نەبن :

أ - وەك گوتم زمانی نووسینی کتێبەکە زمانی ئەو سەردەمەبەو ئەو تەئثیرانەی پێوەیە ، دیارە ئەو زمانە لەگەڵ زمانی نووسینی ئەمڕۆی کوردیدا کە چل ساڵیان تێوانەو چلساڵە ئەم زمانە لە گەشەکردنو بۆ پێشەوەچووندایە جیاوازییان زۆرەو ، خوێنەری ئەمڕۆ باش توانای بەسەر نووسینی چل ساڵ لەمەوبەردا ناشکێو ، دەبوو من کارێکی وام بکردایە زمانی کتێبەکەم بە شەرحو پەراوێز لە زمانی کوردیی ئەمڕۆ نزیك بخستایەتەوە ، بەڵام کە سەرنجی بارو دۆخی چاپەمەنی کوردی

بدرێت‌و بزانین پاش هەزار زەحمەت‌و ئەم‌بەرەوبەر توانیبێتم ئەم کتێبـــەم بەم شێوە لەم ماوە دوورو درێژەدا چاپ‌کردبێت ، ئـەگـەر ئەو شـەرح‌و پەراوێزەم بۆ بکردایە کە نزیکەی ئەوەندەی کەی دەچوە ســـەر دەبـوو سی‌سالێکم بۆ تەرخان بکردایە ، جگە لەوەی کە لەوانە بوو هەر ســـەری تیـا بچێت •

ب ـ جگە لەوەیش ئەم کتێبە یەکەم کتێبی کوردییـە کە بـەم شێوە دانرابێت‌و چاپ‌کرابێت ، گەلانی موسوڵمانی خواپێداو لە خزمەتکردنی فەرمایشتەکانی پێغەمەردا ـ د ـ زۆر پێشکەوتوون‌و ، دەیان خـزمـــەتـی جۆراوجۆری ئەم فەرمایشتە جوانانەیان کردوەو ، دەیان کتێبی نایابیان لێ دەرهێناوەو ، جاری وایش هەیە بۆ یەك دوو حەدیث نامیلـــکەو کتێبـی تایبەتیی نووسراوە • ئەگەر منیش بهاتایەم لـەم روەیشـــەوە خـەریـکی لێکدانەوەی هەندێ شوێنی پێویست بوایەم هەر زۆر زۆرتری دەویست‌و کار لەوە فراوانتر دەبوو کە وا بە ئاسانیی دەستی لێ هەڵگرم • با ئەمەیش بمێنێ‌و ئەگەر خوا مۆڵەت‌و توانای دام بۆ خـــۆم‌و ، ئەگـــەر عـومری ئەمانەتیشی لێ وەرگرتمەوە بەڵکو بە هیمەتی بە تواناو لێهاتووان شـــتێك بـــکرێت •

٢ ـ ناڵێم لە لێکۆڵینەوەی ئەم کتێبەدا ئەوەی پێویست بێ کردوومەو، هیچم نەپێلاوەتەوەو چۆن باش بێ وام کردوە • بەڵکو گەلێ لایەن هەیـە جگە لەوانەی کە لێرەدا باسم کردوون دەبوو لە ئێستە باشتر بـوایـەن‌و تەسەلتر بوایەن ، بەڵام دووبارە ئەم کارە ئەوە نیە کـە هەموو لایـەنێکی تەواو بکرێت‌و بێ‌کەم‌و کووڕیی بێت • ئەوەی کـە دڵخۆشیی خۆمی پێ ئەدەمەوەو ، بـە هیوایشم لای خوا پاکانەم بۆ بـکات ، بـەڵـکـو بـۆ هەڵەکانیشم چاوەڕوانی پاداش بکەم ، ئەوەیە کە هیچ کات لە کاری خۆم

رازیی نەبووم‌و ، لەخۆبایی‌بوون لە دڵمدا نەبوەو ، هەمیشەیش هەوڵی ئەوەم بوە کاری ئەمڕۆ لە دوێنێ‌و سبەینێ لە ئەمڕۆ باشتر بێت‌و ، هەرگیز ڕێگەم نەداوە بەوە کە ماندوبوون ڕێگەی ناو هەست‌و دەروونمی هەبێ‌و. بیرم لەوەیش نەکردوەتەوە کە چەندێ کاتم بۆ شتێکی بچووك خەرج کردوەو ، جاری وا هەبوە شەوێکی تەواو تا شەکەت بووم بۆ حەدیثێك گەڕاوم‌و کە ئەنجام لە پەل‌و پۆ کەوتووم ، ئەوسا گەیشتبمە ئەنجام یان نا دەستم لێ‌هەڵگرتوە • رۆژ بەڕۆژو مانگ بەمانگ‌و ساڵ بەساڵیش زیاتر دەستم بۆ داگرتوەو پتر چوومەتە ژێر باری ئەوە کە کارەکەم بە گوێرەی توانا پوختترو بێ‌هەڵەترو تەواوتر بێت • هەر لەبەر ئەمەیشە ئەگەر یەکێك لێم‌بپرسێ : لە ڕووی لێکۆڵینەوەوە کام بەرگیان لە کام بەرگیان باشترە ؟ لە دواوە پێدا دەگەڕێمەوەو ئەڵێم (نۆ) لە (هەشت)و ، هەشت لە حەوت ••• باشترەو بەو پێیە •

٣ ـ شتێکی دیکەیش کە لەم ڕوەوە بوە بە هۆی ماندوبوونم نەبوونی نوسخەی پێویستی کتێبی (ارشاد الساری فی شرح صحیح البخاری) بوە • واتە نوسخەی ئەو چاپەی کە مامۆستا مەلا ڕەشید کتێبەکەی لێ دەرهێناوە لە بەردەستمدا نەبوەو ، ئەو ژمارانەی ئەو ئیشارەی بۆ کردوون لەگەڵ ژمارەی لاپەڕەکانی چاپەکەی بەردەستی مندا وەك یەك نین‌و ،جاری وا هەبوە بۆ حەدیثێك چەند بەرگ‌و لاپەڕە گەڕاوم ، کە ئەگەر چاپەکەی لەمەڕ مامۆستام لابوایەت ئەو دەردەسەرییەم نەئەچەشت‌و کاتیشم بەزایە نەدەچوو •

٤ ـ من خۆم پێش هەموو کەس دەڵێم : لەم کتێبەدا وەك نەمتوانی پەیڕەوی ئەو ڕێنوسە بکەم کە دانەر لە سەرەتای کتێبەکەوە نوسیویەتی‌و خۆیشی پەیڕەوی کردوەو ، لە پێشەکی بەرگی یەکەمدا باسی کراوە ••

نەیشمتوانی پەیڕەوی یەك ڕێنووسی بێ جیاوازیی‌و ئـاڵ‌و گۆڕ بكـەم ؛ چونكە تا ئێستە ڕێنووسی كوردی لە ئاڵ‌و گۆڕدایەو هێشتا لەسەر یاسایەكی چەسپ‌و پتەو دانەمەزراوەو ، من خۆیشم لـە گەلێ ڕووەوە - بـە هۆی بوونم‌و كاركردنم لەم بوارەدا - ســـەرنجـم دەربارەی ڕێنووسی بـاوی ئێستەی كوردی هەیەو ، كـاتی وایش هـەبوە ماوەیــەك بـە شێوەیـەك نووسیومەو دوایی بە لامەوە پەسەند نەبوەو گواستوومەتەوە بۆ ســــەر بارێكی دیكە كە بە لامەوە لەوی دی پەسەندتر بوە .

- ٤ -

ڕێبازی ڕاستكردنەوەو لێكۆڵینەوەم :

١ - بۆ دەقە عەرەبییەكە بە گوێرەی توانا گەڕاومەتەوە سەر سەرچاوە ئەصلییەكە كە (ارشاد الساری)ەو دەقە عەرەبییەكەم لـەگـەڵ بوخاریی‌و موسلیمەكەدا بەراورد كردوە ؛ جا ئەگەر هەڵەیەكی بچووكی وەك خـاڵ‌و هەڵەی ڕێنووس، وەك هەمزەی سەر كورسیی بێ كورسیی نووسرابێ یان بە پێچەوانەوەو ، نەبوون‌و بوونی (ال) ... تووش بووبم ڕێگەم بـە خـۆم داوەو ، هەر لە دەقەكەدا چاكم كردوون‌و لە پەراوێزیشەوە باسم نەكردوون؛ چونكە لە لایەكەوە هەڵەكان بچووكن‌و ، ئاشكرایە لەبیرچوونە ، لە لایەكی دیكەیشەوە دەقی ڕاست‌و باوەڕپێكراوی ئەصڵەكـەم لەبەردەســـتدایەو پێویست ناكا بۆ ئەو جۆرە شتانە پەراوێزی زۆر بنووسم . ئەگەر هەڵەكە لەوانەیش زیاتر بووبێ ، وەك كەوتن ، یان گۆڕانی وشەیەك ، هـاتـووم دووبارە لە شوێنەكەی خۆیدا چاكم كردوە ، بەڵام ئیشارەیەكی تایبەتی ئاوام = = دانـاوە . واتە لە هەر شوێنێكی ئەم كتێبــەدا شتێكی ئـاوات بەرچاوكەوت ، كە وشەیەك یان زیاتر لە نێوان ئەو دوو نیشانەدا نووسرابوو، ئەوە بزانە ئەوە یـان لــە نوسخەكـــەی مامۆســتادا هـــەر نەبوە یـــان

بە هەڵە نووسراوە • جاری وایش هەیە بێ نیشانەدانان هەڵەکەم چاككردوەو لە پەراوێزەوە باسمکردوە •

لە نووسینەوەی تەرجەمەکەدا زیاتر رێگەم بە خۆم داوە بۆ چاككردنی هەڵە ئەویش لەبەر یەك دوو شت :

أ - ئەو کوردییەی دانەر پێیئووسیوە ، واتە شێوەو زاراوەی گفتوگۆو نووسینی ، هەمان زاراوەو شێوەیە کە من پێی ئەدوێمو زۆر کەم جیاوازیم لەمەدا هەستکردوە ، بۆیە بە ئاسانی توانیومە بزانم کامە هەڵەیەو کامە راستەو ، کاتێ هەڵەیەکی بچووکی دانەرم دیبێ هەندێ جار بێ ئەوەی پەراوێزی بۆ بکەم لە شوێنی خۆیدا چاکم کردوە •

ب - دەسخەتەکەی بەردەستم دەسخەتی دانەر خۆیەتیو گومانی ئەوەی لێ ناکرێ هەڵەو گۆڕان لە نووسینەوەدا رووی‌دابێ •

ج - بە بەراوردکردنیش لەگەڵ دەقە عەرەبییەکەدا باشترو رووتر هەڵەکە دەرکەوتوە •

د - زیاد لەمانەیش لە وەصیەتنامەکەی دانەردا - خ - خوێندمانەوە کە ئیجازەی چاككردنی هەڵەکانی داوە •

٢ - دانەر - خ - لە نووسینی تەرجەمەکەدا ، وەك لە دەقە عەرەبییەکەدا کردوویە ، سوور بوە لەسەر ئەوەی کە دۆعا بۆ هەر کەسێك بە گوێرەی خۆی بکات ؛ واتە بۆ پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - و بۆ یارانی - رضي الله تعالی عنهم - و ، بۆ دوای ئەوان - رحمه الله تعالی - بەڵام کاتی وا هەیە ناوی ئەصحابو کافرو تابیعیو غەیریان بە دوای یەکدا هاتوونو ، ئەویش ویستوویەتی ئەو پەیڕەوییەی بۆ رێبازەکەی خۆی نەپسێنێ ؛ بۆ نموونە :

٥٣/٢٢٩٠ ـ عن أبي بردة بن أبي موسى الأشعري [رضي الله تعالى عنه ورحمه] دانەر ـ خ ـ لە ژێر (عنه)دا ژمارە (٣)ی داناوە ، لە ژێر (رحمه)یشدا ژمارە (٢)ی داناوە ـ لەولایشەوە لە ژێر (أبي موسى)دا ژمارە (٣)ی داناوەو ، لە ژێر (أبي بردة)دا ژمـــارە (٢)ی داناوە ، واتــە مەبەستی ئەوەیە (رضي الله)ەکە بۆ ئەبوموسایەو (رحمه الله)ەکە بـــۆ ئــەبوبـــوردەیــە •

ئەم نموونەم بۆ روونکردنەوە هێنایەوەو ، ئــەمەیش لە چــاپەمەنی ئەمڕۆدا چاودێری ناکرێتو ، ئەگەر بە پەراوێزیش چـارمـان بـکردایـە بەشێکی تایبەتیی خۆی دەویست •

٣ ـ دانەر ـخ ـ بەرانبەر هەندێ کەسو چەند بابەتێك رای تایبەتیی خۆی هەیەو ، راکەیشی نەبوونو نەنووسینی باشترە لە نووسینی ، هەندێ جار ئەو رایانەم نەنووسیوەو لــە بــاتــی ئەو بوێرراوە ئــەم نیشـــانەم [••• ••] دانـــاوە •

لێرەدا کە ـبە شەرمەوە ـباسی ئەركو کاری لێکۆڵینەوە دەکەم گومانم لەوەدا نیە کارەکەم ناتەواویی زۆرەو ، دەبــوو گەلێ لە ئێســـتە باشترو پوختتر بــێ • بەڵام :

لە لایەکەوە ـوەك مامۆستا مەلا رەشید فەرمووی ـکارەکە بــارێکی قورسەو ، کارو باری وایش لە لای گەلانی خواپێداوی ئەم چەرخە بــە تەنهاکەس ناکرێتو ، کتێبێکی تۆبەرگیی ئاوا بە لێکۆڵینەوەیی‌و ، گەڕانو خەمخواردنی دەرامەت بۆ لە چاپدانی‌و ، سەرپەرشتیکردنی چاپی‌و ، ناردنی بۆ شارانو ، دابەشــکردنــی بە سەر کتێبخانەکانـــداو ، مشوورخواردنی بڵاوبوونەوەی •••وە بە تەنهابال ناسپێررێتو ، لەوانەیە ـئەگەر لیژنەیەك

ئەنجامی نەدا ـ هەر لایەنێکیان چەند کەسی شارەزاو کارامەی بێ خەمی بۆ تەرخان بکرێت •

لەولایشەوە بارودۆخی چاپەمەنیی کوردیو ،نەبوونی کرێکاری کوردیزانو ، تەنگوچەڵەمەی کار لەم مەیدانەدا لە شارەزایانی ئەم بوارە شاراوە نیەو ، ئەم لایەنەیش ئەرکو رەنجو ماندووبوونو کات بەفیڕۆچوونی نووسەری کورد چەند چەندانی نووسەرانی دیکە لێ دەکات !

ئەمە تەنها بۆ روونکردنەوە دەنووسمو نامەوێ پاساوی هەڵەو ناتەواویی کارەکەمی پێ بدەم ، چونکە ئەوەی پاکانەم بۆ دەکاتو دڵخۆشیی خۆمی پێ دەدەمەوە ، ئەوەیە بە گوێرەی توانا درێغیم لە هەوڵو کۆششدا نەکردوەو ، وەك پێشتریش گوتم ، رۆژبەڕۆژ زیاتر دەستم لە لێکۆڵینەوەدا داگرتوەو ، کات دوای کات زیاتر بە تەنگ پوختیو بێ کەمو کووڕیی ئیشەکەمەوە بوومو ، شەو بەشەو زیاتر پێشوازیم لە شەونخوونیی کردوە•••بۆیە دەتوانم بڵێم سووچێکی «ليس في الامكان أبدع مما كان» یش پاڵپشتی ئەم قسەیە دەکات •

— ٥ —

وەك سەرنجدانێکی کاری مامۆستا مەلا رەشید بەگ ـخـلەم کتێبەدا ئەوە روون دەکەمەوە کە مامۆستا هەوڵی ئەوەی داوە ـ وەك خۆی ئەفەرموێ ـ هیچ حەدیثێك تەرك نەکاو نەبوێرێو ، بۆ ئەم مەبەستە گەلێ جار چەندین حەدیثی لە یەك بابەتا نووسیوە کە جیاوازییەکی کەم لە نێوانیاندا هەیەو دوایی خۆی فەرموویەتی : « ئیتربەسە » یان : «زۆرن مەعنایان هەموو یەکێکە » • یان ئەفەرموێ : « پێنج حەدیث یەك مەئال » یان : « ئەم حەدیثانە بە مەئال یەکێکن » ••• تاد

بەڵام لەگەڵ ئەم بیندرێژییو ، پشووقووڵیو ، بەتواناییەیدا گەلێ حەدیثی بواردوەو گەلێ جاریش دووپاتبوونەوەی بەسەردا تێپەڕێوە • بۆ ئەمە دەكرا لە هەر بابێكدا حەدیثە بوێرراوەكان بنووسرێن ، یان كتێبێكی تایبەتی لە (استدراكات)و بەسەرگرتنەوەو بەســەركــردنەوەی ئــەو حەدیثانەدا بنووسرێت • ئەمەیش دووبارە كارێكە بۆ خۆیو زەلامو كاتی خۆی دەوێتو ، خودا یارمەتیدەر بێت !

دانەر خۆی هەستی بە لایەنی دووپاتبوونەوە كردوەو گەلێ جـار باسی ئەوەی كردوە كە رەنگە ئەم حەدیثەی لە فلان بابو شوێندا نووسیبێ، بەڵام تەواوی كتێبەكەی لەبەر دەستدا نەبوە تا بگەڕێتەوە سەر شوێنەكە، چونكە بەشبەش موسوەددەی كتێبەكەی ناردوەتەوە بۆ سلێمانیو هیـچ لای خۆی لە توركیا نەماوەتەوە • لەبەر ئەمەیە لە ل : (٢٧٨)ی بـەرگی چوارەمدا دەفەرموێ : «ئەگەر تیكراری بەعزێ حەدیث بین لە (مجمـع البحرین)ا عەیبم لێ مەگرن ، موكەرەرەكەی طەی بكەن » •

لە رووی سەرنجدانی كاری دانەرەوە لایـەنـی گەشو ورشـەدار زۆرزۆرنو ، من لەم ماوە دوورو درێژەدا كە لە خزمەت ئەم فەرمایشـتە جوانانەو ئەم كتێبە پیرۆزەدا ژیاوم رۆژ بەرۆژ ســـەرسامیم لـە توانـاو بلیمەتییو دەسبەباڵەوەگرتنیخودا بۆ ئەم مەردە لــەم ئیشـەیدا زیـادی كردوەو ، لەگەڵ وردەكارییدا سەرسام بووم ، لەگـــەڵ پوختەنووسـیو بێهەڵەنووسینەوەییدا واقمورماوە ، لەگـــەڵ ئەمانـەتو پێشكەوتنی لە چەرخی خۆیدا بیرم بۆ چەندین لا چوە ••• هەر ئەوەندە دەڵێم : خودا ئەم پیاوەی بۆ ئەم فەرمایشتە پیرۆزانە رەخساندوەو خۆیشی یـارمـەتیی داوەوبـەس !

ئەو لایەنانەی کە جێگەی سەرنجن گەلێکن‌و لـەوە زیاترن لێرەدا بژمێررێن ، بەلاّم هەر بۆ نموونە وەرگرتن گەشتێکیان پێدا دەکەم :

١ ـ لایەنی تەرجەمەو وەرگێرانی دەقەکە :

بەلێ دانەر وشەو رستەی عەرەبیی ، وەك گفتوگۆو نووسینی ئـەو سەردەمە ، زۆر بەکار هێناوە ، بەلاّم لە مەرجەکانی وەرگێران‌و تەرجەمەدا زۆر وردو بە سەلیقە بوەو ، گومانم بۆ ئەوە دەچێت کە لەو سەردەمـەدا مەعهەدو قوتابخانەی فێرکردنی تەرجەمە لەو ناوەدا بوویێت‌و دانەر لـەو شوێنانەدا فێری ئەم فەنە بوویێت‌و ، قسەیێکی خۆیشی کە ئەفەرموێ : « أعنت : صەحیحە • (عنت) لە (عنو)ە ناقیصە • ئـەم تـۆزە موخالیفی شەرطی تەرجەمەیە بۆ عەوام ، ئەمما مەجبوورییە •» (حەدیثی ٣٠٤١/١٩) هەندێ پالّپشتی ئەم گومانەم دەکا ؛ چونکە دوای چل سالّ نووسـین‌و بۆ پێشەوەچوونی زمانی کوردی ئێستەیش تەرجەمەکەی ئەم لـە پێش تەرجەمەی زۆر لە نووسەران‌و وەرگێرانی ئەمرۆی کـوردەوەیە ، بە تایبەتی ئەوانەی من وەرگێرانیانم لە بابەتی تەفسـیرو حەدیث‌و کتێبی ئـایینیدا دیوە ئەم ئەگەر لە پێش هەموویانەوە نەبێ سلاّوی بـەسـەر زۆربەیاندا هەیە • بۆ نموونە ئێستەیش زۆربەی ئەو وەرگێرانە هەر لـە ژێر باری تەرجەمەی حەرفی‌و وشەبەوشەدا دەژین‌و کەمتریان دەتـوانێ وەرگێرانەکەی بخاتە قالّبێکی کوردییەوەو (کوردییەکەیان بـە عەرەبـی نەنووسن) • بەلاّم ئەمە لای مامۆستامان بە دەگـمەن رێ‌دەکـەوێت‌و کوردییـەکەی کوردانەو بێ قۆرت‌و گرێیە •

٢ ـ ئەمانەتی علمی‌و پێشکەوتنی لە چەرخی خۆی :

کە خوێنەر بـە وردیی ئـەم کتێبە دەخوێنێتەوەو سەرنجی ئـەرك‌و ماندوبوونی مامۆستا مەلا رەشید دەدات‌و ، سـەرجەمی ئـەو ئـەرك‌و

ماندوبوونه لەگەڵ قەوارەو قلختی کتێبەکەو ، ئـەو ماوەی کتێبەکـــەی تێدا نووسراوەتەوەو ئەو تەمەنەی دانەر تیادا خەریکی دانانی کتێبـەکـە بوەو ، ئەو شێوە رێكەو پێكەو پوختەی کتێبەکەی پێ نووسراوەتەوە •• بەراورد دەکات لـە گەڵێ روەوە ســـەرسامیی رووی تێدەکاتو بـۆی دەردەکەوێ کە لە بەرامبەری کارێکی ئاسایی و ، کتێبێکی وەك هـەموو کتێبەکانی دیکەدا نیەو ، ئەم ئیشە وزەو توانایەکی گـەلێ تایبەتی بـــۆ بەکاربراوە ، دەستی زانایەکی کەم وێنەو ، بیری بلیمەتێکی کەم هـاوتـا داڕشتوە ! تۆ لەگەڵ مندا ـ بـە ئەرکی مەزانە ـ چەند بەرگیکی ئـــەم شاکارە ئەمدیوو ئەودیو بکەو ، هەندێك لاپەڕە هەڵدەرەوەو ، لـە نـاو توێی لاپەڕەو دێڕەکان وردبەرەوە بزانە ئەم زانا بـلیمەتـە چ رەنجێکی داوە ؟!

پێشەکی بۆ هەموو حەدیثێك بە گوێرەی توانا سەرچاوەکەی بـــە وردیو روونی نووسیوەو ، وای کردوە ئەگەر خوێنەر گوماتێـکی بـۆ پەیدا بوو بێ ســـەرئێشـەو گەڕانو مانـدوبـوون بتوانێ بگـاتـەوە سەرچاوەکەو گومانەکەی لابەرێت • دوای ئەوە نەیفەرموە : من خەریکی تەرجەمەم بۆ کوردیو ئیتر پێویست ناکات بێم هەموو حەدیثە عەرەبییەکان بنووسمەوە • بەڵکو بەوەیشەوە نەوەستاوەو هەر شوێنو وشـەیـەکـی گرانی لە حـــەدیثـــە عەرەبییەکاندا دیبێ چوەتـــەوە بۆ لای نەوەویو قەسطەلانیو بە گوێرەی ئەو مانا ئەوان بۆیان کردوە حەدیثە عەرەبییەکەی بـە عەرەبیو لە نێو دوو کەوانی تایبەتیدا ـ بۆ ئەوەی شەرحو حـەدیث تێکەڵاو نەبن ـ مـــانا لێکداوەتـــەوەو ، وشە عـــەرەبییـــە نـامـۆو کەمبیسراوەکانی بە سەروبۆربۆکردن ئاسانو خۆشخوێن کردوون • جاری وایش هەیە بەوەیشەوە نەوەستـــاوەو لە ناو دەقە عەرەبییەکـەیشدا پێش

تەرجەمـە کوردییەکە وشەگرانەکانی بە کوردی مانا کردوە • ئەمانەیش هەمووی بێ ئەوەی شتێکی وای کردبێ یەکێك لە یەکێك بکەوێو شەرحو مەتن تێکەڵاو بین ، بەڵکو وەك گوتم بۆ هەموویان کەوانەو ئیشارەی تایبەتی داناوەو وای جیاکردوونەتەوە کە خوێنەر کاتێ تەماشای دەکا وەك کتێبێکی ئـەکـادیمییانـەی پێشـکەوتـووی سەرکـەوتووی ئـەمڕۆ بخوێنێتەوە وایـە •

کە ئەم کارەیشی کردوە دەقی حەدیثەکانی بە ئـامادەکـراویو بـە جیاکراوەیی لە بەردەستدا نەبوە • بەڵکو گەڕاوە وشەبەوشەو، دێڕبەدێڕ لە ناو کتێبی (ارشاد الساری لشرح صحیح البـخاری)دا حەدیثەکانی وشەـوشە لە ناو کەوانەکان دەرهێناوەو کـۆی کردوونەتەومو ، یـەکی خستوونو نووسیونیو جیاوازیی ریوایەتو نوسخەو دەقەکانی بە هەمان ئەمانەتو بە شێوە جوانو پوختەکەی خۆی تۆمارکردوە •

٣ ـ نووسینەوەی بێ هەڵەو بێ کووژاننەوە :

من لە خۆم دائەگرمو کاتێك ئەمەوێ شتێك تەرجەمە بکەم ئەگـەر یەك دوو جار نەینووسمەوەو بە وردیی خەریکی تەرجەمەکەی نەبم لەوانەیە لە چەند لاوە هەڵەی تێدا بکەمو بیکووژێنمەوەو دەسـکاریی بکـەم • بەڵام ئەم کارەی مامۆستامان لەم روەیشەوە زۆر سەرسوڕهێنەرە • لـە نووسینێکیا کـە بۆ مامۆستا مەلا حسـەینی نووسیوە دەفـەرمـوێ : «••• ئەمەیشت عەرز بکەم ئەم وەرەقانە کە ئەینێرم بە خدمەتی بگـەی (تأمل ؛ لأنها أحادیث) هەم تەبیضە هەم موسوەددەیە ، لە خدمەت هیچی تریانا نیم کە بزانم موکەڕەڕی تیایە یا تیا نیە • رەنگە زۆری تیا بێ ، شایەد فەرقیان نەبێ مەینووسن • (والسلام علیکم والسلام) •» (ل : ٢٠٥/٣) واتە هەر یەك جاری نووسیوەتەوە • دەی ئەم شاکارە بەم هەموو وردەکاریو

ئەمانەتو رێكو پوختیەوە چۆن ئاوا یەكدەست بێ كـــووژانەوەو هــەڵە گـــونجـــاوە ؟!!

هەروەها جێگەی سەرسوڕمانێكی ترە كـــە دانەر توانیویەتی لـــەو تەمەنەدا كە خۆی دەفەرموێ : « ذیهنم كولبوە ، دەستم زۆر ئەلەرزێ ، مەرەكەب هەمووی بۆیایە دایئەداتە ئەودیوەوە ، قەڵـەمی خـۆمان نیـە ، كاغەزی چاك نیە ، هـەر ئەوەندە ئەتـوانم ٠٠٠» (ل : ٣/٢٠٤) چۆن بۆی كراوە لە (٢٢)[1] مانگدا لـەم دوو دەریا بێ پەیـەدا مەلە بكاتو بـــە پشوقوولییەوە بگاتە بنیانو دوڕو گەوهەریان لێ دەربهێنێو بەو شـــێوە جوانە بیانهونێتەوەو بیكا بە دیاریی دەستی پیرێكی پیرۆزی دڵســــۆزی گەلو ئایینو، سنگو دەروونی هەموو مرۆڤێكی خاوەن باوەڕی پێ زاخاو بداتەوەو یادگارێكی شاكاری هەمیشەزیندوو لە پاش خۆی بەجێ بهێڵێ؟! كاتێ مرۆڤی بە ویژدان سەرنجی ئەم ئەنجامە بدات لەگەڵ هەموو سەرنجدانو وردبوونەوەیەكیدا سەرسوڕمانی زیاتر دەبێتو ، وەڵامی زۆریشیان ـ جگە لەوەی كە خوا وەك موعجیزەیەك بۆ پێغەمەر ـ د ـ لە پاش خۆی ئیشی ئاوای بۆ ئەكاو زەلامی ئاوای بۆ ئەڕەخسێنێ ـ نازانێ !

بۆیە دەڵێـــم : ئەگەر ئەم زانا مەزنە لە هەرەتی لاویدا لە باتی دووریی دەربەدەریو گەڕان بۆ نانو ژیانو بینینی چەندین فەرمانو كاری میریی، باری لەباری بۆ بلوایەو بە كاری نووسینی شاكاری ئاواوە خەریك بوایـە دەبوو چەند كاری گەورەی بۆ دینو دنیای ئەنجام بدایە ؟؟؟

والحمـــد لله رب العالمين ، والصـــلاة والســــــلام
على ســـيدنـا محمـــد وآلـــه وأصحابـــه أجمعين .

(١) مامۆستام لە هەرەتی پیریو دوادوایی تەمەنیدا بە (٢٢) مانگ كارەكەی تەواوكردوە ، بەڵام من كە لە تافی لاویدا شانم دایەژێری دوور نیـــە ـ تا بەرگی دوەمیش تەواو دەبێت ـ بۆ لێبوونەوەی (٢٢) سالم بوێت !

بابەتو سەرباسەکانی ئەم بەرگـە

لاپەڕە		بـــابـــەت
٢٤	ـ	ئیبنوعومەرو شەریکی نەواس
٢٥	ـ	کەسبی حەججام حەلاڵـە
٢٦	ـ	جارێکی تر خیار لە نێوان کڕیارو فرۆشەرا
٢٦	ـ	لە پێش قەبضا فرۆتن یا هیبەکردنی مەبیع
٢٨	ـ	مامەڵەیەك لە نێوان عوثمانو عەبدوڵلای کوڕی عومەرا
٢٩	ـ	پیاوێك کە فێڵی لێ ئەکرا پێغەمەر ـص ـ چی پێوت ؟
٢٩	ـ	بۆ شتکڕین بەرەوپیری‌چوونی ئەوانەی کە شت یێننە شار
٣٠	ـ	لـە گۆترە طەعام کڕینو فرۆتن
٣١	ـ	طـەعام پێـــوان
٣١	ـ	شتی کڕراو تا وەرنەگیرێ نافرۆشرێ
٣٢	ـ	مامەڵە نەهی‌لێ‌کراوەکان
٣٣	ـ	بەیعی غەرەرو (حبل الحبلة)
٣٤	ـ	بەیعی مولامەسەو مونابەذە
٣٤	ـ	بەرەوپیری‌چوونی شت بۆ کڕینی
٣٥	ـ	خەڵقی شاریی شت بۆ دەشتەکیی نەفرۆشێ
٣٦	ـ	ئیحتیکـــار
٣٧	ـ	پارەی فرۆشتنی ســەگ
٣٨	ـ	بەیعی مردارەوەبوو و شەرابو بەرازو شتی پیس
٤٠	ـ	فرۆشتنی بەرو بوومو شتێ کە ریبای تیابێت
٤١	ـ	شت کێشانەو پێوانەی دیار نەبێ نافرۆشرێ
٤٢	ـ	ریبا لـە خورمادا
٤٤	ـ	ریبا لـە پـارەدا
٤٦	ـ	کڕینی دەستبەدەستو بێ قەرز
٤٧	ـ	گۆڕینەوەی شتی هاووێنە ئەبێ دەستبەدەستو وەك یەك بن
٤٨	ـ	کراء الارض ـ بەکرێدانی زەویو زار
٤٩	ـ	ئاوێریی‌و زەوی‌بەمولکانەدان
٥٠	ـ	الحرث والمزارعة ـ کشتوکاڵکردن ـ
٥١	ـ	خـــراپیی گـــاســـن
٥٢	ـ	نیوەکاریی‌و ئاوێریی
٥٣	ـ	خێری کشتوکاڵ کـردن
٥٤	ـ	میوە تا نەگەیێ نافرۆشرێ

لاپەڕە	بـــابـــەت

لاپەڕە	بــــابـــەت

لاپەڕە	بـــابـــەت

لاپەڕە	بــابــەت

لاپەڕە	بـابـــەت
١٧٩ ـ	نیکاحو وەلیی لـــە نیکاحدا
١٨٢ ـ	بێوەژن ئەحەقە بە نەفسی خۆی
١٨٣ ـ	سەبەبی نوزوولی (فلا تعضلوهن)
١٨٣ ـ	نیکاحی زەمانی جاهیلییەت
١٨٥ ـ	نیکاحی موتعە ـ صیغەکردن
١٨٧ ـ	لە نێوان ئیبنوزوبەیرو ئیبنوعەباسا دەربارەی موتعە
١٩٠ ـ	روبەیعی کوڕی سەبرە دەربارەی موتعەکردن دەدوێ
١٩١ ـ	دەربارەی موتعە لە ئیبنوعەباس پرسرا
١٩٢ ـ	سەلەمەی کوڕی ئەکوەعیش دەربارەی موتعە دەدوێ
١٩٣ ـ	ما يحرم من النكاح (ئەوانەی مارەکردنیان حەرامە)
١٩٥ ـ	ژنو پووری بە یەکەوە کۆناکرێنەوە
١٩٦ ـ	نكـــاح المحـــــرم
١٩٧ ـ	ئایـــەتی (والمحصنات من النساء)
١٩٩ ـ	نیکاحی شیغار ، ژنبەژن بێ مارەیی
٢٠٠ ـ	نیکاحی موشـریك
٢٠٢ ـ	مارەکردنی ژنان لە کاتی هیجرەتیانا لە مەککەوە بۆ مەدینە
٢٠٣ ـ	کە ژنو پیاو موسوڵمان بن نیکاحیان چی لێ دێت ؟
٢٠٤ ـ	العزل ـ نەیێلێ لە فەرجی ژنا ئینزالی مەنیی بێ بیرێژێتە دەرەوە
٢٠٦ ـ	وطء الحـــامـــل
٢٠٨ ـ	چوونەلای ژنانی مناڵ لەبەر
٢٠٨ ـ	چوونەلای ژنانی مناڵ بەبەر
٢٠٩ ـ	ئەندازەی مارەیی خێزانانی پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ
٢١٠ ـ	مارەکردنی صەفییەی دایکی موسوڵمانان
٢١١ ـ	ئەندازەی خۆراکی شایی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ
٢١٣ ـ	خۆراکی شایی زەینەب
٢١٥ ـ	خوازبێنی زەینەب
٢١٦ ـ	دەفلێدانی ژن لە شادییاو گۆرانییان لای پیاو
٢١٧ ـ	ئیجابەتی دەعوەت (وليمة او غيرها)
٢١٨ ـ	الولـد للفـراش
٢٢١ ـ	الـرضـــــاع

لاپەڕە	بــابـــەت

بـابـــەت	لاپەڕە

بـابـــەت	لاپەڕە

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

المجلد السابع

تأليف
ملا رشيد بيگ بابان

تحقيق
محمد علي القره داغي

نرخى (چوار) دیناره

دار الحرية للطباعة
بغداد